

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI
INSTITUTUL INTEGRARE EUROPEANĂ ȘI ȘTIINȚE POLITICE

**PROCESE DE STRATIFICARE
SOCIALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA:
PARTICULARITĂȚI ȘI TENDINȚE**

Chișinău – 2012

CZU 316.3/4:323(478)(082)

P 93

Colegiul de redacție

Victor MORARU, Director al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM,
doctor habilitat în științe politice, profesor

Victor MOCANU, doctor în sociologie

Svetlana CIUMAC, doctor în economie

Nicolae DUMBRĂVEANU, doctor în economie

Recenzenți: Pavel Movileanu, doctor habilitat în economie

Tatiana Spătaru, doctor habilitat în sociologie

Victor JUC, doctor habilitat în științe politice

Coordonator științific: Victor MOCANU, doctor în sociologie

AUTORI:

Victor MOCANU, Vladimir BLAJCO, Gheorghe CĂLCĂI, Nicolae SALI,

Andrei DUMBRĂVEANU, Iosif COBZAC, Iurie CARAMAN, Valeriu MÎNDRU,

Angela MOCANU, Nicolae DUMBRĂVEANU, Anna GORBAN, Anatol ROJCO

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Redactor: Tamara Osmochescu

Procesare computerizată: Ludmila Iliina

www.iiesp.asm.md

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Procese de stratificare socială în Republica Moldova: particularități și tendințe / Acad. de Științe a Moldovei, Inst. Integrare Europeană și Științe Politice. – Ch. : S. n., 2012 (Tipogr.-Sirius). – 156 p.

ISBN 978-9975-57-053-4.

316.3/4:323(478)(082)

P 93

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	5
----------------------	---

CAPITOLUL I

IDENTIFICAREA STRUCTURII SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE

SALI Nicolae. Principii metodologice de cercetare a stratificării sociale în Republica Moldova	9
DUMBRĂVEANU Andrei. Aspecte ale evoluției structurilor sociale în Republica Moldova.....	17
MOCANU Angela. Structurarea socială a populației Basarabiei în perioada interbelică.....	29

CAPITOLUL II

CONSOLIDAREA STRUCTURII SOCIALE LA ETAPA CONTEMPORANĂ

MOCANU Victor. Autoidentificarea socială a populației în condițiile transformării societății moldovenești	36
BLAJCO Vladimir. Rolul reformelor politice în stratificarea societății	49
DUMBRĂVEANU Nicolae. Țăranii în structura socială a comunităților rurale din Republica Moldova: studiu de diagnoză	60
COBZAC Iosif. Particularități ale stratificării economice din spațiul rural în perioada postprivatizare	66
CARAMAN Iurie. Impactul proceselor de tranziție asupra stratificării socioculturale în mediul rural din Republica Moldova.....	79
MÎNDRU Valeriu. Stratificarea socială și profilul populației privind nivelul de trai.....	91
MOCANU Angela. Aspecte ale stratificării socioprofesionale în Republica Moldova.....	97
GORBAN Anna. Profilul social al elitei politice din Republica Moldova.....	106
CĂLCĂI Cheorghe. Stratificarea socială a populației după nivelul bunăstării materiale.....	115
ROJCO Anatol. Inegalități în bunăstarea populației: parametri cantitativi și calitativi.....	126
CONCLUZII: Structurarea societății din Republica Moldova: între repere istorice și opțiuni politice.....	141

LIST OF CONTENTS

FOREWORD	7
----------------	---

CHAPTER I

IDENTIFICATION OF THE SOCIAL STRUCTURE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THEORETICAL-METHODOLOGICAL ASPECTS

SALI NICOLAE. Methodological research principles of the Republic of Moldova social stratification	9
DUMBRAVEANU Andrei. Aspects of the social structure evolution in the Republic of Moldova	17
MOCANU Angela. The Basarabean social structuring on the inter-war period.	29

CHAPTER II

THE CONTEMPORARY STAGE SOCIAL STRUCTURE STRENGTHENING

MOCANU Victor. Social self-identification in the transformation conditions of the Moldovan society.	36
BLAJCO Vladimir. The role of the political reforms in the social stratification.	49
DUMBRAVEANU Nicolae. Farmers in the structure of the rural communities of the Republic of Moldova: diagnosis survey.	60
COBZAC Iosif. Specifics of the rural economic stratification in the post-privatization period.	66
CARAMAN Iurie. The impact of the transition processes on the socio-cultural stratification of the Republic of Moldova rural area.	79
MINDRU VALERIU. Social stratification and the population profile regarding the standard of living.	91
MOCANU Angela. Specifics of the socio-professional stratification in the Republic of Moldova.	97
GORBAN Anna. The social profile of the political elite of the Republic of Moldova.	106
CALCAI Gheorghe. Population's social stratification by the welfare level.	115
ROJCO Anatol. Inequities of the population's welfare: quantity and quality parameters.	126
CONCLUSIONS: The structuring of the Republic of Moldova's society: between historical landmarks and political options.....	149

CUVÂNT ÎNAINTE

Constatăm cu satisfacție că și în Republica Moldova sociologia tinde spre conceptualizarea științifică în vederea consolidării dimensiunilor ei practic aplicative, promovând o viziune pertinentă, riguroasă asupra societății. Prezentul studiu, elaborat de un grup de cercetători științifici ai Secției Sociologie a IIEȘP al AȘM, este parte componentă a proiectului instituțional “Evoluția stratificării sociale în condițiile transformării societății și perspectivei de integrare europeană a Republicii Moldova”. Obiectivul general al studiului se circumscrie ideii de a realiza o radiografie a dinamicii și caracteristicilor structurii sociale din ultimii douăzeci de ani, profund marcați de tranziția spre o formă capitalistă de organizare a vieții economice și sociale.

Dată fiind complexitatea și amploarea schimbărilor structurale în tranziție, în analiza stratificării sociale autorii utilizează instrumente de măsură a schimbării sociale care reflectă fenomenele de *mobilitate profesională sau ocupațională*, de *marginalizare sau inegalitate socială*. O atenție deosebită în cadrul analizei schimbării sociale este acordată înțelegerii și explicării încercărilor populației de *adaptare și participare la dezvoltarea unei economii de piață* ce generează ample și profunde inegalități în oportunități, în raport cu care indivizii au șanse inegale de a se re poziționa în ierarhia socială. Autorii întreprind o analiză sociologică sub două aspecte:

- incidența tranziției, în toate aspectele sale (politic, economic, schimbare de paradigmă și valori sociale), asupra transformărilor din structura socială;
- amprenta pe care noua structură socială o pune asupra modelelor de dezvoltare atât economice, cât și politice și instituționale.

Demersul sociologic este justificat în lucrare de argumente empirice și intuitive precum:

- Apariția și evoluția unor fenomene sociale cu impact economic ce nu poate fi neglijat (sărăcia și polarizarea socială, ce nu reprezintă altceva decât expresia tensiunilor dintre aspectele economice și sociale ale dezvoltării, fiind reflexele pe care societatea le are în sfera economicului.
- Șansele pe care structuri sociale *inovative* în arhitectura socială, exponenți ai interiorizării sociale a valorilor capitaliste – *antreprenorii* – le au în a direcționa sensul dezvoltării economice spre un model de dezvoltare sustenabilă sau măsura în care antreprenorii sunt capabili să se constituie în coaliții care să orienteze politicile publice înspre satisfacerea intereselor dezvoltării mediului de afaceri.

Temele fundamentale ale acestui studiu sunt axate pe examinarea situației în domeniul stratificării, cercetarea statusurilor și rolurilor omului în societatea contemporană sub aspect economic, politic și sociocultural. Lucrarea oferă instrumente teoretice și metodologice pentru înțelegerea și analiza inegalităților sociale și a proceselor de stratificare socială. Sunt analizate formele stratificării sociale și relevanța conceptului de clasă,

formarea stilurilor de viață, a practicilor culturale. În special, analiza se focusează asupra transformării economice și sociale prin tranziție către noile structuri articulate funcțional, specifice unei societăți democratice și unei economii fundamentate pe principiile pieței libere. Pentru buna înțelegere și explicare a traseului și vitezei schimbării sociale în Republica Moldova în ultimii douăzeci de ani, este analizată evoluția factorilor economici, politici, instituționali și circumstanțiali care au marcat evoluția și schimbarea structurii societății moldovenești în tranziție. O parte însemnată a analizei este consacrată analizei oportunităților inegale în spațiul rural, profund marcat de schimbările tranziției încă de la debutul acesteia prin remodelarea sistemului de proprietate asupra terenurilor agricole, prin asumarea de către sat a rolului de absorbant al șocurilor restructurării economice, prin reîntoarcerea la o structură agrară precomunistă și la un tip de exploatare premodernă a terenului. Elementele inovative propuse de autori constau în fundamentarea și aplicarea metodologiei analizei multicriteriale de evaluare a inegalităților în oportunități ca fundament al structurării sociale. De asemenea se examinează evoluția structurilor sociale rurale în tranziție sub incidența oportunităților inegale în profil teritorial și determinării acelor caracteristici individuale care permit indivizilor din mediul rural ascensiunea pe scara ierarhică a societății de astăzi.

Considerăm că rezultatele studiului elaborat de echipa Secției Sociologie a IIEȘP vor contribui la determinarea impactului reformelor în societatea noastră, vor servi la raționalizarea progresivă a proceselor socioeconomice, la redirecționarea acțiunilor de reformare socială, astfel devenind parte a schimbărilor sociale în Republica Moldova

Victor MORARU, doctor habilitat, profesor,
Director al Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM

FOREWORD

We note with satisfaction that in Moldova the sociology tends towards scientific conceptualisation for the purpose of strengthening its practical size applications, promoting an insistent and rigorous vision on the society. This study was prepared by a group of scientists of the Department of Sociology of the IEISP of the ASM and is a part of the institutional project “The evolution of the social stratification in the conditions of society’s transformation and the perspective of European integration of Moldova”. The overall objective of the survey is circumscribed to the idea of making a picture of the dynamics and characteristics of the social structure of the past twenty years, deeply marked by the transition to a capitalist form of economic and social organization.

Given the complexity and magnitude of the transitioning structural change, for the social stratification analysis the authors use measuring instruments of social change that reflects the phenomena of professional or occupational mobility, marginalization and social inequality. A special attention is paid to the analysis of social change by understanding and explaining the adaptation trials and participation in the development of a market economy that generates extensive and profound inequalities in opportunities, where individuals have unequal opportunities to reposition themselves in the social hierarchy. The authors undertake a sociological analysis from two perspectives:

- The impact of transition in all its aspects (political, economic, and the shift of social values and paradigm), on the changes in the social structure;
- The mark of the new social structure put on developing models: economic, political and institutional.

The sociological approach is justified by empirical and intuitive arguments such as:

- The emergence and evolution of social phenomena with economic impact that can not be neglected (poverty and social polarization, which is nothing but the expression of tensions between economic and social aspects of the development, economic reflexes of the society.
- The chances that innovative social structures in social architecture, social interiorization exponents of capitalist values – entrepreneurs – have to direct economic development towards a model of sustainable development or the extent to which entrepreneurs are able to represent the coalition to guide public policies towards satisfying the interests of business development.

The fundamental topics of this study are focused on examining the situation in stratification, research statuses and human roles in contemporary society in economic, political and sociocultural. The survey provides theoretical and methodological tools for understanding and analysing social inequalities and social stratification processes. We analyse forms of social stratification and relevance of the concept of class formation lifestyles,

---

cultural practices. In particular, the analysis focuses on the transformation of economic and social transition to new structures functionally articulated specific to a democratic society and an economy based on free market principles. For a better understanding and explanation of the route and speed of social change in the Republic of Moldova in the last twenty years, comes the analysis of the development of economic, political, institutional and circumstantial changes that have marked the evolution and structure of Moldovan society in transition. A significant part of the analysis is devoted to the unequal opportunities in rural areas, deeply marked by the transitional changes since the beginning by reshaping the system of land ownership by assuming the role of village economic restructuring shock absorber, by returning to pre-communist agrarian structure and a pre-modern form of exploitation of the land. The innovative elements proposed by the authors consist in the foundation and application of a multiple-criteria analysis methodology for assessing inequalities in opportunities as the foundation of social structure. It also examines the evolution of rural social structures in transition under unequal opportunities in a territorial profile and determines which individual characteristics allow the climbing of the rural are on the ladder of today's society.

We believe that the findings prepared by the Sociology Department IIEȘP team will help determine the impact of reforms in our society, will serve to rationalize progressive socio-economic processes, to divert social reform actions, thus becoming a part of the social changes in the Republic of Moldova.

Victor Moraru, Ph.D., Professor
Director of the Institute of European Integration and Political Sciences of the ASM

CAPITOLUL I

IDENTIFICAREA STRUCTURII SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ASPECTE TEORETICO-METODOLOGICE

1. PRINCIPII METODOLOGICE DE CERCETARE A STRATIFICĂRII SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Nicolae SALI, doctor, conf. univ.

Deetizarea societății, trecerea la economia de piață și libera concurență au adus noi realități social-economice, noi forme de proprietate, impunând o nouă metodologie a studierii proceselor stratificării sociale, a intereselor social-economice proprii grupurilor sociale care conlucrează între ele în baza relațiilor de proprietate. Politica economică, mecanismele cererii și ofertei, libera concurență au adus la aceea că proprietatea ca bază economică a modificat împărțirea societății contemporane a Republicii Moldova.

Conform logicii cercetării sociologice, pentru a pătrunde semnificația procesului de stratificare socială e necesar de a conștientiza noile realități, deoarece lipsa unui bagaj teoretico-metodologic de cercetare nu permite de a găsi modalitatea abordării procesului stratificării sociale contemporane, de a efectua atât analiza comparativă a schimbărilor ce se produc la nivel regional și național, cât și a observa trăsăturile specifice ale acestui proces. Metodologia sociologică se orientează în acest caz spre noi aspecte de folosire a metodelor de cunoaștere, cercetare, explicare, interpretare a situației existente.

În Republica Moldova există un strat social de oameni care își menține existența activând în baza proprietății publice (de stat, municipală), un strat mare de oameni având la baza activității proprietatea privată (personală, colectivă, a organizațiilor obștești și a celor religioase) și mixtă (capital public și privat, public și străin, străin și privat național). Însă examinarea tendințelor stratificării numai sub acest aspect nu este suficientă. În plan metodologic, se cere de a lua în considerare locul și rolul fiecărui cetățean în procesul diviziunii sociale a muncii, cât și sistemul de obținere a veniturilor. În analizele întreprinse în lucrarea de față se face apel la trei concepte corelate: inegalitate socială, diferențiere socială și stratificare socială. *Inegalitatea socială* se referă la diferențierile dintre indivizi sub aspectul resurselor de care dispun, *diferențierea socială* se referă la inegalitățile dintre diferite categorii sociale, iar *stratificarea socială* – la orice formă de diferențiere socială care generează în societate grupări aflate într-o relație de ordine.

Vorbim de stratificare socială atunci când apare, pe baza unui criteriu, o ierarhie socialmente recunoscută, conform căreia indivizii sau pozițiile sociale sunt judecați (judecate) în termeni de superior/inferior, atunci când se manifestă inegalități sociale. Reprezentând forma socială a diferențierii, stratificarea este mai mult decât o simplă inegalitate. Ea este ordonarea socială a inegalităților, o dimensiune importantă a structurii sociale.

Propunând această definiție de lucru pentru noțiunea centrală, se cuvin făcute imediat câteva precizări:

1. Stratificarea poate viza fie indivizii, fie pozițiile sociale. Între ierarhia indivizilor și cea a pozițiilor sociale există corelații strânse, deși este clar că nu coincid perfect. Mai mult, sunt situații când un criteriu de ierarhizare funcționează la nivel de poziții, dar nu și la nivel individual și viceversa. Este de observat că centrarea pe indivizi are inconvenientul pulverizării straturilor, putând găsi practic atâtea straturi câți indivizi sunt.
2. Stratificarea se manifestă la toate nivelurile de organizare socială: macro, mezo, micro. Ea își găsește forma cea mai transparentă în cadrul organizațiilor, unde, prin regulamentele de funcționare, se stabilesc sarcinile fiecărui post, ca și drepturile și recompensele aferente. Se poate vorbi de stratificare începând cu cele mai mici grupuri (de pildă, în interiorul familiei) și până la cele mai înalte niveluri (de exemplu, la scară planetară, între națiuni sau state).
3. Sistemele de stratificare sunt întotdeauna complexe, în sensul că ele îmbină simultan mai multe aspecte de stratificare și pe criterii diferite.

Criteriile în virtutea cărora se realizează stratificarea socială :

a) situația economică, determinată de bogăție (totalitatea valorilor materiale de care dispune un individ) și de venituri (salariile – pentru unii; profitul, dobânda etc. – pentru alții); ea este dependentă de structura economică, de poziția indivizilor față de mijloacele de producție (proprietate);

b) prestigiul social se referă la respectul, admirația și recunoașterea de către societate a calităților deosebite ale indivizilor, la asocierea acestora cu un anumit status; el este distribuit neuniform și ierarhic pe categorii sociale și profesionale; prestigiul nu este permanent; se păstrează doar dacă este continuu confirmat de către societate; pe cât de greu se câștigă, pe atât de ușor se pierde, refacerea lui presupunând un proces extrem de dificil datorită stereotipurilor și neîncrederii comunității;

c) puterea este un element important al diferențierii (stratificării) sociale și desemnează capacitatea individului (sau grupului) de a-și impune voința, în cadrul relațiilor interumane și sociale, împotriva voinței altora, indiferent de factorii care influențează această capacitate; puterea constă în relațiile asimetrice dintre indivizi și grupurile de indivizi; exercitarea sa este condiționată de o distribuție inegală a resurselor; o putere legitimă beneficiază, pe de o parte, de un consimțământ activ, iar pe de altă parte, de o consimțire resemnată din partea majorității celor asupra cărora se exercită; puterea legitimă se recunoaște prin nivelul său de susținere, dar și prin dreptul recunoscut de a constrânge un eventual recalcitrant.

Câteva cuvinte explicative sunt, probabil, necesare. În primul rând distingem ce anume clasificăm: indivizii umani sau pozițiile sociale. Dacă optăm, cum se întâmplă de regulă, pentru a doua variantă, atunci criteriile de ordonare a pozițiilor pot fi intrinsece acestora (de pildă, prestigiul social al poziției) sau deduse din caracteristicile indivizilor ce le ocupă la un moment dat (de exemplu, numărul mediu de ani de studii ce revine persoanelor din fiecare strat social). Firește, nu întotdeauna se poate face clar o astfel de distincție. De exemplu, salariul este luat de către indivizi, dar el este, de regulă, o caracteristică a postului; pe de altă parte însă, persoana poate face ore suplimentare, poate lipsi

etc., deci, în anumite genuri de activități poate fi mai relevantă activitatea persoanei decât prescripția legată de post.

Caracterul multidimensional al stratificării

Sub aspect metodologic, e necesar de abordat și problema caracterului multidimensional al stratificării. Vom preciza că în acest caz se are în vedere inconsistența (noncongruența) statusului. Aceasta înseamnă că poziția unui individ, de exemplu, pe o dimensiune a stratificării nu este deductibilă din poziția sa pe altă dimensiune, respectiv, că între aceste dimensiuni există un grad de independență reciprocă, chiar dacă nu totală. Într-adevăr, alegând mai multe variabile de stratificare, pe baza cărora indivizii obțin valori superioare / inferioare, după criteriile de evaluare socialmente recunoscute, se constată că, pe ansamblul populației și în condiții normale, adică nu în perioade de mari schimbări sociale, când ierarhiile se modifică rapid și profund, corelațiile dintre factorii respectivi sunt foarte ridicate. Dar nu sunt niciodată perfecte, ceea ce înseamnă că există un număr nonneglijabil de indivizi ale căror locuri pe scalele ierarhice în cauză nu coincid.

Inconsistența (noncongruența) statusului unui individ evidențiază tocmai existența acestui gen de decalaje (uneori mari) între pozițiile ocupate de acest individ pe mai multe scale ierarhice.

Inconsistența poate viza nu numai statusul unei persoane individuale, ci al unei întregi categorii sociale, ceea ce are o cu totul altă relevanță socială.

Fenomenul este vizibil și ușor de perceput în realitatea cotidiană. Când se argumentează importanța socială a acestui fenomen, se invocă faptul că inconsistența statusului generează, pe de o parte, un anumit stil comportamental al persoanei, implicând un univers atitudinal și un set de așteptări ale ei vizând comportamentul celorlalți în raport cu ea, și, pe de altă parte, o atitudine și un comportament real al celorlalți față de ea. Cele două elemente pot să nu se afle în concordanță tocmai datorită faptului că sunt șanse ca raportările să se facă la dimensiuni diferite, la poziții diferite. Ipoteza cea mai des menționată este că dacă o persoană se găsește simultan pe poziții diferite, după mai multe criterii de status, ea își va defini poziția socială în funcție de statusul cel mai ridicat și va aștepta ca și ceilalți să o privească la fel, recunoscându-i drepturile și privilegiile legate de acest status. Or, se poate întâmpla ca celelalte persoane s-o perceapă, mai frecvent, în funcție de statusul cel mai coborât și să se comporte ca atare. Un astfel de comportament induce imediat un sentiment de frustrare și are o serie de alte consecințe pe plan comportamental și atitudinal.

Inconsistența statusului a fost considerată când o disfuncție a sistemului social, când un element funcțional, chiar indispensabil al acestuia. Pentru buna "funcționare" a unei societăți, mai ales a uneia moderne, este necesară o anumită inconsistență de status. Dacă ierarhiile s-ar suprapune perfect, aceasta ar genera o clară osificare a societății, o lipsă totală de mobilitate, o segregare totală a grupurilor sociale.

Fenomenul de deplasare a indivizilor în spațiul social

Expresia de "spațiu social" exprimă existența unui sistem de poziții (categorii, straturi, grupuri, clase etc.) sociale și fiecare individ poate fi, la un moment dat, plasat în una și numai una dintre aceste poziții. În cele mai multe cazuri se acceptă unidimensionalitatea spațiului, cu alte cuvinte, se pornește de la un sistem de poziții ierarhice, adică de la un criteriu de stratificare socială. Scalele folosite pentru determinarea pozițiilor sociale pot fi:

- nominale (caz mai rar întâlnit, dat fiind faptul că acestea nu permit distincția între

mobilitatea ascendentă și descendentă, deci îngustează destul de mult posibilitățile de analiză);

- ordinale (situația cea mai frecventă, cel puțin în literatura sociologică europeană, la care se ajunge prin ordonarea categoriilor socioprofesionale, pe baza unuia sau mai multor criterii);
- metrice (specifice în bună măsură sociologiei americane, care uzază frecvent de scoruri de prestigiu pentru diferite grupuri de status).

Stabilirea poziției sociale a unui individ sau fenomen social înseamnă a defini relația acestuia cu alți oameni sau alte fenomene sociale alese ca puncte de referință. Metoda de localizare presupune:

- indicarea raporturilor unei persoane cu grupuri specifice;
- relația dintre aceste grupuri în cadrul unei populații;
- relația între această populație și celelalte incluse în universul uman.

Așadar, stabilirea poziției sociale a unei persoane presupune precizarea statusului familial, a grupului ocupațional, a statusului economic, a naționalității, religiei, calității de cetățean. Prin relațiile pe care le desfășoară grupurile umane se realizează bazele stratificării sociale.

Sistemul de analiză „clasă-strat”

Prin clasă socială vom înțelege un grup mare de oameni care posedă, ori nu, mijloace de producție, joacă un anumit rol în sistemul diviziunii sociale a muncii, și un caracter specific, mod de obținere a veniturilor. Clasa socială este un strat de oameni care se deosebește după mărimea veniturilor, studii, putere și prestigiu social. Sub acest aspect, după cum arată specialiștii, s-a îmbogățit și diversificat însăși modalitatea studierii structurii sociale: păturile și straturile sociale, clasa de mijloc, sărăcia și inegalitatea, salariații simpli și clasa de jos. Concomitent, analiza sistemică a proceselor sociale nu poate fi neutră vizavi de abordarea social-psihologică, deoarece natura sistemului depinde și de relațiile de interdependență dintre sistem, structură și elemente. În plan metodologic, aceasta înseamnă studierea procesului propriei identificări a indivizilor. Îerarhizarea socială are la bază și propria opinie a subiecților, inclusiv sentimentul apartenenței de grup, care este numit conștiință de clasă. În cercetări se apelează atât la metoda măsurării distanțelor sociale, cât și la studierea relațiilor între clase. Conținutul structurii sociale poate fi determinat în baza datelor obiective și căutarea răspunsurilor subiective la următoarele întrebări:

- din ce clase, pături, grupe sociale este alcătuită societatea dată;
- care sunt criteriile de bază ale diferențierii populației;
- care sunt distanțele sociale ce delimitează în societate o grupă sau pătură socială de alta;
- cum se repartizează pe verticală ori orizontală grupuri de oameni, care grupuri ocupă nivelul de sus, care au poziții intermediare și care se află la cel mai jos nivel;
- care sunt relațiile ce unesc diferite grupuri sociale, sunt aceste relații de conflict ori de colaborare;
- care este mobilitatea socială, de către cine este dirijat acest proces și cum se reproduce structura socială.

Reieșind din principiile metodologice expuse, un colectiv de cercetători din cadrul

Secției de Sociologie a Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei a întreprins un studiu complex, multidimensional privind starea reală a structurii și stratificării sociale a populației în mediul rural din Republica Moldova, confruntând diverse puncte de vedere teoretice asupra fenomenului în cauză, realizând o cercetare sociologică de teren.

Obiectivele studiului au constat în:

- analiza abordărilor teoretico-metodologice ale structurii și stratificării sociale și stabilirea criteriilor de determinare a acestora;
- investigarea procesului de formare și dezvoltare a diferitor grupuri sociale de populație (fermieri, antreprenori, tineret etc.), ponderea clasei mijlocii în structura socială;
- identificarea problemelor și oportunităților privind dezvoltarea clasei de mijloc în Republica Moldova, relevarea ponderii populației care se autoidentifică cu clasa de mijloc;
- studierea rolului statului în distribuirea resurselor și reglementarea stratificării sociale a populației în contextul transformărilor social-economice,
- efectuarea unei analize comparative a structurii și stratificării sociale a populației cu alte state din regiune;
- elaborarea și prezentarea unor recomandări concrete pentru îmbunătățirea politicilor sociale și social-economice.

Pentru realizarea obiectivelor cercetării s-au efectuat două tipuri de investigații sociologice:

1. cantitativă, care a cuprins un sondaj de opinie în rândul populației rurale, pe un eșantion reprezentativ la nivel național;
2. calitativă, care a cuprins interviuri individuale cu chestionar semistandardizat și a avut drept scop studierea statuturilor și rolurilor omului în societatea contemporană, elaborarea unor măsuri care ar contribui la modificarea activității instituțiilor de conducere de diferite niveluri, la soluționarea problemelor ce țin de ridicarea nivelului de trai al populației.

Perioada de realizare a interviurilor: octombrie 2011.

Eșantion – 103 experți, dintre care: reprezentanți ai Guvernului – 26 persoane; reprezentanți ai administrației publice – 31 persoane; analiști politici, ONG, profesori – 30 persoane; UTA Gagauzia – 16 persoane.

Prin intermediul interviurilor s-a acumulat informația cu referire la:

- schimbările care s-au produs în viața societății pe parcursul ultimilor ani în economie, în știință, în educație, în cultură, medicină;
- factorii care au contribuit la modificarea structurii sociale: socioeconomi, politici, socioculturali;
- atitudinea față de activitatea sociopolitică;
- obiectivele prioritare pentru depășirea crizei din țară.

Cercetarea cantitativă, care a cuprins un sondaj de opinie în rândul populației rurale, s-a axat pe examinarea proceselor de stratificare, cercetarea statuturilor și rolurilor omului în societatea contemporană sub aspect economic, politic și sociocultural.

Eșantionul și construirea eșantionului

Metoda de eșantionare: A fost utilizată eșantionarea stratificată, proporțională cu structura populației pe tipuri de localități și pe zone de dezvoltare.

Descrierea planului de eșantionare: Populația totală: 3 559 541 persoane, urban locuiesc 1.485,8 mii persoane, sau 41,7%. Rural – 2.073,8 mii persoane, sau 58,3%.

Repartizarea populației după sexe se prezintă astfel: 51,9% (1847,8 mii persoane) – femei și 48,1% (1711,7 mii persoane) – bărbați.

Universul cercetării a fost format din persoane în vârstă de 18 ani și peste din localitățile rurale: 1604233 persoane:

Femei 831318

Bărbați 772915

Tabelul 1. Structura populației rurale pe sexe

		Total	masculin	Bărbați de aceeași vârstă vs.femei (%)	feminin	Femei de aceeași vârstă vs.bărbați (%)
Vârsta	18-24 ani	270680	139207	51,4	131473	48,6
	25-34 ani	322081	170362	52,9	151719	47,1
	35-44 ani	266941	133650	50,1	133291	49,9
	45-54 ani	292558	142668	48,8	149890	51,2
	55-64 ani	229300	104144	45,4	125156	54,6
	65+	222673	82884	37,2	139789	62,8
	Total	1604233	772915		831318	

(*Tabelul este alcătuit de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova*)

Eșantionul cercetării: 1125

Femei 583

Bărbați 542

Tabelul 2. Structura eșantionului realizat pe sexe

		Total	Ponderea în total pe categorii de vârstă (%)	masculin	Ponderea în total pe categorii de vârstă (%)	feminin	Ponderea în total pe categorii de vârstă (%)
Vârsta	18-24 ani	190	16,9	98	18,0	92	15,8
	25-34 ani	226	20,1	119	22,0	107	18,3
	35-44 ani	187	16,6	94	17,3	93	16,0
	45-54 ani	205	18,2	100	18,5	105	18,0
	55-64 ani	161	14,3	73	13,5	88	15,1
	65+	156	13,9	58	10,7	98	16,8
		1125	100%	542	100%	583	100%

(*Tabelul este alcătuit de autor*)

Criteriile și stadiile de stratificare ale eșantionului au fost: 1) zona de dezvoltare, 2) mărimea localității (sat mare, sat mediu, sat mic) și 3) ponderea populației în localitate

Zona de dezvoltare: pentru o organizare corespunzătoare a fost utilizată gruparea localităților după regiunea de dezvoltare, ținând seama de datele cele mai recente ale Biroului Național *de Statistică* referitoare la structura populației.

Zonele de dezvoltare sunt grupate astfel: (mii pers.)

Nord: persoane active total 345,0; rural 212,2; persoane ocupate total 326,9; persoane ocupate rural 203,9; persoane intervievate 392.

Centru: persoane active total 334,5; rural 261,2; persoane ocupate total 315,6; persoane ocupate rural 248,6; persoane intervievate 404.

Sud: persoane active total 214,9; rural 148, 4 mii; persoane ocupate total 201,6; persoane ocupate rural 138,0; persoane intervievate 329.

Mărimea localității: fiecare subeșantion zonal este reprezentativ în ceea ce privește structura populației pe tip de localitate:

1) Sat mare (cu peste 3000 locuitori)

2) Sat mediu (1500–3000 locuitori)

3. Sat mic (până la 1500 locuitori)

Ponderea populației în localitate: aria populației a fost divizată în trei părți, utilizându-se metoda *cluster-sampling*. Ea se bazează pe numărul de săteni care locuiesc în acea parte a satului și numărul de respondenți de care avem nevoie.

După cele trei criterii au fost aplicate chestionarele în mod proporțional cu distribuția populației pe tipuri de localități din fiecare zonă în parte.

După stabilirea numărului de localități din fiecare categorie, conform procedurii descrise mai sus, au fost selectate localitățile în care au fost aplicate chestionarele folosind o metodă de selecție probabilistică proporțională cu volumul populației din localități.

Eșantionul realizat este validat după structura demografică (pe sexe și grupe de vârstă) a populației și după structura pe tip de localitate și regiune de dezvoltare (diferențele procentuale între structura populației și cea a eșantionului realizat sunt mai mici de 0,5%). Se observă că diferențele înregistrate sunt sub 1% pe fiecare segment de populație, ceea ce face posibilă analiza datelor fără a utiliza variabile de ponderare.

Tabelul 3. Structura populației satelor incluse în eșantion pe zone de dezvoltare și tipuri de localități

Regiune de dezvoltare	Sat mare	Nr. total de locuitori, inclusiv bărbați/femei	Sat mediu	Nr. total de locuitori, inclusiv bărbați/femei	Sat mic	Nr. total de locuitori, inclusiv bărbați/femei
Nord	Grimăncăuți	4203 2156/2047	Trebisăuți	2032 930/1102	Bulboaca	918 454/465
Centru	Cărpineni	10837 5200/5637	Cioara	2655 1332/1323	Horjești	956 478/478
	Sipoteni	7505 3810/3695				

	Bobeica	3270 1454/1444	Bozieni	2509 1101/1408		
	Fundul Galbenii	3011 1441/1570	Rădeni	2104 1036/1068		
	Răciula	3010 1544/1466				
Sud	Congaz	12450 6135/6315	Svetloe	2092 961/113	Novosio- lovca	1424 709/715
	Chirsovo	7310 3511/3799			Cealic	983 491/507
	Beșalma	4936 2334/2361			Ferapon- tievca	965 457/508

(Tabelul este alcătuit de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova)

Tabelul 4. Distribuția populației active studiate și a numărului de interviuri pe zone de dezvoltare

	Rata de activitate rural, %	Rata de ocupare rural, %	Interviuri realizate %
Zona Nord	37,0	35,6	34,8
Zona Centru	38,9	37,0	35,9
Zona Sud	36,2	33,6	32,4
Total	100,0%	100,0%	100,0%

(Tabelul este alcătuit de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova)

Eșantionul este reprezentativ pentru populația de 18 ani și peste din localitățile rurale ale Republicii Moldova. Eroarea maximă de eșantionare este de + 2,8% la un coeficient de încredere de 95%.

Informații legate de activitatea de teren

Perioada de culegere a datelor: 15-30 mai 2012.

La culegerea datelor au participat: un manager de teren; 3 coordonatori zonali și 22 operatori de interviu. Instructajul a fost realizat la sediul Secției de Sociologie a Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei cu cei 3 coordonatori zonali, care au primit informații detaliate cu privire la chestionar și modalitățile de selecție.

Coordonatorii zonali le-au transmis operatorilor de interviu toate detaliile privind modul de realizare în teren a studiului, acestea incluzând informații despre: eșantionare, condiții de interviu, materiale ajutătoare, chestionar.

Generalizarea teoretică a materialelor cercetărilor noastre sociologice concrete s-a efectuat cu ajutorul metodelor statistice de analiză a informației sociologice inițiale. Ca mijloc tehnic al analizei s-au utilizat metodele grupării simple și încrucișate, calcularea cotelor medii, eșalonarea datelor generalizatoare-indici, analiza de corelație a interconexiunii etc.

BIBLIOGRAFIE

1. Bourdieu P., Rațiuni practice. București: Meridiane, 1999.
2. Carlsson G., Social Mobilitz and Class Structure, Lund, Gleerup, 1969.
3. Cherkaoui M., Stratification. În: R. Boudon (coord.). *Traité de sociologie*, Paris: PUF, 1992.
4. Davis K.; Moore W., Some principles of social stratification. În: *American Sociological Review*, X, 2, 1945, p. 242-249.
5. *Hollingshead*, August B. *Social Class and Mental Illness: A Community Study*, 1958.
6. North C.C.; Hatt P.K. Jobs and occupations. În: *Opinions News*, vol. 9, 1947, p. 1-13.
7. Warner W. Lloyd. *Social Class in America: A Manual of Procedure for the Measurement of Social Status*. Harper Collins, 1960.
8. Weber M. *Economie et société*. Paris: Plon, 1971.

2. ASPECTE ALE EVOLUTIEI STRUCTURILOR SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Andrei DUMBRĂVEANU, doctor, conf. univ.

1. Abordări metodologice

Concepția multidimensională a structurii sociale lansată de Max Weber ne dovedește că societatea nu este împărțită, în mod rigid, în mari grupări de oameni – clase, care se identifică numai prin locul pe care îl ocupă în procesul de producere. În societate se formează grupuri de oameni care reprezintă clase, însă prin situația lor, prin tipurile de asociere acești oameni pot să nu ocupe nici un loc în producerea de bunuri materiale, dar prin poziția lor ei pot lua decizii ce pot influența destinul întregii societăți. Grupurile respective sunt marcate de statutul pe care îl au, de partidul pe care îl susțin, de averea de care dispun, de pregătirea lor profesională etc. Fiecare individ în societate ocupă un anumit loc care și determină poziția lui față de ceilalți membri ai grupului social. Situația statutară a individului este caracteristică pentru toate societățile biologice. La insecte, animale situația statutară este marcată de rolul, abilitățile și puterea individului în comunitatea lui biologică (trântor, străjer, albină lucrătoare – în roi; lider – acces sigur la hrană, după dobândirea prăzii, vânător de elită în haita de lupi etc.).

Situația statutară în societățile umane se află în raport direct cu modul de luare a deciziilor care a condus, de exemplu, la formarea și dezvoltarea structurilor de partid. Partidele sunt formațiuni sociale unde indivizii se asociază pe principii de interese comune, pentru a soluționa în mod colectiv problemele lor de importanță vitală. Prin natura lor partidele sunt formațiuni sociale dinamice structural, au o mobilitate mare, fapt ce le permite indivizilor să-și afirme calitățile de lideri în grup și în societate. Gruparea indivizilor prin respectarea pozițiilor lor statutare, ținându-se cont de bunurile pe care le posedă, averea lor materială, de cunoștințele pe care le au și le aplică în folosul societății, de moralitatea, de atitudinea lor față de cei care îi înconjoară, de cultura lor, de cantitatea de bunuri pe care le consumă, este un proces multidimensional ce se desfășoară pe parcursul vieții unor generații. Procesul respectiv stă la baza formării straturilor sociale, a unor noi clase. După o trecere de două decenii de la colapsul Uniunii Sovietice și constituirea noilor state independente, angajate în construcțiile societății postmoderne, putem vorbi, pe bază de fapte, de indicatori cantitativi și calitativi de stratificare a societății

în Republica Moldova, de formarea claselor noi. Este important ca în cercetarea acestui proces să ținem cont de rolul istoric al societății de status. Societatea de status se bazează pe recunoașterea valorilor moștenite ce i se transmit individului la naștere: pe prestigiu și privilegiu de neam (rudenie), care sunt codificate și respectate conform cutumelor – norme de drept constituite printr-o practică îndelungată. Cutumele prevăd modele de trai și conviețuire, de educație. Viața comunitară a grupurilor ce constituie societatea de status este relativ stabilă și se conduce de tradiții bine conservate, de apreciere a valorilor și normelor sociale. Conform darwinismului, fiecare individ biologic este o parte componentă a mediului natural și duce o luptă permanentă pentru existența sa în acest mediu. Omul luptă permanent pentru a acumula bunuri care să-i asigure existența, astfel el intră în relații economice, își creează o anumită situație economică. S-a dovedit că între poziția economică și statutară a individului în societate se stabilesc relații pe termen scurt sau pe termen lung. Cercetarea relațiilor în societățile de status între clasele sociale, conceptual prezentate de Max Weber și continuatorii lui, A. Giddens și P. Burke, într-un anumit interval de timp ne poate da rezultate obiective, dacă vom aborda corect problemele în aspect metodologic. Cercetarea structurii sociale contemporane prin aplicarea metodelor antropologice de studiere a indivizilor, a sinelui uman ne ajută să cunoaștem mai profund motivele ce determină oamenii să se unească în jurul unor lideri, să formeze grupuri, segmente, straturi sociale. Cercetătorii ieșeni Gheorghe și Mariana Mustățâ consideră că individul uman este o matrice formată dintr-o imensitate de nodule. Nodulele reprezintă *Umweltul* și *Innenweltul* și interacționează între ele.[1]

Umweltul este mediul construit selectiv în conformitate cu nevoile și interesele specifice ale organismului. *Innenweltul* este mediul intern, în care odată cu toate componentele fiziologice ale corpului intră și acumulările care îi permit individului să-și găsească drumul în mediu și să se încadreze în relațiile de comunicare, interes și viațuire. Sunt postulate valabile pentru toate speciile biologice și, respectiv, și pentru om. Fiecare om preia selectiv anumite elemente din mediul social în care trăiește. El acumulează o anumită experiență, care depinde de ceea ce a fixat în memorie până la momentul respectiv. Noile acumulări depind de felul cum omul percepe informația din exterior, de modul cum selectează faptele, de capacitățile intelectuale individuale, dar și de caracteristicile fizice, biochimice și fiziologice ale corpului, ale lichidului intercelular – mediul unde trăiesc celulele organismului. Cu alte cuvinte, în mare măsură *Innenweltul* depinde de moștenirea genetică a individului. Înțelegerea relațiilor dintre *Umwelt* și *Innewelt* deschide o perspectivă nouă în domeniul social. Astfel putem studia și înțelege mecanismele ce funcționează la nivelul structurilor energetice individuale, în baza cărora oamenii se aleg între ei atunci când se întâlnesc pentru a rezolva probleme de divers ordin, modul de formare a sinelui și de selectare a indivizilor pe grupe de interes, cum se aleg liderii și subalternii, cum se formează motivațiile ce unesc oamenii în straturi sociale.

Fiecare individ își formează propriul *Umwelt* într-un mediu social, mediu ce se transformă în urma relațiilor dintre indivizi. Relațiile dintre indivizi sunt stabilite de ei în urma asocierilor lor în grupuri/formațiuni sociale care și ele au la temeliiile lor relații individuale și de grup. Cercetătorul belarus E.M. Babosov [2, p.163] prezintă sistemul de relații individ – formațiune (grup) socială, după cum urmează:

1. așteptările și cerințele individului față de grup/formațiune (în cazul când centrul structural al modelului de abordare este individul/omul);
2. cerințele grupului/formațiunii față de individ (în cazul când în centrul modelului structural se află formațiunea).

Cerințele și așteptările individului față de formațiunea socială se rezumă în următoarele:

1. conținutul interesant, rațional, un înalt nivel de gândire și de importanță în lucrul pe care îl efectuează;
2. prestigiul și poziția statutară pe care le are în procesul activității lui;
3. gradul de responsabilitate și de risc;
4. gradul de independență și de subordonare;
5. gradul de securitate și confort în activitate;
6. nivelul de plată și alte remunerări pentru lucrul efectuat;
7. nivelul de protecție socială și alte bunuri sociale pe care i le oferă formațiunea;
8. posibilitățile lui de autoafirmare în formațiune ca membrul al ei cu drepturi depline;
9. condițiile create de formațiune pentru autoafirmarea individului.

Formațiunea înaintează și ea individului un set de cerințe necesare pentru a-și asigura buna ei activitate. Remarcăm următoarele:

1. a deține anumite cunoștințe și calificări;
2. a fi activ și eficient pentru atingerea scopului final al formațiunii;
3. a manifesta calități personale și morale înalte;
4. a da dovadă de capacitate de organizare, de a menține și a dezvolta relații și colaborări cu colegii în colectiv;
5. a manifesta aptitudini și simțiri pentru a împărtăși valorile și normele de care se conduce formațiunea;
6. a depăși calitățile particulare legate de amorul propriu;
7. a manifesta loialitate față de formațiune, a i se consacra întru totul a fi subordonat.

Raporturile reciproce Individ – Formațiune conduc la formarea unui mediu social care, la rândul său, stabilește relații și rapoarte complexe între formațiunile/grupurile sociale și fiecare individ/persoană. Efectuarea unei scintigrame sociale în baza relațiilor de interdependență individ social – mediu social ne va permite să înțelegem motivele care au provocat organizarea de formațiuni/grupuri, straturi sociale, să aflăm esența proceselor de autoidentificare socială a indivizilor.

Relațiile de interdependență individ – grup – mediu social se stabilesc în urma criteriilor individuale și a normelor sociale. Cercetările sociologice ne permit cuantificarea, determinarea, evidențierea calităților individuale, criteriilor și normelor sociale.

Aceste relații sunt ilustrate în *Fig.1*.

Atunci când calitatea capătă valoarea cantitativă, putem obține dimensiunile virtuale ale nucleelor, punctelor de coagulare ale straturilor sociale, respectiv și dimensiunile acestora.

Stratificarea socială care se formează în Republica Moldova odată cu edificarea societății postmoderne cunoaște nucleee de consolidare a grupurilor sociale, de formare a claselor noi, care poartă reminiscențele memoriei sociale în structurile lor de rezistență – un

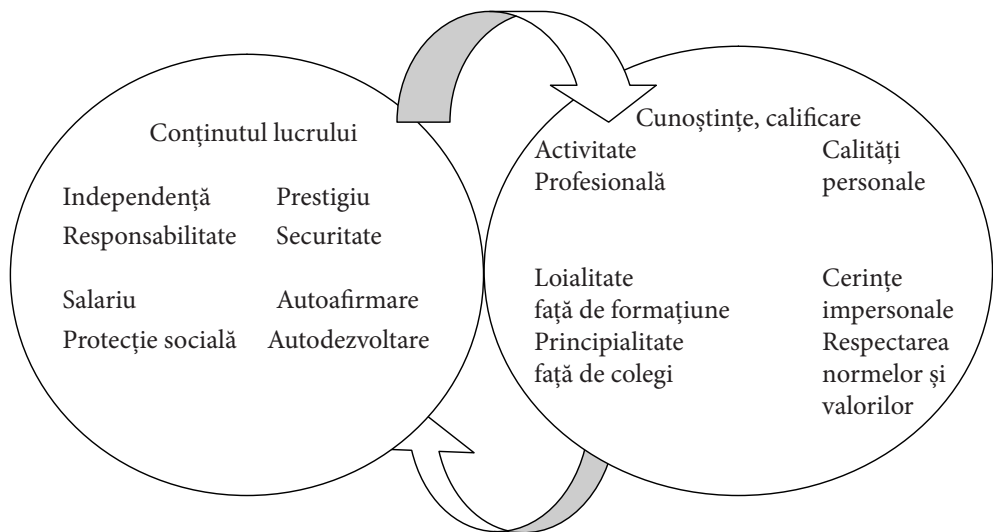

Fig. 1. Cerințe reciproce și așteptări individ-formațiune.

Sursa: E.M.Babosov (p.163)

innenwelt moștenit la nivel genetic și care se manifestă prin noi calități în mediul social actual. La frontiera dintre sec. XX și sec. XXI, la fel ca și cu multe veacuri în urmă, etniile din nou se transformă într-un motor puternic de diferențiere socială, care în acest sens nu este mai puțin activ și efectiv decât acei factori ai stratificării sociale care sunt cercetați mai pe larg, cum ar fi: câștigul, învățământul, puterea, etc.[2, p.107]

Antropologul Vintilă Mihăiescu consideră că „etnia este nu numai o categorie mai „elegantă” decât cea de rasă, pe care o va înlocui după cel de-al Doilea Război Mondial, ci și una comparativ mai nuanțată și, poate cel mai important, o categorie suficient de suplă pentru a permite identificarea și reprezentarea identităților colective ale celorlalți, oricare ar fi acestea. Pe scurt este o categorie sociopolitică extrem de utilă și utilizată” [3, p.224].

Pentru a înțelege rolul etniilor în procesele de structurare și stratificare socială, și aici trebuie să ținem cont de factorul puterii, a politicului, este important să le studiem pe multiple planuri, particularitățile lor specifice pornind de la faptul că reprezintă unități sociale.

Calitățile, funcțiile și statutul etniilor în procesele de structuralizare a societății sunt reprezentate de următoarele dimensiuni:

1. conștiința etnică;
2. autointitulare;
3. confruntare;
4. rezistență și existență îndelungată în timp istoric;
5. prezența semnelor distinctive clare ce deosebesc etniile de alte comunități sociale;
6. separatismul;
7. caracter mocnit, latent, care poate izbucni oricând sau deosebiri evidente interetnice.

Printre funcțiile sociale pe care le exercită etniile pot fi evidențiate:

1. de apărare a indivizilor care le constituie;
2. de intensificare;
3. de integrare;
4. de echilibru.

Etniile au anumite poziții statutare care le determină situația socială. Cele mai importante poziții statutare sunt de ordin:

1. social – economic;
2. social cultural;
3. social – politic;
4. demografic;
5. ecologic;
6. juridic;
7. social psihologic [2, p.108-115].

Termenul de *etnie* e la fel de vechi ca și etniile înseși. Pe parcursul evoluțiilor lor termenul a cunoscut abordări diferite. În Grecia Antică, *ethnos* reprezenta populația situată în afară de polis, adică de cetate, de stat, deci oamenii aflați în afara statului. În context colonial, etnia reprezenta din nou o lipsă, ea se va referi la populații fără istorie și mai ales fără stat [3, p.224-225]. Deci, în aspect politic etniile reprezintă comunități care există și evoluează conform unor raporturi cu întreaga societate. Or, interesele întregii societăți le reprezintă statul național. Cercetătorii consideră că termenul *etnie* este înrudit cu termenul de *comunitate*, mai ales în înțelesul consacrat de către Ferdinand Tönnies prin opoziția dintre comunitate (*Gemeinschaft*) și societate (*Gesellschaft*). În viziune antropologică, Tönnies consideră următoarele: ”comunitate este tot ceea ce în creațiile gândirii sau ale reprezentării sociale ale oamenilor este natural sau spontan, societate, este tot ceea ce este efectul artei” [3, p.225]. Adică societatea este produsul creației umane, cu legi și norme, iar comunitatea este un produs al naturii, care a făcut ca indivizii să se unească între ei mai întâi, ca mai apoi în comun să creeze legi și norme. Astfel, comunitatea a născut societatea, ca mai apoi să fie influențată de aceasta. Fiind o componentă a societății, comunitatea poate uneori și să se opună acesteia, cu riscul ca ea însăși să dispară în urma conflictului pe care îl declanșează.

Literatura de specialitate evidențiază componentele unei probleme de mare importanță și actualitate și pentru Republica Moldova – problema minelor cu efect social întârziat în relațiile interetnice și ale etniilor cu societatea națională. Așadar, multiplele relații etnosociale pot fi reduse la următoarele tipuri:

1. de suprimare;
2. de dominare;
3. de acomodare;
4. de conflict;
5. de asimilare;
6. de concurență;
7. de cooperare [2, p.119].

Relațiile respective și tipurile principale ale transformărilor structurale etnice sunt ilustrate în Fig.2 :

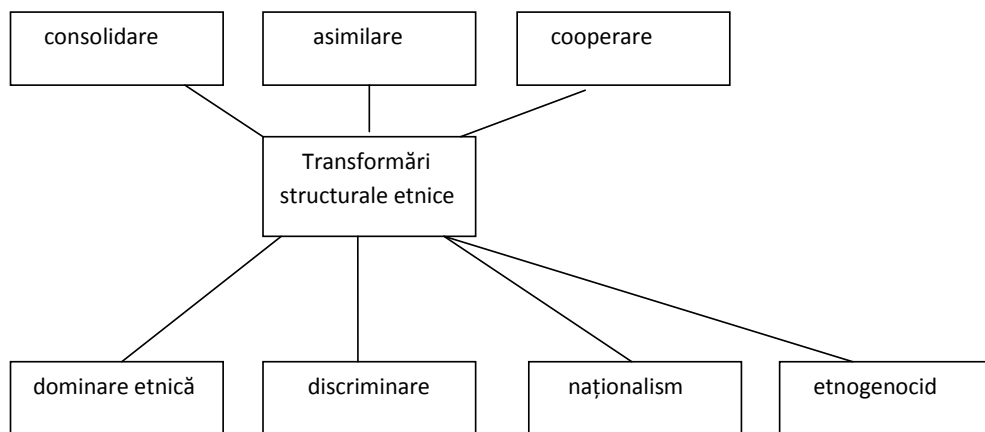

Fig. 2. Tipurile principale ale transformărilor structurale etnice

Sursa: E.M.Babosov (p.122)

Rolul etniilor în viața societății contemporane democratice în curs de formare în Republica Moldova este de netăgăduit. În acest spațiu etniile în formă comunitară apar și se consolidează odată cu prăbușirea societății feudale și constituirea relațiilor capitaliste. Din aceste considerente, ne-am propus să cercetăm unele aspecte ale stratificării sociale în Republica Moldova fixându-ne ca punct de pornire sfârșitul societății medievale în Principatul Moldovei, începutul formării capitalismului, a relațiilor economice moderne.

Considerăm oportună, în această ordine de idei, referința la cercetarea autorilor români „Construirea clasei mijlocii în România” [4], în care se susține legitimitatea unei paradigme sociologice a construirii clasei mijlocii în societatea românească, paradigmă care este valabilă și pentru Republica Moldova, și care se axează pe:

1. analiza emergenței clasei mijlocii în contextul crizei „servajul feudal” și a pătrunderii capitalismului în spațiul Europei Răsăritene;
2. profilarea clasei mijlocii în perioada interbelică, relevantele continuități istorice în aspectul cultural și ocupațional profesionist;
3. destructurarea claselor și disocierea și constrângerea clasei mijlocii în perioada construirii comuniste a socialismului dezvoltat și a făuririi omului sovietic și a implementării conceptului de omogenizare socială prin crearea unei culturi unitare la conținut cu specific național (local) în formele ei;
4. analiza perioadei de tranziție a societății postsocialiste spre lumea postmodernistă, fixarea poziției structurii sociale în mediul social ce se formează în perioada ce a demarat odată cu declararea Independenței Republicii Moldova în 1991.

2. Înaintașii formării structurii sociale moldovenești

Există mai multe lucrări istorice, culegeri de documente de arhivă, monografii și însemnări de călătorie care ne redau structurile sociale din Moldova medievală. ”Descrierea Moldovei” de Dimitrie Cantemir este una din aceste lucrări, operă fundamentală în care distinsul om de știință prezintă un tablou veridic al structurii sociale a țării unde a fost

Domnitor. În capitolele: a) "Orânduirea statală a Moldovei"; b) "Boierimea Moldovei și rangurile lor"; c) "Armata Moldovei"; d) "Veniturile de odinioară și cele de azi ale Moldovei;" e)"Boierimea moldovenească"; f) "Ceilalți locuitori din Moldova" sunt prezentate amănunte de ordin etnologic, politologic, sociologic. [5] Sunt descrise clasele sociale, relațiile între grupările sociale ale Moldovei sec. XVII-XVIII.

O altă lucrare – "Istoria românilor prin călătorii" de N.Iorga – ne prezintă ample tablouri din viața politică, socială și culturală cu personaje, actori și grupuri sociale din principatele feudale românești. [6]

Stratificarea societății medievale românești în termeni științifici, istorico-sociali și metodologici este prezentată și analizată de Henri H.Stahl. Henri H.Stahl, antropolog cultural, etnograf și istoric social, este discipol și reprezentant de frunte al școlii monografismului sociologic de la București, întemeiată de Dimitrie Gusti. În anii 1950-1965 el editează trei volume "Contribuții la studiul satelor devălmașe românești". În 2002, la nouă ani de la trecerea sa în neființă, apare "Istoria socială a satului românesc", o culegere de texte în care autorul susține paradigma legăturilor spirituale în spațiul rural românesc. [7] Este o paradigmă argumentată în studiile monografice efectuate în cea de-a doua jumătate a sec. XX sub conducerea lui Dimitrie Gusti. Acestei paradigme îi corespunde expresia poetică lansată de scriitorul filosof Lucian Blaga: "Veșnicia s-a născut la sat". Este o frază ce se asociază cu enunțul științific lansat de Dimitrie Gusti precum că "voința socială este condiționată în manifestările ei de o serie de factori sau cadre care pot fi reduse la patru categorii fundamentale: cosmic, biologic, psihic și istoric".[8]

Henri H.Stahl analizează raporturile umane și de grup, folosirea resurselor naturale, baza de producere – pământul. Apoi sunt prezentate aspecte legale ale traiului, cutumele satului medieval, care reprezentau structura de bază a societății românești din acele timpuri. El reliefează particularitățile specifice ale existenței sociale ale țăranului român, deosebite de cele ale semenilor lui din alte țări ale Europei.

Portretul tipic al țăranului român, întocmit de istoricul Vasile Boierescu, este prezentat în lucrarea monografică deja menționată "Constituirea clasei mijlocii din România" [4, p. 37]. Acest portret ne poate releva o stare de spirit care prin elementele ei a format trăsături esențiale ale psihologiei unui strat social de referință – al țăranimii aflate într-o situație permanentă de incertitudine: cine este el țăranul și în ce măsură poate fi stăpân pe propriu lui destin. Apariția în circumstanțele vieții țăranesti, în perioada de trecere la relațiile capitaliste, a unor oameni cu inițiativă, capabili să gestioneze afaceri economice, să poată risca, să se poată mobiliza pe sine și pe apropiații lor era puțin probabilă cu două secole în urmă și rămâne la fel chiar și în mentalitatea țăranului de azi, ieșit din mediul colhoznic.

Roentghenograma detaliată a satului feudal din principatele românești făcută de Henri H.Stahl dezvăluie structura lui socială, aici sunt analizate normele legale de conduită și de activitate economică, raporturile între indivizi și grupe sociale în relațiile lor, între ei aparte și între ei și comunități întregi cu mediul și resursele naturale ce îi înconjurau.

Satul arhaic este un sat cu obște democratică egalitară, vag colorată geontocratic, cu o populație omogenă alcătuită exclusiv din băștinași, formând o singură "ceată", închisă nebăștinașilor și folosind trupul de moșie în "devălmașie absolută", prin "stăpâniri locuiești" și, excepțional, "pe sumă de stângeni", pe baza unei economii naturale, domi-

nată de "folosirea" prin muncă directă a pământului în tehnicile primitive ale defrișărilor și desțelenirilor permanente [7, p. 39]. Satul devălmaș este satul liber, cu oameni liberi, țărani care lucrau de-a valma, adică cu hurta, în comun. Este satul răzășesc ce prezintă o asociere de gospodării familiale, pe baza unui teritoriu stăpânit în comun, în care colectivitatea ca atare are drepturi anterioare și superioare drepturilor gospodăriilor alcătuitoare, drepturi exercitate printr-un organ de conducere numit "obște". În fruntea satului răzășesc este un "cap", un șef și un grup de bătrâni înțelepți. Însă până la urmă satul este condus de obștea sa, adică de totalitatea membrilor săi, nicidecum printr-o persoană sau un grup de persoane. Satul răzășesc reprezintă o comunitate socială locală, care se conduce de norme democratice cu rădăcini adânci în istoria poporului nostru.

Ar fi greșit să considerăm că în acele sate arhaice exista egalitatea, fraternitatea și echitatea socială în înțelesul de astăzi al acestor noțiuni. Satul arhaic avea structura și ierarhia lui socială. Existau norme, reguli, drepturi și responsabilități, respectarea cărora era vegheată de către obștie prin mandatarii ei. Prin reglementări procesuale era dirijată activitatea instituțională a obștei, erau promovate și respectate drepturile familiei, ale bărbaților, femeilor; participarea la întruniri; dreptul la cuvânt și la vot. Dreptul la vot în obștea sătească liberă îl aveau bărbații căsătoriți și bătrânii. Cu vot consultativ puteau participa și femeile. Nu aveau drept de vot străinii stabiliți în sat. Aceștia erau numiți venetici. În satul răzășesc sau devălmaș erau respectate cu strictețe drepturile de proprietate. Femeia avea drepturi egale cu ale bărbatului asupra proprietății. Pământul moștenit reprezenta averea ce-i revenea fiecărui membru al familiei fără deosebire de sex. Era averea primită de la moși, după decesul acestora, prin împărțire egală. Moșul era părintele care deținea proprietatea pământului. De aici și provin noțiunile de moșie și moșier. Astfel se creează conștiința de rudenie. În cercetările sale Henri H. Stahl considera că problema conștiinței de rudenie este de altfel foarte semnificativă ca semn de distingere între diverse forme de organizare socială denumite: "familie simplă", "familie lărgită", "ceată" și "sat devălmaș". Ca orice fenomen, conștiința socială constituită în întregime nu este decât o reflectare în mintea oamenilor a unor situații reale, concrete, sub o formă mai mult sau mai puțin "iluzorie". Memorizarea unei spițe de neam colective este un fenomen social de creare a unui sistem juridic, de înrudire, care nu se poate ivi decât în anumite condiții sociale. Anume trebuie ca memorizarea spiței de neam să fie legată de un interes practic. Conștiința înrudirii nu este decât un fenomen care însoțește automat fenomenul biologic al înrudirii, și este condiționat social [7, p. 73].

Cutumele, normele de viață formate de-a lungul secolelor în satul devălmaș au lăsat urme adânci în mentalitate, în conștiința, ținuta socială a locuitorilor satelor în felul lor de a fi și a lua decizii. Ele constituie coduri informative plasate în structura genetică a indivizilor formați în mediul rural și nu pot fi spulberate de vânturi politice și schimbări efemere de situații. Modelele sociale capitaliste au schimbat aspectele exterioare ale imaginii satului românesc. În esență, transformările indivizilor la nivel antropologic s-au produs încet. Fiecare oamenilor n-a putut fi schimbată în mod rectiliniu. Datorită faptului că păstrează constante tradițiile și morala, convingerile spirituale naționale necesare fiecărui stat național modern, satul cu tradiții răzeșești rămâne și mai departe coloană de țară, sursă a capitalului uman în noua stratificare socială în epoca modernă.

3. Sedimente ale structurării sociale din perioada modernă

Epoca modernă demarează prin valorificarea unor noi realizări ale științei și tehnicii, ale culturii. Punctul de pornire a fost dat la momentul inventării mașinii cu aburi, a mecanismului delă-manivelă. Încep noi relații ale omului – societății cu mediu natural și resursele lui – baza dezvoltării economice. Sunt procese de cucerire a naturii [9, p. 64-65], care au acutizat relațiile între state. Cu forțe noi imperiile europene s-au angajat în războaiele lor pentru resurse. În reconfigurarea structurilor statale pe Peninsula Balcanică și instaurarea relațiilor economice capitaliste a schimbărilor social-demografice, politice și culturale de aici s-a manifestat activ Imperiul Rus. Războaiele ruso-turce au condus la dezmembrarea Principatului Moldova. În urma păcii de la București, jumătatea Moldovei cuprinsă între râurile Nistru, Prut, Dunărea și Marea Neagră, numită mai târziu Basarabia, a fost anexată la Rusia. Pornește procesul de colonizare a teritoriului cu populație adusă de mai jos de Dunăre și din Polonia, Galiția, Rusia. Apar instituții sociale, legi și grupuri/structuri sociale noi. Principatele române Moldova și Țara Românească mai rămân formal în suzeranitate turcească. Marile Puteri – Austria, Franța și Rusia – exercită o influență considerabilă asupra vieții politice, sociale și economice în principate. Sunt deschise noi consulat care acordă privilegiile unor persoane numiți sudiți – oameni cu cetățenie străină, protejați ai Marilor Puteri. Rusia instaurează guvernatori în Moldova și Valahia, președinte al celor două divanuri este numit generalul rus Pavel Kiseleff, care se include în viața politică, participă la redactarea legilor în aceste principate. În anii 1831-1832, prin contribuția directă a lui Pavel Kiseleff, în Țara Românească și în Moldova sunt adoptate Regulamentele Organice. Sunt momentele de constituire și instituționalizare a clasei mijlocii în România. Ele au provocat mișcări în structura socială a principatelor, marcate prin:

- Ambiguitatea poziției în structura socială și politică de până la apariția lor.
- Marginalizarea și excluderea politică a pionerilor clasei mijlocii și a mării majorități a populației țării. În conformitate cu Regulamentele Organice un număr relativ redus de boieri concentra în mâinile lor întreaga formă economică condamnămnd la pauperizare satul arhaic devălmaș și nu numai.
- Substituirea rolului normelor regulamentare și stimularea proceselor de emergentă a clasei mijlocii. Plecând de la caracterul oligarhic, elitist de consolidare a privilegiilor mării boierimi al reformelor regulamentare foarte puțini oameni din elita economică de atunci au profitat creându-și o situație mai bună în urma schimbărilor [4, p. 44-45].

Prin promovarea Regulamentelor Organice, Rusia avea scopuri politice bine determinate în Principatele Românești (concentrarea puterii în mâinile unor grupe de persoane locale loiale imperiului și susținute de acesta în scopul promovării intereselor sale coloniale). Indirect, activismul politic al Imperiului Rus a influențat și procesele de constituire a grupelor sociale noi, a unei stratificări sociale după modelele ce se înfiripau în țările capitaliste, participante la teatrul politic de reconfigurare statală a Balcanilor. Posibilitățile Rusiei de a se manifesta în plină forță în Moldova și Țara Românească erau limitate de interesele statelor europene industrializate Franța și Austria.

În Basarabia, Rusia a avut mână liberă de acțiune, manifestându-se în aspect politic, social, economic și cultural.

În cadrul analizei proceselor de constituire a grupurilor, structurilor sociale caracteristice epocii moderne în Basarabia de remarcat că, în linii mari, procesele demografice și migraționale de aici și din Principatele Românești în faza lor inițială au decurs în mod identic: a) creșterea numerică a orașelor, în urma migrării populației rurale în mediul urban; b) creșterea numerică a populației în urma emigrării din afară, în special a populației din Galiția, de regulă de origine evreiască.

Generalii armatei imperiale ruse dislocate în Basarabia în mare parte erau de origine germană. Cu pedantism și scrupulozitate prusacă ei au scris rapoartele, au colectat date statistice despre starea economică, demografică, socioculturală de după 1812. Într-un raport adresat general-governatorului I.I.Inzov la 16 iulie 1821 se menționează: „În urma întocmirii unor noi tabele ale locuitorilor în regiunea Basarabiei constatăm: 1897 familii de mazili; 637 familii de ruțași; 81158 familii de birnici [11, p.50]. Din raportul respectiv putem deduce cu aproximație structura socială a Basarabiei la 1821 fără de boieri, meșteșugari, cler și orașeni. Sunt prezentate date statistice referitoare la populația de bază care locuia în spațiul rural și pe care se sprijinea vistieria statului. Să vedem ce prezintă aceste categorii sociale. *Dicționarul explicativ al limbii române* ne spune: mazil înseamnă înalt demnitar scos din funcție; mic boier sau descendent de mic boier (fără funcție publică). Membru al unui corp de călărie format din boierii scoși din funcție; Persoană însărcinată cu strângerea birurilor; vătăjel în slujba boierilor, plătit din banii birului. [12, p.606] Putem constata că mazilii, după proveniența lor, erau descendenți din clasa boierilor, adică a nobililor moldoveni, care în urma unor împrejurări au ajuns să fie excluși din clasa lor socială. Ei însă au păstrat calitățile morale și tradițiile de cutumă ale clasei lor de obârșie, deși au coborât în alt strat social decât cel în care se aflaseră străbunii lor. În viziunea cercetătorului Mircea Rusnac [13], mazilii erau descendenți ai vechilor boieri destituiți din funcțiile lor. Lor li era asigurată independența morală. Ei au păstrat privilegiile și organizarea clasei lor, avându-și propriul căpitan. Rușii, după anexarea Basarabiei, nu au putut decât să le confirme privilegiile mai întâi în 1818 apoi în 1847. Mazilii au păstrat mai bine decât altă clasă conștiința națională și orgoliul național.

O altă categorie sociodemografică reprezintă ruțașii, conform DEX-ului, sunt contribuabili care plătesc darea numită ruță. Ei erau scutiți de bir. Din aceste considerente, li se mai spunea scutelnici. Această scutire prezenta o înțelegere între contribuabili și vistierie prin care în locul dărilor existente se stabilea o sumă fixă, globală, plătită anual.

Generalul rus, în raportul lui, nu menționează nimic despre răzeși. Aceștia nu formau o clasă propriu-zisă, precum țărani, nobilii, mazilii sau duhovnicii. Etnologul Paul Gore consacră răzeșilor un studiu aparte, intitulat „Răzeșii”. Cercetătorul constată: „La noi în Basarabia se confruntă mereu „răzeșii” cu „mazilii”, probabil că mazilii sunt în același timp și răzeși. Mazilii sunt o tagma, în timp ce răzeșii sunt oameni de diferite tagme, care stăpânesc pe baza unui drept sui generis pământul propriu” [14, p. 174]. Conform cercetărilor, la momentul anexării Basarabiei la Imperiul Rus circa 25% din populația regiunii făcea parte din categoria răzeșilor.

Răzeșii basarabeni sunt întemeietorii mănăstirilor de obște. Din cele 29 mănăstiri ale Basarabiei numai 2 – Căpriana și Vărzărești – au fost mănăstiri domnești, restul 27 erau mănăstiri întemeiate de răzeși pe pământurile lor. Țărani de rând, birnicii formau aproape întreaga populație a Basarabiei. La 1828, în Basarabia locuiau circa 325 mii de

țărani. Prin poziția sa socială țăranul român se deosebea de țăranul iobag rus. După anexarea Basarabiei, guvernul rus a încercat mai întâi în 1816 apoi în 1819 să aducă țăranii la același nivel cu șerbii. Însă exodul masiv al țăranilor basarabeni peste Prut a oprit aceste tentative. În județele Hotin, Bălți (Iași), Soroca după 1816 au rămas sate pustii sau locuite parțial. Aceste așezări au fost populate cu țăărani fugari din Galiția, pripășiți pe lângă vetrele pustii. Mai târziu, în 1834, guvernul rus a introdus „Regulamentul cu privire la țăărani dependenți sau la proprietarii de pământ liberi din regiunea Basarabiei”. Regulamentul prevedea întocmirea și semnarea unor contracte benevole între proprietari și țăărani. Țăărani, în mare parte, au refuzat semnarea contractelor întocmite de proprietari. În unele localități: Ciciuleni (1836), Izbește (1837) au izbucnit răzmerițe. În alte localități, deși au fost semnate contractele, ele nu au fost aplicate; Dânjeni, Grinăuți, Corjeuți. În 1847 guvernul elaborează „Contractul normal”, unde erau stabilite drepturile și obligațiunile părților. Însă și „Contractul normal” nu asigură întru totul drepturile țăăranelor, fapt ce a stârnit noi tulburări la sate, iar unele sate în întregime au părăsit vetrele și s-au stabilit pe pământurile noi, cucerite de imperiu în Caucaz (Fântâna și Telița, 1846; Scoreni, 1847) Țarismul implementa astfel politica valorificării noilor pământuri, de formare a zonelor de securitate între localitățile populate de ruși și cele cu populație rebelă din Caucaz (ceceni, osetini etc.). Reforma agrară din 1868 a împroprietărit țăărani cu pământ, acolo unde era stabilit și pe care îl munceau – 8 și 13,5 desetine pe cap de locuitor. Reforma se făcea în așa mod încât țăranul să depindă de moșier, fapt ce a trezit noi tulburări. Situația țăăranelor a rămas să fie grea. Afanasiev-Ciujbinski, scriitor și etnograf rus, în lucrarea sa „O călătorie în sudul Rusiei” (1863) consemna cu referință la țăranul basarabean că „este exploatat de străinii veniți din lumea întreagă, care absorb toată vloga provinciei” [15, p. 67], „prosperarea Basarabiei este mai mult pe hârtie și în dările de seamă ale administrației”.

Ultimele legi agrare în Imperiul Rus implementate de Piotr Stolâpin, prim-ministru al guvernului țarist (1906-1911), au făcut ca 52,5 mii țăărani basarabeni să-și părăsească vetrele și să plece din bună voie pentru a primi pământ în Siberia și Kazahstan. După cum ne dovedesc datele statistice, la 1917 în Basarabia 68% din proprietarii de terenuri dețineau 15-100 desetine, ceea ce reprezenta 10,4% din suprafața terenurilor agricole; 25% dețineau 100-1000 desetine sau 37,2% terenuri agricole; 7% – 1000-10000 desetine sau 49,4% terenuri agricole; 3 proprietari dețineau mai mult de 10000 desetine sau 3% din terenuri [15, p. 274]. Conform calculelor noastre, la 100 ani după anexarea Moldovei dintre Prut și Nistru la Imperiul Rus, în 1912, țăărănimea reprezenta aici stratul social cel mai consistent – 53% din totalul populației. Dintre aceștia, 56,7% erau cei mai săraci. Ei dețineau până la 5 desetine de pământ, 23% erau ceva mai înstăriți (5-10 desetine) și 20,3% mai mult de 10 desetine.

Basarabia aproape că nu avea producere industrială. La 1913 în gubernie erau înregistrate 173 de întreprinderi mari și mici încadrate în produceri diverse – de la industria alimentară (mori, fabrici de spirtoase) la materiale de construcții (cărămizi, lemnărie etc.). În total în producere erau angajați 5418 muncitori, ceea ce reprezintă 0,002% din populație. Basarabia reprezintă una dintre guberniile de frunte ale Rusiei țariste unde comerțul luase o mare amploare. La 1912, în Basarabia existau 3,4% din numărul total de întreprinderi comerciale din partea europeană a Rusiei, în comerț erau angajați circa

6,6% din numărul total de locuitori. De obicei, comercianții basarabeni erau de origine iudaică și în marea lor parte efectuau servicii intermediare între țărani, producători de bunuri agricole și firmele comerciale. Constantin-Stamati-Ciurea îi prezintă pe unii dintre aceștia în felul următor: „...comercianți greci și evrei veniți pe mare cu nave împlute cu portocale și lămâi, marfă colonială și spițerii, încărcau vasele deșarte cu grâu cumpărat de la proprietari cu preț de nimica, până la 32 franci, 384 kilograme și îl vindeau apoi la Marsei și Londra împătrit” [16, p. 229].

Ocupația țaristă în mod considerabil a afectat elita conducătoare din Basarabia – boierimea. Prin decretele imperiale din 1818 și 1828 – „Așezământul obrazovaniei oblostei Basarabia” și „Așezământul pentru cârmuirea oblostei Basarabia” – boierimea – nobilii basarabeni – erau egalați în drepturi cu nobilii ruși (dvorenii). Realitatea s-a dovedit a fi însă alta. Vechea boierime de țară a fost marginalizată treptat. Dreptul de a fi nobil l-au primit ofițerii ruși împroprietăriți și reprezentanți activi ai coloniștilor loiali politicii imperiale de rusificare. O parte din boierii moldoveni și-au pierdut proprietățile, le-au vândut străinilor, au plecat în Moldova de peste Prut. Astfel, dacă în perioada de până la 1821 în Basarabia existau 275 familii boierești, dintre care numai 25 de familii de străini; 6 – rusești; 6 – ucrainene; 4 – poloneze; 3 – germane; 1 – turcească; 1 – bulgară; 1 – olandeză, atunci peste un secol erau deja numai 137 de familii de moldoveni, iar 198 – străini, 129 – de ruși, 4 – de alte naționalități [17].

Concluzii. În perioada trecerii de la feudalism și de instaurare a relațiilor capitaliste de producere în Basarabia aflată în supușenia Imperiului Rus s-a format o structură socială, caracteristică provinciilor agrare, colonizate, reprezentată de: țărani (cei mai numeroși) mazili, ruptași, scutelnici (aceștia fiind descendenți din boierii scăpătați, militari angajați, funcționari ai statului), răzeși (o categorie socială aparte cu rădăcini adânci în istorie), meșteșugari angajați în industria locală, muncitori (o tagmă puțin numeroasă, aproape inexistentă), boieri, mari proprietari de terenuri.

De rând cu populația băștinașă de origine română (64% la 1918) în Basarabia locuia un număr mare de etnici străini; 9,7% ucraineni; 10,2% evrei; 5,6% bulgari și găgăuzi; 3% nemți; 5% ruși; 2,5% alte naționalități (țigani, polonezi, armeni, greci). Etnicii străini au populat Basarabia în urma politicii de colonizare promovate în ținut de guvernarea imperială rusă.

Calcululele ne dovedesc că populația era împărțită în următoarele straturi:

- 1) oameni foarte bogați (mari latifundiari, boieri, negustori) – 0,001%;
- 2) oameni bogați (latifundiari, negustori, industriași) – 0,50%;
- 3) oameni mai puțin bogați care nu duceau lipsuri (proprietari de moșii, negustori, slujbași, fabricanți) – 0,8%;
- 4) oameni care își asigurau un trai decent, aveau acces la învățătură (răzeși, mazili, funcționari ai statului) – 35%;
- 5) oameni care duceau lipsuri, afectați de sărăcie, având acces limitat la învățătură – 42%;
- 6) oameni care duceau permanent lipsuri, fiind supuși unei subnutriții cronice, fără acces la studii – 22%.

BIBLIOGRAFIE

1. Mustață Gheorghe, Mustață Mariana. Edificarea mediului individual. Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, vol.IV, 2008.
2. Бабосов Е.М. Социально-стратификационная панорама современной Беларуси. Минск, ФУАШ информ, 2002, p. 358.
3. Mihăilescu Vintilă. Antropologie. Cinci introduceri. Iași, Polirom 2009, p.384.
4. Larionescu Maria, Mărginean Ioan, Neagu Gabriela. Constituirea clasei mijlocii în România, București, Editura Economică, 2006, p.255.
5. Cantemir Dimitrie. Descrierea Moldovei. Chișinău, Cartea Moldovenească, 1975, p. 215.
6. Iorga Nicolae. Istoria românilor prin călătorii. București, Editura Eminescu, 1981, p. 701.
7. Stahl Henri H. Istoria socială a satului românesc. O culegere de texte. București, Polirom, 2002, p. 146.
8. Gusti Dimitrie. http://ro.wikipedia.org/wiki/Dimitrie_Gusti.
9. Dumbrăveanu Andrei. Mediul și mass-media, Chișinău, CEP USM, 2007, p. 235.
10. История народного хозяйства Молдавской ССР (1812-1917). Кишинев, Штиинца, 1977, p. 351.
11. История Молдавии. Документы и материалы. Том. III. Кишинев, Издательство ЦККП Молдавии, 1969, p. 692.
12. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. București, Univers Enciclopedic, 1996, p. 1192.
13. Rusnac Mircea. Basarabia sub stăpânire rusească (1812-1814) <http://istoria.Basarabiei.wordpress.com>.
14. Gore Paul. Omul și opera. Chișinău. În: Tiragetia, 2003, p. 248.
15. Crihan Anton. Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești în Basarabia. Chișinău, 1991, p. 67.
16. Stamati-Ciurea Constantin. Opere. Chișinău, Școala Sovietică, 1957, p. 437.
17. Crihan Mircea Rusnac. Organizarea Basarabiei. Nobilimea (1812-1918), istoria. md/articolul 441/17.07.2012.

3. STRUCTURAREA SOCIALĂ A POPULAȚIEI BASARABIEI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Angela MOCANU, doctor în sociologie

„Națiunea nu poate fi desfăcută de substratul ei etnic, de populația care o compune, de trăsăturile ei rasiale specifice, de masa ereditară de însușiri fizice și psihice, care nu-i aparțin decât ei”

(Dm. Gusti)

În acest studiu ne-am propus să analizăm structurarea socială din Basarabia în perioada 1918-1940. Vom aborda tangențial și problema calității vieții și cea a școlarizării, funcționării instituțiilor de învățământ. În calitate de material empiric am utilizat datele Recensământului din România din 29 decembrie 1930, date ale Arhivei Naționale a Republicii Moldova, unele rezultate ale chestionărilor agricole realizate în perioada 1930-1938, cât și rezultatele anchetei sociologice efectuate în vara anului 1938 de către echipele studențești conduse de Dm. Gusti, realizate în 60 de localități rurale ale României, inclusiv 10 sate din Basarabia.

În anul 1940, teritoriul României constituia aproximativ 295.000 km pătrați față de 137.000 înainte de 1918, teritoriu ce reprezenta 2,52% din suprafața Europei, iar populația – 3,6% din cea a Europei. România a devenit, dintr-un stat mic, un stat mijlociu

în Europa. Suprafața României depășea suprafața Ungariei, Elveției, Olandei, Albaniei și Luxemburgului luate împreună.

În conformitate cu datele Recensământului din 1930, populația totală de 18.057.028 era compusă din: români (71,9%), unguri (7,9%), germani (4,1%), evrei (4,0%), ruteni (3,2%), ruși (2,3%), bulgari (2%), țigani (1,5%), turci (0,9%), găgăuzi (0,6%), alte naționalități (1,6%). Între anii 1920 și 1939 populația țării a sporit cu aproape 4,4 milioane de locuitori – de la 15.541.424 la 19.933.802 locuitori, cu o creștere mai însemnată la sate față de orașe. România avea una din cele mai înalte natalități din Europa. Deși mortalitatea infantilă ca și cea generală s-a menținut la cote ridicate, sporul natural era determinat de numărul mare al nașterilor, în medie 600.000 pe an.

Sub aspectul structurii profesionale, conform concepției lui G. Banu, țările pot fi structurate în trei mari categorii. Prima categorie o formează statele cu vechi civilizații, precum Marea Britanie, Germania, Franța, Elveția, S.U.A. etc., în care populația ocupată în agricultură constituie proporții foarte reduse, majoritatea locuitorilor fiind angajată în sfera industrială, comerț etc. Cea de-a doua categorie este formată de țările cu proporție medie (circa 50% din total) a populației ocupate în agricultură, având industria și comerțul relativ dezvoltate. Categoria a treia o formează statele cu o proporție foarte mare de populație angajată în agricultură și cu proporții foarte reduse a celor ocupați în industrie și comerț. În această categorie, conform aceluiași autor, intrau țări precum U.R.S.S, Bulgaria, România, Iugoslavia și Grecia, care, prin natura activității majorității populației, în perioada interbelică au fost caracterizate de o situație economico-financiară mai puțin favorabilă [11]. Datele Recensământului din 1930 denotă caracterul eminent agricol al economiei Basarabiei. 82,5% din populație își câștigau existența din prelucrarea solului, 3,5% – din comerț, 3,5 % erau angajați ai instituțiilor publice și doar 0,9% activau în industria alimentară. În funcție de tipul localității, populația era situată în felul următor: 78,9% constituia populația rurală, 21,1% – populația urbană. Conform datelor aceleiași surse, din totalul populației Basarabiei – 57,6% constituia populația activă, adică antrenată într-o activitate de producție sau deținea vreo funcție, iar 42,4% o constituia populația pasivă, adică consumatorii. În localitățile rurale, numărul populației active era mai mare și constituia 58,9%, iar al celei pasive – 41,1%; în localitățile urbane majoritatea populației o constituia cea pasivă – 51,4%. Populația activă este mai numeroasă în localitățile rurale, deoarece în categoria populației active au fost incluse nu doar persoanele care dețineau terenuri agricole, dar și membrii familiei care îndeplineau funcții auxiliare în realizarea lucrărilor agricole, iar numărul acestora era mai mare la sate.

Tabela 1. Populația activă și pasivă din Basarabia conform Recensământului general al populației din 1930

Categoriile de populație	Basarabia		Populația rurală		Populația urbană	
	mln. loc.	%	mln.loc	%	mln.loc.	%
Populația totală	2,8634	100,0	2,4933	100,0	0,3701	100,0
Populația activă	1,6488	57,6	1,4686	58,9	0,1802	48,6
Populația pasivă	1,2148	42,4	1,0247	41,1	0,1901	51,4

Cercetările lui Dm. Gusti realizate în localitățile rurale ale României, inclusiv și cele de pe teritoriul Basarabiei, prezintă un tablou complex al problemelor cu care se confrunta populația rurală la acea vreme și care, după cum am menționat, în Basarabia constituia 78,9% (de altfel, unele probleme sunt actuale și astăzi, spre exemplu parcelarea terenurilor agricole). Studiile au demonstrat că existau trei tipuri de gospodării țărănești:

- ◆ Gospodării țărănești sărace, care constituiau 40% din totalul populației și care dețineau mai puțin de 2 ha pământ, suprafață care prezenta minimumul strict necesar pentru ca o familie din patru persoane să poată trăi din produsul exploatării pământului propriu. O categorie de țărani, care, spune Dm. Gusti, erau o problemă pentru România, ieșirea din impas cercetătorul văzând în lărgirea ariei ocupaționale sau migrarea la oraș pentru a deveni muncitori.
- ◆ Gospodării țărănești mijlocașe ce reprezentau 43% din totalul gospodăriilor studiate. Ele pot fi considerate autonome. Dețineau între două și șapte hectare de pământ
- ◆ A treia categorie de gospodării erau cele înstărite sau chiabure, care erau puțin numeroase și care dețineau mai mult de 7 ha de pământ. Veniturile lor depășeau mult cheltuielile. Această nouă elită a satelor urma să înlesnească considerabil organizarea economiei țării. Ea ridică, însă, și o nouă problemă – individualismul extrem, ce stârnea numeroase nemulțumiri în rândul țăranimii sărace. De aceea era necesară pregătirea unei legislații de protecție a muncii agricole, de limitare a cămătăriei țărănești.

În unele lucrări de la acea vreme întâlnim relatări foarte interesante despre stratificarea socială rurală. Spre exemplu, Dumitru Dogaru a studiat situația social-economică în satul Năpădeni, sat situat la vreo 15 km de Bălți. Autorul constată următoarea structură socială a acestei localități: mazili – 468, țărani – 152, veniți (din Moldova) – 5, târgoveți – 15, țigani – 15, funcționari – 5, dvoreni – 2, evrei – 7. La Năpădeni separația și izolarea mazililor s-a menținut strict. „Țăranii locuiesc la marginea satului și starea lor economică este net inferioară celei a mazililor. Tonul vieții satului îl dau în exclusivitate mazilii. Politica și administrarea comunei, comitetul școlar, biserica, banca, viața economică etc. – toate își desfășurau activitatea sub stricta supraveghere a lor. Cu țărani n-au raporturi nici de prietenie nici de rudenie. Căsătoriile mixte nu se întâmplă decât excepțional de rar, în cazul vre-o unui mazil sărac, care ulterior este izolat de ceilalți.” [12, 288]. Motivul unei asemenea separări a mazililor pornea de la vechile lor privilegii acordate de voievozii Moldovei. După cum e și de presupus, mazilii aveau un nivel de trai net superior celui al țăranilor: alimentația și vestimentația erau mult mai calitative și nu erau obligatoriu produse în propria gospodărie. Locuințele erau bine amenajate, spațioase și întreținute în curățenie.

Populația urbană a Basarabiei, conform datelor Recensământului din 1930, constituia 21,1% , care la fel ca în localitățile rurale, după cum am văzut în *Tabelul 1*, se împărțea în populație activă și pasivă, iar cea activă, la rândul său, se împărțea în următoarele grupuri sociale: proprietarii (proprietari de întreprinderi mari și mici, inclusiv proprietarii de pământ), liber-profesioniștii (medicii, juriștii, oamenii de artă), salariații (care trăiau din contul salariului), ucenicii (persoanele angajate la întreprinderile industriale, de comerț, cu excepția celor agricole), slugile, muncitorii auxiliari în propriile gospodării, alte gru-

puri sociale. Procentul acestor grupuri sociale nu era dispersat uniform pe întreg teritoriul Basarabiei. Spre exemplu, cel mai mare număr de proprietari se înregistra în Vilcovo (58,8%), Călărași (35,4%), iar cel mai mic în Bălți (24%) și Chișinău (18,5%). Aceasta se explică prin faptul că în prima categorie de orașe ocupația predominantă era agricultura, iar proprietarii de pământ erau parte a acestui grup social. Însă chiar și în orașele cu un număr mare de proprietari lipseau întreprinderile mari. În orașul Călărași, din 687 de proprietari 382 dețineau ateliere de reparație sau puncte comerciale, „dughene”, cum li se spunea la acea vreme.

Un alt grup social îl constituiau salariații, al căror câmp de activitate era foarte divers: ei erau angajați în industrie și construcție – 27,4% din numărul total, atât personal tehnic, cât și muncitori. De asemenea, erau angajați și ai sferei comerțului urban – 7,6%, ai sferei bancare – 3,3%. De menționat că marea majoritate, 52,2%, o constituiau angajații sferei neproductive: întreprinderile de deservire, aparatul de stat, poliția etc.

Prezintă interes grupul social care în rapoartele Recensământului de la 1930 este denumit prin sintagma de „alții” și care constituia 23,3% din totalul populației urbane active. Numărul lor era mai mare în orașele Bolgrad, Ismail, Chișinău, Bălți ș.a. Era un grup neomogen din punctul de vedere al componenței sociale: aici intrau militarii, clericii, bancherii, proprietarii de imobile, muncitorii sezonieri etc. Aceeași sursă constată existența în România a unui număr de 612.480 de muncitori agricoli. Numărul zilierilor și argaților era de 492 186, restul erau lucrători specializați, vizitii, păstori.

Nivelul de trai al populației Basarabiei, în special regimul alimentar, din perioada interbelică era destul de diferențiat. Alimentația unei gospodării înstărite era net superioară celei din gospodăriile sărace (care, după cum am menționat mai sus, constituiau majoritatea populației rurale). Cercetătorii problemei alimentației populației au constatat că familiile sărace doar o zi în săptămână consumau carne și pâine neagră, iar restul zilelor – mămăligă, borș (de cele mai dese ori limpede), ceapă, usturoi și uneori fructe. Familiile înstărite se alimentau foarte consistent, meniul lor alimentar includea zilnic carne, produse lactate, pâine albă atât de casă, cât și cumpărată de la brutărie. Rația zilnică de calorii nete consumată de locuitorii satelor basarabene era inferioară rației mediei zilnice a localităților rurale din întreaga Românie (3.44,8 calorii față de 3.681,9).

Situația țăranilor era grea pe întreg teritoriul Basarabiei, dar cei din centru și sud erau într-o situație și mai dezavantajoasă. La problemele existente se mai adăuga și seceta din 1929 și 1935.

T. Știrbu, membru al echipei de cercetători conduși de Dm. Gusti, scria: ”Populația este subalimentată. Carnea nu se consumă aproape deloc. Nu se taie nici porci, nici oi. Uneori de sărbători se taie găini, dar foarte puține, păsările și vitele crescute în gospodării fiind vândute la târg. Legumele și zarzavaturile sunt gătite simplu, fără a prezenta o valoare nutritivă suficientă. Copiii sunt hrăniți la fel ca părinții. Apă de băut se ia din Prut și din câteva fântâni, prost întreținute. Se bea, și foarte mult, vin, fără diferență de sex și vârstă” [10, 431].

De aceeași părere este și P. Ștefănuță, care spunea că oricine a călătorit prin Bugeac nu putea să nu fie neplăcut surprins de contrastul izbitor dintre un sat german și unul românesc în ceea ce privește organizarea gospodăriilor. Motivul unui asemenea contrast consta nu doar în spiritul diferit de organizare, ci și de mărimea loturilor de pământ de

care dispuneau aceștia. Coloniștii germani dispuneau, la finele perioadei interbelice, de loturi de 25-30 ha, în timp ce românii basarabeni doar de 3-4 ha [6]. Autorul consideră că subvențiile financiare din partea statului pentru a salva de la foame populația acestei regiuni nu sunt o soluție viabilă. Aceste ajutoare el le numește „apel la pomana publică”. Ieșirea din impas o vede într-o acțiune complexă a organelor de stat pentru a redresa semnificativ situația din regiune. Trebuie să menționăm că nu era aceeași situație dezastruoasă pe întreg teritoriul Basarabiei. La nord și centru populația trăia ceva mai bine, având posibilitate să consume în rația zilnică produse cu un conținut mai mare de calorii.

Situația dificilă a țăranilor era cauzată nu doar de dimensiunile reduse ale loturilor de pământ de care dispuneau, ci și de posibilitățile de prelucrare a terenurilor agricole. O anchetă efectuată de Ministerul Agriculturii și Domeniilor în 1935 asupra 135.000 de gospodării țărănești arată că patru din zece gospodării nu dispuneau de nici o vită de muncă. Țăranii erau nevoiți să îndeplinească manual toate muncile agricole, randamentul căreia în asemenea condiții practic nu exista. Familiile de țărani trăiau la limita supraviețuirii, abia de le ajungea pentru consumul propriu ceea ce produceau.

Sub aspectul științei de carte, situația în Basarabia era destul de precară. După o perioadă de rusificare masivă a populației autohtone, perioadă care a durat mai bine de o sută de ani, către anul 1918 se constată existența a 839 de școli rusești în satele moldovenești și 545 de școli primare în satele cu populație alolingvă. Către sfârșitul sec. XIX, numărul moldovenilor din Basarabia știutori de carte era cel mai mic – 10,5% bărbați și 1,7% femei. Nici după Unirea Principatelor Românești lucrurile nu au evoluat atât de rapid după cum ar fi fost de dorit, chiar și după ce a fost împlinită reforma învățământului, care includea trei trepte: învățământul primar, învățământul teoretic secundar (licee, gimnazii, școli normale, seminarii și școli profesionale) și învățământul superior. Legea Învățământului Primar, adoptată în anul 1924, prevedea gratuitatea și obligativitatea învățământului primar. Șt. Ciobanu, care în 1918 deținea funcția de Director al Instrucțiunii Publice în Basarabia, consideră că numărul școlilor primare ar fi de circa 1.800, menționând că pentru satisfacerea necesităților Basarabiei ar fi fost necesare de trei ori mai multe școli decât cele existente. Conform datelor Recensământului din 1930, proporția știutorilor de carte din Basarabia rămânea mult sub media știutorilor de carte din întreaga Românie (38,1% față de 57,0%), atât în rândul populației masculine (51,4% față de 69,2%), cât și, mai ales, în cel al populației feminine (25,1% față de 45,5%). [5]

Deși Legea Învățământului Primar prevedea chiar și o sancțiune – amendă între 200 și 500 lei (art.5) în cazul în care copiii nu erau înscriși la școală, rezultatele cercetării lui D. Gusti denotă o situație îngrijorătoare în această privință. În Basarabia, școlile primare rurale de stat erau frecventate de 58,8% din elevi și 44,5% din elevele înscrise. Pe când în întreaga Românie cifrele erau altele: școlile primare rurale de stat erau frecventate de 74,3% din elevi și 66,8% din elevele înscrise. Explicația acestui fapt era sărăcia populației. Părinții nu aveau cu ce îmbrăca copiii pe timp de iarnă și nici bani pentru a le cumpăra rechizite școlare necesare. Iar în timpul sezonului de lucru copiii erau antrenați în munci agricole pentru a-și menține existența. Aceeași tendință se păstrează și pentru celelalte trepte ale învățământului: în școlile secundare și superioare învață mai ales copii de mijloc și chiaburi. Din toți tinerii înscriși în aceste școli (1.573 persoane), în anii 1920-1938 doar 6% sunt copii „săraci” și „foarte săraci”.

Totuși, în pofida multiplelor dificultăți cu care s-a confruntat întregul sistem de învățământ public din România interbelică, în această perioadă se atestă o scădere considerabilă a numărului neștiutorilor de carte. Estimările lui Dm. Gusti, bazate pe rezultatele anchetei sociologice din 1938, indicau „o scădere considerabilă a populației rurale neștiutoare de carte.” Cercetătorul dispune de datele inventarierii populației și bunurilor din Guvernământul Basarabiei din august 1941, care pot fi comparate cu rezultatele Recensământului din 1930. Astfel, în perioada 1930-1941 proporția știutorilor de carte din jud. Bălți sporise de la 31,9% în anul 1930 la 43,4% către anul 1941, a celor din jud. Soroca – de la 37,5% la 52,1%, a celor din jud. Orhei – de la 32,1% la 46,0%, a celor din jud. Cahul – de la 34,1% la 41,0% etc. [11, 86]

Odată cu creșterea numărului știutorilor de care crește și numărul instituțiilor de învățământ. Astfel, numărul școlilor, în special al celor primare rurale, a crescut de la 927 în 1915 la 2.235 în 1938, a celor secundare – de la 32 (1917) la 50 (1938), a celor profesionale – de la 6 la 54 (1932), a celor superioare – de la 0 la 2. [3]. Deoarece problema existenței unor facultăți de învățământ superior a fost de multe ori abordată de către personalități publice și în perioada antebelică, guvernul a dispus înființarea în Chișinău a două facultăți dependente de Universitatea de la Iași. În 1926 a fost înființată o Facultate de Teologie, frecventată de un mare număr de studenți (400-700), iar în 1933 a fost înființată Facultatea de Agronomie, care în anul 1937 era frecventată de 427 studenți [11, 83].

În concluzie putem menționa că populația Basarabiei în perioada 1918-1940 era preponderent rurală, ocupația de bază fiind agricultura. De prelucrarea pământului se ocupa și o parte considerabilă a populației urbane. Nivelul de dezvoltare al industriei era unul foarte scăzut. Dar nici la sate situația nu era foarte bună, aproape jumătate din gospodăriile țărănești o constituiau cele sărace, care aveau în posesie mai puțin de 2 hectare de pământ. Această categorie de populație trăia din ce producea, iar ceea ce producea abia de le ajungea să-și mențină existența. Țăranii bogați constituiau cu aproximație 15%, însă ei pot fi numiți astfel doar relativ, deoarece nu dispuneau de utilaj agricol, iar terenurile lor agricole de multe ori nu depășeau suprafața de 7 hectare. Relațiile dintre aceste două categorii de țărani erau tensionate, și aceasta din cauza cămătăriei foarte răspândită, fapt despre care ne relatează și Dm. Gusti în lucrările sale [10, 433]. Situația din regiune nu era semnificativ diferită de cea din restul țării. Peste tot se practica o agricultură de subzistență în sistem familial, cu o populație activă covârșitoare, alcătuită din membrii familiei care ajută capul gospodăriei la exploatarea primitivă a solului. Structura socioprofesională este dominată de majoritatea absolută (51,1%) a membrilor auxiliari ai familiilor de agricultori și majoritatea relativă alcătuită din micii agricultori pe cont propriu (34,3%) [4,52].

Agricultura era o ocupație foarte larg răspândită și în localitățile urbane. După numărul de proprietari, orașele din acea perioadă pot fi împărțite convențional în două categorii: orașe cu un număr mare de proprietari (40-60%) și cu un număr mic de proprietari (circa 20% și mai puțin). Însă chiar și în orașele cu un număr mare de proprietari lipseau întreprinderile mari, peste tot predominau proprietarii de ateliere de reparație sau puncte comerciale.

La capitolul știutorilor de carte situația nu era dintre cele mai bune, deși numărul lor era în creștere în comparație cu perioada antebelică, numărul lor continua să fie foarte mic (cel mai scăzut din întreaga țară). Din cauza sărăciei copiii nu puteau frecventa școa-

la – iarna nu aveau cu ce să se îmbrace, iar primăvara erau antrenați în muncile agricole. Învățământul secundar și cel superior de asemenea era accesibil în mare parte păturilor bogate, deși în ceea ce privește numărul instituțiilor ce funcționau se înregistrează progrese – au fost înființate două facultăți: de teologie și agronomie. În regiune activează o serie de societăți culturale, printre ele putem menționa societățile minorităților etnice, Filiala Ligii Femeilor Române, care finanțau diverse instituții de învățământ, evenimente cu caracter științific și cultural, spre exemplu, Universitatea Populară din Chișinău, care mai mult de 20 de ani a ținut cursuri în domeniul diferitor științe.

BIBLIOGRAFIE

1. Enciu N. *Populația rurală a Basarabiei. 1918-1940*. Chișinău, 2002, p. 126-130.
2. Știrbu T. *Văleni, un sat din stepa Basarabiei. În 60 de sate românești, cercetate de echipele studențești în vara 1938*, vol. IV. București, 1943, p. 47.
3. A.N.R.M., fond 706, inv.1, dos.555, partea I, f.35.
4. Larionescu M. *Constituirea clasei mijlocii în România*. București, 2007, p. 52.
5. R.G.P.R., 29 decembrie 1930, vol., III, pag. XIV. București, 1938.
6. Ștefănuță P. *Foamete și pomană națională*. București, 1935, p. 90.
7. Bozga V. *Criza agrară în România între cele două războaie mondiale*. București, 1975.
8. Cresin R. *Care este structura proprietății agrare în România*. În: Sociologie românească. An II, 1937, nr.2-3, p. 90-95.
9. *Dezvoltare și modernizare în România interbelică. 1919-1939*. Culegere de studii. Coord. V. Pușcaș. București, 1988.
10. Gusti D. În: Sociologie românească. An. III, 1938, nr.10-12, p. 431-436.
11. Ciobanu Șt. *Basarabia. Populația, istoria, cultura*. Chișinău, 1992, p. 83.
12. Dogaru D. *Năpădeni, un sat de mazili din codru*. În: Sociologie românească, 1937, nr. 7-8, p. 288.

CAPITOLUL II

CONSOLIDAREA STRUCTURII SOCIALE LA ETAPA CONTEMPORANĂ

1. AUTOIDENTIFICAREA SOCIALĂ A POPULAȚIEI ÎN CONDIȚIILE TRANSFORMĂRII SOCIETĂȚII MOLDOVENEȘTI

Victor MOCANU, doctor în sociologie

Cei 21 de ani de independență a Republicii Moldova au condiționat schimbări importante nu doar în plan economic și politic. Cele mai profunde și dureroase schimbări, în sensul costului social pe care-l implică, sunt cele care afectează structura socială, condițiile de viață, comportamentale și mentalitățile populației. Schimbarea socială se referă la modificările în structurile de bază ale societății astfel încât să se producă o trecere calitativă și cantitativă de la o stare la alta a sistemului social.

Până în prezent, în Republica Moldova stratificarea socială n-a fost studiată în mod special, n-a fost determinat un tablou sintetic al principalelor schimbări sociale apărute în viața populației în ultimele două decenii. Este necesar să menționăm că anumite aspecte ale stratificării sociale au fost abordate în lucrările sociologilor A. Timuș, Gr. Entelis, N. Țurcanu, politologilor și filosofilor A. Roșca, V. Juc, A. Zavtur, A. Pascaru, V. Moșneaga, V.Saca etc.

Studiul sociologic „Statusul și rolurile omului în societatea contemporană”, întreprins de Secția Sociologie a Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei în perioada septembrie-octombrie 2011 în baza unei selecții naționale reprezentative (au fost chestionați 1586 respondenți în 72 de localități, marja de eroare nu depășește 2,6%), permite, într-o oarecare măsură, completarea golurilor existente în studierea structurii și stratificării sociale.

Este necesar de menționat că cercetările de asemenea gen și anume consacrate studierii stratificării sociale, deși sunt reprezentative la nivel național (1600 intervievați), nu surprind extremele sociale. Asemenea cercetări ar trebui realizate pe eșantioane peste 6000 de subiecți, astfel ca la baza ierarhiei sociale să fie reprezentate și categoriile de populație excluse social (subclasele), oameni fără pregătire școlară, fără loc de muncă, fără locuință etc.

În cadrul studiului, termenul *structura socială* a fost perceput ca un ansamblu de grupuri/straturi sociale legate unele de altele și care se condiționează reciproc, stratificarea socială fiind divizarea societății în grupuri/straturi sociale și aranjarea acestora în ordine de superioritate/inferioritate unele față de altele. Prin mobilitatea socială vom înțelege schimbarea de către individ sau grup/strat social a poziției sale (fie în creștere, fie în descreștere) în structura socială.

După cum am remarcat deja, investigarea stratificării sociale poate fi dificilă și se complică fundamental în cazul abordării proceselor de stratificare, factorilor relevanți ai stra-

tificării și posibilităților de diminuare a stratificării. Dificultăți pot apărea la determinarea formelor de stratificare (economică, politică etc. spre a fi puse în lucru), la desemnarea setului de grupuri/straturi sociale care ar reflecta adecvat starea lucrurilor vizavi de stratificare și la elaborarea criteriilor/indicilor obiectivi și subiectivi ai stratificării.

Definirea conceptului de clasă socială implică conectarea la o serie de alte concepte privind grupuri ierarhizate de populație: clase, categorii, straturi sociale. Ierarhizările se constituie ca urmare a interacțiunilor sociale între oameni, în funcție de anumite criterii, cum ar fi: educația, ocupația, venitul, puterea, proprietatea, prestigiul social etc.

Pentru a reliefa un tablou cât mai adecvat al stratificării în Republica Moldova, văzut prin prisma formelor de stratificare (economică, politică, socioprofesională și culturală), prin prisma straturilor/grupurilor sociale, am utilizat metodele de cercetare: analiza datelor statistice, ancheta pe bază de chestionar, interviu de experți, metoda calitativă (focus grupuri), studiu de caz, analiza documentelor.

Transformările socioeconomice și politice au condus la formarea a noi grupuri/straturi sociale, noi structuri profesionale și au modificat structura societății în ansamblu. Noile grupuri/straturi sociale apar nu în baza principiilor clasice de stratificare, ci au la temelie particularități specifice naționale, legate de procesele de privatizare, de formarea economiei și relațiilor de piață.

Datele publicate de Departamentul Național pentru Statistică indică o reducere drastică a numărului populației ocupate în 2011 cu 341 mii persoane, ceea ce echivalează cu peste 23% din efectivele anului 2000. (Vezi Tabelul 1)

Tabelul 1. Repartizarea populației ocupate pe tipuri de activități economice

Tip de activitate economică	2000 (mii persoane)	În % față de total	2011 (mii persoane)	În % față de total	Diferență 2011/2000 (mii persoane)
Agricultură, economia vânatului, silvicultură și pescuit	770	50,8	323	27,5	447
Industrie	166	10,9	153	13,0	13
Construcții	44	2,9	67	5,7	+23
Comerț cu ridicata și cu amănuntul, hoteluri și restaurante	165	10,9	223	19,0	+58
Transporturi și comunicații	63	4,3	66	5,6	+3
Administrație publică, învățământ, sănătate și asistență socială	240	15,8	250	21,3	+10
Alte activități	64	4,3	90	7,7	+36
Total	1514	100%	1173	100%	-341

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova. Ch.: Statistică, 2011, p.73.

Prima ramură care a înregistrat cele mai mari diminuări de salariați este agricultura – 447 mii persoane, iar cea de-a doua – industria – 13 mii persoane. Domeniul comerțului atestă cea mai intensă dezvoltare, numărul angajaților a sporit cu 58 mii persoane. După aceasta urmează construcțiile – cu 23 mii persoane, administrația publică, învățământul,

sănătatea și asistența socială – cu 10 mii și transporturile și comunicațiile – cu 3 mii persoane.

Este necesar de menționat că, deși agricultura a semnalat pierderi de circa o jumătate de milion de persoane, ea rămâne o ramură de bază, în care activează 28% dintre angajați, ceea ce accentuează caracterul agrar al economiei țării.

Analiza populației ocupate după categorii de ocupații atestă în ultimii 11 ani o creștere semnificativă a lucrătorilor în servicii, gospodăria de locuințe, deservire comunală și comerț – cu 43,6 mii persoane, a conducătorilor, întreprinzătorilor și managerilor – cu 36,3 mii persoane, a specialiștilor cu nivel superior de calificare cu – 30,1 mii persoane, a muncitorilor calificați – cu 9,5 mii persoane.

Din Tabelul 2 observăm că au crescut valorile procentuale pe care le dețin ocupațiile din primele grupuri, cu un grad mai mare de complexitate a muncii. Reducerea drastică în ultimii 12 ani a numărului lucrătorilor calificați în agricultură, silvicultură, vânătorie și pescuit cu peste o jumătate de milion de persoane (555,6 mii) semnifică o diminuare a activității economice a acestui sistem de bază a economiei naționale și redirectionării acestor angajați spre servicii, construcții și transport.

Tabelul 2. Repartizarea populației ocupate pe grupe de ocupații

	2000 (mii persoane)	2011 (mii persoane)	Diferență 2011/2000 (mii persoane)
Populație ocupată total, mii pers.	1514,6	1173,5	-341,1
Conducători ai autorităților publice de toate nivelurile, conducători și funcționari din unitățile economico-sociale și politice	50,63	86,95	+36,3
Specialiști cu nivel superior de calificare	132,45	162,55	+30,1
Specialiști cu nivel mediu de calificare	114,12	105,44	-8,7
Funcționari administrativi	25,77	23,69	-2,1
Lucrători în servicii, gospodăria de locuințe și de deservire comunală, comerț și asimilați	130,29	173,89	+43,6
Lucrători calificați în agricultură, silvicultură, vânătorie și pescuit	624,20	68,61	-555,6
Muncitori calificați în întreprinderi industriale mari și mici, în meserii de tip artizanal, în construcții, transporturi, telecomunicații, geologie și prospecțiune geologică	112,46	122,0	+9,5
Alte categorii de ocupații,	324,63	430,35	+ 105,7
din care muncitori necalificați	197,80	335,66	+ 137,9

Sursa: Anuarul Statistic al Republicii Moldova. Ch.: Statistică, 2011, p.76.

Identificarea cu o clasă socială sau alta este influențată atât de caracteristici personale ale stilului de viață, cât și de percepția mai generală a stratificării sociale din societate. Relevanța autopозиționării în funcție de reperele de clasă socială derivă tocmai din conotațiile simbolice și politice ale conceptului, astfel polarizarea socială reală se traduce în

acțiuni politică și prin intermediul polarizării sociale percepute, pe care o putem analiza din perspectiva ce cred cetățenii despre propria apartenență de clasă și cum se distribuie aceste autopозиționări. Pentru a studia reprezentările pe care cetățenii Republicii Moldova le au despre stratificarea socială a țării, subiecții intervievați în cadrul cercetării noastre au fost întrebați: În societate există grupuri/straturi cu statut social diferit. Dvs. din care grup social faceți parte? Distribuția răspunsurilor subiecților o prezentăm în Tabelul 3.

Tabelul 3. Autosituarea în ierarhia socială

Stratificare socială: grupul social	%
Din grupul/stratul social superior	1,1%
Înalt	2,4%
Mediu	12,6%
Mai aproape de mediu	39,6%
Scăzut	29,1%
Foarte scăzut	15,1%

Datorită numărului foarte mic de persoane care considerau că aparțin grupului social superior (1,1%) am analizat primele două straturi împreună.

În cercetarea noastră doar 3,5% dintre intervievați s-au autoidentificat cu grupul/stratul social superior și înalt, 13% – cu grupul/stratul social mediu, 40% – cu grupul/stratul social mai aproape de mediu, 29% – cu grupul/stratul social scăzut, 15% – cu grupul/stratul social foarte scăzut, care se află la limita supraviețuirii).

În studiul de față am încercat să folosim datele cantitative pentru a identifica factorii care determină variația răspunsurilor și i-am întrebat pe respondenți: Cum apreciați veniturile actuale ale familiei Dvs.? Distribuția răspunsurilor subiecților o prezentăm în Tabelul 4.

Tabelul 4. Relația dintre percepția privind propriile venituri și autosituarea într-o clasă socială

Cum apreciați veniturile actuale ale familiei Dvs.?	Total	Stratul social foarte scăzut	Scăzut	Mai aproape de mediu	Mediu	Stratul social superior / înalt
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	26,1%	90,9	34,3	5,9	-	-
Ne ajung numai pentru strictul necesar	41,9%	9,1	60,0	53,5	13,4	3,6
Ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne permitem cumpărarea unor bunuri mai scumpe	21,7%	-	3,5	36,8	48,3	-
Reușim să cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii	6,7%	-	0,9	2,4	35,3	28,6
Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne limităm la ceva	3,0%	-	-	0,5	3,0	67,9
NȘ/NR	0,8%	-	1,3	1,0	-	-

Observăm că pentru 26% din populație veniturile disponibile nu sunt suficiente nici pentru strictul necesar, iar 42% reușesc să acopere doar strictul necesar pentru trai. Fiecare a cincea persoană consideră că veniturile le ajung pentru un trai decent, dar nu le permit cumpărarea unor bunuri mai scumpe. 7% reușesc să cumpere și unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii, și doar 3 la sută dintre intervievați pot să-și procure tot ce le trebuie, fără să se limiteze în ceva.

Analizând datele din Tabelul 4, conchidem că 60% dintre respondenții care s-au identificat cu stratul social „mai aproape de mediu” dispun de venituri care nu le ajung nici pentru strictul necesar sau le ajung numai pentru strictul necesar, adică, trăiesc la limita supraviețuirii. Deci, cu certitudine putem să atribuim acest grup social clasei de jos și nicidecum clasei de mijloc.

Conform distribuției răspunsurilor privind autopозиționarea subiecților, structura socială a Republicii Moldova poate fi reprezentată în felul următor:

- 3-4% din populație consideră că aparține clasei de sus;
- 13% se poziționează în calitate de clasă de mijloc;
- 83-84% se autoidentifică cu clasa de bază (40% – cu grupul/stratul social mai aproape de mediu (clasa de bază, stratul superior), 29% – cu grupul/stratul social scăzut (clasa de bază, stratul inferior), 15% – cu grupul/stratul social foarte scăzut (clasa de bază, stratul celor foarte săraci, care se află la limita supraviețuirii).

Aceste rezultate confirmă încă o dată faptul că, în lipsa unei clase de mijloc consistente, societatea moldovenească rămâne a fi una instabilă.

În cercetările realizate la Institutul de Cercetare a Calității Vieții a Academiei Române, autoidentificarea cu clasa mijlocie se situează la o valoare de circa 1/3 din populație, în timp ce 2/3 se autoidentifică drept țărani sau muncitori și doar 1% consideră că aparțin clasei de sus. Percepția despre locul în societate este dependentă de educație și ocupație: cu cât numărul de ani absolviți de școală formală crește, iar ocupația necesită aptitudini și cunoștințe mai complexe, cu atât este mai probabilă autopозиționarea în straturi sociale mai înalte [4, p. 15-16].

În studiile asupra claselor sociale, sociologii români evidențiază faptul că delimitarea și definirea „frontierelor” și a conținutului fiecărei clase sociale în parte este un proces dificil. Dacă la nivelul societăților occidentale situația este relativ simplă, deoarece există o relație puternică între educație, ocupație, venituri, proprietate, mod și stil de viață etc., care facilitează identificarea claselor sociale, în societățile Europei Centrale și de Est această relație nu mai este foarte clară. Spre exemplu, raportându-ne strict la societatea românească, multe dintre ocupațiile intelectuale nu se asociază cu venituri ridicate, după cum un nivel de educație scăzut sau ocupații manuale nu înseamnă neapărat venituri modeste. De asemenea, venituri foarte ridicate, deținerea unor bunuri și proprietăți de mare valoare, un nivel de educație cel mult mediu nu te situează în elita societății [1, p.161]. Din studiul recent desfășurat de către Secția Sociologie a Institutului Integrare Europeană și Științe Politice reiese că această tendință este specifică și pentru Republica Moldova.

Fiecare al doilea respondent consideră că evenimentele din interiorul țării se desfășoară în direcție incorectă, 22% – în direcție corectă, alte 28% nu știu.. O asemenea distribuție a răspunsurilor denotă mai degrabă o atitudine negativă față de direcția în care se

dezvoltă țara. Este mare procentul celor care n-au fost în stare să dea un răspuns concret (vezi Tabelul 5).

Tabelul 5. Relația dintre percepția asupra direcției de dezvoltare a țării și autopoziționarea într-un grup social, naționalitate, educație

În general, Dvs. credeți că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție bună sau într-o direcție greșită?		Direcția este bună	Direcția este greșită	Nu știu
TOTAL		22,2%	50,2%	27,6%
Naționalitatea	Moldovean/ Român	23.9%	47.8%	28.4%
	Ucrainean	19.4%	64.0%	16.5%
	Rus	23.8%	60.3%	15.9%
	Găgăuz	3.2%	44.4%	52.4%
	Bulgar	–	60.0%	40.0%
Nivelul de instruire	Superior	37.1%	41.2%	21.7%
	Mediu, de specialitate	22.4%	54.2%	23.5%
	Secundar profesional	15.1%	53.7%	31.2%
	Mediu general, liceal	17.1%	54.8%	28.1%
	General obligatoriu	17.1%	45.3%	37.6%
	Primar sau fără studii	16.1%	41.4%	42.5%
Stratificarea socială: grupul social	Superior/înalt	75.0%	10.7%	14.3%
	Mediu	34.3%	43.3%	22.4%
	Mai aproape de mediu	24.6%	49.8%	25.6%
	Scăzut	13.8%	54.9%	31.3%
	Foarte scăzut	9.5%	57.3%	33.2%

O apreciere mult mai negativă a direcției în care se dezvoltă țara au dat-o reprezentanții minorităților naționale: ucrainenii (64%), rușii, bulgarii(60%) și persoanele cu o situație materială precară (57%). Moldovenii/românii, respondenții cu studii superioare, dar și cei care s-au autoidentificat cu grupul social superior, apreciază evenimentele din interiorul țării mult mai pozitiv.

Un număr considerabil de respondenți (34%) nu sunt în stare să spună dacă sunt sau nu mulțumiți de modul lor de viață. Prevalează cei care nu sunt satisfăcuți de acesta (63%) și doar aproximativ fiecare a cincea persoană interviuată (19%) a opinat că este mai mult sau mai puțin mulțumită de felul în care trăiește. Persoanele tinere instruite, cele cu o situație materială bună apreciază mai înalt nivelul propriu de viață. Situația materială a respondenților influențează deosebit de mult asupra opiniei acestora.

Aproape fiecare a patra persoană interviuată (24%) consideră că nivelul ei de trai din prezent (2011) în comparație cu nivelul de trai înainte de 1991 este mai bun, 6% – mult mai bun. 4 din 10 respondenți au expus părerea că trăiesc mai rău sau mult mai rău în comparație cu anul 1991. 23 la sută spun că o duc aproximativ la fel, iar 9% nu s-au putut determina în această privință (vezi Tabelul 6).

Tabelul 6. Relația dintre comparația cu anii de dinainte de 1991 și autopoziționarea într-o clasă socială

Cum este nivelul Dvs. de trai din prezent(2011) în comparație cu nivelul de trai înainte de 1991?	Total	Clasa de jos Foarte scăzut	Scăzut	Mai aproape de mediu	Clasa de mijloc Mediu	Clasa de sus Stratul social superior / înalt
Mult mai bun	5,6%	0,8	0,4	5,1	11,4	53,6
Mai bun	23,8%	7,1	15,3	32,7	34,8	25,0
La fel	23,0%	14,1	25,3	26,0	24,4	3,6
Mai rău	23,4%	22,4	31,3	21,9	15,4	7,1
Mult mai rău	15,6%	47,3	19,4	5,7	3,0	3,6
Nu știu	8,7%	8,3	8,2	8,6	10,9	7,1

Bulgarii (70%), găgăuzii, ucrainenii (52%), cetățenii cu studii general obligatorii (48%) primare sau fără studii (53%), dar și cei care se identifică cu stratul social inferior (70%) sunt nesatisfăcuți de nivelul lor de trai din prezent (2011) în comparație cu nivelul de trai înainte de 1991. Mult mai satisfăcuți de acesta sunt respondenții cu studii superioare (46%) și medii speciale (35%), dar și cei care se autoidentifică cu grupurile sociale superioare (79%) și mediu (46%).

Respondenților li s-a propus o întrebare de pronostic cu privire la caracterul modificărilor situației economice a propriei familii peste un an de zile. Aproape fiecare al cincilea respondent (21%) consideră că peste un an familia lor va trăi mai bine, 3% – mult mai bine. Doar 10% din cei chestionați sunt de părere că familiile o vor duce mai rău, 5% – foarte rău. Deși 61 la sută din respondenți n-au fost în stare să dea un răspuns clar la întrebarea privind modul în care se va schimba viața familiilor lor peste un an, totuși în rândul celor care au răspuns cu certitudine se observă o parte considerabilă de persoane care speră la mai bine. Speranțele unei vieți mai bune a familiilor lor în viitor sunt proprii mai mult bărbaților, persoanelor cu studii superioare, tinerilor și, bineînțeles, celor a căror situație materială este bună deja astăzi. Respondenții nu sunt îndeajuns de coerente în gândirea lor: o mare parte dintre aceștia consideră că țara se dezvoltă pe un făgaș greșit, însă speră la un viitor mai bun.

Mai mult de jumătate dintre intervievați (53%) nu au venituri de la membrii familiei sau de la alte rude care lucrează în străinătate. Pentru 39% din cei chestionați aceste venituri sunt importante sau foarte importante, iar pentru 7% acest suport material este nesemnificativ. Întrebările despre venituri provoacă, de obicei, o tăcere și întrebarea de față a avut același efect.

La momentul actual, 32% dintre cei chestionați au menționat că unul din membrii familiei lucrează în străinătate; 13% afirmă că unul din membrii familiei a lucrat mai înainte în străinătate; 8% vor să plece și ei să lucreze peste hotare; membrii familiei a 9% dintre cei chestionați au asemenea planuri pe viitor. Majoritatea respondenților (55%) n-ar părăsi Republica Moldova pentru nimic în lume, 18% – ar pleca să locuiască permanent în una din țările din Occident, 13% – ar pleca în oricare altă țară din lume și doar 7% ar prefera să plece în una din țările CSI.

Este clar că tinerii, spre deosebire de cei în vârstă, sunt predispuși mai mult spre o emigrare la muncă. Astfel doresc să plece la muncă peste hotare 19% dintre respondenții de până la 25 de ani, 7% – dintre cei de 50-59 și 2% dintre cei care au trecut pragul 60 de ani. 4 din 10 respondenți consideră că cei care au plecat să lucreze peste hotarele țării acordă un mare ajutor Republicii Moldova, de acolo, din străinătate. În același timp, 16% s-au dat cu părerea că ei prezintă o problemă mare pentru țara de unde au plecat.

În cercetare a fost introdus un set de întrebări privind diferite aspecte ale vieții cetățenilor.

Problemele de care cel mai des populația este îngrijorată sunt: creșterea prețurilor la produsele alimentare și resurse energetice (57%), viitorul copiilor (45%), salariile și pensiile mici (44%). Aceste probleme s-au postat pe primele trei poziții conform numărului de respondenți care le-au menționat. Astfel, 29% din respondenți au semnalat că prețurile mari constituie cea mai importantă problemă a acestora. Pentru încă 18% această problemă se află pe poziția secundă, pentru 10% – pe poziția a treia. Prin urmare, aproape 6 respondenți din 10 au menționat că problema dată este actuală (într-o măsură mai mare sau mai mică) pentru ei. Cercetarea demonstrează din nou că, oricare ar fi modalitatea de formulare a întrebărilor ce țin de problemele care îngrijorează populația, mereu în primul plan apare problema sărăciei, asigurării materiale insuficiente.

Prețurile la mărfuri îi preocupă într-o măsură mai mare pe locuitorii de la sate decât pe cei de la oraș, precum și pe cei cu un nivel scăzut de instruire. Această stare de lucruri denotă că persoanele mai instruite din țara noastră sunt mai înstărite, prin urmare, instruirea reprezintă un factor al bunăstării materiale.

Pe poziția a patra, conform importanței, se află corupția funcționarilor de toate nivelurile, 30% din cei chestionați au menționat-o în calitate de problemă.

La fel, o problemă de prim rang este șomajul. Aproape 1/3 din persoanele chestionate (29%) sunt preocupate, într-o anumită măsură, de dificultățile găsirii unui loc de muncă sau posibilitatea pierderii acestuia. Pentru 9% din respondenți această problemă este de primă importanță. Problema șomajului este mai actuală în rândul bărbaților decât în rândul femeilor.

Toate celelalte probleme au fost menționate mult mai rar. 17% din populație sunt îngrijorate de boli și posibilele epidemii, 14% – de criminalitate, încălcarea drepturilor omului și emigrarea în masă peste hotare, 10% – de calamitățile naturale, câte 7% – de datoriile externe ale Republicii Moldova, relațiile interetnice din republică, funcționarea limbilor și instaurarea unei dictaturi în țară, câte 4% – de relațiile rele cu Federația Rusă, pierderea independenței Republicii Moldova, un conflict militar în regiune și starea sanitară a localității unde locuiesc. Doar 2% dintre cetățeni se neliniștesc de pierderea regiunii transnistrene. Cercetarea noastră demonstrează: îngrijorarea în țară privind pierderea regiunii transnistrene aproape că lipsește.

Cea mai joasă estimare dată de către cetățeni este mărimea salariului. Sondajul a demonstrat că doar 23% dintre intervieuați sunt satisfăcuți de remunerarea muncii lor. Sunt mici indicii nivelului de satisfacție a populației vizavi de caracterul muncii și a condițiilor de muncă – câte 35%. Respondenții sunt satisfăcuți în cea mai mare măsură de studiile obținute (51%) și de sănătatea proprie (49%).

Doar 43% din respondenți sunt satisfăcuți, mai mult sau mai puțin, de serviciul pe care îl au. Numărul atât de mic de persoane mulțumite de propriul loc de muncă poate fi explicat prin faptul că majoritatea dintre ele nu lucrează, nu sunt antrenate în procesul de producție.

Numărul persoanelor satisfăcute de locul lor de muncă este mai mic decât cel de la sfârșitul anilor '80 ai sec. XX. În acea perioadă, dintre persoanele care lucrau erau într-un fel sau altul satisfăcuți de munca lor 68% din chestionați. În cercetarea de față avem doar 43%. Indicele privind satisfacția de rezultatul muncii, deși este pozitiv (+0,20), nu este mare. Micșorarea numărului celor satisfăcuți de munca lor este cauzat de salariile mici și condițiile nesatisfăcătoare de muncă. Majoritatea celor mulțumiți de munca lor sunt cei cu salarii mari. Acest indice sporește odată cu creșterea nivelului de studii. Astfel, dintre respondenții cu studii medii sau medii incomplete doar 28% într-un fel sau altul sunt satisfăcuți de munca lor, iar printre cei cu studii superioare acest indice crește până la 58%.

1/3 dintre intervievați își planifică în viitorul apropiat să obțină o remunerare mai bună a muncii, 18% – să plece la lucru peste hotare, 15% – să-și ridice calificarea, 8% – să-și schimbe locul de muncă, 6% – să-și continue studiile, 3% – să însușească o altă profesie. Pentru 88% dintre cetățeni cea mai de preț valoare o reprezintă sănătatea, pentru 78% – familia, pentru 51% – serviciul bine plătit, pentru 32% – bogăție, bani și case, pentru 19% – prietenii. Doar pentru 15% dintre intervievați prezintă o valoare studiile, cărțile, călătoriile, și pentru 13 la sută – educația.

Luând în considerație factorii nefavorabili care influențează sănătatea, constatăm că există un număr mare de persoane care susțin că sănătatea lor este rea sau foarte rea – 18%, aceasta înseamnă aproximativ fiecare al cincilea. Este evident că odată cu vârsta și cu diminuarea veniturilor se înrăutățește sănătatea cetățenilor. Printre reprezentanții clasei de jos numai 6% consideră că sănătatea lor este „bună” și „foarte bună” și nimeni din clasa de sus nu o califică „rea” și „foarte rea”.

Situația precară a sănătății celei mai active părți a populației nu poate să nu influențeze orientările și aprecierile schimbărilor care au loc în Republica Moldova. Majoritatea populației (60%) nu este mulțumită de schimbările care s-au produs pe parcursul ultimilor doi ani în sfera politică, 48% – în sfera economică la sat, 38% – în medicină, 32% – în sfera economică la oraș, 29% – în educație, 25% – în știință, 24% – în cultură.

Opinăm că, pentru a dezvolta cu succes domeniile atât social-economic, cât și cultural-educativ este necesar să fie soluționată criza identitară. În acest scop, noi le-am adresat respondenților două întrebări ce țin de devotamentul lor față de țară și cu ce se identifică ei cel mai mult. Doar ¼ dintre respondenți (24,5%) se identifică cel mai mult cu țara sa Republica Moldova. Cel mai mult cetățenii se identifică cu naționalitatea – 28%, cu credința religioasă – 21%, cu orașul/satul natal – 13%. Este semnificativ faptul că fiecare al șaptelea cetățean nu s-a determinat la acest capitol (vezi *Tabelul 7*).

În dependență de naționalitate, se identifică cel mai mult cu Republica Moldova 26% de moldoveni/români, 22% de ruși, 19% de ucraineni, 10% dintre bulgari și doar 6% dintre găgăuzii chestionați. Un nivel jos de identificare cu țara sa am depistat la persoanele cu studii generale obligatorii (21%) și primare sau fără studii (14%), dar și cele care se autopoziționează în stratul social inferior (17%).

Tabelul 7. Relația dintre percepția privind propria identificare și autopозиționarea într-o clasă socială

Cu ce vă identificați cel mai mult?	Total	Clasa de jos Foarte scăzut	Scăzut	Mai aproape de mediu	Clasa de mijloc Mediu	Clasa de sus
Naționalitatea	27,8%	22,8	23,1	31,9	31,8	28,6
Credința religioasă	21,4%	23,2	26,8	18,6	17,9	14,3
Țara Republica Moldova	24,5%	17,0	22,2	27,1	30,3	25,0
Orașul/ satul	13,1%	15,4	12,5	12,9	10,0	23,2
Nu știu	13,1%	21,6	15,3	9,5	10,0	8,9

În cadrul cercetării, doar 16% dintre persoanele intervievate au menționat că devotamentul față de țara sa este de neclintit, 27% din respondenți au declarat că sunt devotați țării, dar uneori sunt de acord cu interesele altor țări, care nu coincid cu interesele țării sale, 38% sunt devotați țării doar numai atunci când consideră că se află pe calea cea dreaptă de dezvoltare. Devotamentul față de țara sa la 7% din intervievați este la fel ca și față de oricare altă țară, 5% nu simt devotament față de țara sa și nu sunt de acord cu interesele ei, le plac alte țări, 7% nu și-au format o părere clară în această privință.

Cei mai devotați țării, după cum era și de așteptat, sunt moldovenii/românii (18%), dar și cei care se autoidentifică cu grupurile sociale superior (29%) și mediu (20%).

Cercetarea noastră a depistat atitudinea reprezentanților diferitor straturi sociale respectiv și niveluri de instruire vizavi de promovarea unor valori comune în societatea moldovenească care stau la baza valorilor general umane precum, conștiința națională, patriotismul, cultura politică.

Rezultatele studiului demonstrează că interesul față de politică în rândul locuitorilor țării este destul de scăzut. Astfel, 31% din cei chestionați au menționat că sunt interesați de politică, alte 6% sunt „foarte interesați”. Prin urmare, doar aproape fiecare a treia persoană intervievată manifestă destul interes față de evenimentele politice. 26% din respondenți nu se interesează de politică, iar alte 11% nu se interesează deloc (vezi Tabelul 8). Autosituarea în ierarhia socială arată că cei mai interesați de politică evident sunt reprezentanții clasei de sus (75%) și de mijloc (41%).

Tabelul 8. Relația dintre percepția privind interesul propriu față de politică și autopозиționarea într-o clasă socială

Vă rugăm să ne spuneți în ce măsură Dvs. sunteți interesat de politică?	Total	Clasa de jos Foarte scăzut	Scăzut	Mai aproape de mediu	Clasa de mijloc Mediu	Clasa de sus Stratul social superior / înalt
Foarte mult	5,6%	3,3	6,3	2,7	10,4	25,0
Mult	30,6%	18,3	15,3	19,4	30,8	50,0
Nici mult, nici puțin	33,1%	22,4	34,1	37,3	35,8	14,3
Puțin	26,1%	30,3	27,2	30,0	11,9	7,1
Deloc	11,4%	19,9	14,7	8,4	6,0	-
Nu știu	3,2%	5,8	2,4	2,2	5,0	3,6

Insatisfacția cauzată de sistemul social-politic influențează, de regulă, asupra nivelului de dezvoltare a responsabilității civice și asupra comportamentului electoral. Nivelul responsabilității civice a populației poate fi stabilit bazându-ne pe studiul regulamentului participării la votare. Sondajul a demonstrat că, în cazul în care alegerile s-ar desfășura în prima duminică (care urmează după sondaj), atunci ar merge în mod cert la vot 50% din respondenți, probabil s-ar prezenta 30%, probabil că nu s-ar prezenta 6%, sunt siguri că nu ar merge 6%, nu s-au determinat 7%.

Datele cercetării reflectă tendința destul de mică de participare la alegerile în organele puterii. Doar o jumătate din respondenți sunt siguri că ar merge la urne. Un mare număr din cei chestionați deja astăzi sunt bine determinați să nu participe la vot (12%). Este evident că cei mai activi electori sunt reprezentanții clasei de sus (89%) și de mijloc (88%).

Trebuie să se ia în considerație faptul că procentul răspunsurilor pozitive la întrebarea ce ține de participarea la votare este în mod evident ridicat. După cum se știe, în procesul efectuării cercetărilor sociologice, fiecare respondent, în mod conștient sau inconștient, încearcă să apară în fața intervievaților într-o lumină cât mai favorabilă (fenomenul dezi-rabilității sociale). Acest lucru devine deosebit de pregnant atunci când este vorba despre responsabilitatea civică.

În cadrul cercetării am încercat să măsurăm dependența orientărilor politice ale cetățenilor de modul în care aceștia văd inegalitatea socială din jurul lor și poziția lor în această ierarhie. Am constatat că electoratul comunist este compus din 68,1% reprezentanți ai clasei de jos, 15,8% – ai clasei de mijloc, 16,1% – ai clasei de sus. Partidul Liberal Democrat din Moldova corespunzător: 47,3%; 22,8%; 29,9%. Partidul Liberal din Moldova – 47,9%; 16,8%; 35,3%. Partidul Democrat din Moldova – 63,6%; 16,6%; 19,7%. Aceste date confirmă faptul că, în linii mari, opțiunile politice ale cetățenilor sunt independente de autoidentificarea cu o anumită clasă socială, de părerea lor despre structura actuală a societății (vezi *Tabelul 9*).

Tabelul 9. Relația dintre votul pentru Parlament în 28 noiembrie 2010 și autopозиționarea într-o clasă socială

Vă rugăm să vă amintiți cu cine ați votat la alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010?	Total	Clasa de jos Foarte scăzut	Scăzut	Mai aproape de mediu	Clasa de mijloc Mediu	Clasa de sus Stratul social superior / înalt
Am votat cu Partidul Comuniștilor	26,6%	36,5	34,1	19,7	20,9	21,4
Am votat cu Partidul Liberal Democrat din Moldova	23,3%	18,3	18,1	25,6	29,9	39,3
Am votat cu Partidul Liberal din Moldova	9,2%	4,6	9,1	10,6	8,5	17,9
Am votat cu Partidul Democrat din Moldova	11,6%	10,0	11,2	13,3	9,0	10,7
Am votat cu Partidul „Alianța Moldova Noastră”	3,6%	3,3	5,2	2,5	5,0	-
Am votat pentru un alt partid	5,5%	8,3	4,1	5,4	7,0	-
N-am participat la alegeri	17,6%	15,8	16,0	19,7	18,9	10,7
Nu răspund	2,5%	3,3	2,2	3,2	1,0	-

În cadrul cercetării am estimat evoluția preferințelor electorale și fidelitatea cetățenilor care au participat la alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010. Astfel, pentru aceeași formațiune ar vota iarăși (în continuare) circa 74% din alegătorii PCR, 73% din alegătorii PL, 62% din alegătorii PLDM, 48% din alegătorii PDM. 17 % din alegătorii fostului AMN vor vota cu PL, 14% cu PLDM, câte 3% cu PCR și PD, 14% cu alte partide, 41% sunt indeciși, iar 7% nu vor ieși la vot.

Respondenții au fost rugați să-și motiveze opțiunile. 23% din cei chestionați votează un anumit partid, dat fiind faptul că apreciază înalt calitățile liderului formațiunii; 21% – partidul asigură stabilitatea în societate; 18% – partidul are o echipă puternică; 18% – este un partid al faptelor concrete, realizează așteptările oamenilor, întreprinde ceva bun, se gândește la popor; 11% – îi acceptă programul, împărtășesc ideologia și politica acestuia; 5% – în rezultatul agitației electorale; 4% – partidul luptă împotriva corupției și criminalității.

În final ne vom referi la unele concluzii elaborate în baza opiniilor exprimate de către respondenți în cadrul cercetărilor calitative și cantitative ale studiului nostru în speranța că ele pot contribui la măsurarea impactului reformelor economice aplicate, vor servi raționalizării progresive a societății, redirectionării acțiunii de reformare socială, devenind parte a schimbării sociale în Republica Moldova.

- Transformările socioeconomice și politice au condus la formarea a noi grupuri/straturi sociale, noi structuri profesionale și au modificat structura societății în ansamblu.
- Noile grupuri/straturi sociale apar nu în baza principiilor clasice de stratificare, ci au la temelie particularități specifice naționale, legate de procesele de privatizare, de formarea economiei și relațiilor de piață, de factori geopolitici.
- În ultimii 3 ani în Republica Moldova se observă următoarea tendință: persoanele care au prosperat în business și au făcut averi mari tot mai des se implică în politică, producându-se oligarhizarea puterii de stat. Sociologii se străduie să afle motivele acestui fenomen, deoarece persoanele care au făcut o carieră strălucită în politică și nu dispun de averi considerabile fac parte în stratificarea socială din clasa de sus, fiind decidenți politici de rând cu milionarii și miliardarii.
- În viziunea noastră, motivele ar fi următoarele:
  - a) În viața publică moldovenească nu este de ajuns să dispui de avere, care permanent este supusă riscului, deoarece o parte considerabilă din averi au fost agonisite nu în baza factorilor economici și socioculturali, dar au provenit mai mult din apropierea de ierarhia nomenclaturistă, adică pe accesul la banul și averea publică.
  - b) Oamenii bogați vin în politică cu scopul de a-și consolida statusul social și cel economic. Principalul factor al securității proprietății economice devine apartenența de partid și apropierea de cercurile nomenclaturiste.
- În rezultat, în Republica Moldova s-a constituit o societate „neofeudală”, dar nu una capitalistă, chiar dacă toate partidele politice declară construcția unui stat social. În societatea capitalistă rolul instituțiilor statului constă în redistribuirea veniturilor de sus în jos, de la cei bogați la cei săraci (impunere economică). Dacă acest lucru nu se întâmplă, statul poate să dispară.

- Societatea se confruntă nu doar cu o criză social-economică, dar și cu o criză identitară profundă. Ea rămâne a fi divizată după criteriul etno-cultural-lingvistic format în perioada sovietică și mecanismul de rezolvare a conflictelor. Astfel, în lipsa unei coeziuni sociale bazate pe o identitate națională nu putem edifica o economie viabilă.
- În Republica Moldova nu există o relație clară între educație, ocupație, venituri, proprietate, mod și stil de viață etc. care facilitează identificarea claselor sociale.
- Conform distribuției răspunsurilor privind autopozitionarea subiecților, structura socială a Republicii Moldova poate fi reprezentată în felul următor: 4% din populație consideră că aparține clasei de sus; 13% consideră că aparține clasei de mijloc; 40% se poziționează mai aproape de clasa de mijloc, iar 43% se autoidentifică cu clasa de bază (de jos). Această divizare este una generală, deoarece clasele numite nu se disting prin omogenitate. Rezultatele studiului confirmă încă o dată faptul că, în lipsa unei clase de mijloc consistente, societatea moldovenească rămâne a fi una instabilă.
- Raportarea la indicatori precum veniturile, averea restrâng semnificativ limitele și conținutul clasei mijlocii. Stilul de consum este principalul reper care ghidează poziția subiecților în ierarhia socială. Anume stilul de consum reprezintă factorul determinant în autoidentificarea stratificării sociale prin cercetările cantitative. În viitor vom aplica alte criterii pentru a completa investigațiile.
- La momentul actual nu se poate vorbi despre existența unei conștiințe de clasă. S-a constatat că orientările politice ale cetățenilor și mobilizarea lor electorală nu depind de autosituarea pe continuumul de clasă, de modul în care aceștia văd inegalitatea socială și poziția lor în această ierarhie. Discursul public al partidelor din Republica Moldova (de diverse orientări politice, precum PCRM, PD, PLDM, PL) nu diferă esențial și este, în linii mari, axat pe problema inegalității sociale și crearea unei societăți cât mai omogene. Conform opiniei lui Gabriel Bădescu, partidele de orientare liberală ar trebui să afirme că un grad sporit de inegalitate economică conduce la o creștere economică și, ca rezultat, la beneficii pentru toți membrii societății.

BIBLIOGRAFIE

1. Larionescu M., Mărginean I., Neagu G. Constituirea clasei mijlocii în România. București: Editura Economică, 2007.
2. Mărginean I., Precupețu I. (coord). Calitatea vieții în România 2010. București: Editura Expert, 2010.
3. Mărginean I. Tendințe recente în constituirea clasei sociale mijlocii în România. În: Revista Calitatea Vieții, XXII, 2011, nr. 1, p.3-11.
4. Mărginean I., Precupețu I. (coord.). Op. cit.
5. Bădescu G. Atitudini și percepții privind inegalitatea socială în România. București: Fundația pentru o Societate deschisă, 2003.
6. Ghiddens A., Sociologie. București: Editura All, 2000.

2. ROLUL REFORMELOR POLITICE ÎN STRATIFICAREA SOCIALĂ A SOCIETĂȚII

Vladimir BLAJCO, doctor hab. în sociologie

Printre problemele de bază pe care le studiază sociologia putem numi formarea structurii societății, interacțiunea omului cu societatea în dinamică, adică în procesul schimbărilor sociale. În sensul cel mai larg al termenului, prin schimbări sociale se subînțelege trecerea unui obiect dintr-o stare în alta, sau o anumită modificare în structura socială, în instituțiile ei sociale, în viziunea oamenilor despre societate și lume etc. În viziune restrânsă, sociologică, schimbările sociale înseamnă multiple schimbări care au survenit în decurs de un anumit timp în societate ca un sistem integral, în structura sa socială, în comunitățile, grupurile, instituțiile, organizațiile sociale, statusurile sociale și rolurile unor personalități, în interacțiunea dintre ele și oricare din componentele structurale ale societății.[1, p.332] Întrucât societatea reprezintă o structură integră, diferite tipuri de schimbări (structurale, funcționale, comportamentale, motivaționale, socioculturale) sunt interdependente unele de altele și în comun reprezintă un proces social al vieții publice. În politologie, sociologie sau filosofie termenii „proces social”, „dezvoltare socială”, „dinamică socială” deseori sunt considerați drept aspecte sau părți ale schimbărilor sociale, sunt specificate caracteristicile și particularitățile lor. Noi, reieșind din scopul studiului nostru, le vom examina drept o modernizare sau schimbări inovatorii. O astfel de abordare se datorează reformelor politice și social-economice radicale din societatea noastră, care au generat noi metode și rezultate ale activității umane, noi tipuri de relații sociale (bazate pe economia de piață).

Conceptul de „modernizare” implică, de obicei, trecerea de la o societate preindustrială la una industrială, iar apoi la cea postindustrială. La baza acestei definiții stă un anumit nivel de progres la o anumită perioadă temporală de dezvoltare a societății. Deseori acest termen se utilizează pentru a caracteriza etapa modernă a progresului social ce ține de dezvoltarea capitalismului și răspândirea valorilor liberal-democratice ale acestuia (raționalism, urbanizare, industrializare, etc.). Se explică aceasta prin faptul că țările – liderii modernizării (SUA, RFG, Franța, etc.) – au obținut rezultate economice înalte. Dacă e să luăm în considerare că modernizarea trebuie să cuprindă toate laturile vieții umane, atunci scoaterea în evidență numai a factorului economic de dezvoltare a societății, odată cu existența problemelor sociale serioase, în opinia noastră, nu poate constitui un criteriu absolut. Și totuși, ar trebui să subliniem că modernizarea constituie, în primul rând, procesul reflectării dezvoltării și a interacțiunii dintre progresul tehnic și transformările în viața socială a oamenilor, care se manifestă prin schimbarea caracterului muncii, condițiilor de trai, utilizarea diferitor tipuri de energie etc. În perioada etapelor hotărâtoare în viața statului, aceste schimbări se numesc transformaționale, adică modernizarea cuprinde întreg sistemul multilateral al societății și în mod radical modifică structura ei și funcțiile instituțiilor sociale. Societatea se confruntă cu o criză de instabilitate, care se determină prin: a) volum inegal al împuternicirilor de administrare a proprietății pentru mijloace de producție în diversele ei forme și manifestări materiale; b) condiții și tipuri inegale de muncă; c) participare inegală a grupurilor sociale în schimbul, consumul și

distribuirea valorilor materiale, sociale, culturale și spirituale; d) măsură inegală de participare la putere etc.

Pentru o depășire cu succes a perioadei de criză un rol deosebit îl are politica, practicile ei sociale ce țin de relațiile dintre diferite comunități (grupuri, organizații), și în calitate de activitate directoare a societății în ansamblul său. Această sferă a activității sociale trece procesul de modernizare cel mai activ, întrucât ea cuprinde întreaga societate. Modernizarea politică duce la schimbarea întregului sistem al societății, modifică structura ei, formează instituții politice noi, grupuri sociale etc.

„În știința politică modernă nivelul modernizării unor sau altor țări se determină prin realizarea a patru grupe de probleme:

- scoaterea de sub controlul politic a unei părți semnificative a resurselor economice;
- crearea unei structuri sociale deschise prin depășirea atașamentului teritorial și profesional dur al oamenilor;
- formarea culturii, care asigură o securitate reciprocă a colaborării politice deschise în lupta pentru putere;
- crearea sistemului de organe de administrare de stat și autoadministrare locală capabile să devină o alternativă reală centralismului birocratic”. [2, p.389]

În rezultatul unor astfel de transformări se formează un spațiu politic nou, cu o structură proprie a statutelor și rolurilor, ideologie și concepție, subcultură a grupurilor sociale etc. O particularitate a spațiului politic modern, după cum menționează G.V. Pușkariova, o constituie necesitatea criteriilor de modificare socială a acestuia. Spațiul politic cuprinde doar distanțele și distincțiile în domeniul formării, funcționării și dezvoltării relațiilor politice autoritare, adică numai cele ce țin de politică în calitate de sistem special de relații și interacțiuni în societate [3, p.167]. Din punctul de vedere al politologiei, formarea spațiului politic ține nu numai de reforme social-economice, dar și de procesul politic în calitate de formă specială de modernizare politică.

Spațiul social, din punctul de vedere al concepției politicii sociale, poate fi examinat drept interacțiunea dintre interesele și formele diverselor genuri de activitate ale oamenilor, grupurilor și comunităților la putere, dezvoltarea și schimbarea tipurilor de sisteme politice. Din această cauză este necesar, în opinia noastră, măcar în linii generale, de a nota acele schimbări în societatea moldovenească care au avut un impact semnificativ asupra stratificării ei și a dezvoltării procesului politic al țării.

În politică – este formarea bazelor societății civile democratice, apariția multiplelor partide, implicarea publicului larg în acțiuni social-politice, exacerbară conflictelor pe motive etnice, pierderea eficienței de gestionare în multiplele verigi ale puterii.

În economie – schimbarea formelor de proprietate și a tipurilor de ocupare a populației (s-a majorat rata ocupației individuale), hiperinflația veniturilor cetățenilor, creșterea excesivă a datoriei interne și externe a țării.

În sfera socială (în sens sociologic) a avut loc o dezintegrare impetuoasă a grupurilor și institutelor politice, pierderea identității cu structurile, valorile, normele anterioare; statul și-a redus în mod semnificativ grija patrimonială cu privire la cetățenii țării (multe din înlesniri pentru straturile vulnerabile ale societății au fost reduse sau anulate în întregime). Acestea au dus la un nivel înalt de mobilitate socială, marginalizare a populației și

migrarea în masă a forței de muncă. În rezultatul „democratizării incomplete” (R. Sakva), instituțiile sociale ale statului într-o măsură oarecare s-au transformat „într-un ansamblu de structuri sociale supuse”, angajate partinic, controlate politic de diferite partide. Este evident că o astfel de situație nu numai „paralizează puterea”, dar și creează condiții pentru prosperarea corupției, criminalului, formarea elitei bazate pe protecționism și relațiile de rudenie și clan.

Procesul complex de dezvoltare durabilă a societății, a subsistemelor ei principale – economică, socială, politică, socioculturală, necesită un studiu sub toate aspectele practicilor sociale ale procesului politic modern, separarea în structura acestuia a actorilor politici principali, determinarea parametrilor și selectarea criteriilor pentru soluționarea problemelor apărute. Abordarea funcțional-structurală a caracteristicii politicii permite de a vedea laturile speciale de interacțiune a subiecților în vederea puterii, de a determina formele și modificarea structurii și a funcției instituțiilor sociale, trăsăturile lor permanente și variabile, ritmurile de evoluție și ale altor fenomene politice.

Complexitatea procesului politic în societate, multitudinea de laturi de interacțiune a subiecților în vederea puterii de stat permite de a-l determina din diverse părți de analiză a practicilor sociale. Astfel, spre exemplu, R. Doug identifică procesul politic cu întreaga sferă politică a societății în ansamblu, C. Merriam – cu ansamblul de acțiuni comportamentale ale subiecților puterii, schimbarea statuturilor și influențelor lor, S. Huntington – cu funcționarea și transformarea instituțiilor guvernamentale, D. Easton îl definește drept un ansamblu de reacții ale sistemului politic la provocările mediului ambiant etc. În toate aceste abordări, deși există diverse temeuri de clasificare, este prezentă o caracteristică unificatoare, care se definește printr-o schimbare constantă a diferitor trăsături și caracteristici ale fenomenelor politice. Aceasta înseamnă că procesul politic fixează și relevă acea schimbare reală a stărilor obiectelor politice care se formează atât în conformitate cu intențiile conștiente ale subiecților, cât și în rezultatul diverselor acțiuni spontane. De aici rezultă că procesul politic deși poate fi dirijabil, este destul de problematic în orice pre-determinare și pre-destinare. Desigur, este posibil de a măsura în timp și spațiu caracteristicile lui de bază prin metode sociologice: mișcarea, dinamica, evoluția, însă este foarte greu de a stabili mecanismele, sursele și formele acestor schimbări, întrucât ele în mod semnificativ sunt legate de alți factori de dezvoltare a societății (stabilirea obiectivelor politice, schimbarea structurilor sociale, condițiile externe ale mediului etc.). Chiar și în societate însăși schimbările au un caracter discret, adică la modificarea unor fenomene și schimbări ale parametrilor acestora, altele rămân neschimbate (schimbarea de guvern, spre exemplu, nu înseamnă schimbarea cursului politic al țării, etc.). Dezvoltarea socială, în ansamblu, poate fi examinată drept o modificare a politicii cu rezultate pozitive ce satisfac necesitățile și interesele grupurilor sociale. Deși concomitent în oricare sferă a vieții sociale se poate înregistra și un progres, și o „metamorfoză regresivă” a politicii (P. Struve), și un declin ce influențează tendințele centrifuge în societate, în locul celor integratorii.

Din acest punct de vedere, progresul politic reprezintă un ansamblu al tuturor schimbărilor dinamice în comportament și relațiile subiecților sociali, în realizarea de către ei a rolurilor și funcționarea instituțiilor guvernamentale, precum și a schimbărilor în toate celelalte elemente ale spațiului politic, executate sub influența factorilor externi și interni.

Influența politică a partidului, elitelor, liderilor, alegătorilor se determină prin statutele și rolurile lor (drepturile, obligațiile, răspunderea), de asemenea prin însuși mecanismul de realizare a politicii, structura acestui proces.

Toate criteriile menționate într-o măsură semnificativă se formează cu ajutorul procesului de stratificare politică. Aici, în opinia noastră, este de dorit de a se preciza însăși noțiunea de *stratificare politică*. Este vorba că la baza definirii acestei categorii deseori se pun diferite criterii. Spre exemplu, stratificarea politică încearcă să o identifice cu diferențierea populației după criterii politico-ideologice (democrați, comuniști, național-patrioți, occidentali etc.); sau cu poziția statutară a grupurilor sociale în baza criteriului demografic structural sau cultural (elită, pensionari, tineret etc.). Însă definiția stratului în teoria modernă a sociologiei nu se bazează pe un criteriu sau chiar pe mai multe criterii dacă ele nu capătă un caracter de aranjare ierarhică, adică poziție diferită a grupurilor sociale mari, în structura societății. Doar nu toate deosebirile dintre oameni duc la inegalitatea acestora. Cum să stabilim, spre exemplu, cine se află mai sus în societate: comunistii sau democrații. Nu sunt identice stratificarea politică și socială, putem fi bogați fără a dispune de putere și cele mai bune bunuri sociale (milionarul Koreiko din romanul „Vițelul de aur” de I.Ilf și E.Petrov). În acest caz putem vorbi de aspectul politic al stratificării sociale (oligarhia la putere). În cercetările noastre ne aliniem la punctul de vedere al lui M.A. Frolova, care consideră că ”în calitate de criteriu de bază de distingere a unui sau a altui strat politic servește nivelul de deținere a puterii politice”). [4] Puterea, la fel ca și banii, divizează oamenii după cantitatea ei, însă în stratificarea politică acest fapt denotă și volumul diferit al împuternicirilor de administrare a puterii, care permit de a oferi nivele diferite de acces la resursele publice și social autoritare.

Cum am menționat, procesul de stratificare apare în societate din cauza distribuirii și redistribuirii resurselor sociale în dependență de nivelul de acces la ele. În sociologie predomină o abordare multidimensională a definiției stratului, la baza căruia stă reunirea (agregarea) unui număr semnificativ de particularități proprii oamenilor în grade și combinații diferite. Anume pe baza lor se formează structura societății pe ranguri și statute. Dacă numărul de particularități nu permite de a determina cu certitudine locul grupurilor sociale, atunci apar pături interstratulare cu anumite particularități de aranjare și inegalitate în interiorul țărilor. În opinia noastră, ele necesită o metodologie de cercetare deosebită.

În spațiul politic multidimensional, la baza stratificării politice stă distincția pozițiilor statutare, care s-au format în procesul de stratificare a societății în administratori și administrabili, conducători și conduși, dominanți și dominați, în acei care pot lua decizii, da indicații, ordona, forța, și în acei care trebuie să îndeplinească, să se supună, să urmeze indicațiile.

Ne vom opri doar la trei căi de reformare a spațiului politic: construcția politică, campaniile electorale și recrutarea elitei în calitate de grup social, întrucât ele influențează cel mai eficient procesul de stratificare.

Recrutarea elitei în rândurile partidelor se determină prin specificul partidelor, în calitate de grupuri sociale, care sunt menite în formă concentrată să exprime interesele politice, scopurile și idealurile unor sau altor reuniuni de oameni. Oamenii intră în partide în baza estimării programelor de orientare socială ale acestora, ideologiilor, formelor

și metodelor de efectuare a reformelor etc. În opinia analistului politic moldovean Igor Boțan, „dezvoltarea politică a Republicii Moldova (RM) în perioada perestroikăi târzii și imediat după adoptarea Declarației de independență în anul 1991 a fost determinată de câțiva factori, printre care: lipsa experienței democratice atât la cetățeni, cât și la elita politică în curs de dezvoltare; calitatea și etica acestei elite; influența din partea Organizațiilor politice, financiare occidentale și din partea Rusiei”. [5, p.169] Evident că un rol important l-au avut factorii social-economici și istorici de dezvoltare a societății moldovenești. Din păcate, în Moldova construcția partinică a avut și până în prezent manifestă un caracter spontan, de tipul „de sus în jos”. La baza ei predomină temeiurile structurii carismatico-stratificate a societății cu raporturi obștești de rudenie (spre exemplu, „Partidul Agrar”, „Partidul Ecologic”, „Partidul Creștin-Democrat” etc.). Multe partide noi au avut un „caracter de buzunar”, adică nu au avut (și pînă în prezent nu au) o rețea largă de organizații. Platformele lor politice nu au fost orientate spre grupuri sociale concrete. Formarea partidelor are loc după principiul „apucă-i pe toți” (O. Kirchheimer). Programele politice ideologic incorecte, populiste, repetitive nu au format un electorat stabil, care, în baza sondajelor sociologice, absolut nu este familiarizat cu majoritatea programelor. Spre exemplu, despre astfel de partide politice și reuniuni precum „Ravnopravie”, „Partidul Umaniștilor”, „Moldova Unită”, conform sondajelor sociologice, nu au știut nimic mai bine de 20% de respondenți. Și asta cu toate că unele din ele deja mai bine de 10 ani participă la alegeri de diferite niveluri de guvernare.

Unele partide sunt absolut nesolicitate pe arena politică a țării. În campaniile electorale ele câștigă 1% din voturi. Însă liderii lor încearcă să obțină unele dividende din „politica pentru sine”. Sondajul sociologic de experți a cadrelor de conducere de diferite niveluri (de la autoritățile locale până la cele republicane), membrilor partidelor de guvernământ, a arătat: 77% din funcționarii publici interogați consideră că partidele se formează „pentru lupta pentru o autoritate mai bună și o poziție socială mai înaltă”, iar 61,1% – „pentru îmbogățire materială”. [6, p.4]

Trebuie să subliniem că sistemul politic modern al societății se află în continuare în procesul de formare și starea acestuia este destul de instabilă. În societate nu s-a format o structură socială clară, orientările politice ale grupurilor sociale sunt amorfe și variabile, adică partidele nu dispun de straturi destul de stabile de susținere politică. Despre aceasta ne dovedește dinamica de încredere și atitudine față de liderii partidelor și partidele lor. Aici este important să subliniem încă o particularitate: deseori prestigiul liderului „este rupt” de ratingul partidului. Astfel, spre exemplu, procentul alegătorilor care au manifestat încredere în partidele parlamentare în ultimii doi ani scade: Partidul Liberal-Democrat – de la 39,2% până la 38,0%, Partidul Democrat – de la 40% până la 24%, Partidul Liberal – de la 33% până la 27%, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova – de la 39% până la 36%. Concomitent, ratingul liderilor acestor partide de asemenea este cel mai înalt în țară – V.Filat (PLDM – 17,6%), V.Voronin (PCRM – 17,1%), M.Lupu (PD – 7,4%). (7, p.3).

Procesul de formare a partidelor deseori se sprijină pe autoritatea liderului carismatic („leaderism”), iar baza ideologică – pe „problemele acute ale straturilor separate”. Pe când primul criteriu este cu mult mai semnificativ, întrucât liderii partidelor exprimă într-o măsură oarecare problemele actuale ale societății, deseori fără a dezvălui căile concrete de

soluționare a lor. Spre exemplu, „Alianța pentru integrare europeană” include trei partide, pe care le-a unit doar lupta cu comuniștii. Însă rolul și locul în procesul de eurointegrare fiecare partid îl vede în felul său. Pentru unii acesta reprezintă un proces de unire cu statul vecin (România), pentru alții – intrarea în UE în calitate de stat independent integral, cu orientări la standardele și valorile democrației liberale, pentru cei de-ai treilea – „o cale de mijloc”, – „de a fi în relații de prietenie cu toții”. Și drept consecință, unii deputați ai Parlamentului nu susțin pașii concreți în realizarea programelor electorale și părăsesc rândurile fracțiunilor sale, formând grupuri independente. Astfel elita își pierde proprietățile de coeziune și eficiență de conducere, nivelul profesional și calitățile necesare stringent pentru depășirea crizei.

Acest proces îl putem numi convențional „laturile negative ale tinerei democrații”, un fel de „criză a vârstei”. Sistemul multipartinic nu întotdeauna constituie un indiciu al maturității democratice a societății, întrucât „provoacă” formarea unei elite partinice numeroase separate de membrii de rând ai partidelor. Partidele deseori nu sunt în stare să reflecte adecvat și rapid în activitatea sa necesitatea și realiile variabile ale societății, și astfel scopurile lor ideologice și valorile politice „se pierd” în procesul politic, adică devin nesolicitate de oameni, iar încrederea față de lideri scade.

Consolidarea instituțională a inegalității a condiționat formarea structurii de stratificare stabilă, care nu numai a consolidat raporturile puterii politice în societate, dar a dus și la apariția unui strat separat – elita politică. Acest grup social în țara noastră trăiește un proces de formare și partea lui semnificativă o reprezintă „elita de gradul întâi”, adică el a luat ființă și s-a format la nivelele locale, regionale. Din această cauză ne vom opri mai detaliat la caracterizarea elitei locale.

Recrutarea elitei prin structurile partinice în Moldova constituie una din cele mai eficiente metode ale „ascensorului social”. Când partidele se află la guvernare, anume elita lor se infiltrează în organele legislative, în guvern, în structurile de guvernare de diverse niveluri. Astăzi, în Republica Moldova există peste 36 de partide, dintre care 20 au participat la alegerile organelor de conducere de diferite niveluri de guvernare.

În sociologie, elita, în calitate de grup social, se stabilește prin câteva trăsături ale respondenților (de vârstă și sex, de studii, nivelul veniturilor, prestigiul profesiei, apartenența politică sau religioasă etc.). Printr-o astfel de abordare nu se iau în considerare particularitățile societății moderne „postindustriale”, în care elita nu reprezintă un grup omogen, iar puterea, într-un fel, este dispersată între diverse instituții sociale. De aici reiese că elita poate reprezenta un grup social cu o structură complexă. În societatea modernă noi putem distinge mai multe subgrupe ale elitei: politică, economică, militară, religioasă etc. Aici se pot utiliza diverse abordări și criterii de distingere, spre exemplu, după poziția în structurile de guvernare (legislativă, judiciară legislativă), sau după localizarea geografică (centrală, regională, locală), sau după obligațiile funcționale în procesul politic (administrativ-guvernamentală, politică, socioculturală etc.), sau după prestigiul statutului în societate („elită de top” (O. Krîștanovskaia), „strat de super-elită” (T.Zaslavskaia) etc.).

Este important să subliniem o particularitate a elitei moderne: din ea fac parte oameni care nu se referă deseori la „clasa conducătoare”, care ocupă poziții (statute) totalment diferite în spațiul politic al societății. Sociologul francez Pierre Bourdieu definește stratificarea socială printr-un „set de capitaluri”, care constituie poziția socială a oamenilor în

spațiul (economic, politic, social, cultural etc.) a societății. Fiecărui grup (clasă) social îi sunt specifice „capitalurile” proprii și principiile sale de constituire a spațiului social, pe care Pierre Bourdieu le-a numit „habitus”. Anume habitusul fiecărui grup politic îl deosebește de celelalte, include toate criteriile de stratificare menționate anterior plus un mod de viață special cu particularități sociopsihologice speciale de comportament și raporturi.

Astăzi, elita locală include o mulțime de subgrupe cu diferite interese și viziuni ale problemelor de dezvoltare a teritoriului local (reprezentanții organelor de conducere, elita de afaceri, liderii organizațiilor obștești și ai partidelor, conducătorii instituțiilor de învățământ, de medicină, cultură etc.). Toți aceștia posedă „capitaluri” și resurse de influențare cu totul diferite la adoptarea deciziilor guvernamentale. O valoare importantă la nivelul local al puterii o capătă posibilitățile și condițiile de realizare a acestor resurse, echilibrul grupurilor de influență în repartizarea acestora, satisfacerea intereselor populației. Anume în această paradigmă de practici sociale se nasc conflictele puterii. Deseori deputații și consilierii locali în afară de calitate carismatică au (sau nu au) un sprijin politic din partea sucursalelor locale ale partidelor (promovează cerințele lor de program). O importanță deosebită la nivelul local al puterii o obține și deținerea unei afaceri, prezența relațiilor de rudenie și a altor relații sociale și susținere în această localitate. Anume la nivelul puterii locale deseori se practică „îmbinarea statutelor”, adică reprezentanții businessului tind la putere pentru a avea posibilități mai largi pentru autodezvoltare și concomitent pârghii de apărare. Dincolo de aceasta, funcționarii administrațiilor teritoriale deseori nu dispun de „potențial de resurse ale puterii” și încep să-l obțină ajungând la o funcție de conducere (stabilesc relațiile necesare, dobândesc propria afacere etc.). Și aici este important să subliniem că elita locală în comune dispune de resurse și posibilități de dezvoltare a economiei cu mult mai limitate, întrucât se compune (de la 80% și peste) din marii lideri-fermieri. Însă elita regională nouă dispune de un câmp social de activitate cu mult mai larg și din această cauză tendința ei spre autonomie în realizarea puterii la nivelul local deseori intră în contradicție cu legislația în vigoare.

Sondajul sociologic de experți ai reprezentanților autorităților locale în trei zone economice ale republicii și sondajul în masă pe probleme de stratificare în satele moldovenești au scos la iveală următoarele tendințe: peste 52% din angajații interogați ai primăriei consideră că în activitatea lor este lipsă de libertate și posibilități de a duce o politică locală fructuoasă, „centralizarea puterii este însă destul de mare”, pe când autonomia autorităților locale în soluționarea problemelor locale este diferită în diverse sfere ale vieții. Astfel, spre exemplu, autonomia economico-financiară parțială a fost remarcată de 57% din respondenți, iar de o autonomie deplină în domeniul financiar se bucură doar 27% din conducători, în dezvoltarea socială a satelor și a infrastructurii lor o autonomie parțială au remarcat 55% de respondenți, iar absolut neautonomi sunt 28% din conducătorii autorităților locale etc. [8, p.5]

Sistemul de recrutare a elitelor s-a schimbat cardinal, ceea ce a afectat caracteristicile lui calitative. Spre exemplu, elita locală a devenit mult mai tânără, în mediu cu 10-15 ani. S-a schimbat caracterul studiilor profesionale: în locul funcționarilor de partid și conducătorilor administrativi (istoricilor și politologilor, lucrătorilor partinici) au venit reprezentanți ai businessului, fermieri, angajații structurilor de forță (cu studii economice, juridice, ingineresti și agricole). Caracteristicile profesionale și competența conducătorilor

locali de la aceste modificări au avut numai de câștigat. Analiza acestor date și a altor date sociologice obținute denotă faptul că în țară există o necesitate urgentă de perfecționare a legislației cu privire la autoadministrarea locală, implicare în realizarea politicii locale a diferitor asociații obștești de societate civilă, perfecționare a tehnologiei de selectare a elitei, dezvoltare a formelor multiple ale democrației în politica autorităților locale.

În formarea elitei de cel mai înalt eșalon al puterii se remarcă tendințe pozitive. Astfel, fiecare complet nou al Parlamentului și Guvernului devine, din punct de vedere profesional, mai matur, mai instruit, în mare măsură reprezintă diverse pături sociale ale societății. Spre exemplu, dacă în primul complet al Parlamentului (anul 2001) numărul de deputați cu experiență de muncă în organele administrației de stat a constituit 53,5%, atunci în Parlamentul de astăzi acest număr atinge 73,3%. Dacă din punctul de vedere al pregătirii profesionale în parlamentele anterioare predominau persoane cu studii tehnice și agricole (30,7% și 18,8% respectiv), atunci astăzi predomină deputați cu studii umanitare (35,7%) și juridice (25,7%). În ceea ce privește indicatorii de vârstă, Parlamentul devine tot mai tânăr: numărul deputaților mai tineri de 45 de ani timp de 10 ani a devenit cu mult mai mare și a crescut de la 12,9% până la 44,6%. De două ori a crescut numărul deputaților-femei (până la 19,8%). [9, p.6] Nivelul profesional și experiența elitei politice se pare că ar trebui să aibă un efect benefic asupra activității legislative și administrative din țară. Însă de ce nu se întâmplă aceasta?

Un rol important în acest proces îl are acordul de recrutare a cadrelor administrative încheiat între partidele parlamentare, care presupune principiul de partajare a lor după criterii politice. În țară s-a format un monopol politico-partinic la formarea structurilor puterii executive. Din această cauză, în rândurile miniștrilor și a conducătorilor departamentelor de toate nivelurile există multe cadre de conducere pregătirea profesională a cărora nu corespunde absolut profilului instituțiilor în care activează. Cum să nu ne amintim cu acest prilej sfaturile înțelepte ale brahmanului Kautilya, care încă cu 2,5 mii de ani în urmă, la numirea miniștrilor, sfătuia:

„Putem oare numi în funcție de miniștri persoane cu care am învățat împreună? Răspunsul va fi negativ. Mai degrabă sau mai târziu foștii colegi vor istovi și liderul, și unul pe altul cu acea familiaritate specifică colegilor de clasă.

Putem oare numi în funcție de miniștri persoane cu care, exprimându-ne în termeni moderni, ne-am dat extravanșelor sau am avut careva afaceri secrete? Răspunsul va fi negativ. Acel care cunoaște laturile slabe sau secrete ale liderului mai degrabă sau mai târziu va beneficia de ele.

Putem oare, întreabă Arthashastra, numi în funcție de miniștri oamenii devotați? Răspunsul, în mod surprinzător, este la fel negativ. Și acesta pentru că devotamentul, cum ar spune sociologii contemporani, are o corelare negativă cu intelectul. Sau, mai simplu, cu cât omul este mai devotat, cu atât el este, ca regulă, mai stupid. Laturile negative ale stupidității depășesc toate avantajele devotamentului.

Putem oare numi persoane absolut pragmatice și cele care au demonstrat real liderului (pe semne că, înainte de toate, financiar) utilitatea sa? Din nou nu. De această dată fără explicații. Poate pentru că pragmaticii utilitari nu pot visa, nu pot da curs liber imaginației, pur și simplu nu pot cugeta pe larg?

Putem oare numi în funcție de miniștri persoane după criteriul genealogic și de ru-denie? Nu. Acest criteriu, după cum spune Arthashastra, este prea „animalic”, pentru că anume animalele își separă turma sa de celelalte în baza originii comune a speciilor.

Și, în fine, a șasea. Putem oare numi în funcție de ministru persoane în baza crite-riului politic? Și din nou – nu... Arthashastra susține că de cele mai dese ori trădează anume foștii tovarăși politici. Există doar un singur principiu de selectare a ministrului. În baza profesionalismului general și special. Cel general – înseamnă cunoașterea bazelor fundamentale ale activității care i-a fost încredințată. Cel special – include o practică de profil îndelungată și cunoașterea tuturor nuanțelor reale ale activității sale concrete și a direcțiilor”. [10, p.39]

Mecanismele tradiționale și instituțiile conducerii politice care s-au bazat în timpul sovietic pe ideologia comunistă și pe baza socială chiar dacă imperfectă, însă destul de stabilă, au eșuat. În societate au avut loc schimbări majore în conștiința și comporta-mentul oamenilor. Ei au devenit mai activi, deseori real implicați în politică, îndeosebi la nivelul autorităților locale. Un rol important în dezvoltarea democrației și a societății au început să-l aibă campaniile electorale. Ele constituie unul din mecanismele principale de participare a maselor populare în guvernarea statului, de manifestare a voinței suverane a lor. Legitimitatea, echitatea, concurența, încrederea în liderii elitei, posibilitatea de schim-bare a guvernării în conformitate cu dorința alegătorilor face acest element al procesului politic foarte semnificativ în viața societății. În țările cu un nivel înalt de dezvoltare a democrației campaniile electorale reprezintă un „conflict” al elitelor, lupta ideilor și a platformelor politice, alegerea liberă a cetățenilor.

Cercetările sociologice de monitorizare ale campaniilor electorale în Republica Mol-dova denotă o serie de particularități în care se observă întrepătrunderi paradoxale ale dependențelor economiei și a politicii în diverse sfere ale relațiilor sociale, metodelor de luptă pentru guvernarea liderilor carismatici nomenclaturiști și a reprezentanților elitei de afaceri, influența politicii externe asupra nivelului și a calității vieții populației etc. Am dori să ne oprim mai detaliat asupra particularităților acestor raporturi depistate în re-zultatul cercetărilor sociologice de monitorizare ale campaniilor electorale din anii 2005-2010, când ele au devenit în țară „un atribut permanent” al procesului politic.

Campaniile electorale, în calitate de parte a procesului politic, ajută la determinarea nivelului de încredere față de partidele politice, programele lor și față de lideri, reparti-zarea forțelor politice, de a recruta o elită nouă, contribuie la dezvoltarea democrației și la progresul social în ansamblu. Anume în timpul lor ies la iveală preferințele politice și evaluările populației, care se determină prin interesele, necesitățile ei, conștientizarea scopurilor de dezvoltare a societății etc. În societatea cu relații de piață, campaniile elec-torale reprezintă un „proces de marketing” specific în care, pe de o parte, elitele politice își propun produsul intelectual (programele partidelor) și executorii, iar pe de altă parte, alegătorii își fac alegerea și procură, sau nu procură, „produsul politic” propus. În mar-ketingul economic alegerea produsului are criterii mai palpabile și mai concrete decât în politică, unde ele reprezintă elemente ale structurii conștiinței sociale. Din această cauză, pentru procurarea „produsului politic” sunt necesare mai multe eforturi de agitație și prop-agandă (publicitate), rezultate ale realizării cu succes a programelor social-economice, comunicare eficientă etc.

Un rol important îl au și markerii social-economici, în calitate de condiții obiectiv-subiective de calitate a vieții populației, care se determină prin necesitățile acesteia, scopurile, așteptările vitale, politice și posibilitățile de realizare a lor în interconexiune și interacțiune. Condițiile sociale determină și câmpul politic al activității tuturor instituțiilor sociale, partidelor, reuniunilor etc.

Cercetările sociologice de monitorizare au evidențiat o serie de tendințe chiar și în timpul campaniilor electorale din Moldova. Alegerea politică a electoratului este corelată în mod direct cu evaluarea reformelor și cu starea de lucruri într-o anumită sferă, de nivelul de satisfacție a vieții anumitor grupuri sociale. Spre exemplu, situația economică din țară a fost apreciată de 51,5% din respondenți drept agravantă în ultimii 10 ani. Și, drept consecință, în calitate de motiv al neîncrederii față de guvernare au numit: „protestul contra situației social-economice nesatisfăcătoare din țară” (35,2%) sau „neglijarea intereselor oamenilor din partea persoanelor responsabile de la guvernare”, „am pierdut încrederea față de partidele politice și candidații lor” (68,3%) etc. [11, p.6].

Însă nivelul și calitatea vieții populației, markerii social-economici au devenit determinanți în orientările politice ale alegătorilor. Spre exemplu, respondenții din satele în care s-a creat o situație economică dificilă evaluează reformele cu mult mai negativ (57%) decât în oraș (37%), ceea ce a influențat votul lor. Sătenii au preferat să-și dea votul „noilor partide” de la guvernare: Liberal-Democrat, Democrat și Liberal, manifestându-și nemulțumirea față de politica comuniștilor. Asupra alegerii politice a oamenilor au influențat într-o măsură semnificativă și relațiile obștești de rudenie și caracterul carismatic al liderilor unor anumite partide. Cel mai mare procent de voturi candidații l-au obținut în satele și raioanele de origine – de la 75% până la 90%. [12, p.6-7]

Cu toate acestea, trebuie să subliniem că sistemul politic modern al societății se află încă în proces de formare și starea lui este foarte instabilă. În societate nu s-a format o structură socială clară, orientările politice ale grupurilor sociale sunt amorfe și variabile, adică partidele nu dispun de straturi destul de stabile de susținere politică.

Concluzii

În primul rând, în țara noastră se relevă îndeosebi indivizibilitatea raporturilor politice, sociale și personale. Conducătorii țării sunt oameni bogați, săracii lipsesc la putere. Ceea ce, printre altele, constituie un indiciu al imaturității instituțiilor societății civile, care nu pot controla politicienii, nu pot „aduce” reprezentanții săi la putere.

În al doilea rând, lipsește unitatea politică între participanții la procesul social, drept rezultat al înțelegerii diferite a scopurilor dezvoltării naționale, lipsa culturii consensului, tendința spre înțelegere în realizarea transformărilor democratice.

În al treilea rând, procesul politic se dezvoltă insuficient, structura lui este amorfă, scopurile actorilor politici în lupta lor nu sunt concretizate, iar aceasta conduce spre lipsa unui dialog organizat dintre putere și opoziție, putere și societate. Opoziția tinde să se manifeste diferit de oponenții săi politici, dar ca o mișcare protestatară radicală.

În al patrulea rând, eficiența foarte scăzută a activității instituțiilor societății civile nu permite desconcentrarea puterii centrului, adică scăderea influenței dominante în dirijarea elitei politice și a reprezentanților birocrăției sale, care controlează resursele principale ale statului.

În al cincilea rând, în Moldova, din păcate, nu este lichidată practica „raporturilor

politice clientelare”, iar aceasta înseamnă că grupurile sociale apropiate (care intră) de președinție, parlament, guvern concentrează în mâinile sale principalele împuterniciri de conducere, obțin posibilități speciale de utilizare meschină a puterii. Condițiile de realizare a puterii la elitele locale la nivel regional sunt destul de limitate.

În al șaselea rând, cooperarea reciprocă în realizarea politicii interne și externe se destabilizează deseori, ceea ce are un impact negativ asupra progresului social în ansamblu.

În timpul oricărui proces istorico-social important, îndeosebi în perioadele de tranziție, apar și se dezvoltă forme noi de participare politică a grupurilor sociale noi în politică. Datorită diversității condițiilor și factorilor variabili ce determină politica statului și a societății, structura socială se reorganizează, se stratifică, modificându-și respectiv funcțiile sale, perfecționând multiplele practici sociale. Dezvoltarea reformelor politice și a procesului politic în Republica Moldova ne dă încrederea că, calea de dezvoltare a democrației, pe care unele țări au parcurs-o de-a lungul secolelor, țara noastră o va parcurge cu mult mai rapid și mai reușit.

BIBLIOGRAFIE

1. Babosov E.M. Transformarea spațiului cultural și civilizațional în societatea postsocialistă // Europa de Est: alegerea politică și socioculturală. M., 1994; Ibidem: Sociologia. M., 2005, p. 332; Moskvicov L.N. Schimbările sociale și mobilitatea socială // Sociologia. Sub red. G.V. Osipov, Cap. X, M., 1996.
2. Ibidem, p. 389.
3. Pușkariova G.V. Spațiul politic al problemei de conceptualizare teoretică. În: Cercetări politice, 2012, nr.3, p. 166-176.
4. Boțan Igor. Multitudinea de partide în republica Moldova: entropia dezvoltării. În: Știința politică, 2006, nr.6, p. 168-315.
5. Frolova M.A. Stratificarea politică. Voronej, AȘP, MODEK, 1995, p. 75.
6. Raportul privind cercetările sociologice de monitorizare ale campaniilor electorale în anii 2005-2010. Conducătorul proiectului, doctor în sociologie V. Mocanu. Chișinău, 2011.
7. Ibidem, p. 3.
8. Raportul privind sondajul sociologic de experți a angajaților primăriei. Interogați 100 oameni. 2011. Conducătorul proiectului, doctor în sociologie V. Mocanu. Chișinău, 2011.
9. Raportul privind sondajul sociologic de experți a elitei politice conducătoare a țării. 2012. Interogați 100 oameni. Conducătorul proiectului, dr. hab. în sociologie V. Blajco. Chișinău, 2012.
10. Citat de Lapin A.V. Elitele politice în condițiile perioadei de trecere. M., 2008, p. 39-40.
11. Raportul privind studiul de monitorizare a campaniilor electorale în anii 2005-2010. Conducătorul proiectului, doctor în sociologie V. Mocanu. Chișinău, 2011.
12. Ibidem, p. 6-7.

3. ȚĂRANII ÎN STRUCTURA SOCIALĂ A COMUNITĂȚILOR RURALE DIN REPUBLICA MOLDOVA: STUDIU DE DIAGNOZĂ

Nicolae DUMBRĂVEANU, doctor în economie

Comunitatea rurală este cea mai veche structură istorică de conviețuire a oamenilor care s-a păstrat până în prezent. Comunitatea rurală reprezintă totalitatea locuitorilor unei localități rurale (comună, sat, orașel), care au obiective, interese și norme de viață comune, sunt ocupați în activități specifice spațiului rural. Anume comunitățile rurale sunt acele unități ale spațiului rural care contribuie la protecția mediului, la utilizarea durabilă a resurselor naturale, la dezvoltarea viabilă socioeconomică și umană. Și invers: într-un anumit stadiu, comunitatea rurală poate porni spre degradare și deveni o piedică în protecția mediului natural și în propria sa dezvoltare. De aceea este foarte important ca să fie efectuată o analiză complexă a stării și tendințelor de dezvoltare a comunităților rurale. Evident, pe parcursul istoriei, structura comunităților rurale s-a schimbat esențial, deci, este importantă analiza elementelor tradiționale și novatorii ale comunităților rurale. Pentru a efectua o diagnoză a comunităților rurale din Republica Moldova, este necesar de realizat, de rând cu altele, un studiu al structurii sociale a comunităților rurale, în special a grupului social cunoscut sub numele de țărani.

Către anul 1940, în Basarabia, în mediul rural, se stabilise o structură socială de clasă tradițională: moșierii și alți mari proprietari funciari, țărănimia și intelectualitatea. Moșierii și alți mari proprietari funciari și-au pierdut importanța social-politică ca urmare a reformei agrare din 1921. Marea lor majoritate a abandonat agricultura sau a adoptat tehnica modernă de lucru. Intelectualitatea rurală era reprezentată, în cea mai mare măsură, de profesori ai învățământului școlar. Țărănimia predomină detașat numeric structura socială a satului. Ea reprezenta principala forță de muncă, dar și clasa socială de bază care determină regulile și obiceiurile cotidiene ale populației rurale. Simplificând, putem spune că în acea perioadă satul moldovenesc era unul de factură țărănească prin definiție. În anii '30 ai secolului trecut, țărănimia a cunoscut un proces de stratificare ca consecință a mării crize economice globale, pe de o parte, și a aptitudinilor gospodărești a familiilor țărănești, pe de altă parte. Astfel, în satul moldovenesc s-a constituit o pătură importantă a micilor proprietari agricoli și o alta mai mică a lucrătorilor (muncitorilor) agricoli. Membrii gospodăriilor micilor producători s-au manifestat ca o categorie socială care a contribuit la completarea tuturor grupurilor sociale (muncitori, intelectualitate etc.), atât în mediul rural, cât și în cel urban. Gospodăriile țărănești obțineau venituri relativ mici, aveau un caracter mai degrabă natural decât comercial. Totuși, ele reușeau să asigure populației rurale un anumit nivel de viață într-o perioadă de criză, cum a fost perioada interbelică (1920-1940).

Ocuparea Basarabiei și introducerea forțată a sistemului socialist de tip sovietic în anii '40-'50 ai sec. XX a condus la destructurarea structurii sociale existente în mediul rural prin lichidarea țărănimii ca structură socială de bază a comunităților rurale. Noțiunile "țăran", "țărănimie" și altele asemănătoare s-au păstrat pe întreaga perioadă sovietică, acestea însă nu mai corespundeau adevărului istoric.

De menționat, că din punct de vedere istoric, țărani ca clasă socială, cu anumite

caracteristici economice, sociale și spirituale, au apărut în istoria Europei în perioada de înflorire a Evului Mediu, adică începând cu secolul XI [1, 25]. Fără a intra în detalii, de altfel destul de numeroase, dorim să accentuăm principala deosebire a țăranelor de alte tipuri de agricultori: țăranelor produce produse vegetale și animale în cadrul unei unități economice autonome, în spațiul românesc numită gospodărie țărănească, care este administrată de către țărani și se bazează în principal pe munca făcută de ei înșiși și de membrii familiei sale. Astfel, țărani se deosebesc esențial de alte tipuri de agricultori, cum ar fi latifundiarii, fermierii, muncitorii agricoli salariați. Țărani ”nu sunt nici fermieri, nici antreprenori agricoli... Ferma americană este înainte de toate o afacere ....pentru a obține un profit din vânzarea avantajoasă a produselor. Totuși țăranelor nu pune în funcțiune o întreprindere în sens economic (în sens economic de tip capitalist – n.n.); el conduce o gospodărie, nu o afacere” [2,2]. Și în țările românești țărănimea a jucat un rol important economic și social-cultural. În anii premergători celui de-al Doilea Război Mondial (1938-1939), agricultura rămânea în continuare principalul sector al economiei românești. În acest sector era concentrată 49,8% din avuția națională a României, cu mult peste ponderea care revenea transporturilor, industriei și comerțului cu un total de 29,0% [3,220].

În urma unor acțiuni violente de deportare a familiilor țărănești considerate înstărite, de presiuni sociale și economice, în special de ordin fiscal pentru a determina țărani să intre în gospodăriile agricole colective (colhozuri), regimul sovietic a reușit să creeze o nouă structură socială a mediului rural, în care nu s-a mai găsit loc pentru o așa categorie socială importantă, cu o istorie milenară, cum ar fi țărani. Structura populației din mediul rural în anul 1990 după domeniul de ocupație (vezi *Tabelul 1*) denotă evident faptul că majoritatea (72,8%) este ocupată în agricultură. În învățământul public, sănătate, artă, cultură și știință erau la acel moment ocupate mai multe persoane decât în industrie, construcții și comerț – respectiv 14,2% și 12,6%.

Tabelul 1. Structura socială a populației ocupate din mediul rural în anul 1990

	mii persoane	Structura în %
Populația ocupată din mediul rural – total	792,7	100
inclusiv în agricultură și silvicultură	577,2	72,8
în industrie și construcții	51,0	6,4
în comerțul public și alte servicii	48,9	6,2
în învățământul public, sănătate, artă, cultură și știință	112,3	14,2
în alte tipuri de activitate	3,3	0,4

Sursa. Calculul autorului în baza datelor statisticii oficiale [4, 39-41]

Odată cu destructurarea socială are loc dezorganizarea vieții comunitare. Această dezorganizare se referă la mai multe aspecte, dintre care am menționa următoarele două:

- (i) relațiile tradiționale de vecinătate între membrii și grupurile comunităților rurale;
- (ii) relațiile comunităților rurale cu societatea.

Către anul 1990, structura socială de clasă în mediul rural se prezenta în felul următor:

1. Aparatul administrativ (nomenclatura) era reprezentat de conducătorii de întreprinderi și organizații și conducătorii de subdiviziuni ale acestora, precum și de funcționarii de partid, sindicali și de komsomol. Ponderea acestora diferă în dependență de sectorul economiei naționale, iar numărul precis nu este indicat în statistica vremii. Totuși, o estimare proprie arată că în sectorul agricol ponderea funcționarilor și specialiștilor salariați constituia nu mai puțin de 6% din numărul total al persoanelor ocupate în agricultură sau circa 34 mii de persoane. Dacă am lua în considerație și celelalte domenii de ocupații, am putea constata, că această clasă socială în număr de circa 45 mii persoane (5,6% din totalul persoanelor economic active) domina mediul rural autohton.

2. Muncitorii agricoli și colhoznicii salariați făceau parte dintr-o clasă socială, deoarece și unii și alții din punct de vedere formal (juridic) erau angajați salariați. Numărul total estimativ al acestora în anul 1990 atinge cifra de circa 538 mii persoane sau 68% din totalul persoanelor economic active din mediul rural. Totuși, între aceste două subclase – muncitorii agricoli din gospodăriile de stat și colhoznici existau și anumite diferențe. Astfel, colhoznicii au obținut în anul 1990 la o familie venituri de la gospodăria auxiliară agricolă de pe lângă casă în mărime de 1 645 ruble față de 395 ruble cât a obținut în mediu o familie de muncitori și funcționari. Anume aceste loturi agricole de pe lângă casele de locuit pot fi considerate niște insule, unde țărani, transformați peste noapte în angajați salariați, aveau posibilitatea să-și exprime natura sa, nestingherit de nici o putere politică.

3. Salariații neagricoli reprezentau salariați în diverse domenii neagricole (industrie, construcții, comerț ș.a.) erau în număr de circa 95 mii persoane (12% din totalul persoanelor economic active din mediul rural).

4. Intelectualitatea era constituită de angajații în învățământul public, sănătate, artă, cultură și știință, în număr de circa 112 mii persoane sau 14% din totalul persoanelor economic active din mediul rural.

În mod evident, atribuirea la grupele sociale de clasă s-a făcut reieșind din datele statistice pur formale, fără a lua în considerație starea de facto sau atitudinea populației față de anumite categorii sociale. Cu regret, nu există studii sociologice care să evidențieze starea lucrurilor la acea vreme. De aceea nu putem ști, de exemplu, care era atitudinea populației față de specialiștii colhozurilor și sovhozurilor? În ce măsură aceștia din urmă erau percepuți ca funcționari ai nomenclurii administrative și în ce măsură erau percepuți ca specialiști în agricultură care prestează anumite servicii intelectuale?

În anii 1990-2000, în rezultatul împrăștiării cu pământ a tuturor muncitorilor agricoli din întreprinderile de stat, a colhoznicilor și, într-o măsură mai mică, a altor categorii de populație rurală a devenit posibilă reconstituirea sectorului de gospodărie țărănești de tip familial. În prezent, în Republica Moldova, conform datelor preliminare ale Recensământului General Agricol realizat în anul 2011, s-au înregistrat circa 903 mii de exploatații agricole, inclusiv 4,8 mii de exploatații agricole cu personalitate juridică (întreprinderi agricole corporative) și aproximativ 898 mii de exploatații agricole (sau 99,5% din total) fără personalitate juridică (gospodării țărănești, întreprinderi individuale, gospodării casnice ale populației etc.). Sectorul gospodăriilor țărănești și a celor casnice, cu toate că a întâmpinat un spectru larg de probleme, a înregistrat în primul deceniu al secolului XXI anumite rezultate pozitive. Dacă în anul 1995 sectorul individual (gos-

podăriile țărănești și casnice) produceau 44% din volumul total al producției agricole, iar în sectorul corporativ (gospodăriile agricole mari) – 56%, atunci în anul 2010 sectorul individual producea de acum 64% din producția agricolă. Volumul producției agricole (în prețuri curente) produse în sectorul individual s-a majorat în această perioadă de la 1,9 mld. lei până la 12,6 mld. lei sau de circa 7,7 ori. În orice caz, acest sector își demonstrează încă o dată vitalitatea și capacitățile de supraviețuire. Totodată, este necesar de menționat, că în ceea ce privește reducerea sărăciei, sectorul gospodăriilor țărănești și al populației este de o importanță și eficiență deosebită.

Mai mult, sectorul gospodăriilor țărănești și casnice înregistrează o productivitate agricolă la hectar cu 56% mai mare decât media acesteia pe țară. Valoarea adăugată produsă în gospodăriile țărănești și casnice în anul 2011 a constituit 3610 lei/ha, iar rata valorii adăugate (raportul dintre valoarea adăugată obținută și cheltuielile materiale efectuate exprimat în procente) a constituit 105,4%. Eficiența mai înaltă a sectorului individual comparativ cu cel corporativ se datorează la mai mulți factori, care confirmă teoria supraviețuirii exploatațiilor agricole familiale în condițiile economiei capitaliste. Dintre acești factori ne considerăm obligați să menționăm: folosirea resurselor existente naturale, funciare și de muncă; cheltuieli de administrare aproape nule; cultivarea culturilor intensive (legume, fructe, struguri etc.) și creșterea animalelor.

Consolidarea sectorului gospodăriilor țărănești poate fi privită și este o revenire la normalitate după jumătate de secol de agricultură colectivă bazată pe muncă salarizată. Totuși, comunitățile rurale și grupurile sociale care fac parte din acestea sunt în relații cu întreaga societate, iar în condițiile globalizării relațiile se extind și asupra societății supranaționale. Care va fi soarta țărănimii ca grup social în condițiile globalizării? În ce măsură se poate afirma gospodăria țărănească familială în viitor și ce șanse de supraviețuire mai are țăranul? La aceste întrebări răspunsul, evident, îl vom afla în anii care vor urma. La moment însă constatăm, că agricultura autohtonă, cum am precizat anterior, preponderentă de tip familial, chir și slab înzestrată tehnic și tehnologic (dar poate anume și din această cauză ?!) reușește nu numai să asigure populația cu alimente, dar și să realizeze un export apreciabil de mărfuri agroalimentare (vezi Fig. 1). Astfel, pe parcursul întregii perioade 2002-2011, exportul de mărfuri agroalimentare nu numai că a fost într-o continuă creștere (de 2,3 ori), dar și a înregistrat un sold net pozitiv, adică exportul a depășit importul (cu între 232 și 336 mil dolari SUA pe an).

Raportul dintre comunitățile rurale și societate adesea este privit dintr-un singur punct de vedere, care consideră că schimbările structural-funcționale din comunitate sunt impuse de către modernitatea societății naționale și supranaționale. În realitate, în mare măsură datorită conservatismului rural, acest proces de schimbări ale structurilor sociale este mult mai nuanțat. Micșorarea numerică (cantitativă) a unui grup social încă nu înseamnă degradarea acestuia, posibil că prin eliminarea elementelor necompetitive acest grup se întărește. Astfel, micșorarea puternică a numărului de populație ocupată în agricultură (de la 770,4 mii persoane în a.2000 până la 323,0 mii persoane în a. 2011), precum și a numărului de gospodării țărănești nu sunt numai decât tendințe negative. Dacă luăm în considerație doi factori importanți precum ar fi surplusul de forță de muncă în satul moldovenesc în perioada sovietică datorat practicării unei agriculturi în afara oricăror calcule economice și împrăștierea totală a lucrătorilor cu pământ în perioa-

da imediată destrămării întreprinderilor agricole socialiste, atunci putem considera că eliminarea unei cantități importante de forță de muncă din agricultură este un proces pozitiv: pe de o parte, crește ponderea populației cu aptitudini suficiente pentru a practica o agricultură eficientă, pe de altă parte, crește mărimea salariului pentru lucrătorii angajați din întreprinderile agricole corporative (de la 692 lei/lună în a.2002 până la 3193 lei/lună în a. 2011 sau de 4,6 ori).

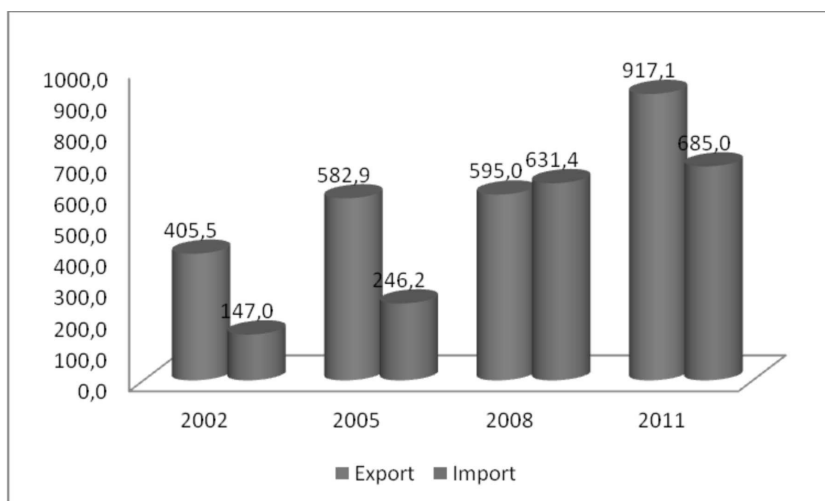

Fig. 1. Dinamica exportului și importului de produse agroalimentare în anii 2002-2011, mil. dolari SUA

Tabelul 2. Dinamica emigrației populației economice active din mediul rural în străinătate

	a.2001	a.2006	a.2011	a.2011 în %% față de a. 2001
1. Numărul total de persoane emigrate în străinătate (în vârstă de 15 ani și peste), la lucru sau în căutare de lucru, mii persoane	104,0	217,4	224,2	215,6
inclusiv bărbați, mii persoane	73,2	141,4	147,8	201,9
femei, mii persoane	30,8	76,0	76,4	248,1
2. Populația economic activă din mediul rural, mii persoane	950,3	739,4	650,8	68,5
3. Numărul persoanelor emigrate în procente față de populația economic activă din mediul rural	10,9	29,4	34,4	+ 23,5 p.p.

Sursa. Calculat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică – <http://statbank.statistica.md>

Să luăm, spre exemplu, pentru analiza relațiilor comunitate-societate, emigrarea populației din mediul rural autohton. Emigrarea populației este un indicator al stării de dezorganizare a societății, cum bine menționează încă în 1927 sociologii Thomas și Znaniecki [5,400]. Totuși, la un anumit nivel de emigrare, dezorganizarea comunităților va lua o amploare deosebită și va influența situația în societate. Dinamica emigrației

populației economic active din mediul rural în străinătate (vezi *Tabelul 2*) indică o stabilizare a numărului de persoane emigrate pentru perioada 2006-2011. Pe întreaga perioadă analizată, numărul de bărbați emigrați depășește de două ori (și mai mult) pe cel al femeilor emigrate. Nivelul de emigrare a forței de muncă a atins către a.2011 o cotă îngrijorătoare de 34,4%, adică nu mai puțin de o persoană din trei se află la lucru sau în căutare de lucru în străinătate.

Pentru comparație, în anul 2011, din orașe au emigrat în străinătate 92,7 mii persoane, ceea ce este de 2,4 ori mai puțin decât din sate. În afară de emigrarea în străinătate, cantitatea și calitatea forței de muncă din mediul rural este afectată și de migrația internă. Conform unui studiu [6,13], anual din mediul urban migrează în cel rural circa 20 mii persoane, iar din mediul rural către cel urban – circa 28 mii persoane, ceea ce constată un sold negativ al migrației interne pentru localitățile rurale de circa 8 mii persoane pe an. Cu toate că migrația netă este în defavoarea satelor, totuși, se înregistrează un nivel destul de înalt al migrației din oraș spre sat. Acest lucru demonstrează că satul prezintă în continuare o oarecare atracție, deoarece asigură o autosubzistență relativă (în oraș aceasta este nulă), un acces relativ ieftin la resurse locative și funciare, precum și un mod de viață mai aproape de natură.

În scopul consolidării statutului social al țăranimii și a altor grupuri sociale din satele moldovenești este necesar ca statul să realizeze politici publice transparente, nedelclarative, în ceea ce privește dezvoltarea rurală axată pe suportul acordat agriculturii și activităților neagricole, precum și să asigure o autonomie reală, decizională și financiară comunităților rurale. Totodată, în dezvoltarea social-economică a satelor implicarea autorităților publice și a societății locale este de neînlocuit.

În concluzie constatăm, țăranimea ca grup social este în proces de constituire și este important de urmărit în viitorul apropiat în ce măsură aceasta își va forma configurația sa specifică și ce rol va juca în structura socială a comunităților rurale.

BIBLIOGRAFIE

1. Rösener Werner. Țăranii în istoria Europei. Iași: Polirom, 2003.
2. Wolf Eric R. Țăranii. Chișinău: Editura Tehnica, 1998.
3. Murgescu Bogdan. România și Europa: acumularea decalajelor economice (1500-2010). Iași: Polirom, 2010.
4. Economia națională a Republicii Moldova, 1990. Anuar statistic. Chișinău: Universitas, 1991.
5. Tratat de sociologie rurală/ Coord. Ilie Bădescu, Ozana Cucu-Oancea, Gheorghe Șișeștean. București: Mica Valahie, 2009.
6. Cartea Verde a Populației Republicii Moldova. Chișinău: Statistica, 2009. (http://www.unfpa.md/images/stories/pdf/cartea_verde.pdf)

4. PARTICULARITĂȚI ALE STRATIFICĂRII ECONOMICE DIN SPAȚIUL RURAL ÎN PERIOADA POSTPRIVATIZARE

Iosif COBZAC, doctor în sociologie

Sfârșitul secolului XX – începutul secolului XXI este dominant mai mult ca oricând de dezvoltarea vertiginoasă a științei și de degradarea morală a populației la scară globală. Stratificarea reprezintă nu altceva decât rezultatele relațiilor dintre oameni materializate în diferite domenii de activitate (economic, profesional, cultural, politic etc.), care depind de calitatea materialului uman (de calitățile morale ale oamenilor). Aceasta ar însemna că și investigarea stratificării ar trebui să ia în calcul calitățile umane (bune) ale oamenilor. Însă stratificarea se abordează disparat de calitățile umane ale oamenilor, și câtă vreme se procedează astfel, sensul fenomenului va rămâne în umbră.

Spre regret, în revistele științifice de profil se atestă o diminuare vădită a interesului cercetătorilor pentru moralitate/spiritualitate, și totodată o creștere a volumului publicațiilor cu privire la problemele sociale, printre care se numără și stratificarea socioeconomică. De regulă, nu se abordează fenomenul stratificării în sine; se abordează îndeosebi structura socială, gradul de diferențiere economică a populației, consecințele și problemele sociale generate de diferențierea economică și de deconsolidarea societății. Situația dată reflectă o primă particularitate a diferențierii economice, care privește etapa de investigare a fenomenului și care este caracteristică nu numai pentru Republica Moldova, ci și pentru întreaga lume.

Abordări antitetice ale stratificării

„Orisicare normativism din sociologie, ca știință, – menționează Pitirim Sorokin – trebuie să fie îndepărtat. Adevărul trebuie să fie detașat de așa principii ca binele, drep-tatea ș.a. Aceștia sunt necomensurabili și eterogeni” [1]. De altă părere este M. Weber. În cartea sa „Etica protestantă și spiritul capitalismului” autorul arată o legătură strânsă dintre valorile religiei protestante și dezvoltarea stabilă a capitalismului. Potrivit lui Weber, succesele capitalismului european nu se datorează doar progresului tehnico-științific, ci eticii protestante și calităților umane (bune) ale oamenilor. Deci și studierea și cunoașterea sensului capitalismului nu poate fi realizat decât prin studierea ei în legătură cu calitățile umane ale oamenilor. Etica protestantă invocată de reprezentăți altceva decât principiile de „bunătate” și „dreptate” respinse de Sorokin. Deosebirea esențială constă în aceea că Weber plasează valorile date la temelia societății capitaliste civilizate și la temelia investigării ei, pe când Sorokin le respinge din start, lipsindu-se astfel de posibilitatea de a cunoaște atât sensul capitalismului autentic (social), cât și al stratificării socioeconomice.

Ori de câte ori studiind stratificarea socioeconomică, știința se distanțează de valorile morale și spirituale, ea se autolimitează, se reduce la măsurarea stratificării în lung și în lat, la estimarea gradului de stratificare și fluctuațiilor ei, la dezvăluirea structurii stratificaționale în schimbare a societății, a tendințelor evoluării ei etc. În același timp, se scapă din vedere sensul constructiv/distruktiv al stratificării, posibilitățile de optimizare a stratificării, efectele stratificării asupra calității vieții, evoluării societății, perspectivei umane etc.

Diferențierea economică are la temelie mentalitatea motivată de interese egoiste ale omului, ce se exteriorizează, se materializează în relații și fapte, divizând societatea în grupuri/straturi de bogați (superiori) și săraci (inferiori). Stratificarea ține de mentalitatea, valorile, atitudinile, dorințele și planurile oamenilor. Nivelul de stratificare reflectă condiția morală a oamenilor și corespunde nivelului de dezvoltare umană a societății. Evoluarea umană depinde de calitatea materialului uman, dar și de gradul de stratificare, care de asemenea depinde de moralitate. Pe cât calitățile morale ale oamenilor sunt mai proaste și diferențierea economică mai înaltă, pe atât condițiile sociale pentru activitățile eficiente de producție vor fi mai mici. Punctul de referință-cheie pentru o societate durabilă ar trebui să fie stratificarea economică zero. În condițiile de piață optimală poate fi considerată stratificarea economică cauzată de remunerarea neegală a muncii în funcție de calitățile profesionale și de aportul diferit al lucrătorilor.

Dorințele firești ale omului sunt acumularea de avuții, atingerea unui statut social mai înalt în raport cu alți oameni și alte lucruri de acest fel. De aceea, diferențierea economică (și socială) are tendința de a se amplifica. Și nu ar trebui să ne mire faptul că majoritatea oamenilor au viziuni confuze cu privire la stratificare. Cei mai mulți oameni nu înțeleg adecvat sensul nociv al stratificării; frecvent, stratificarea este percepută ca un fenomen dăunător și obișnuit, acceptabil și inevitabil.

O viziune adecvată vizavi de stratificarea economică nu se întâlnește prea des nici la specialiștii înalt calificați din spațiul rural. Studiul de experți, realizat în a. 2011 la obiectul dat, arată că 56,7% de respondenți consideră stratificarea un fenomen distructiv, 28,4% o consideră neutră și 12,2% – constructivă. Potrivit aceluiași studiu, la întrebarea: „Care diferență de venituri dintre straturile sociale de jos și straturile sociale de sus poate cauza explozie socială?”, răspunsul „diferența de până la 3 ori” a fost indicată de 4% de respondenți, către răspunsul până la 5 ori – 8,1%, până la 10 ori – 14,9%, până la 20 ori – 23,2%, până la 50 ori – 23,2%, și diferența de până la 100 ori și mai mult – 27%[2].

Structuri divergente la temelia societății

Dacă socialismul care asigura un nivel destul de redus de diferențiere socioeconomică n-a supraviețuit din cauza moralității deficitare, și odată ce în legătură cu căderea socialismului s-a trecut la economia de piață, caracterizată de un nivel mai înalt de stratificare, cu siguranță că gradul de stratificare socioeconomică trebuia să se amplifice, și s-a amplificat. În perioada postprivatizare, stratificarea este condiționată de însăși economia de piață și poartă asupra sa caracteristici proprii pieței. De aceea, primul efect al reformelor economice radicale a fost modificarea profundă a stratificării socioeconomice. Odată cu privatizarea au dispărut țărănimea colhoznică și lucrătorii sovhozurilor ca componente de bază ale structurii societății socialiste. Locul lor astăzi l-au luat fermierii, antreprenorii (patronii) și lucrătorii de rând (angajații) cu statut social diferit și nivel de asigurare materială diferit.

Structurarea societății conform materialelor investigații sociologice a IIEȘP al AȘM asupra stratificării socioeconomice din spațiul rural al Republicii Moldova demonstrează o creștere bruscă a diferențierii populației după nivelul veniturilor în comparație cu perioada sovietică[3]. La scurt timp după implementarea reformelor și-au făcut apariția straturile de oameni foarte bogați și bogați (în total 3,4% respondenți) și stratul de înstă-

riți ce nu-și permit lucruri luxoase – de 11,5% (stratul economic de mijloc). Cea mai mare parte a sătenilor (48%) se identifică ca fiind nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii. La celălalt pol (de jos) se situează a treia categorie de persoane – straturile sociale sărace și foarte sărace, care împreună alcătuiesc 37,2%. Straturile de sus (bogate) și cele de jos (sărace) dezvăluie amploarea schimbărilor la sat, cauzate de reformele economice radicale.

Cele mai multe din fostele state socialiste care de asemenea au trecut la economia de piață au avansat, au înregistrat anumite progrese și tipul noilor structuri sociale s-a profilat deja. Însă în Moldova lucrurile stau altfel. Structura socială este în curs de formare și nu s-a încheiat încă. Materialele cercetării sociologice arată că 26,6% de săteni au lucrat/lucrează în străinătate și nu s-au determinat unde vor activa (și unde vor locui) pe viitor. La ora actuală, 15,2 % lucrează în baza unui contract de muncă temporară, iar 9.1% – în baza unei înțelegeri reciproce. Nu mai puțin important este și faptul că în cele mai multe localități nu se lucrează circa la 1/3 și mai mult din terenurile agricole.

Plus la aceasta, în gospodăria agricolă din Republica Moldova activează 27,5% din totalul populației economic active[4]. În țările occidentale dezvoltate, în ramura dată sunt antrenate circa 4-6% din populația activă. Ne putem aștepta ca pe măsura dezvoltării tehnico-tehnologice a ramurii, cota-parte a populației antrenată în agricultură treptat să se diminueze. Prin urmare, însăși investigarea diferențierii economice are particularitățile ei, aceasta executându-se cu stratificarea în plină desfășurare. Astăzi, structura socială suportă schimbări în continuu și ce structuri se vor forma în urma acestora, e greu de spus. În legătură cu faptul că stratificarea se află încă în curs de formare, de rând cu studierea structurii sociale curente, considerăm necesar a aborda în plan teoretic și așa probleme importante precum desfășurarea fenomenului stratificării, sensul neclar al diferențierii economice, factorii determinanți ai acesteia, a trasa în linii mari căi de optimizare a stratificării, de diminuare a sărăciei la sat etc.

Conform studiului sociologic, pe parcursul ultimilor 20 de ani în Republica Moldova s-a profilat următoarea structură provizorie socioeconomică a societății (stabilită cu ajutorul metodei de autoidentificare): 1) Stratul economic cel mai de sus (oameni „foarte bogați”) – ponderea în totalul populației rurale – 1,3%; 2) Stratul economic de sus (bogați – au tot ce le trebuie, fără restricții de consum) – 2,1%; 3) Stratul economic de mijloc (înstăriți, nu își permit procurarea lucrurilor luxoase) – 11,4%; 4) Stratul de gasterbaiteri, specialiști și lucrători calificați în toate domeniile (nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii) – 48%; 5) Stratul economic de jos (prost asigurați, aflați la limita sărăciei) – 26,6% și 6) Stratul economic cel mai de jos (săraci, permanent duc lipsa celor necesare) – 10,6%[3].

Pentru a dezvălui conținutul (umplutura) straturilor prezentate mai sus, vom analiza rezultatele cercetării prin prisma domeniilor de activitate a sătenilor. Astfel, stratul cel mai de sus se asociază preponderent (în ordine descrescândă a ponderii) cu domeniile educație, agricultură și medicină; stratul de sus – cu domeniile construcției, agricultură, administrare publică, educație, poliție și justiție; stratul de mijloc – agricultori, funcționari publici, educație, medicină, lucrători în domeniul transporturilor și deservirii sociale; stratul de gasterbaiteri (la care se adaugă specialiști și lucrători calificați în toate domeniile); stratul economic de jos – agricultură, funcționari publici, educație, deservire socială; stratul economic cel mai de jos – agricultură, educație, deservire socială. Dacă privim straturile prezentate mai sus prin prisma nivelului de instruire, observăm că în

cadrul tuturor straturilor se întâlnesc lucrători cu nivel înalt de instruire (nu există o dependență clară a straturilor de nivelul de instruire). Totuși, cel mai înalt nivel de instruire se atestă la stratul cel mai de sus, iar cel mai scăzut – la stratul cel mai de jos.

În linii mari, aceleași rezultate cu privire la componența straturilor obținem și în cazul analizei straturilor în funcție de nivelul de instruire îmbinat cu funcția deținută (manageri, specialiști înalt calificați de muncă intelectuală, specialiști înalt calificați de muncă fizică, lucrători necalificați de muncă fizică ș.a.). Stratul 1 se completează preponderent cu manageri de rang superior/mediu, lucrători puțin calificați de muncă intelectuală; Stratul 2 – cu lucrători înalt calificați de muncă intelectuală; stratul 3 – cu lucrători înalt calificați, precum și cu lucrători calificați de muncă intelectuală; stratul 4 – cu lucrători calificați de muncă intelectuală, precum și cu lucrători calificați de muncă fizică; stratul 5 – cu lucrători calificați de muncă intelectuală, și cu lucrători calificați de muncă preponderent fizică; stratul 6 – cu lucrători necalificați de muncă fizică. În funcție de nivelul de studii, cele mai multe persoane bine instruite se autoclasează către stratul celor nu prea înstăriți.

Reieșind din aceste rezultate ale studiului, componența preventivă a straturilor desemnate mai sus ar putea fi următoarea: stratul cel mai de sus – antreprenori și fermieri mari, lideri politici locali; stratul economic de sus – antreprenori și fermieri mijlocii, lideri sectorul bancar; stratul economic de mijloc – lideri ONG, antreprenori și fermieri mijlocii, medici, profesori; stratul de gasterbaiteri – gasterbaiteri, specialiști și lucrători calificați în toate domeniile; stratul economic de jos – antreprenori/fermieri mici, pensionari, lucrători necalificați în toate domeniile; stratul economic cel mai de jos – șomeri, grupuri sociale vulnerabile, andercasa. Componența straturilor se arată, după cum vedem, destul de pestriță; reprezentanți ai celor mai multe domenii de activitate se întâlnesc în măsură mai mare sau mai mică în toate straturile. Explicația acestui fapt poate fi specificul activității de producție la sat, dar și aceea că diferențierea intra-stratală este destul de înaltă.

Stratul de gasterbaiteri ar putea fi privit ca unul vremelnic, chiar dacă fenomenul migrației de muncă este destul de răspândit, și e greu de spus cum vor evolua lucrurile cu privire la migrația de muncă pe viitor. În forma sa actuală, migrația se va restrânge și va dispărea. În legătură cu aceasta structura socială a Republicii Moldova s-ar putea modifica. Prin excluderea stratului de gasterbaiteri, structura adecvată a societății moldovenești s-ar forma din 5 straturi – 2 straturi de sus (stratul de sus și cel mai de sus, inclusiv grupul oligarhic), clasa de mijloc și 2 straturi de jos (stratul de jos și cel de mai jos, inclusiv andercasa).

”Clasa de mijloc în înțelesul ei strict clasic, menționează P. X. Simonean, nu se formează din exponenții unui anumit nivel de îndestulare materială, ci din purtătorii valorilor de bază ale societății civile – demnitatea personală și independența, întemeiată pe stima de sine, nedependența în evaluări, activismul obștesc, imunitatea cu privire la manipularea socială și alte lucruri, care alcătuiesc împreună conștiința lor de clasă, care fac din clasa de mijloc temelia societății civile”[5]. Dacă am aplica cerințele atribuite de Simonean clasei de mijloc, atunci cota-parte a acesteia de 11,4% ar putea fi de 2 sau chiar de 3-4 ori mai mică.

Potrivit pasajului dat, clasa de mijloc se formează îndeosebi din numărul persoanelor cu verticalitate și calități morale înalte, și nu din lucrători cu venituri medii; pesemne, persoanele oneste și înalt calificate dispun în cea mai mare parte de venituri medii. Con-

form rezultatelor investigații sociologice, către clasa de mijloc se direcționează preponderent grupurile profesionale de medici, profesori, lucrători înalt calificați, sectorul ONG, organele publice locale ș.a. Eventual, în satele mici, în care grupele profesionale menționate nu există, locul clasei de mijloc se preia de specialiști calificați cu autoritate din toate domeniile de activitate.

Datele statistice culese de la autoritățile publice din localitățile unde a fost realizată investigația sociologică arată că ultimii doi-trei ani o parte de bugetari se bucură de salarii majorate; salariile medii lunare ale lucrătorilor medicali constituie aproximativ 3300 lei, iar salariile profesorilor – 3000 lei. Totodată, diferențierea economică în instituțiile de stat este destul de înaltă. Bunăoară, în instituțiile de învățământ salariile grupului lucrătorilor cei mai calificați sunt de 5 ori mai mari decât ale lucrătorilor necalificați, iar în instituțiile medicale salariile maxime depășesc salariile minime de 4,8 ori.[6].

Diminuarea nesperată a nivelului de trai

Și nivelul de trai al populației a suportat schimbări majore de rând cu structura socială a societății. În rezultatul privatizării și constituirii structurilor economice de piață ne așteptam la amplificarea stratificării economice și la creșterea nivelului de trai al populației. Și stratificarea într-adevăr s-a amplificat. Însă nivelul de trai, contrar așteptărilor, n-a crescut, ci s-a micșorat brusc. Cauza schimbărilor date nu ține de tranziția spre piață în sine, ci de faptul cum reformele au fost implementate și condițiile de producție care s-au creat în rezultatul reformelor.

Factorii-cheie care au cauzat actuala situație precară la sat sunt: 1) parcelarea exagerată și distribuția dispersată a parcelelor de teren agricol în 2-3 și mai multe locuri, și 2) distrugerea infrastructurii de producție a colhozurilor și sovhozurilor (dispersarea, uzarea și privatizarea frauduloasă a tehnicii agricole), dar și faptul că n-a fost creată o infrastructură economică corespunzătoare pieței, adaptată la noile condiții de producție și la necesitățile gospodăriilor de fermieri pentru a le asigura funcționarea stabilă și eficientă.

Influențe nefaste asupra situației economice la sat au exercitat și nivelul de calificare al majorității țăranilor, insuficient pentru a face agricultură modernă. De remarcat și calitățile morale deficitare care îi împiedică pe săteni să aibă încredere unii în alții și să se asocieze pentru a aplica în comun tehnologii agricole avansate. Se resimte deprinderea țăranilor din perioada colectivului de a aștepta de la stat ajutoare în orice situații dificile, lipsa tradiției de antreprenariat la sat, condiții precare de reparare și profilaxie a tehnicii agricole; calitatea proastă a drumurilor; lipsa condițiilor necesare de păstrare, prelucrare, comercializare a producției agricole etc.

Chiar dacă o parte neînsemnată a sătenilor (acei care aveau o pregătire profesională mai bună și care au beneficiat de cota valorică în tehnică agricolă etc.) s-au adaptat la condițiile dificile care s-au creat, totuși cei mai mulți agricultori n-au fost în stare să facă față numeroaselor dificultăți și nu sunt satisfăcuți de rezultatele privatizării. De fapt, majoritatea țăranilor încă de la început s-au pronunțat împotriva privatizării. Oamenii mai în vârstă cunoșteau plusurile și minusurile agriculturii planificate și a celei de piață. De aceea, în preajma privatizării, comparând trecutul capitalist de munci grele cu socialismul lejer și fără griji, majoritatea țăranilor pledau pentru orânduirea socialistă și se opuneau trecerii la agricultura de piață.

Studiul sociologic din 1990 (realizat în preajma reformelor de privatizare la sat) a arătat, cu privire la colhozuri, că acestea trebuie să capete independență deplină de gospodărire și să-și dezvăluie posibilitățile (au indicat 53,5% de respondenți), să rămână așa cum sunt (26,6%), trebuie să fie transformate în asociații cooperatiste (14,6%), trebuie să fie complet lichidate (5,7%). Pe de altă parte, cu privire la gospodăriile de fermieri despre care la acea vreme se vorbea mult, răspunsurile au fost următoarele: acestea trebuie să fie complet lichidate (31,4%), să obțină o oarecare răspândire (27,3%), să obțină o răspândire largă (26%) [7].

Atitudinile țăranilor față de privatizare și rezultatele ei nu s-au schimbat nici în perioada postprivatizare. Iată ce spun țăranii despre reforme și agricultură într-un studiu realizat în a. 2005: „Funcționarii de stat știu să țină discursuri populiste, dar de fapt nu se gândesc decât la interesele lor personale”. „Nu există un program real de stat de sprijinire a țăranilor; țăranii nu-și pot realiza producția la prețuri convenabile; uneori producția crescută se pierde”. „Reformele s-au făcut cu scopul de a-i pune pe țărani pe genunchi”. „Cine posedă unități de tehnică agricolă nu le poate repara, iar cine nu dispune de tehnică, nu-și poate lucra pământul la timp; prețul la motorină ar trebui cel puțin înjumătățit – nu poate un litru de motorină să coste cât cinci kg de porumb”. „Munca agricultorului nu se prețuiește deloc etc.” [8].

După cum vedem, nivelul redus de trai al populației poartă asupra sa amprenta reformelor economice, care, pe de o parte, au deschis posibilități noi de creștere a productivității muncii în raport cu gospodăriile din perioada sovietică, iar pe de altă parte, datorită condițiilor precare care s-au format în rezultatul privatizării, posibilitățile nou-create n-au putut fi valorificate; gospodăriile de fermieri s-au arătat în foarte dese cazuri ineficiente. Efectul sumar al influențelor reformelor asupra agriculturii au fost mai degrabă negative. A crescut volumul muncii manuale; au scăzut productivitatea muncii și veniturile populației. Schimbările date au influențat negativ ocuparea sătenilor în câmpul muncii și au diminuat drastic nivelul de trai al populației.

Datele statistice dezvăluie diminuarea bruscă a volumului producției gospodăriilor agricole de piață în comparație cu gospodăriile din perioada colectivului. Spre exemplu, volumul producției la sfecla de zahăr s-a micșorat de la 2365 mii tone în 1985 la 838 mii tone în 2010 (de 2,8 ori), la legume (total) – de 3,7 ori, la cartofi – de 1,5 ori ș.a. [9]. Aceasta a cauzat diminuarea inevitabilă a veniturilor și a nivelului de trai al populației. De remarcat, în perioada postprivatizare veniturile totale ale populației rurale înregistrează o ușoară creștere (vezi Fig. 1). [10]. Însă creșterea dată se produce în paralel cu creșterea prețurilor la toate mărfurile de consum și la servicii. Creșterea reală a nivelului de trai al sătenilor poate fi văzută în creșterea capacităților lor de cumpărare și în accesul la servicii. Însă în aceeași ani, în Republica Moldova, odată cu veniturile, au crescut și prețurile; a crescut deci și coșul minim de consum. În diagramă (vezi Fig. 2) [11] observăm că coșul minim de consum repetă fluctuațiile creșterii veniturilor (anul 2009 exceptează și se evidențiază prin scăderea comparativ cu a. 2008 și a veniturilor, și a coșului minim de consum). De aceea, în condițiile creșterii veniturilor, nivelul de trai al populației nu crește, ci rămâne la același nivel sub pragul sărăciei.

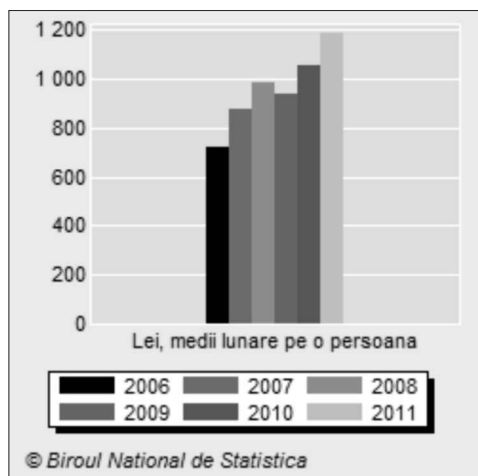

Fig. 1. Veniturile totale disponibile ale populației rurale pe ani

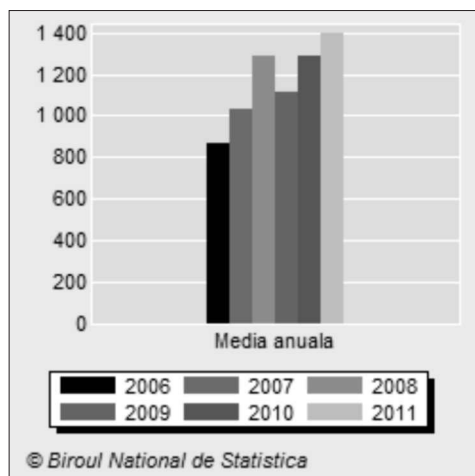

Fig. 2. Minimumul de existență al populației rurale pe ani, lei

Pentru a vedea ce ne spun statisticile despre evoluarea reală a nivelului de trai al sătenilor, trebuie să privim evoluarea în timp a veniturilor în raport cu minimumul de existență. Calcularea veniturilor în raport cu minimumul de existență pe ani arată că veniturile disponibile ale populației întotdeauna au fost mai mici decât coșul minim de consum și constituiau parte din coșul minim de consum 0,84 în 2006, 0,85 în 2007, 0,77 în 2008, 0,84 în 2009, 0,82 în 2010 și 0,85 în 2011. Nivelul mediu al veniturilor disponibile ale sătenilor pentru perioada dată de timp se ridică la 0,82 coșuri minime de consum. Prin urmare, în contextul creșterii veniturilor, populația rurală în ansamblu poate fi catalogată drept săracă cu un deficit de venituri de 0,18 coșuri minime de consum.

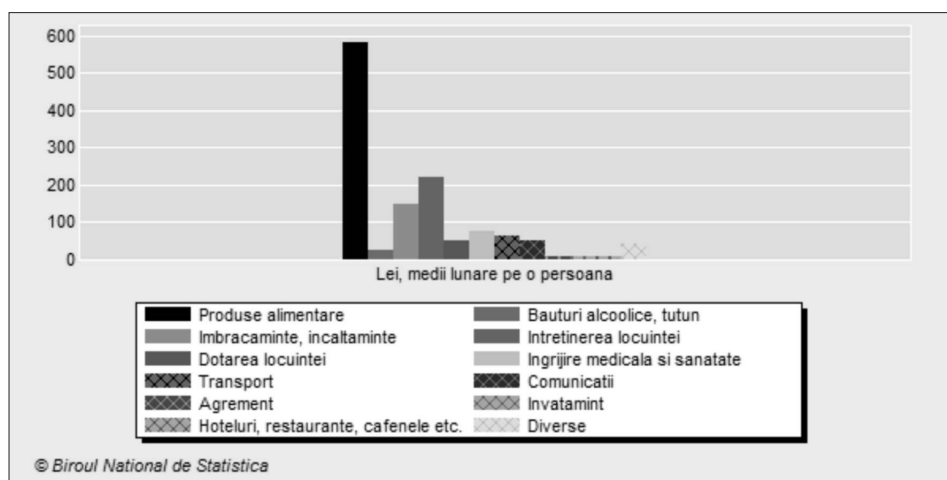

Fig. 3 Structura cheltuielilor de consum a populației rurale, anul 2011.

Indirect, datele de mai sus cu privire la gradul de sărăcie al sătenilor se confirmă și de structura cheltuielilor de consum ale acestora (vezi Fig. 3)[12]. Chiar dacă marea ma-

joritate a sătenilor dispun de gospodării de pe lângă casă, totuși produsele alimentare stau pe primul loc în structura cheltuielilor lor și alcătuiesc 45,3% din totalul acestora. Alte cheltuieli mai însemnate se efectuează pentru întreținerea locuinței (17,2%), pentru îmbrăcăminte, încălțăminte (11,5%), pentru îngrijire medicală și sănătate (5,8%), pentru transport (4,8%), pentru comunicații (4%) etc. Faptul că cheltuielile pentru alimentație alcătuiesc aproape jumătate din totalul cheltuielilor (care în cele mai dezvoltate țări europene alcătuiește doar 10-15%) confirmă o dată în plus sărăcia lucidă a populației rurale.

Respondenții participanți la investigarea stratificării socioeconomice rurale confirmă acest lucru. De mărimea salariilor lor sunt foarte mulțumiți / mulțumiți corespunzător 2,5% și 12,2%; nici mulțumiți, nici nemulțumiți – 30,3%; nemulțumiți și total nemulțumiți – 31,4 și 14,9%, și nu au răspuns 8,8%. Indicele calculat al gradului de mulțumire al respondenților de salariile lor (-1 – valoarea maximă negativă, +1 – valoarea maximă pozitivă) constituie -0,16. Același indice calculat pentru gradul de mulțumire al sătenilor de caracterul muncii constituie +0,27, pentru condițiile de muncă +0,01 și pentru muncă în general +0,15. Deci, sătenii sunt destul de mulțumiți de caracterul muncii și de muncă în general, mai puțini sunt mulțumiți de condițiile de muncă, și cel mai puțin sunt mulțumiți de salariile lor (mai mulți nemulțumiți decât mulțumiți).

Veniturile și capacitatea de cumpărare a familiilor se estimează de respondenți ca fiind foarte mici. 39,2% indică că veniturile nu le ajută nici pentru strictul necesar, 33,6% – le ajung numai pentru strictul necesar, 17,3% – le ajung pentru un trai decent, dar nu-și pot permite cumpărarea bunurilor mai scumpe, 6,7% – reușesc să cumpere unele bunuri mai scumpe, dar cu restricții în alte domenii, și 0,6% – reușesc să aibă tot ce le trebuie, fără a se limita în ceva.

O altă caracteristică distinctă a nivelului de trai al sătenilor ține de bunurile disponibile, de comoditățile din locuință și de condițiile locative. Starea actuală a lucrurilor în aceste privințe pare să fie nu cea mai rea. Bunăoară, conform rezultatelor studiului sociologic, autoturisme dețin 36,8% de respondenți, computer – 47,4%, telefon mobil – 73,7%, frigider, congelator – 88,7%, telefon fix – 89,2%, mașină de spălat – 75,6%, televizor – 93,5%, video, DVD, casetofon – 35,2%, cablu TV, antenă parabolică – 43,6%, aer condiționat – 4,7%, acces la internet – 42,1%.

Lucrurile nu stau mai prost nici cu privire la condițiile locative. Bunăoară, 96,3% de săteni locuiesc în case individuale, 2,4% – în apartamente și doar 0,6% – în cămine. Cel mai frecvent locuințele sătenilor numără 4 camere (34,0%), multe locuințe conțin 3 camere (26,3%), de 5 și mai multe camere se bucură 26% de săteni, 12,2% au locuințe cu 2 camere, și doar 1% de săteni locuiesc în locuințe cu o cameră. Cât privește suprafața de locuit a locuinței, pentru 15,6% de săteni aceasta este de până la 40 m², pentru 17,5% – de 41-59 m², pentru 22,8% – de 60-79 m², pentru 20,2% – de 80-99 m², pentru 13,7% – de 100-120 m², și pentru 19,2% suprafața de locuit este mai mare de 120 m².

Cel mai frecvent într-o casă locuiește o singură familie (în 79,9% de cazuri), 18% indică către răspunsul „într-o casă mai multe familii”, 1,3% – „într-un apartament – o singură familie” ș.a. Impresionează și dotarea locuințelor cu comodități. Lumină electrică posedă 97,2% de săteni, apeduct (inclusiv în interiorul locuinței) – 48,5%, apă caldă (sistem autonom) – 29,9%, apă caldă (sistem centralizat) – 3,8%, încălzire centralizată – 5,5%, sistem autonom de încălzire – 31,2%, gaze din rețea – 50,2%, grup sanitar – 20,7%, instalare de

canalizare (sistem autonom) – 28,1%, instalare de canalizare (sistem centralizat) – 6,5%, baie, duș – 42,6%, butelie cu gaz – 47,3%.

Datele statistice arată că accesul la serviciile comunale centralizate n-a fost întotdeauna echitabil. Spre exemplu, în 2006, accesul la gaze din rețea pentru municipiul Chișinău a fost asigurat în volum de 85 – 90,6%, pentru zona sud – 50 – 79,8%, zona centru – 25 – 29,9% și pentru zona nord în volum de doar 23,6 – 24,9% [13]. În acest sens, referitor la serviciile centralizate, putem vorbi de o stratificare regională, realizată nu fără participarea statului. Faptul că condițiile locative sunt destul de satisfăcătoare se datorează perioadei sovietice, când sătenii tradițional își construiau case spațioase și porți metalice original ornamentate. Perioada postprivatizare se deosebește prin apariția unor utilități și servicii inexistente în perioada sovietică – computere, telefoane mobile, acces la internet ș.a.

Lanțul consecințelor sărăciei

În definitiv, reformele de tranziție ar fi trebuit să creeze condiții favorabile pentru ca țăranii să-și creeze din terenurile agricole obținute la privatizare locuri de muncă profitabile și astfel în noile condiții de producție să-și asigure existența lor și a familiilor lor. Lucrurile principale de care au nevoie și agricultorii, și colectivitățile rurale ca să evolueze progresiv și să dăinuie sunt: 1) locuri de muncă pentru fiecare lucrător și 2) să-și asigure din locurile de muncă create bunăstarea lor și a familiilor lor.

Posibilități pentru ca în condițiile precare ce s-au format în rezultatul privatizării, țăranii totuși să se asocieze, să-și creeze împreună locuri profitabile de muncă, au existat întotdeauna, există și în prezent. Însă din cauza neîncrederii reciproce dintre agricultori, acestea n-au fost valorificate pe larg. Cauza neîncrederii de care țăranii atât de mult au avut nevoie ține de moralitatea deficitară. Factorii-cheie care au pricinuit daune extrem de grave satului au fost și rămân: 1) condițiile proaste de producție care s-au creat în rezultatul privatizării și 2) moralitatea deficitară a populației.

Ca urmare a acestor dificultăți, țăranii au rămas fără locuri de muncă, iar familiile lor fără mijloace de existență. În așa mod, tratat, sărăcia s-a încetățenit la sat. Iar mai departe intră în scenă factorii distructivi, care în mod natural distrug personalitatea umană, familiile, colectivitățile rurale și societatea în întregime. Sărăcia i-a determinat pe săteni să emigreze în căutarea locurilor de muncă peste hotare. Acest prim pas a atras după sine fenomenul migrației, care provoacă un val de consecințe în lanț, cum ar fi: 1) diminuarea cotei-părți de tineret și a lucrătorilor agricoli calificați la sat; 2) divizarea familiilor; 3) diminuarea reproducerii populației rurale; 4) îmbătrânirea satelor ș.a.

Apoi, după primul val de consecințe, vine al doilea val, care: 1) prin lipsa tineretului și a specialiștilor calificați (plecați în străinătate) pune în pericol dezvoltarea agriculturii competitive de piață; 2) prin îmbătrânirea satelor se înmulțesc terenurile agricole nelucrate, satele îmbătrânite se consideră lipsite de perspectivă; 3) divizarea îndelungată a familiilor înlesnește demoralizarea populației rurale și divorțurile.

Al treilea val de consecințe cauzează distrugeri și mai mari: 1) familiile divizate accelerează demoralizarea societății; 2) prin înmulțirea familiilor divizate/divorțate mai mulți copii rămân fără supravegherea unui părinte, fără supravegherea ambilor părinți, ajung sub supravegherea rudelor sau ajung „copii ai străzii”. Datele furnizate de autoritățile pu-

blice locale arată în dreptul multor sate către un număr mare de familii divizate; un număr destul de mare de copii fără supravegherea părinților din cauza migrației; și un număr comparativ mai mic de familii divorțate din cauza migrației.

Consecințele generale cauzate de migrație pe fundalul moralității deficitare pot fi: 1) demoralizarea și accelerarea degradării morale a societății, cauzate de moralitatea deficitară; 2) ratarea constituirii și dezvoltării în Republica Moldova a agriculturii private competitive; 3) diminuarea nivelului de trai și amplificarea stratificării economice și sociale; 4) compromiterea prin demoralizarea cauzată de distrugerea familiilor a viitoarelor generații și a viitorului satului.

Toate consecințele enumerate ale transformării societății puteau fi evitate doar prin dezvoltarea moral-spirituală a societății. Dacă potențialii emigranții ar fi posedat suficiente calități morale și ar fi dat dovadă de mai multă responsabilitate, atunci ar fi fost cu puțință crearea locurilor de muncă la baștină și astfel ar fi evitat emigrarea. Dacă s-ar fi ghidat de principii morale statornice, ar fi prețuit mai mult familia și ar fi evitat divizarea familiei și divorțul. Sau dacă copiii din fragedă copilărie ar fi fost educați în spirit moral înalt, impactul reformelor nefavorabile ar fi avut asupra lor efecte minime.

De asemenea, moralitatea deficitară exercită influențe distructive nu numai asupra familiei, dar și asupra proceselor sociale, asupra reformelor, asupra statului și societății în ansamblu. Dacă, spre exemplu, guvernării ar fi dat dovadă de mai multă responsabilitate morală la implementarea reformelor și dacă la privatizare ar fi fost comise mai puține erori și fraude, atunci impactul distructiv al reformelor ar fi fost incomparabil mai mic. Condiția morală a societății este aceea care fie amplifică, fie diminuează efectele oricăror nenormalități. O problemă socială la prima vedere neînsemnată poate avea consecințe majore și genera probleme în lanț. La fel, o problemă majoră tratată cu principialitate morală ar fi dezbrăcată de puterea ei și lanțul consecințelor distructive ar putea fi astfel curmat.

Condițiile proaste de producție la sat pe fundalul moralității deficitare constituie trăsătura caracteristică determinantă, care a influențat și influențează decisiv nivelul de trai și stratificarea economică rurală. Anume sărăcia și calitatea deficitară a materialului uman au declanșat probleme sociale în lanț – au produs stratificare, penurie și distrugere. Bineînțeles că sunt necesare ameliorarea condițiilor de producție și crearea unui climat psihologic favorabil dezvoltării economice. Însă principalul lucru de care depind aceste schimbări este calitatea materialului uman. Atenuarea și combaterea problemelor sociale este strâns legată de dezvoltarea moral-spirituală a societății. Or, soluția de care cel mai mult are nevoie satul moldovenesc poate fi chiar etică protestantă, invocată cândva de Weber.

Mai jos de nivelul sărăciei

Stratul economic de jos și stratul cel mai de jos (care în anumite privințe reprezintă opusul clasei de mijloc) merită o mai mare atenție în cadrul investigării diferențierii economice și necesită a fi investigat suplimentar. Situația socioeconomică care s-a creat la sat, în mod paradoxal, contribuie la menținerea și chiar la extinderea straturilor de jos, îndeosebi a stratului cel mai de jos. Printre factorii principali care mențin și alimentează actuala stare proastă a lucrurilor în domeniul dat se numără: 1) lipsa locurilor de muncă

la sat; 2) lipsa infrastructurii de producție care ar satisface nevoile gospodăriilor de fermieri; 3) practicile de a lucra cotele de teren asemenea gospodăriilor de pe lângă casă și de apropiere (contopire) a acestora; 4) lipsa tradiției de antreprenariat la sat; 5) starea proastă a lucrurilor în domeniul moral-spiritual; 6) alcoolismul etc.

Însă pe lângă dificultățile de ordin economic care s-au format în rezultatul privatizării nici contingentul de agricultori proaspăt împroprietăriți nu este tocmai pregătit să facă față provocărilor cauzate de privatizare, iar starea lucrurilor în această privință nu se îmbunătățește, ci se înrăutățește. În perioada de până la privatizare, cei mai calificați agricultori și cei mai buni gospodari au fost deportați sau au părăsit satul. În zilele noastre, practica dată continuă – populația economic activă și mai bine pregătită din punct de vedere profesional emigrează. Structura socială în curs de formare poartă asupra sa amprenta migrației și, ca structură îmbătrânită, necalificată și pasivă este cel mai puțin pregătită a face față problemelor sociale în creștere ale satului.

Straturile economice de jos se formează în funcție de situația economică creată în rezultatul privatizării și de capacitățile agricultorilor de a se adapta la noile condiții de producție. Factorii-cheie care constituie baza de formare a straturilor de jos pot fi: șomajul și nivelul de calificare profesională a sătenilor. Conform statisticilor, aproximativ fiecare al treilea sătean în vârstă de peste 15 ani nu este angajat în câmpul muncii; și fiecare a treia cotă de teren agricol nu se lucrează. Ambele straturi economice de jos, potrivit cercetării sociologice, alcătuiesc împreună 37,2%. Concluzia care se desprinde de aici este că la baza straturilor de jos stă în principal populația neangajată în câmpul muncii.

Prin condițiile de producție nefavorabile, îndeosebi pentru gospodăriile de fermieri, țărani sunt puși permanent la grea încercare. În căutarea soluției, o parte de țărani au insistat și s-au afirmat ca producători agricoli. O altă parte n-a izbutit, și a plecat la muncă peste hotare. Însă odată ce nu orișicine se poate adapta la condițiile actuale de producție, și nu orișicine se poate aventura să emigreze la muncă în străinătate, înseamnă că ar trebui să existe și o a treia parte de săteni – cei care nu s-au afirmat ca fermieri și nici n-au plecat la muncă peste hotare. Starea acestei a treia categorii de persoane este gravă, în primul rând, din cauza că nu și-a asigurat un loc de muncă strict necesar, și în al doilea rând, din cauza că nu și pot asigura material familiile. De aceea, după părerea noastră, anume astfel de persoane stau la baza stratului economic de jos și a stratului cel mai de jos.

La prima vedere, această a treia parte de săteni ar trebui să alcătuiască un grup destul de omogen de persoane și, prin urmare, să constituie un singur strat social și nu două. Însă lucrurile stau nu tocmai așa. Dacă pentru clasa de mijloc și straturile de sus este caracteristic activismul care încurajează și inspiră încredere, atunci pentru straturile de jos sunt proprii pasivitatea și inactivitatea care deprimă și însuflă neîncredere. Plus la aceasta, reprezentanții grupului dat de săteni poartă asupra lor povara propriei „incapacități”. De aceea nu ar trebui să ne mire faptul că mulți din aceștia au o conduită de devianță. Cele mai larg răspândite forme de manifestări deviante la sat sunt alcoolismul, delapidările și violența (inclusiv în familie).

Criteriile de diferențiere economică a populației și de formare a structurii sociale a societății țin întotdeauna de om (de calitatea materialului uman); dacă există chestiuni de proveniență nonumană care influențează stratificarea, acestea nu sunt altceva decât rezultatul activității umane. În acest sens larg, formarea structurii sociale echivalează cu

formarea personalității umane. La baza diferitor straturi sociale stau de fapt oameni diferiți și categorii diferite de persoane. Realitatea acestei constatări poate fi observată în realitățile sociale de zi cu zi. Bunăoară, o bună parte din sătenii care actualmente alcătuiesc straturile de sus și care au afaceri și se descurcă comparativ bine se trag din foștii proprietari funciari, din familii de gospodari înstăriți, care n-au fost deportați la colectivizare, precum și din noile generații de săteni (de regulă, descendenți ai foștilor gospodari înstăriți) care au făcut studii și au o înaltă calificare profesională.

Aceleași principii se observă și la formarea straturilor de jos. Spre exemplu, dependența de alcool în perioada sovietică a fost un fenomen destul de rar întâlnit. Însă putem observa că persoanele care pe atunci aveau obiceiul de a consuma alcool, acum, de regulă, se regăsesc printre consumatorii de alcool ai stratului cel mai de jos. Mai mult decât atât, în cele mai dese cazuri se întâmplă că în zilele noastre aceeași cale urmează și copiii lor. În perioada colhozurilor/sovhozurilor nu se dădeau vădit pe față, sau cel puțin nu erau larg răspândite delapidările (cu excepția furturilor din ultimii ani ai colhozurilor și sovhozurilor), violența și alte forme de manifestări deviante. Colhoznicii care nu ieșeau regulat la lucru pe câmp sau încălcau în oricare alt mod disciplina de muncă acum se regăsesc printre persoanele pasive și sărace ale straturilor de jos.

Concluzia care se desprinde de aici este că factorul uman este într-adevăr important, iar familia influențează decisiv formarea personalității umane. Prin intermediul familiei, în anumită măsură se cultivă și se conservează și calitățile bune și cele proaste ale oamenilor. Trecerea la economia de piață au schimbat radical lucrurile. Acum familia însăși degradează și influențează ambiguu calitatea materialului uman. Plus la aceasta, condițiile mai puțin favorabile ale economiei de piață în comparație cu perioada colectivului și tendințele de demoralizare continuă a societății în perioada postprivatizare influențează negativ procesele sociale, amplifică stratificarea economică și diminuează nivelul de trai ale populației.

Concluzii

Caracteristice pentru transformările socioeconomice din Republica Moldova sunt amplificarea bruscă a stratificării economice și diminuarea nesperată a nivelului de trai al populației în legătură cu reformele radicale de trecere la economia de piață. Ca urmare a acestor schimbări, actualmente se conturează o nouă structură a societății, corespunzătoare pieței, cu grupuri restrânse de oameni bogați și foarte bogați, pe de o parte, și cu straturi largi ale populației sărace și foarte sărace, pe de altă parte.

Caracteristic pentru schimbările actuale complexe și mai puțin obișnuite (nu numai cu privire la Republica Moldova, ci privitoare la întreaga colectivitate umană) este că acestea se produc în contextul crizelor complexe economice, politice, identitare ș.a., în definitiv insolubile, că sunt cauzate și alimentate de moralitatea deficitară. Reprezentativ pentru Republica Moldova este și faptul că investigarea diferențierii economice se realizează în condițiile în care schimbările abordate se află încă în derulare, iar rezultatul cu care acestea se vor solda nu este destul de previzibil.

În sfârșit, definitiv (nu numai pentru Republica Moldova, ci pentru întreaga lume) este și faptul că fenomenele de stratificare, dependente în totalitate de calitatea materialului uman, se abordează dispart de cadrul moral-spiritual al societății. Astfel, chiar dacă

fenomenul dat se studiază pe larg, nu se cunosc cu adevărat efectele lui asupra societății și nici cum stratificarea poate fi optimizată. Aspirațiile populiste ale statelor bogate de a ridica neîntemeiat pragul sărăciei (ca fiind, spre exemplu, nivelul mediu al bunăstării pe țară) sau de a promova politici de asigurare dublă sau triplă a minimumului de existență și alte inițiative similare vor avea pe termenii îndelungați efecte distructive și nu constructive. Prin astfel de inițiative ușor se modifică valorile populației – se transferă accentele de pe valorile morale pe cele materiale ca fiind supreme. Supraaprecierea prosperității ușor influențează mentalitatea și prioritățile și devine un puternic factor demoralizator al societății. Demoralizarea, la rândul ei, cauzează înrăutățirea relațiilor dintre oameni, diminuează eficiența colectivelor de producție, cauzează distrugerea mediului, deteriorarea calității vieții etc. De aceea, prima prioritate cu privire la sporirea nivelului de trai și diminuarea stratificării economice pentru dezvoltarea agriculturii și salvarea satelor este dezvoltarea moral-spirituală a populației.

NOTE

1. Сорокин П.А. Система социологии. Том 1. Социальная аналитика. Петроград, 1920, р. X.
2. Studiul a fost realizat în octombrie-noiembrie 2011 în raioanele Hâncești, Strășeni și în mun. Chișinău. Au fost intervievați primari, manageri, funcționari publici, cercetători științifici, specialiști în statistică – în total 74 experți.
3. Investigarea sociologică „Evoluția stratificării sociale în condițiile transformării societății și perspectivei de integrare europeană a Republicii Moldova” realizată în iunie 2012 în 18 sate din raioanele Briceni, Hâncești, Călărași, Comrat, Taraclia; au fost interievate toate categoriile de populație rurală – în total 725 de respondenți.
4. Anuarul statistic al Republicii Moldova / Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Chișinău: Statistică, 2011, p.73.
5. Симонян Р.Х. Средний класс: социальный мираж или реальность. În: Социологические исследования, 2009, №1, p. 55-56.
6. Calculat în baza datelor statistice culese de la autoritățile locale ale comunelor/satelor antrenate în studiul sociologic asupra stratificării sociale din Republica Moldova, iunie 2012.
7. Investigare sociologică realizată în august-septembrie 1990 în raioanele Dondușeni, Criuleni, Cahul și Grigoriopol; au fost chestionați 1113 agricultori de rând și persoane cu studii medii speciale și superioare.
8. Materiale de studiu de observație participativă realizat la 25 – 26 octombrie 2005 în s. Cărpineni, raionul Hâncești.
9. http://statbank.statistica.md/pxweb/temp/AGR02012012927445176_1_16473080.gif
10. http://statbank.statistica.md/pxweb/temp/NIV01022012927133994_1_22144210.gif
11. http://statbank.statistica.md/pxweb/temp/NIV05012012927262491_1_1828313.gif
12. http://statbank.statistica.md/pxweb/temp/NIV02022012107334958_1_17354646.gif
13. http://www.statistica.md/public/files/Aplicatii/Harta_gospodarii_utilitati/ro/amenities.htm

5. IMPACTUL PROCESELOR DE TRANZIȚIE ASUPRA STRATIFICĂRII CULTURALE ÎN MEDIUL RURAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Iurie CARAMAN, doctor în sociologie

Republica Moldova parcurge de aproape două decenii un proces de modernizare și tranziție de la un sistem social-economic și politic la altul, care aduce cu sine schimbări valorice și tendințe obiective noi. Schimbările și șocurile politice, economice și sociale generate de modernizare au fost amplificate de diverși factori: apariția relațiilor de piață în urma distrugerii imperiului sovietic, survenite la finele secolului XX și urmată de criza socioeconomică; conflictul transnistrean, „criza identitară”; influențe semnificative ale crizei financiare mondiale asupra proceselor interne. Factorii menționați au contribuit la fragmentarea societății moldovenești în noi grupe sociale și culturale, în segmente etnice, lingvistice, regionale etc.

Stratificarea culturală este o diferențiere ierarhică dintre oameni, care sunt parte a unei culturi dominante, și care se deosebește prin anumite caracteristici socioculturale, cum ar fi: de vorbire, mod, stil de viață, necesități culturale și de petrecerea timpului liber. Aceste caracteristici se mai bazează și pe o diferență dintre starea materială a individului ori, sociologic spus, a statusului social.

Patrick West [1. p. 119.] a distribuit câteva tipuri de stratificare culturală și de statusuri preferabile:

Difuzia de status – formele de petrecere a timpului liber și a consumului cultural dintr-un anumit strat (de regulă a celui de prestigiu) sunt preluate de alte straturi (grupe sociale) ca mijloc de a-și ridica statusul său personal;

Distanțarea de status – renunțarea straturilor superioare de la acele simboluri care mai anterior le aparțineau preponderent lor, iar acum sunt utilizate de mai mulți ori chiar de toți;

Separarea statusului – ruperea legăturii strânse de altădată dintre poziția socială (statusul) și a formei de petrecere a timpului liber (ca exemplu poate servi pescuitul);

Bariere de grup dintre statusuri – presiunea grupului asupra membrilor săi, cu scopul de a nu permite filtrarea simbolurilor și a valorilor lor în alte grupuri străine, tot așa cum a simbolurilor și a valorilor străine în grupurile lor. Ca exemplu de o asemenea barieră poate servi interzicerea venită din partea profesorilor ca elevii să vină la lecții îmbrăcați neregulamentar statusului de elev, a părinților față de copiii lor ca ei să poarte vestimentații a trupelor muzicale, a mișcărilor hippy, panky, de a face parte din grupări antisociale, a sectelor religioase ș.a.

Cultura este o caracteristică a unei societăți, nu a unui individ. Cultura este tot ceea ce este învățat în cursul vieții sociale și transmis din generație în generație, ea este „ereditatea socială a membrilor unei societăți”. [2, p.43]

Relația dintre cultură și ființele omenești este reciprocă. Deși noi creăm cultură, noi, la rândul nostru, suntem umanizați de ea. Mult din ceea ce trece drept „natură umană” este, de fapt, produsul unei anumite culturi. Americanii, de pildă, deseori văd războiul, agresivitatea și competiția ca fiind umane prin naștere. Totuși, există și așa societăți pe glob în care războiul este necunoscut, iar comportamentul agresiv și competitiv virtual inexistent.

Cultura limitează libertatea individuală. Oamenii nu sunt liberi să facă ceea ce vor. Legile, o invenție culturală, îi implică să se angajeze în anumite feluri de comportamente, le cer să acționeze în anumite feluri. Indivizii nu-și pot crea propria limbă dacă vor să comunice cu alții. Deși egali biologic (în același timp diferiți), bărbații și femeile rar sunt egali din punct de vedere cultural. În multe societăți, bărbații au un statut social superior și mai multă putere decât femeile. Același lucru s-ar putea spune despre săracii și minoritățile din cele mai multe societăți.

Cultura limitează în mod inegal. În același timp, cultura mărește libertatea, eliberează individul de comportamentul predeterminat și condiționat, dictat de instinct. Oamenii își modifică reacțiile în funcție de situații: ei fac alegeri, oricât ar fi ele de limitate. Chiar dacă, așa cum am arătat, cultura limitează, ea adesea permite alegerea în cadrul unei game raționale de opțiuni acceptabile.

Așa cum culturile unor societăți variază de la una la alta, grupuri din cadrul aceleiași societăți pot avea și varietate, îndeosebi dacă societatea este numeroasă, complexă și modernă. Aceste grupuri, numite subculturi, pot varia după clasa socială, origine etnică, rasă, religie și stil de viață, precum și după scopuri și interese.

Tiparele subculturale dau unui grup o savoare și o identitate ce îl deosebesc de societatea întregă din care face parte. Identitatea unei subculturi se poate baza pe moștenirea sa etnică, indiferent dacă este ucraineană, găgăuză sau bulgară. Ea ar putea deriva din condiția economică a grupului, cum este cazul celor care fac parte din clasa celor săraci.

Deseori, o subkultură are o limbă distinctă. Limba oamenilor de știință este în esență un jargon subcultural, așa cum este terminologia negustorilor de droguri, a muzicanților ori a medicilor. Limbajul de ultimă vreme a tineretului de asemenea este ceva aparte, unde poate fi auzit un conglomerat de cuvinte ce fac parte din câteva limbi străine, iar de felul cum corespundează prin rețelele de socializare este un fenomen aparte de care ar putea să se preocupe și să-și spună cuvântul specialiștii din domeniul lingvistic. Formele distincte de comunicare în cadrul subculturilor conferă un sentiment de identitate, oferă posibilitatea unei comunicări mai precise între membrii subgrupului și protejează această comunicare de persoanele din afara acestuia.

Mozaicul cultural creat de subculturi poate fi considerat un factor de îmbogățire a societății. Statele Unite, de pildă, deseori au considerat diversitatea lor culturală ca fiind una dintre puterile lor majore (deși legile stricte de imigrare în cea mai mare parte a acestui secol demonstrează că nu toți americanii au aceeași părere). Pe de altă parte, unele societăți, cum ar fi Japoniei, cred că variația subculturală slăbește cultura națională și de aceea nu o încurajează.

Uneori, cum a fost cazul cu mișcarea “hippy”, elementele contraculturii sunt absorbite de cadrul cultural mai larg, iar distincția dintre cele două se estompează. Totuși, cel mai adesea, contracultura rămâne în contact puternic cu societatea mai mare.

Din cele prezentate mai sus se poate concluziona: o cultură este marcată de o serie de modele, de imagini-ghid, de reprezentări, la care se raportează membrii unei societăți în comportamentele, munca, rolurile și relațiile lor sociale. Astfel, modurile de acțiune socială pot fi tratate drept practici culturale.

Oamenii de știință de foarte multă vreme au remarcat legătura strânsă existentă dintre starea materială a individului și a culturii sale, fie că e vorba de felul cum vorbește, se îm-

bracă ori își petrece timpul său liber. Cei poziționați de o stare materială mai prestigioasă sunt preocupați și consumă cultură de elită, iar cei poziționați de o stare materială mai puțin avansată ori chiar precară se preocupă de consumul culturii de masă.

Cel mai activ și influent subiect al politicii culturale la nivel de stat îl constituie Guvernul, reprezentat de Ministerul Culturii. Astfel, la începutul anilor '90, instituțiile de cultură au fost concepute drept instituții complexe, care întruneau trei funcții majore – de informare, culturalizare și educare. Referindu-ne la aceste trei funcții ale instituțiilor de cultură, care au fost stipulate și în legislația Republicii Moldova, e de la sine înțeles că instituțiile culturale obligatoriu devin obiecte ale politicii de stat – politica culturală. [3]

În perioada de tranziție, termenul de politică culturală în Republica Moldova s-a discutat sumar în documentul *Politica culturală în Republica Moldova* [4], la fel s-au elaborat traduceri sub egida Consiliului Europei [5], care ofereau sugestii și practici în implementarea unei politici culturale corecte. Însă atât politica propusă de Guvernul Republicii Moldova, cât și cel european tratau instituțiile culturale în cadrul politicii culturale doar evaziv, fără acțiuni bine definite.

La nivel guvernamental, „începutul tranziției” în domeniul culturii a fost prin lansarea programului *Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova pentru anii 1993-2000* [6], fiind abrogat în 1997, și a cărui obiectiv principal l-a constituit conservarea și ocrotirea moștenirii culturale, de rând cu menținerea sistemului de instituții care asigură cadrul de dezvoltare a vieții spirituale. Obiectivele propuse erau o prioritate de scurtă și lungă durată, fiind finanțată din surse bugetare și nebugetare, astfel încât formau un sistem plurivalent de susținere și creare a condițiilor pentru dezvoltarea și promovarea culturii, dar fără strategii de consolidare a politicilor culturale autohtone.

Analizând programul, realizăm că politica culturală a fost tratată drept o politică ce a corespuns realității controversate și dramatice perioadei de tranziție, care se axa cu prioritate pentru conservarea moștenirii culturale, susținerea formelor și genurilor de creație artistică și acțiune culturală, asigurarea accesului la valorile culturii naționale și universale etc.

Pe lângă alte hotărâri, decizii, planuri de acțiune ce vizează instituțiile culturale și în special a celor din comunitățile rurale evidențiem acțiunea *Programul Național „Satul moldovenesc”*, prevăzut pentru perioada 2005-2015 [7]. Acest program analiza situația din domeniul culturii, inclusiv cea a accesibilității și protejării patrimoniului cultural. Obiectivele incluse prevedeau protejarea și valorificarea patrimoniului cultural național și crearea condițiilor egale de acces al cetățenilor la valorile culturale și la procesul cultural.

Pentru prima dată în Republica Moldova se realizează o cercetare empirică a locului și a rolului culturii (cercetare cu implicarea experților) [8] și a culturii rurale [9] din perspectiva consumului cultural și al implicării culturii în stratificarea socioculturală din ultimele două decenii produse în mediul rural moldovenesc. Accentul prezentei cercetări se va pune pe consumul cultural, infrastructura culturală, instituții, preferințe culturale și a timpului liber, ca mai apoi, în urma unei analize ample, să se elaboreze sugestii și propuneri, care, ulterior, ar putea să amelioreze politicile culturale publice naționale și locale și care, ar putea duce la revitalizarea localităților rurale și, de ce nu, a întregii noastre națiuni.

Interesul vizavi de acest domeniu pornește de la ideea de calitate și a ponderii culturii

în stratificarea socială a Republicii Moldova din momentul prăbușirii imperiului sovietic și a proclamării independenței sale. Dezbaterile pentru și împotriva anumitor tendințe culturale (fie că sunt ele în muzică, teatru, pictură, dans, vestimentație sau orice alt aspect cultural) necesită un sprijin științific la care să se poată apela pentru fundamentarea unor argumente, ceea ce și vom încerca să facem în prezentul studiu.

Cercetarea noastră include în sine și o analiză vastă ce se referă atât la partea metodologică, cât și la cea empirică a acestui domeniu de cercetare. Ea mai include în obiectivele sale strategice și o analiză a celor trei dimensiuni ale stratificării – cultura, economia și politica, care în opinia unor savanți notorii sunt interdependente, iar pentru a ilustra acest lucru sociologul englez Bryan S. Turner le-a desenat într-o figură – un triunghi [10], concluzionând prin afirmația că resursele economice și cele culturale pot funcționa independent în interiorul unei clase dominante. Noi ne vom concentra atenția asupra stratificării culturale din mediul rural.

În luna decembrie 2008, în Secția Sociologie a Institutului de Filozofie, Sociologie și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei a fost realizat sondajul sociologic „Probleme și oportunități ale culturii din Republica Moldova” (autorul sondajului Iu. Caraman). La una din întrebările chestionarului: „Cum apreciați politica în domeniul culturii desfășurate în ultimii ani?”, răspunsurile respondenților au fost următoarele: politica culturală a fost apreciată pozitiv doar de către 7,3% din numărul respondenților, 21,8% au apreciat politica culturală mai degrabă pozitiv decât negativ, 33,3% au apreciat-o mai degrabă negativ decât pozitiv, iar 21,3% au apreciat negativ, 16,4% au arătat că le este greu să se aprecieze cu un răspuns definit. Datele sondajului din 2008 denotă că mai mult de jumătate din respondenți apreciază negativ desfășurarea politicii culturale în Republica Moldova.

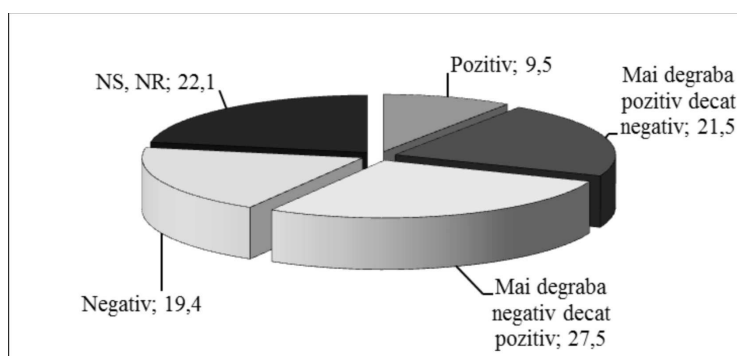

Fig. 1. Aprecierile politicilor culturale desfășurate în ultimii ani (%)

Rezultatele studiului sociologic repetat după 4 ani, adică în anul 2012 (Fig. 1), atestă o ușoară mișcare în ascensiune a politicilor culturale. Astfel, 9,5% dintre respondenți (față de 7,3% în 2008) apreciază pozitiv politica culturală, 21,5% o apreciază mai degrabă pozitiv decât negativ (față de 2008 – 21,8%), 27,5% mai degrabă negativ decât pozitiv (față de 2008 – 33,3%), iar 19,4% au apreciat-o negativ (față de 2008 – 21,3%).

Pierre Bourdieu alături de capitalul economic ca factor de diferențiere socială capitalul cultural, care include capitalul educațional și capitalul simbolic [11], susținând că un

om, de mic, are anumite predispoziții induse, datorită celor trei capitale (social, cultural, economic), ceea ce-i determină ocuparea unei poziții într-un spațiu social. Pentru Bourdieu, poziția de clasă este funcție de volumul capitalului (economic sau cultural) deținut. Trebuie de subliniat faptul că un factor esențial în identificarea grupurilor sociale este educația. Pe lângă educația măsurată ca număr de ani de școală absolviți sau ultima diplomă dobândită ar putea fi incluși și indicatori precum existența unor atestate/diplome educaționale obținute în afara sistemului normal de educație.

În cercetarea noastră am adresat respondenților întrebarea: – Cum considerați că este mai prestigios, să ai capital financiar sau potențial cultural? (Fig. 2). 29,8% dintre respondenți au optat pentru potențialul cultural și 58,7% – pentru potențialul financiar. Astfel, mai mult de o 1/3 din totalul de respondenți se orientează că astăzi, fără o cultură generală, este greu de a face față provocărilor mileniului trei.

Joffre Dumazedier [12] consideră timpul liber ca având trei funcții principale pentru individ, și anume: odihnă, divertisment și dezvoltare a personalității. Acestea se află în strânsă legătură unele cu altele, chiar și atunci când, aparent cel puțin, s-ar afla în opoziție. Prin odihnă omul se eliberează de oboseală, prin divertisment – de plictiseală, iar dezvoltarea personalității vine să contrabalanseze efectele automatismelor de gândire folosite în acțiunile cotidiene și în special în activitățile instituționale.

Conform estimărilor statistice, rețeaua instituțiilor de cultură din teritoriu constituie 1231 case și cămine de cultură în cadrul cărora activează 3408 formații artistice de amatori, din ele 790 cu titlul model, 1385 biblioteci, 108 instituții de învățământ artistic extrașcolar și 85 muzee.

În anul 2008, în cadrul Programului prioritar de finalizare a construcțiilor și reparație capitală a edificiilor instituțiilor de cultură din teritoriu pentru anii 2006–2008 implementat prin intermediul Fondului de Investiții Sociale au fost reparate și dotate cu echipament tehnic, instrumente muzicale, computere și costume naționale 12 case și cămine de cultură.

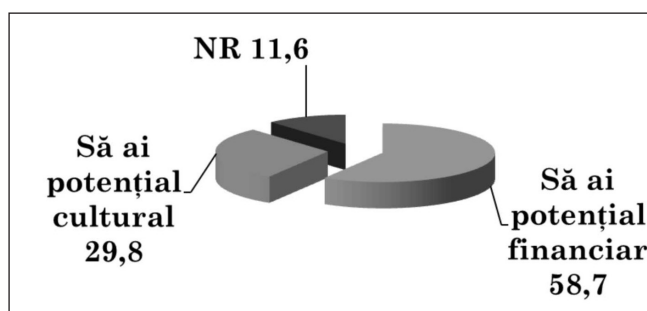

Fig. 2. Preferințele genului de capital

Tot prin intermediul Programului menționat au fost reparate capital și dotate cu echipament în total 34 de case și cămine de cultură din teritoriu, inclusiv și biblioteci, în anul 2009 s-au deschis oficial, în urma reparațiilor capitale, 4 case de cultură (or. Cupcini, Edi-neț; s. Molovata Nouă, Dubăsari; or. Cantemir; or. Taraclia; Casa Cărții din or. Briceni).

Desigur, gama și diversitatea de petrecere a timpului liber în comunitățile rurale nu

este atât de largă. Pe de o parte, muncile agricole în care este implicat individul nu le oferă o gamă largă a timpului liber, pe de altă parte, structura instituțiilor culturale rurale nu sunt înzestrate și dotate pentru a le oferi mai multe posibilități în organizarea agrementului locuitorilor din comunitățile rurale în satisfacerea necesităților spirituale ce țin de petrecerea timpului liber. Aceasta ne-o demonstrează și rezultatele studiului nostru (Fig.3) – 73% dintre cei intervievați își petrec timpul liber acasă, 17% – cu prietenii, 13,3% – în ospetie, 10,8% – la aer liber și doar 1,9 % își petrec timpul lor liber în instituțiile culturale [9].

Femeile și bărbații preferă diferite forme de petrecere a timpului liber. Rezultatele cercetării noastre ne demonstrează într-un fel acest lucru. Astfel, reieșind din realitatea posibilităților mult prea limitate de satisfacere a necesităților spirituale ce țin de timpul liber al instituțiilor culturale rurale, cea mai preferabilă formă de petrecere a timpului liber de către ambele sexe este domiciliul. Rezultatele studiului ne relevă că această formă este mai preferată pentru femei (40,7%), dar nu cu prea mare diferență de preferințele bărbaților (32,3%). E cunoscut faptul că sub aceste cifre se ascund iarăși diferite forme ale așa-zisului timp liber pentru femei (menaj, spălat, bucatărie, croșetat etc.) și cel al bărbaților (citirea ziarelor, programe TV, a sta la un pahar de vorbă cu vecinul etc.), pe când preferințe totalmente bărbătești – pescuitul (3,4%), cu prietenii preferă să-și petreacă timpul său liber 10,8% dintre bărbați, spre deosebire de femei – 6,2%.

Cu toate că deosebirea dintre sexe nu ține de stratificarea culturală, ci de cea socială, trebuie de ținut cont că însăși noțiunea de stratificare în raport cu cultura trebuie înțeleasă mult mai larg – ca diferențierea formelor de cultură în dependență de statusul ocupațional. Anume statusul social impune direcția intereselor culturale ale personalității, a stilului de viață, a comunicării, a eficienței modului de petrecere a timpului liber, a tendințelor informaționale, a gusturilor estetice, a modei, a respectării anumitor ritualuri casnice și obiceiuri, a unui mod de aplicare a prestigiului ori al lipsei lui, a conceperii cinstei și onoarei personale, a unor viziuni asupra universului ș.a.

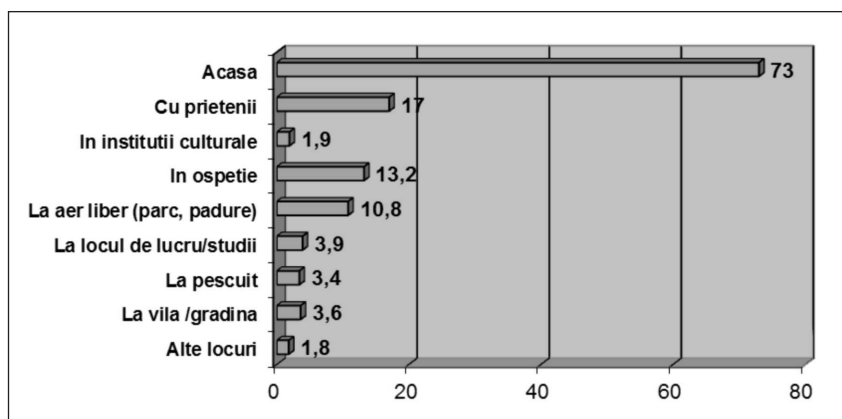

Fig.3. Frecvențe ale petrecerii timpului liber în comunitățile rurale

În societatea contemporană, după cum relatează diverse studii sociologice, ceea ce face individul în timpul liber depinde mai puțin de statusul său și de poziția sa socială,

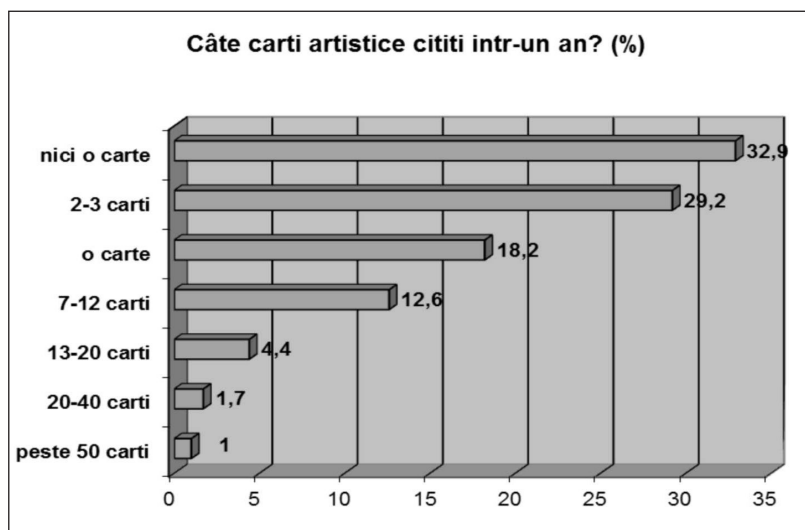
de cât de ceea ce ține de pasiuni, aptitudini și necesități. Și totuși, legătura dintre statusul social și modul de a-și petrece timpul liber se lasă simțit. De exemplu, straturile inferioare, de regulă, în timpul liber mai mult joacă cărți și folosesc băuturi alcoolice decât cei cu statusul social mai superior, care pot să-și petreacă timpul lor liber mai select – lecturarea, vizionarea programelor televizate, utilizarea rețelelor sociale ș. a.

În cadrul unei societăți există culturi specifice fiecărei categorii sociale. Diversitatea culturală rezultă în mod necesar din diversitatea structurilor sociale. Un individ se implică în mai multe sisteme organizaționale și dispune de statusuri și roluri diferite pentru fiecare din instituțiile sau grupurile în care este integrat. Individul se află într-o situație culturală complexă: pe de o parte, el aparține unui sistem cultural al societății și acceptă valorile acestuia, pe de altă parte, cunoaște, ca membru al diverselor grupuri, stiluri de viață, norme, tradiții diferite de cele de la nivelul culturii globale/naționale a societății. Așadar, concomitent cu o cultură a tuturor membrilor societății există culturi specifice grupurilor – subculturile. Ele derivă din contextele particulare de manifestare a modului de viață caracteristic unor structuri sociale, profesionale sau etnice. În consecință, sunt subculturii etnice, religioase, de vârstă, ocupaționale, teritoriale, lingvistice etc.

Cultura influențează modul în care oamenii își organizează viața, felul lor de a gândi și de a acționa. În același timp, cultura influențează și este influențată de circumstanțele exterioare și suferă schimbări ca urmare a acestor circumstanțe. Aceasta ne-o demonstrează rezultatele cercetării noastre[8]. Diferențele de gândire privind „ceea ce ar însemna cultura astăzi” ne reflectă aceste influențe a culturii asupra modului de a gândi – cultura fiind 41,5% considerată „*sursă de bogăție spirituală*” și 31.4% un „*mod de afirmare*”. Important aici este de subliniat faptul că pentru un procent ridicat de experți – 18,6% – cultura constituie o sursă de existență. Aici intervine acea situație a „coloritului culturii”, când omul de artă este nevoit din cauza salariului mizer să „facă cultură” pentru a exista și nu pentru a încălzi sufletele celor ce le transmite valoarea culturii.

Conform rezultatelor studiului sociologic [9], lectura este slab reprezentată în rândul populației din localitățile rurale (Fig.4). Astfel, din totalul celor intervievați, 32,9% pe parcursul unui an n-au citit nici o carte, 18,2% au citit doar o carte. Aproape o treime din respondenți (29,2%) n-au citit nici o carte. Doar 12,6% dintre cei intervievați au citit între șapte și douăsprezece cărți, 4,4% – 13-20 cărți, 1,7 % – 20-40 cărți și doar un procent citesc peste 50 de cărți. Studiul relevă o tendință de profesionalizare a lecturii, în sensul că oamenii citesc cărți și reviste de specialitate (agricultură, apicultură, pedagogie, medicină), fie pe hârtie, fie în format electronic. E necesar de a sublinia și faptul că lectura în mediul rural, ca și în cel urban, a încetat de a se bucura de primele poziții ale palitrei necesităților culturale, adică nu mai este în vogă asemenea anilor '80 ai secolului trecut. Locul lecturii l-au luat programele televizate, care sunt foarte diverse și complexe, tot mai solicitate devin rețelele sociale ale internetului, a diverselor jocuri propuse de aceste rețele de socializare, clasându-se pe primele locuri în topul necesităților culturale.

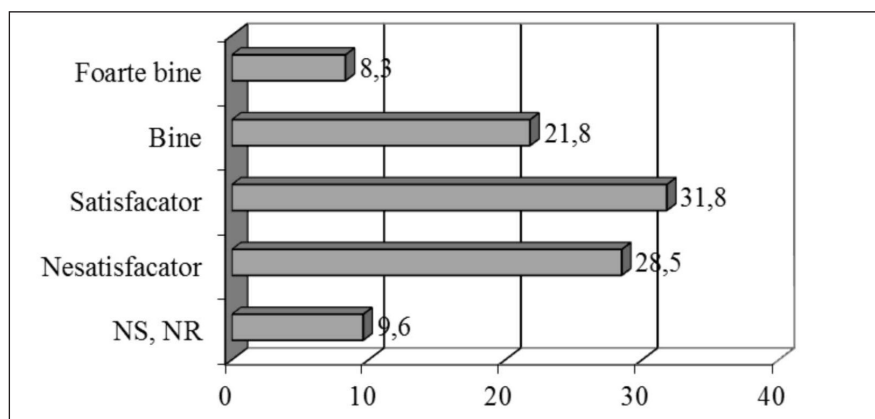
Pentru a înțelege dacă în Republica Moldova există o tranziție a culturii aflată în declin sau renovare, este necesar de a înțelege dacă instituțiile formale ale statului oferă și satisfac necesitățile dezvoltării cetățeanului ca persoană consumatoare de creștere culturală. Din sondajul efectuat, observăm că aceste instituții formale se află într-o stare de repaus.

Fig. 4. Numărul de cărți citite într-un an

Starea de repaus este caracteristică pentru domeniile: muzică (55.5%), învățământul universitar (54,7%), literatură (52.1%) și arta teatrală (54.6%), învățământul preuniversitar (46,6%); o ușoară îmbunătățire a situației – în domeniul picturii (47.9%), dar o înrăutățire cunoaște domeniul cinematografiei (51.3%).

Societatea în evoluția ei dă naștere la evenimente și fenomene noi, care exprimă răspunsul membrilor ei la problemele cu care ea se confruntă, răspuns ce se obiectivează în norme și valori care, până la urmă, și influențează acțiunea socială. Orice cultură legitimează anumite roluri și instituții.

Fig. 5. Cum apreciați clubul/casa de cultură din localitatea Dvs? (%)

În Fig.5 este relatată atitudinea respondenților față de principalul edificiu cultural al comunităților rurale – clubul/casa de cultură. Astfel, cu calificativul „foarte bine” se pronunță doar 8,3% dintre respondenți, 21,8% apreciază „bine” activitatea lor, 31,8% o

apreciază ca „satisfăcător”, iar 28,5% o apreciază ca „nesatisfăcător” și n-au putut să aprecieze activitatea lor 9,6%. Aceste rezultate, în fond, parcă sunt îmbucurătoare – peste 61% apreciază pozitiv activitatea așezămintelor de cultură din localitatea lor, dar mai mult de jumătate din respondenți o fac mai mult dintr-o parte, asemenea unui arbitru ce se află în afara jocului din teren. Dacă e să ne uităm la co-participarea lor în programele propuse de aceste edificii, observăm că ea este mult mai modestă – 29,6%. Adică 30% dintre respondenți se pronunță și apreciază activitatea așezămintelor culturale dintr-o parte, neparticipând nemijlocit în activitățile acestor instituții.

E de consemnat faptul că cea mai afectată verigă din sistemul cultural al Republicii Moldova o constituie totuși cluburile/ casele de cultură și bibliotecile din comunitățile rurale. Astăzi doar 37,% dintre cluburile/casele de cultură continuă să activeze (în condițiile propuse de politica culturală), fiind într-o stare tehnică satisfăcătoare, 53% de clădiri necesită reparații capitale, iar 108 de edificii culturale au ajuns într-o stare avariată. Anume în cluburile/casele de cultură până în anii nouăzeci ai secolului XX se dezvoltă creativitatea interpretativă, teatrală, coregrafică și muzicală. Marea majoritate a artiștilor autohtoni și-au început activitățile artistice anume în incintele acestor edificii culturale, a căror spectre de activitate a fost foarte diversă și multifuncțională.

Oamenii se adaptează în permanență, însă unele aspecte ale culturii continuă să influențeze alegerile oamenilor și stilul de viață pentru o lungă perioadă de timp. Este riscant să generalizăm în privința culturilor și este deosebit de periculos să judecăm cultura unui popor prin prisma normelor și valorilor ce aparțin unei alte culturi. Așa cum în Republica Moldova avem diferite naționalități, este evident că părerile și opiniile cu referire la subiectul culturii vor fi diferite, de aici rezultă că în aceeași cultură a unui popor nu toată lumea este de acord cu toate normele și valorile acestei culturi. Astfel, multe controverse continuă să vehiculeze în jurul art. 13 din Constituția Republicii Moldova. Astăzi, în țara noastră, cel mai deranjant din viața culturală pare a fi „*nivelul general de cultură*” (98.8%). Cu toate acestea, antagonismul existent în domeniul culturii este explicat prin „*accesul la valorile culturale*” (97.5%), ori aici intervine deja acea doză de motivație care undeva se pierde zi de zi din sufletul societății noastre... [8].

Temerile unei societății le poți descrie și identifica datorită faptului cum răspund respondenții la întrebările cât de îngrijorați sunt ei față de cultura din societate, deoarece cultura indică nivelul valorilor dintr-un stat.

În societate, opinia publică de multe ori este dirijată prin intermediul mass-mediilor, în cazul vieții culturale aceasta se formează în dependență de manifestările culturale, de prezența celor de la guvernare la acestea, unde toate structurile de conducere rămân neinteresate de ridicarea nivelului de cultură al populației. Temerile unei societăți pot fi înlăturate sau atenuate prin intermediul participării/neparticipării a celor de la putere în anumite sfere ale vieții sociale. Conform relatărilor experților intervievați, cei mai cointeresați de ridicarea nivelului de cultură sunt guvernarea din veriga administrației oraș/raion – 22,7% – într-o măsură mare și 35,3% – într-o măsură mică. Situația cea mai precară din puterile de toate nivelele îi revine verigii administrarea satului. Doar 12,6% din experți s-au pronunțat că sunt cointeresați într-o măsură mare și 41,2% – într-o măsură mică.

Rezultatele cercetării comunităților rurale atestă că 52,1% dintre respondenți (Fig.6)

sunt de părerea că cultura rurală este susținută de către stat, 33,1% – de către administrația publică locală, 13,7% – de oamenii cu venituri mari, iar 10,1% dintre respondenți opinează că în menținerea și dezvoltarea culturii rurale sunt implicate și fonduri internaționale. Aceste date ne și demonstrează că respondenții nu sunt suficient de informați că mai mult de un deceniu edificiile culturale din comunitățile rurale sunt date la balanța administrațiilor publice locale. Statul nu mai este susținătorul edificiilor culturale rurale, iar responsabili de soarta culturii rurale a fost pusă în întregime pe umerii celor de la cârma administrației publice locale.

Așadar, instituțiile rurale abilitate de a fi preocupate de vitalizarea vieții spirituale și culturale a comunităților rurale sunt cluburile/căminele și casele de cultură, care se află pe deplin în subvenționarea, susținerea și dirijarea administrațiilor publice locale. Din totalul instituțiilor culturale rurale (1231 cămine/cluburi și case de cultură), 846 sunt edificii tip, 369 sunt edificii adaptate, 3 instituții la moment sunt în stare de construcții nefinisate (s. Mîndreștii Noi, Singerei, s. Lozova, Strășeni, com. Băcioi, mun. Chișinău), 3 sunt demolate (s. Mîrzaci, c. Vișcăuți, s. Zorile, Orhei), 1 se ruinează (com. Slobozia Doamnei, Orhei), 11 instituții nu dispun de spații, 1192 sunt conectate la rețelele electrice și 153 sunt conectate la rețelele telefonice.

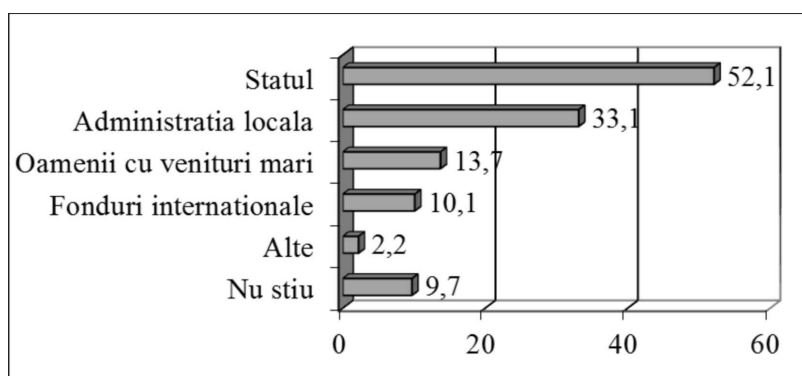

Fig. 6. Cum credeți, cine susține dezvoltarea culturii? (% cumulate)

Totodată, doar 157 de case și cămine de cultură din teritoriu sunt reparate capital, 519 necesită reparație capitală, 615 sunt în stare tehnică bună, 97 de edificii sunt în stare avariată și doar 347 se încălzesc pe timp de iarnă. O parte din instituțiile culturale rurale nu sunt valorificate conform destinațiilor și abilităților atribuite lor de legislația în vigoare.

Suprafața spațiilor date în arendă de către autoritățile publice locale a unor încăperi din casele și căminele de cultură constituie 18. 175 m². În marea majoritate, aceste spații sunt date pentru săli de discoteci, săli de biliard, săli de ceremonii familiare, săli de sport, oficiu poștal, frizerie, oficiu Telecom. Șapte instituții din teritoriu sunt date în arendă integral (r. Cahul, r. Hîncești, r. Ialoveni, r. Leova, r. Orhei, r. Strășeni), iar 11 instituții sunt privatizate – 5 în raionul Ungheni, 2 în raionul Hîncești, 1 în raionul Criuleni, 1 în raionul Fălești, 1 în raionul Orhei și 1 în raionul Rîșcani.

Salariul mic, statusul social scăzut al lucrătorilor culturii și lipsa unei perspective de creștere profesională contribuie și la faptul că tinerii nu doresc să se încadreze în activi-

tatea instituțiilor culturale rurale. Astfel, administratorii până la 30 de ani constituie doar 8% din numărul total de conducători. Secțiile de cultură raionale nu dețin pârghiile reale pentru a influența deciziile administrațiilor locale față de activitatea culturală. O parte din conducătorii caselor de cultură sunt numiți fără a ține cont de părerea conducerii raionale din domeniu. Salariile administratorilor culturali sunt determinate de către rețeaua tarifară unică. Din cauza categoriei joase de salarizare, veniturile angajaților sunt mici, iar aceasta determină statusul social al administratorilor culturali în localitate. Acest salariu nu este unul motivațional. Atitudinea față de îndeplinirea funcțiilor de serviciu este determinată și ea, în mare măsură, și de salariu.

E de menționat că lipsa atenției și a grijii din partea puterii de guvernământ din ultimele două decenii față de întreg sistemul cultural din republică au afectat întregul sistem cultural. Ca rezultat, o mare parte a specialiștilor din acest domeniu au migrat masiv în alte domenii de activitate sau în alte țări. Sistemul de finanțare a instituțiilor de cultură este sub orice limită și nu este transparent.

Și toate acestea, ce țin de ponderea culturii în societate, vin din adâncurile veacurilor, vin din generație în generație și care ne identifică ca națiune. În urma schimbărilor aduse de destrămarea imperiului sovietic, a deschiderii de hotare, remitențelor parvenite de acolo, societatea comunităților rurale devine tot mai omogenă – case mari, frumoase și luxoase, garduri înalte de piatră se construiesc în toate punctele geografice ale țării – nord, sud și centru.

Cu toate acestea, societatea rurală moldovenească continuă să fie puternic stratificată – vestimentația și comportamentul, nivelul de studii, statusul social, limba vorbită, vârsta ș. a. Adesea, după felul cum vorbește și este îmbrăcat un individ, se poate determina statusul lui cultural, adică modul și stilul de viață, condițiile de trai, nivelul de educație și apartenența sa socială.

Astăzi, „consumatorul de cultură” de pretutindeni trebuie să se adapteze la procesul unei formări continue. În cazul Republicii Moldova putem sublinia ponderea accentuată a diversității culturale, a direcționării multor domenii de activitate spre standarde europene, a ideilor despre globalizarea și informatizarea socială, iar modelele culturale devin o formă de aplicabilitate a culturii, care se cere adusă la o realitate contextuală socială, politică, materială, spirituală. Cele trei elemente de bază ale sistemului cultural al societății noastre – tradițiile, obiceiurile și moștenirea culturală – ne-au format ca popor aparte – un popor primitiv și bun la inimă – *că nicăieriu în lume nu este om mai primitiv și mai deschis ca moldoveanul*. Acestea continuă să ne ghideze și astăzi, însă, cu părere de rău, mai mult în mediul rural, acolo unde tradiția și obiceiul este încă combinat frumos cu moștenirea noastră culturală. Nu putem să susținem această idee și în mediul urban, unde „amprentele europenizării și americanizării” sunt tot mai simțite.

36,2% dintre experți au menționat că acces la valorile clasice culturale din Republica Moldova are toată lumea [8], după care vin persoanele cu venituri medii (27,6%), urmați de cei bogați (26,1%), și nu invers. Explicația este simplă – anume persoanele cu venituri medii, având studii medii și superioare, chiar și în lipsa finanțelor, pun accent pe aspectul cultural și dezvoltarea spirituală.

În concluzie, am putea spune că procesele socioculturale derulate în ultimele două decenii ne permit să menționăm că statul nu are o politică de dezvoltare și reorganizare

a edificiilor culturale, îndeosebi a celor rurale, iar unele reforme rău administrate și lipsa finanțelor au dus la distrugerea multora dintre ele. Ca rezultat s-a redus numărul de locuri atât în zonele urbane, cât și în cele rurale.

Edificiile culturale din comunitățile rurale au fost scoase de la balanța Guvernului Republicii Moldova și date în subordonarea administrației publice locale, care a redus vădit interesul organelor centrale pentru activitatea culturii rurale. Alocațiile pentru cultură în bază de normativ pe cap de locuitor nu țin cont de necesitățile concrete ale localității, de interesul manifestat față de activitatea culturală de către populație, de realizările culturale ale localității.

Comparativ cu anul 1990, numărul edificiilor culturale s-a redus cu o treime, de la 1790 la 1228, dintre care astăzi continuă să activeze (în condițiile propuse de politica culturală) doar 476 (37%). Fondul de carte al bibliotecilor scade atât în mediul rural (de la 10,0 la 9,4 mil. ex.), cât și în cel urban (de la 8,4 la 7,7 mil. ex.).

Totuși, trebuie de menționat și partea bună a schimbărilor survenite în cadrul culturii. În această perioadă se atestă o creștere a editării de carte, broșuri, reviste și ziare, s-a mărit considerabil numărul formațiilor artistice – de la 7293 în anul 1990 la 7341 în anul 2011, iar numărul participanților în aceste formații s-a mărit de aproape 10 ori – de la 16.700 în anul 1990 la 116.253 în anul 2011. Actualmente, în Republica Moldova activează circa 200 de studiouri TV și circa 50 de stații radio, față de cele câteva unități de până la anii '90.

Acești indicatori ne vorbesc despre o dezvoltare a democrației și a creației artistico-culturale din societate, despre care au fost și sunt relatate de diverși experți străini și fonduri sociale

Metodologia constituirii bugetului și sistemului de gestionare financiară din domeniul culturii necesită modernizare și adaptare la noile condiții ale economiei de piață. Este necesară adoptarea „Legii 1% din venit”, care ar putea fi repartizat pentru sectorul non-profit, astfel s-ar crea fonduri alternative cu destinație specială pentru activitatea culturii.

În scopul revigorării activității instituțiilor culturale, este oportun de a aplica un pașaport social al dezvoltării culturii, a vieții spirituale a fiecărei comunități rurale, care ar putea servi drept o estimare a activității culturale, a perfecționării managementului și sporirii eficienței activității instituțiilor culturale bazate pe necesitățile spirituale ale populației.

BIBLIOGRAFIE

1. Patrick West. *Beating Them At Their Own Game. How The Irish Conquered English Soccer*, Liberties Press, 2006, p.119.
2. Ralph Linton. *Leaders of modern anthropology series*. Columbia University Press, 1971, p. 43.
3. Legea culturii nr. 413-XIV din 27.05.1999 // Monitorul Oficial, nr. 83-86/401 din 05.08.1999.
4. *Politica culturală în Republica Moldova = Cultural Policy in Republic of Moldova* / R. Avasiloaie, S. Bălțeanu, S. Cibotaru ... Minicterul Culturii al RM.– Chișinău, 2002.
5. *Politica culturală: ghid succint* / Mundy Simon. Chișinău: Consiliul Europei, 2000.
6. *Dezvoltarea și ocrotirea culturii și artei în Republica Moldova pentru anii 1993-2000*. Monitorul Oficial, 30.06.1993. Abrobat la 04.09.1997.
7. *Programul Național „Satul moldovenesc” prevăzut pentru perioada 2005-2015*. Aprobata prin Hotărârea Guvernului nr. 242 din 1 martie 2005.
8. *Studiu sociologic de experți realizat de Secția Sociologie al IIEȘP al AȘM în perioada iunie 2011*.

9. Studiu sociologic național "Statusul și rolurile omului în societatea contemporană", realizat de Secția Sociologie al IIEȘP al AȘM în perioada mai – iunie 2012.
10. Turner S. Bryan. Statusul. București: Editura DU Style, 1998, p. 99.
11. Bourdieu Pierre. "Noul Capital". În: Pierre Bourdieu. Rațiuni practice. București: Meridiane, 1999.
12. Joffre Dumazedier. Vers une civilisation du loisir ? Seuil, Paris, 1962, p.123.

6. STRATIFICAREA SOCIALĂ ȘI PROFILUL POPULAȚIEI PRIVIND NIVELUL DE TRAI

Valeriu MÎNDRU, doctor în sociologie

Transformările social-economice care s-au produs în Republica Moldova cu două decenii în urmă, la fel ca și în alte țări din regiune, au pus începutul trecerii de la economia centralizată la economia de piață, iar odată cu aceasta și trecerea la o nouă structură socială. Procesul de stratificare a populației a fost determinat de mai mulți factori: sociali, economici, politici, culturali. Diferențierea dintre anumite categorii de populație a devenit mult mai pronunțată. În acest sens, putem identifica mai multe straturi sociale care se deosebesc după nivelul bunăstării oamenilor, gradul de asigurare a lor cu bunuri pentru viață, accesul la diferite valori spirituale etc. O astfel de divizare a societății în straturi se definește ca stratificare socială.

În literatura sociologică, noțiunea de stratificare socială se folosește în mai multe sensuri. O interpretare mai largă a acestei noțiuni implică orice formă de diferențiere socială. În unele cazuri, termenul de stratificare socială mai este utilizat și atunci când se folosesc anumite criterii specifice de clasificare, ca de exemplu, cele legate de putere, venituri, ocupații, prestigiu social, nivel de instruire etc. În sensul general, noțiunea de stratificare socială se identifică cu structura socială sau o include pe aceasta [1].

Definirea fenomenului de stratificare socială pornește de la o noțiune mai largă – diferențierea socială. În concepțiile inițiatorilor teoriei funcționaliste (K. Davis și W.E. Moore), stratificarea există în orice tip de societate și ea răspunde unei necesități sociale. Ei au încercat să elaboreze chiar și o schiță teoretică a fenomenului de stratificare socială, deși aceasta a fost mai apoi criticată din cauza mai multor carențe. O nouă viziune, mult mai bine argumentată, a fost considerată teoria elaborată de T. Parsons, care pornește de la aceeași idee a necesității sociale la care răspunde stratificarea, dar care susține că sistemul de ierarhii este bazat pe valorile supreme ale fiecărei societăți. Potrivit lui Parsons, stratificarea socială are la bază trei categorii de elemente: calitățile pe care individul le posedă la naștere, realizările sau performanțele sale, precum și ceea ce individul dobândește în viață (bogăție, competență etc.). În funcție de aceste elemente, Parsons distinge patru categorii de valori: universalismul, care presupune capacitatea de adaptare, raționalitatea, eficiența etc., scopurile colective, integrarea sau solidaritatea socială și de asemenea menținerea modelului cultural. De menționat că, în ceea ce privește stratificarea socială, există mai multe teorii conflictualiste, funcționaliste, economice, precum și diferite modele.

De asemenea, nu există o unitate de opinii nici în ceea ce privește definirea noțiunii de structură socială. Discuțiile pe marginea modalităților de identificare a formelor pe

care structura socială le capătă implicit pe tema indicatorilor utilizați pentru măsurarea acestora continuă și astăzi. Cel mai frecvent sunt folosiți astfel de indicatori cum ar fi ocupația, sursa de venit (Cherkaoui), venitul, gradul de bunăstare al gospodăriei, averea (Giddens), gradul de control asupra resurselor economice (Erik Olin Wright), sectorul economic de activitate (Nicolas), gradul de securitate al serviciului deținut, posibilitățile de promovare, gradul de control asupra procesului muncii (Erikson și Goldthorpe, Goldthorpe, Evans), care rezultă într-o stratificare de ordin economic a populației. Alți autori (Bourdieu, Comșa) dezvoltă un curent oarecum complementar celui prezentat mai sus, incluzând și astfel de indicatori precum capitalul cultural și stilurile de viață, care rezultă, mai degrabă, într-o stratificare de ordin cultural [2].

O contribuție deosebită la fundamentarea teoretică sau metodologică a conceptului de structură și stratificare socială le revine savanților L. Warner, M. Tumin, S.S Rosse, T. Parsons, P. Blau, Max Weber, O. D. Duncan, W. Mills, B. Barber, R. Dahrendorf, P. Bourdieu, A. Giddens, P. Sorochin, A.R. Aron, C. Baudelot, R. Estabiet etc. De menționat sunt și investigațiile ample și aprofundate ale fenomenului stratificării efectuate de cercetătorii ruși V. Радаев, О. Шкаратан Ж. Тощенко, М. Руткевич, Н. Тихонова, bieloruși – E. Бабосов, Г. Соколова, И. Лашук, români – C. Zamfir, I. Mărginean, M. Larionescu, Gh. Neagu, D. Sandu, G. Bădescu, D. Abraham; ucraineni – С. Макеев, А. Патракова etc. În Republica Moldova, procesele stratificării sociale, particularitățile formării noii structuri sociale în condițiile transformării societății au fost abordate în lucrările cercetătorilor A. Timuș, V. Blajco, P. Varzari, A. Rojco, C. Zavtur ș.a. [3].

Deși asupra mai multor aspecte ale definiției noțiunii de „stratificare” opiniile cercetătorilor, în mare parte coincid, oricum, până în prezent există și divergențe conceptuale serioase. Experiența cercetărilor empirice ale proceselor de stratificare socială, de asemenea, relevă multiple deficiențe metodice și metodologice legate de înțelegerea teoretică a fenomenului în cauză. Măsurările sociologice denotă că fixarea empirică a straturilor sociale, economice este foarte dificilă, deoarece componenta subiectivă (evaluarea nivelului de trai, a situației materiale etc.) nu oferă o imagine reală a diferențierii economice, iar componenta obiectivă (de cele mai multe ori nivelul veniturilor) nu este suficient de exactă și convingătoare, fiindcă o parte dintre respondenți evită să răspundă la întrebările legate de veniturile proprii, alții le subestimează, iar o altă parte indică sume la întâmplare.

Așa sau altfel, stratificarea socială este o dispunere ierarhică a unor grupuri, categorii și pături sociale pe o scală constituită în baza unuia sau mai multor criterii. Oamenii care ocupă poziții identice conform acestor criterii de măsurare formează o clasă socială, care este cel mai important element al stratificării sociale. În acest context, este de menționat semnificația socială a clasei mijlocii, care în societatea contemporană este strâns legată de alternativa pe care o oferă polarizării sociale, generatoare de instabilitate, insecuritate și tulburări sociale. Constituirea unei clase mijlocii puternice, durabile, este asociată, de regulă, cu stabilitate socială, prosperitate, economie de piață funcțională, democrație, societate civilă. Or, după cum afirmă sociologul român Ioan Mărginean, „societatea modernă este, în mare parte, o proiecție a clasei mijlocii, a valorilor și stilurilor sale de viață” [4]. Sub aspect metodologic, însă, problema rezidă în detrmnarea clasei mijlocii, criteriile de măsurare a acestui strat, deoarece, după cum menționează în lucrarea sa savantul rus

V. Radaev, „după unele criterii „clasa mijlocie” în Rusia există deja de mai multe secole, iar după altele – ea nu va apărea degrabă” [5].

Astfel, după cum observăm, structura și stratificarea socială constituie o temă fundamentală a cunoașterii sociologice, cu implicații majore în practica socială. De aceea este foarte important de a cunoaște care sunt straturile sociale, economice, politice, culturale ale unei societăți și de a elabora politici publice adecvate. O importanță deosebită în acest sens le revine politicilor sociale, care să fie orientate spre asigurarea unor condiții satisfăcătoare sau standarde de viață diferitor categorii de populație. Or, nu există un pericol mai mare pentru societate decât o populație săracă, apolitică, care vede lumea în categoriile „noi-voi” [6]. Din aceste considerente, susține N. Tihonova, este necesar de a studia inegalitatea, de a identifica cauzele și a găsi căi de depășire, deoarece stratificarea milioanei de oameni după nivelul de trai nicidecum nu poartă un caracter întâmplător. În asemenea caz, situația trebuie studiată și analizată prin prisma resurselor disponibile ale individului, care în unele cazuri au capacitatea de a influența asupra poziției individului în distribuirea bunurilor materiale și sociale. Drept reper principal în analiza unei astfel de situații, autorul alege cele mai sărace straturi sociale, care îi permit de a contrapune unei simple divizări a societății în săraci și bogați, afirmația că problemele straturilor sărace de populație se rezumă nu atât în nivelul veniturilor, cât în stiluri diferite de viață, care se caracterizează prin șanse de viață diferite în mai multe sfere: consum, educație, acces la bunuri spirituale sau lucru interesant etc. Astfel, setul de criterii, după care este estimată sărăcia, se completează și cu diverse forme de discriminare, cum ar fi: lipsa accesului la studii de calitate, imposibilitatea acestor copii de a avea ceea ce au semenii lor, precum și lipsa unor oportunități de a avea un serviciu, o profesie după plac, acces la o viață culturală interesantă. Discriminarea în ceea ce privește egalitatea șanselor face inevitabilă apariția în societate a unei grupe sociale care abia își menține existența, care cu greu supraviețuiește. Potrivit estimărilor aceluiași autor, în Rusia această categorie socială constituie circa o pătrime din populația țării, circa o treime se situează pe treapta celor asigurați, care ar putea constitui clasa mijlocie și circa 5 – 7% care ar putea fi considerați bogați.

În contextul celor menționate mai sus, considerăm oportun de a face unele referințe, estimări cu privire la nivelul de trai al populației din Republica Moldova. Noțiunea „nivel de trai” este sinonim cu «standard de viață» și exprimă gradul de satisfacere a necesităților umane specific unei colectivități, grup social, localități sau persoane. Un sens extins, „nivel de trai” este definit ca grad de satisfacere a tuturor necesităților umane, atât prin bunuri și servicii (economice sau noneconomice), cât și prin calitatea variatelor componente ale vieții. În acest sens, nivel de trai coincide cu conceptul mai recent de *calitate a vieții*. Unii specialiști consideră nivelul de trai drept o măsură a calității vieții, nivel al acesteia [7].

Din acest punct de vedere, situația din Republica Moldova este cu adevărat îngrijorătoare. Potrivit statisticilor, dar și rezultatelor cercetărilor empirice, nu se atestă o dinamică pozitivă în evoluția nivelului de trai și calității vieții oamenilor, o mare parte dintre ei trăind sub pragul sărăciei. Astfel, potrivit principalilor indicatori soacial economici ai veniturilor populației, în anul 2010, venitul mediu a unei persoane era mai mic decât minimumul de existență și depășea cu puțin pragul sărăciei absolute (Vezi *tab. 1*).

Tabelul 1. Principalii indicatori social-economici ai veniturilor și standardelor de viață ale populației

Indicatori	2007	2008	2009	2010
Veniturile disponibile ale populației (media lunară pentru un membru al gospodăriei casnice), lei	1018,7	1188,6	1166,1	1273,7
Minimumul de existență lunar, lei	1099,4	1368,1	1187,8	1373,4
Raportul dintre venitul disponibil și minimumul de existență, %	92,7	86,9	98,2	92,7
Pragul sărăciei absolute (lei)	839,3	945,9	945,9	1015,9
Ponderea populației sub pragul național absolut al sărăciei (rata sărăciei absolute), %	25,80	26,40	26,30	21,9

Sursa: BNS, MEc

Conform estimărilor, cei mai mulți săraci locuiesc în mediul rural – circa 80%. Decalajul dintre rural/urban este vădit din mai multe puncte de vedere: oportunitățile de angajare, volumul veniturilor, rata șomajului, salariul mediu etc. În mun.Chișinău, de exemplu, salariul mediu lunar este mai mare cu aproximativ 50% decât în regiunea de Nord și cu circa 60 – 80% mai mare decât în regiunile din Centru și Sud.

De remarcat, ponderea săracilor la sate a rămas aceeași, care era și acum zece sau chiar douăzeci de ani, deși programe și strategii de dezvoltare ale satului au fost elaborate nu puține. Spre regret, însă, acestea, în mare parte sunt puțin eficiente și fără impact benefic asupra vieții țăranilor. Sau, oamenii de la sate nicidecum nu sesizează careva schimbări în bine în urma documentelor adoptate. Concludente în acest sens sunt și rezultatele investigațiilor sociologice efectuate pe parcursul mai multor ani.

Tabelul 2. Cum apreciați veniturile actuale ale familiei Dvs.?

Nr. ord.	Veniturile	Nov. 2002	Dec. 2005	Nov. 2009	Nov. 2010	Nov. 2011	2011/ 2002
1	Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	34%	28%	28%	29%	34%	0%
2	Ne ajung numai pentru strictul necesar	45%	41%	43%	42%	41%	- 4%
3	Ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne permitem cumpărarea unor bunuri mai scumpe	15%	24%	21%	19%	17%	+2%
4	Reușim să cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii	4%	6%	6%	6%	7%	+3%
5	Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne limităm la ceva	1%	1%	2%	1%	1%	0%

Sursa: IPP, Barometrul opiniei publice, noiembrie 2011

Datele din *Tabelul 1* denotă percepțiile populației privind veniturile familiei în raport cu necesitățile sale. Și după cum observăm din analiza datelor, numai circa 7-8% din populație se autoidentifică cu cei bogați, care din veniturile obținute reușesc să cumpere toate cele necesare, inclusiv, unele bunuri mai scumpe, chiar dacă cu anumite restrângeri

în alte domenii sau unii, fără a se limita la ceva, aproximativ o cincime se consideră mai mult sau mai puțin asigurați, deși nu-și pot permite cumpărarea unor bunuri mai scumpe, iar patru din zece dispun de un buget care le acoperă doar strictul necesar. Totodată, potrivit datelor studiului, într-o situație mult mai dificilă se află aproximativ 3/4 din populația țării și, îndeosebi, 1/3 care declară că veniturile obținute de familiile lor nu le ajung nici pentru strictul necesar. Potrivit propriilor estimări, rezultă, că cea de la urmă categorie de populație este nu numai săracă, dar și exclusă din punct de vedere social. Or, excluziunea socială nu este altceva decât un proces prin care anumite persoane sunt împinse spre marginea societății și limitate oportunitățile lor de ocupare a locurilor de muncă, obținerea veniturilor, studiilor, precum și accesul la rețelele și activitățile comunitare și sociale. În același timp, excluziunea socială este și un rezultat.

Astfel, excluziunea socială este un fenomen mai amplu decât sărăcia, deoarece acesta include nu doar lipsa de resurse materiale, ci și imposibilitatea de a fi inclus în diverse „rețele” sociale, economice, politice și culturale. În așa fel, conceptul de excluziune socială este mai larg decât conceptul tradițional de sărăcie și aceasta nu se concentrează doar pe dezavantajul bazat pe motive strict economice, cum ar fi sărăcia și șomajul, dar include și marginalizarea prin refuzul sau nerealizarea drepturilor politice, sociale și civile ale cetățeanului [8].

Totodată, accentul pe excluziunea și incluziunea socială este, de asemenea, unul important pentru Republica Moldova, deoarece aceste concepte nu au fost utilizate și operaționalizate pe larg de către comunitatea academică și factorii de decizie în elaborarea politicilor de eradicare a sărăciei, de dezvoltare și de protecție socială [9]. Analiza excluziunii sociale, ca proces și ca rezultat, ar permite atât identificarea grupurilor excluse din punct de vedere social sau expuse riscului de excludere, cât și determinarea obstacolelor în incluziunea socială a categoriilor respective de populație.

Din cauza sărăciei, oportunităților reduse de angajare în câmpul muncii și respectiv posibilităților limitate de obținere a veniturilor, accesului redus la obținerea studiilor de calitate, serviciilor adecvate de asistență medicală etc., care în cele din urmă îngreșesc participarea cetățenilor la viața culturală și socială a societății și implicit la dezvoltarea umană în Republica Moldova, mai mult de jumătate din populație se declară nemulțumită de felul în care trăiește.

Tabelul 3. Cât de mulțumit sunteți, în general, de felul în care trăiți ?

Nr. ord.	Nivelul de mulțumire a populației de felul în care trăiește	Nov. 2002	Dec. 2005	Nov. 2009	Nov. 2010	Nov. 2011	2011/2002
1	Mulțumit (foarte mulțumit + destul de mulțumit)	15%	18%	27%	21%	18%	+3%
2	Nici mulțumit, nici nemulțumit	32%	35%	33%	33%	29%	-3%
3	Nemulțumit (deloc mulțumit + nu prea mulțumit)	52%	44%	39%	44%	53%	+1%

Sursa: IPP, Barometrul opiniei publice, noiembrie 2011

Or, după cum se menționează în Raportul Național de Dezvoltare Umană, „după aproape douăzeci de ani de tranziție la economia de piață, după obținerea independenței și suveranității, Republica Moldova este considerată a fi cea mai săracă țară din Europa. Deși, în ultimii ani, Guvernul a elaborat un cadru comprehensiv de politici, ca parte a eforturilor de reducere a sărăciei, punerea în aplicare a acestuia a produs rezultate destul de modeste. În pofida creșterii economice înregistrate de către Republica Moldova în ultimii ani, sărăcia rămâne a fi la un nivel destul de înalt. În prezent, proporția populației care trăiește sub pragul sărăciei este estimată la aproximativ o treime, oportunitățile de dezvoltare umană durabilă fiind, astfel, limitate”.

În sondajele de opinie fenomenul sărăciei este ani la rândul pe primele locuri în ierarhia problemelor ce îngrijorează cel mai mult populația, iar din aceasta derivă și celelalte probleme legate de creșterea continuă a prețurilor, ratei sporite a șomajului, incertitudinii viitorului copiilor, creșterii nivelului corupției.

Tabelul 4. Care sunt lucrurile ce vă îngrijorează cel mai mult în prezent?

Nr. ord.	Problemele care îngrijorează cel mai mult populația	Nov. 2011	Nov. 2002	2011/2002
1	Prețurile	68%	32%	+36%
2	Sărăcia	55%	56%	-1%
3	Șomajul	47%	31%	+16%
4	Viitorul copiilor	39%	47%	- 8%
5	Corupția	24%	17%	+7

Sursa: IPP, Barometrul opiniei publice, noiembrie 2011

În contextul celor expuse mai sus, este oportun să ne referim și la Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova pe anii 2008-2011, în care se menționează: „Strategia națională de dezvoltare pornește de la *obiectivul fundamental* derivat din Constituția Republicii Moldova, și anume *crearea condițiilor adecvate pentru creșterea calității vieții populației*. Totodată, îmbunătățirea calității vieții este un fenomen polivalent, care include o serie de dimensiuni strâns legate între ele. La nivel personal, aceasta înseamnă un individ sănătos și educat, capabil să-și exercite drepturile și libertățile fundamentale, sigur de o bătrânețe decentă – un individ care dorește ca el și copiii săi să locuiască în Republica Moldova. La nivel de țară, aceasta înseamnă o transformare și modernizare profundă a țării și obținerea calificării efective pentru aderarea la Uniunea Europeană”[10]. Astfel, rămâne doar ca oamenii să perceapă aceste schimbări prin creșterea nivelului de trai și îmbunătățirea calității vieții. Or, situația socială a copiilor depinde de cea a părinților, iar imposibilitatea acestora de a le transmite copiilor resursele necesare (inclusiv materiale) se va observa și în stilurile de viață a celor din urmă, în participarea lor la viața socială, economică, politică și culturală a societății. Din aceste considerente, cunoașterea structurii sociale și dinamicii stratificării societății, inclusiv după criteriul bunăstării materiale, nivelul de trai este deosebit de importantă, deoarece în percepția și în conștiința majorității populației acesta este unul din criteriile de bază care determină statusul persoanei în societate. De asemenea, ameliorarea nivelului de trai și calității vieții oamenilor

ar avea un impact direct și asupra stării de spirit în societate. În acest sens, cercetarea și analiza sociologică a fenomenului stratificării sociale au o importanță deosebită și sunt actuale nu numai sub aspect teoretic, dar și aplicativ.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Zamfir C., Vlăsceanu L. Dicționar de Sociologie. București, 2011, p. 605.
2. Octavian-Marian Vasile. Stratificarea socială în România: o analiză de clase latente. În: Calitatea Vieții, xix, 2008, nr.3-4, p. 375
3. A se vedea, de ex., Радаев В, Шкаратан О. Социальная стратификация. М., 1995; Тихонова Н. Е., Мареева С. В. Средний класс: теория и реальность. М.: Альфа-М, 2009; Лежнина Ю. П. Социальные неравенства и социальная мобильность. În: Социальные неравенства и социальная политика в современной России. М.: Наука, 2008; Mărginean, I., Larionescu, M., Neagu G. Constituirea clasei mijlocii în România. București: Editura Economică, 2006; Bădescu G. Atitudini și percepții privind inegalitatea socială în România, București 2003; Abraham D. România rurală și România urbană la un deceniu de «reformă». Schimbări în structura socială a României în perioada 1990 –1999. București: Editura Mica Valahie, 2003; Timuș A. Structura și stratificarea socială în condițiile actuale cer măsuri raționale de reglare a inegalității sociale. În: Raționalizarea vieții. Argumentul social. Chișinău: "Print-Caro" SRL, 2011, p.p.164-175.
4. Mărginean I., Larionescu M., Neagu G. Constituirea clasei mijlocii în România. București: Editura Economică, 2006, p. 89
5. Радаев В., Шкаратан О. Социальная стратификация, М., 1995, p. 5.
6. Тихонова Н. Малообеспеченные в современной России: специфика уровня и образа жизни. În: Социсс, 2009, nr. 5, p. 39.
7. Zamfir C., Vlăsceanu L. Op. cit., p. 387.
8. Raportul Național de Dezvoltare Umană. Republica Moldova. 2010/2011, p. 27.
9. Ibidem, p. 14.
10. Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova pe anii 2008-2011, p. 35.
11. Barometrul opiniei publice, noiembrie 2011.

7. ASPECTE ALE STRATIFICĂRII SOCIOPROFESIONALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Angela MOCANU, doctor în sociologie

Perpetuarea schimbărilor în Republica Moldova a cuprins toate sferile vieții, aducând după sine atât probleme de ordin economic, cât și spiritual. Populația nu are acces egal la valorile de importanță vitală. Accesul la studii nu face excepție, căci anume studiile îi oferă persoanei o mai mare posibilitate de a-și alege poziția socială. În mod constant, educația a fost considerată un mijloc de egalizare, și că educația universală va contribui la reducerea inegalităților de avere și putere. În ce măsură această idee este astăzi realizată? Cu certitudine nu putem obține un răspuns prompt la această întrebare. S-au efectuat multe cercetări sociologice în această direcție, de exemplu studiul lui James Coleman asupra inegalităților din educație în SUA. Rezultatele acestei cercetări sunt clare: educația tinde să exprime și să reafirme inegalitățile existente într-o măsură mult mai mare decât tinde să le schimbe.

În acest studiu ne-am propus să analizăm rolul nivelului de instruire în formarea structurii sociale, care sunt profesiile cele mai prestigioase și de ce, cât de accesibile sunt studiile în Republica Moldova, care este percepția calității studiilor în viziunea respon-

denților. În calitate de material empiric am utilizat rezultatele cercetării realizare de Secția Sociologie în cadrul proiectului *Evoluția stratificării sociale în condițiile transformării societății și perspectivei de integrare europeană a Republicii Moldova*, unele rezultate ale investigației realizate de Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova în anul 2011 și chestionării experților din domeniul învățământului și culturii în același an, au fost de asemenea utilizate și date statistice.

În literatura de specialitate sunt două tradiții teoretice care își dispută contribuția esențială în definirea clasei sociale: teoria marxistă și teoria weberiană. Conform teoriei lui Karl Marx, funcționarea structurilor obiective, în speță a raporturilor de proprietate și de producție predomină interesele, capacitățile și comportamentele actorilor sociali, iar în viziunea lui Max Weber clasele sociale sunt părți constitutive ale concepției sale asupra acțiunii sociale. Clasele sociale nu mai sunt produsul unor structuri obiective, ci o formă specifică a acțiunii sociale, care trebuie înțeleasă și explicată în termenii sistemelor de semnificații (raționale, tradiționale, axiologice, carismatice) implicate în pozițiile comune deținute de indivizi în cadrul pieței.

Dimensiunea economică a clasei este relativizată și lărgită în concepția weberiană. Alături de proprietate, care la Marx era categoria fundamentală a poziției de clasă, Weber introduce și alte diferențieri economice, considerate la fel de importante, cum sunt calificările, abilitățile, disponibilitățile care influențează condițiile și tipurile de ocupații, nivelul veniturilor obținute, securitatea slujbei etc. [1,15]

Implicații majore asupra configurației și evoluției stratificării sociale o are și creșterea nivelului de educație a populației. Cercetătorii în domeniu apreciază că, în ultimele decenii, a avut loc o creștere considerabilă a nivelului de educație a populației. În societățile occidentale, 70-80% dintr-o generație finalizează învățământul mediu și mai mult de jumătate dintre aceștia își continuă studiile într-o formă de învățământ superior, în timp ce numărul poziției intermediare și înalte din cadrul ierarhiei sociale a evoluat mult mai lent. Astfel, o parte importantă a absolvenților de învățământ mediu, dar și superior, trebuie să ocupe poziții sociale aflate sub nivelul lor de pregătire, fapt care duce la sentimente de frustrare, neîncredere în școală. [1,152] Nivelul de studii influențează asupra autoestimării sociale. Persoanele cu studii superioare și medii de specialitate se autopozitionează în ierarhia socială preponderent la nivele superioare, spre deosebire de respondenții cu studii medii sau primare, care sunt mult mai pesimiști în această privință.

Tabela 1. Autopozitionarea într-un grup social în dependență de nivelul de studii

Persoane cu venituri ca ale Dvs., din care grup social credeți că fac parte?	Nivelul de instruire						Total
	Univer-sitar	Mediu de spe-cialitate	Mediu general și liceu	Gene-ral – obliga-toriu	Pri-mar	Fără studii	
Către oameni foarte bogați (grupul oligarhic)	33,3%	44,4%	22,3%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
Către oameni bogați, care au tot ce le trebuie, fără restricții de consum (grupul social înalt)	35,7%	21,4%	17,1%	14,3%	7,2%	4,3%	100,0%

Către oameni înstăriți, care nu-și permit procurarea lucrurilor luxoase (primul strat al grupului mediu)	35,8%	32,1%	11,1%	18,5%	2,5%	0,0%	100,0%
Către oameni nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii (al doilea strat al grupului mediu)	36,1%	39,6%	12,4%	9,8%	0,6%	1,5%	100,0%
Către oameni prost asigurați, care se află la limita sărăciei (grupul social de jos)	22,6%	39,5%	9,5%	21,1%	5,8%	1,6%	100,0%
Către oameni săraci, care permanent duc lipsa celor necesare (grupul social cel mai de jos)	17,6%	23,0%	10,8%	32,4%	9,5%	6,8%	100,0%

Aceeași tendință este confirmată și de către datele statistice, care denotă o rată de ocupare mult mai înaltă a populației cu studii superioare și medii de specialitate. De menționat că același raport se menține din an în an, deși din anul 2005 până în anul 2011 rata de ocupare a populației cu studii superioare a scăzut cu zece unități; aceeași tendință se atestă și la persoanele cu un nivel mai jos de studii, asta pentru că a scăzut rata generală a populației ocupate. (Vezi Tabelul 2)

Tabelul 2. Rata de ocupare a populației după nivelul de instruire

Nivelul de studii	a. 2005	a. 2006	a. 2007	a. 2008	a. 2009	a. 2010	a. 2011
superior	69,5	66,3	66,5	64,9	62,2	60,6	59,2
Mediu de specialitate	58,3	55,4	56,9	56,1	52,1	48,9	50,6
Secundar profesional	56,9	55,2	54,9	54,5	50,4	49,4	50,0
Liceal, mediu general	43,4	37,4	37,3	37,2	35,8	34,8	35,2
Gimnazial	33,9	30,9	29,8	30,0	26,0	24,9	26,2
Primar sau fără școală	13,4	10,5	8,1	6,2	5,1	3,9	4,5

Sursa: Calculat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova

Studiile superioare devin o prioritate pentru un număr tot mai mare de absolvenți ai instituțiilor de învățământ mediu. În ultimii ani s-a mărit numărul elevilor care își continuă studiile în instituțiile superioare de învățământ. Conform datelor statistice, numărul studenților este unul foarte mare vizavi de cel al absolvenților instituțiilor medii de învățământ, iar numărul absolvenților instituțiilor de învățământ superior la 10000 locuitori este în creștere, din anul 2007 până în 2010 numărul lor s-a mărit cu circa 1/3. (Vezi Tabelul 3)

Tabelul 3. Absolvenții instituțiilor medii de învățământ, studenți ai instituțiilor de învățământ superior în aa.2007-2010

Anul	Absolvenți școli/ licee	Studenți instituții superioare de învățământ	Absolvenți instituții superioare de învățământ la 10000 locuitori
2007	40.506	119.053	56
2008	36.644	110.708	83
2009	35.527	105.786	75
2010	34.878	103.627	80

Sursa: Calculat de autor în baza datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova

De ce vor respondenții să obțină studii superioare? Este o întrebare frecvent abordată, persoanele chestionate răspund la ea în felul următor: circa 70% afirmă că oamenii vor să obțină studii superioare pentru a avea un post de lucru mai bine plătit, aproape fiecare al doilea respondent consideră că aceasta îi va permite să obțină un statut mai înalt în societate, fiecare a treia persoană interviuată consideră că în Republica Moldova este o „modă” să obții studii superioare, fiecare a cincea persoană consideră că obținerea studiilor superioare îi va permite să treacă cu traiul la oraș și să aibă o viață mai ușoară. Asupra acestui moment am vrea să ne reținem atenția. Un număr semnificativ de respondenți speră că studiile superioare ar putea să le îmbunătățească situația materială dificilă în care se află, dacă nu a lor, atunci a copiilor. Conform rezultatelor investigației noastre sociologice, majoritatea celor care consideră că astăzi sunt necesare studiile superioare au o situație materială precară. (Vezi Tabelul 4)

Tabelul 4. Studiile necesare în dependență de veniturile familiei

		Cum apreciați veniturile actuale ale familiei Dvs.?					
		Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	Ne ajung numai pentru strictul necesar	Ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne permitem cumpararea unor bunuri mai scumpe	Reușim sa cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restrângeri în alte domenii	Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne limităm la ceva	Greu de spus
Ce fel de studii credeți că sunt mai necesare astăzi?	Studii superioare	23,7%	19,7%	9,9%	3,3%	0,4%	1,0%
	Studii medii profesionale	8,3%	10,0%	5,1%	1,9%	0,1%	0,4%
	Medii complete	1,5%	1,9%	0,9%	1,0%	0,1%	0,1%
	Medii incomplete	1,3%	0,1%	–	–	–	–
	Nu știu, nu răspund	4,7%	2,2%	1,0%	0,6%	0,1%	3 0,4%

Un motiv de a face facultate ar putea fi și accesibilitatea studiilor. Studiile superioare în viziunea respondenților sunt accesibile, de această părere sunt aproape jumătate din ei, indiferent de nivelul lor de instruire, care afirmă că populația are acces la studiile dorite într-o măsură satisfăcătoare. Însă gradul mai sporit de accesibilitate a studiilor diferă în funcție de nivelul studiilor persoanelor interviuate. Cu cât persoana este mai instruită, cu atât percepția de accesibilitate a studiilor crește.

Accesibilitatea studiilor diferă și în funcție de venitul respondenților. Persoanele cu venituri mici și foarte mici afirmă că accesul la studii este scăzut și foarte scăzut – circa 1/3 din respondenți sunt de această părere. Persoanele cu venituri mici sunt cei mai puțin informați cu privire la accesibilitatea studiilor, ei sunt cei mai mulți care nu se pot pronunța vizavi de această problemă – fiecare a patra persoană cu venituri mici nu poate spune dacă studiile dorite de ei sau cei apropiați sunt sau nu accesibile.

Tabelul 5. Accesibilitatea studiilor în funcție de nivelul de instruire

Nivelul de instruire	Caracterizați accesibilitatea la studiile dorite de Dvs. și de cei apropiați					
	Foarte scăzută	Scăzută	Satisfacatoare	Ridicată	Foarte ridicată	Greu de spus
Universitar	9,7%	20,2%	51,9%	9,3%	4,3%	4,6%
Mediu de specialitate	12,0%	22,3%	48,9%	3,9%	2,7%	10,2%
Mediu general și liceu	13,3%	21,7%	40,0%	10,0%	2,5%	12,5%
General – obligatoriu	16,3%	29,7%	34,8%	3,5%	0,0%	15,7%
Primar	17,4%	30,8%	34,3%	0,0%	0,0%	17,4%
Fără studii	6,7%	6,6%	46,7%	0,0%	0,0%	40,0%

Conform rezultatelor investigației noastre, mai mult de jumătate de respondenți optează pentru studiile superioare, o mare parte însă nu este satisfăcută de calitatea lor. Circa ¼ din respondenți sunt nesatisfăcuți sau complet nesatisfăcuți de calitatea studiilor universitare din Republica Moldova. Nu este evaluată mai pozitiv nici calitatea învățământului preuniversitar. Cea mai dificilă situație la acest capitol, după părerea experților, este în gimnaziile și liceele din localitățile rurale. Doar 15% o apreciază ca fiind una „bună și foarte bună”. Pe când „proastă și foarte proastă” este considerată de 43%, adică aproape jumătate din respondenți. Mai bine stau lucrurile, în opinia experților, în instituțiile din localitățile urbane, unde calitatea studiilor este considerată ca fiind una „bună și foarte bună” de către circa 40%. Cea mai bună situație la acest capitol rămâne a fi în instituțiile de învățământ din municipiul Chișinău: circa 2/3 din respondenți consideră calitatea studiilor de aici „bună și foarte bună”.

Deși teoretic toate instituțiile preuniversitare de învățământ ar trebui să fie în condiții similare, căci în sistemul de instruire predomină învățământul de stat, situația diferă în funcție de tipul localității. Gimnaziile și liceele din localitățile rurale se confruntă cu un șir de probleme foarte grave: lipsa cadrelor didactice, asigurarea tehnico-materială a instituțiilor, copiii neșcolarizați etc. Afirmăția foarte des întâlnită câteva decenii în urmă „carte se face peste tot, este nevoie doar de dorință și străduință” deja nu mai este valabilă, iar aceasta înseamnă acces inegal la studii.

Una din problemele stringente ale instituțiilor preuniversitare de învățământ este îmbătrânirea cadrelor didactice. Conform datelor statistice, numărul pedagogilor de vârstă pensionară este în continuă creștere: în anul de învățământ 2001-2002 ponderea pedagogilor de vârstă pensionară din cadrul instituțiilor preuniversitare de învățământ constituia 6,6%, iar către anul 2010-2011 a constituit 19,6%. Este indiscutabil faptul că școala are nevoie de profesori cu experiență, de cunoștințele și echilibrul lor, însă toate acestea sunt bune doar atunci când sunt îmbinate armonios cu energia și abnegația tinerilor specialiști. (vezi Fig.1)

După absolvirea instituției superioare de profil, tinerii nu vor să activeze în domeniul pedagogiei. Și mai puțini sunt acei care intenționează după facultate să se stabilească cu traiul într-o localitate rurală. Conform rezultatelor cercetării noastre, majoritatea respondenților invocă în calitate de prim-criteriu unei profesii prestigioase remunerarea înaltă, iar atunci când sunt rugați să numească cele mai prestigioase profesii în top au selectat nu tocmai pe cele mai bine plătite. Cea mai prestigioasă profesie este cea de jurist (44%),

după care urmează cea de medic – 43%), profesor – 31%, economist – 30%, programator – 22%. Acestea sunt primele cinci profesii considerate cele mai prestigioase, deși în calitate de prim-criteriu al prestigiului profesiei este invocat cel al venitului oferit de aceasta. Putem ușor observa că doar cea de economist și programator ar putea satisface dezideratul respondenților, deoarece salariul mediu pe economie în acest domeniu este cel mai înalt, celelalte – mai puțin, doar dacă se au în vedere și alte surse de venit decât cele oficiale.

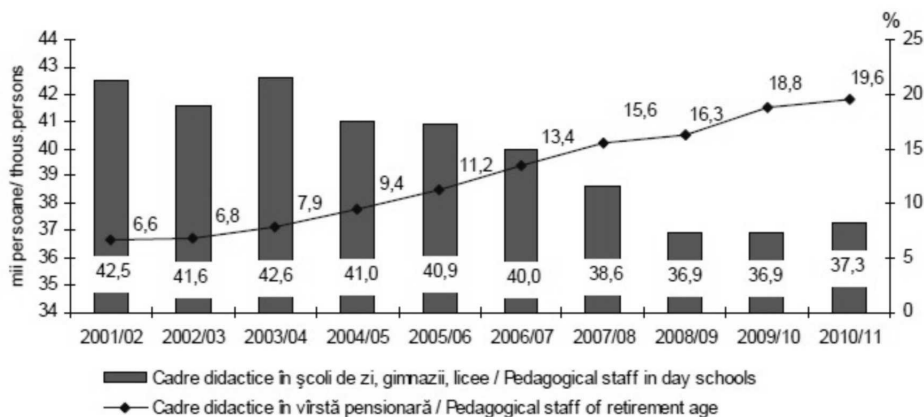

Fig.1 Pondere cadrelor didactice de vârstă pensionară

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova

Aceste profesii, deși sunt prost remunerate, se află în topul celor mai prestigioase din mai multe considerente. Pentru sectorul rural, care reprezintă 61% din eșantion, sunt o sursă de venit stabil, ceea ce nu poate fi spus despre activitățile în sectorul agrar. Tot în localitățile rurale se mai păstrează încă tradițiile, care invocă profesiilor de medic și profesor un statut social aparte, net superior celorlalte.

Tabelul 6. Ratingul prestigiului profesiei

Nr.	Denumirea profesiei	în primul rând	în al doilea rând	în al treilea rând	Total	Ratingul profesiei
1	Jurist	23,7	11,9	8,1	43,7	I
2	Medic	11,6	8,8	22,9	43,3	II
3	Profesor	12,0	11,6	7,1	30,7	III
4	Economist	10,9	12,3	6,4	29,6	IV
5	Programator	11,9	4,8	5,4	22,1	V
6	Contabil	4,2	8,1	5,8	18,1	VI
7	Antreprenor	5,5	5,7	5,5	16,7	VII
8	Farmacist	4,8	3,7	4,2	12,7	VIII
9	Lector universitar	2,2	4,0	2,9	9,1	IX
10	Polițist	1,1	3,7	3,9	8,7	X
11	Constructor	2,2	4,0	2,2	8,4	XI

12	Jurnalist	0,8	3,0	2,3	6,1	XII
13	Lucrător social	1,1	1,6	3,2	5,9	XIII
14	Inginer	1,3	2,3	1,6	5,2	XIV
15	Fermier	1,1	1,7	2,3	5,1	XV
16	Agronom	0,8	1,8	2,2	4,8	XVI
17	Militar	0,4	2,3	1,9	4,6	XVII
18	Bucătar	0,4	2,0	1,6	4,0	XVIII
19	Cercetător științific	0,4	2,3	1,2	3,9	XIX
20	Frizer, cosmetician	0,6	0,7	2,0	3,3	XX

După cum am menționat anterior, venitul este un criteriu important în determinarea prestigiului profesiei, majoritatea respondenților (43%) considerând astfel. Gradul de solicitare pe piața muncii – un alt criteriu al prestigiului profesiei, mai mult de 1/3 din cei chestionați invocă acest criteriu drept unul foarte important. Mai puțin de 1/3 de respondenți consideră că o profesie prestigioasă este neapărat și una interesantă. Cu alte cuvinte, prestigiul profesiei, în viziunea majorității respondenților, este determinat de aspectul financiar. Aceasta este indirect afirmată și de următoarele cifre: la întrebarea *Cât de mult vă place profesia Dvs.* mai mult de 1/3 din cei chestionați au răspuns că le place doar într-o oarecare măsură, majoritatea care au optat pentru această variantă de răspuns sunt cei cu venituri foarte mici. Nimeni cu venituri mari n-a indicat că nu i-ar plăcea profesia pe care o are. Deci, putem presupune că asigurarea materială îi oferă persoanei un grad de libertate mai înalt în alegerea profesiei, și nu doar salariul este criteriul determinant în aceasta.

Este ușor de observat că din topul celor mai prestigioase cinci profesii fac parte cele din sfera muncii intelectuale, profesiile ce țin de munca fizică rămân în afara preferințelor respondenților, deși pe piața muncii sunt solicitați muncitorii calificați. O explicație ar fi că din partea organelor de resort nu se face prea mult pentru a le promova și a oferi studii de calitate care ar corespunde cerințelor și tehnologiilor actuale existente.

În prezent, situația din domeniul învățământului profesional este destul de dificilă. În anul 2003, școlile profesionale polivalente au fost transformate în școli profesionale, fiind eliminat bacalaureatul din programul școlar. Absolvenții primesc un certificat de absolvire și o anexă, unde sunt indicate disciplinele studiate și notele. Cei care vor să susțină BAC-ul trebuie să meargă la liceu. Teoretic ar părea simplu, însă nu și practic, deoarece apar un șir de probleme de ordin psihologic și chiar material. Unii reprezentanți ai sistemului de instruire profesională ar vedea ieșirea din situația creată în aplicarea în practică a noii reforme a învățământului vocațional/tehnic, al noului Cod al Educației, care ar reglementa clar condițiile de formare a claselor de liceu și ar oferi posibilitate tinerilor să susțină bacalaureatul, iar regulamentele de funcționare ale școlilor ar viza crearea unor parteneriate durabile cu agenții economici, astfel ca ei să dicteze numărul de specialiști și calificările necesare, și ar scădea considerabil dificultățile în pregătirea cadrelor muncitorești.

În ultimii 15-20 de ani s-a creat un nou model al comportamentului de instruire și angajării în câmpul muncii a tinerilor la începutul activității sale independente. În condițiile actuale are loc sporirea investițiilor în capitalul uman și studii (un număr tot mai mare de

absolvenți tind să obțină studii medii complete și superioare). De multe ori tânărul obține nu doar o singură profesie, ci două sau trei, iar aceasta îl face să se încadreze mai târziu în câmpul muncii. O altă schimbare este că mulți studenți combină activitatea de muncă cu studiile, fapt care era mai rar întâlnit în perioada sovietică. [3,22]

După absolvirea instituției preuniversitare de învățământ tinerei consacră o perioadă foarte mare de timp studiilor profesionale, deseori obțin și studii complementare. Studiile decurg paralel cu activitatea de muncă sau se schimbă una pe alta. Adică absolvenții cheltuie mai mult timp pentru studii decât anterior. Câțiva ani în urmă circula ideea precum că acest lucru se întâmplă din cauza nedorinței tinerilor să înceapă activitatea de muncă deoarece este mai comod să înveți continuu, eschivându-te astfel de responsabilități. Specialiștii din domeniu constată că asemenea situație nu este nouă, în Occident lucrul acesta se întâmplă de mai mult timp și pe piață s-au creat locuri de muncă part time, unde tinerii pot îmbina activitatea de muncă cu studiile. [3,16].

Situația din domeniul economiei are impact asupra tuturor celorlalte sfere ale vieții sociale, de aceea am rugat respondenții să dea o apreciere schimbărilor produse în sfera economică în ultimii doi ani în localitățile urbane și rurale. Însă tipul localității respondenților nu influențează asupra percepției situației economice: majoritatea o consideră nici bună, nici rea – 29% la sat și 33% la oraș, rea – 23% și respectiv 20%. Doar 2% din respondenți apreciază schimbările produse în ultimii doi ani ca unele foarte bune. Evident că de această evaluare, de felul și măsura în care i-au afectat reformele social-economice sunt legate și planurile de viitor ale respondenților. La întrebarea: *Care vă sunt planurile pentru viitorul apropiat?* cei mai mulți respondenți, circa 1/3, au optat pentru obținerea unei remunerații mai bune a muncii. O mare parte din populație planifică să plece peste hotare, aproape fiecare a șasea persoană intenționează să facă acest lucru în viitorul apropiat. Putem presupune că o parte din respondenții care optează pentru obținerea unei munci mai bine plătite vor să facă acest lucru peste hotare din moment ce situația economică la noi în țară este văzută prin prisma unor culori sumbre. În comparație cu rezultatele investigațiilor anterioare, cercetarea recentă denotă creșterea numărului celor care vor să rămână în țară, cel puțin pentru o perioadă apropiată de timp – aproape fiecare a cincea persoană intenționează să-și ridice calificarea profesională.

Planurile pentru viitor sunt determinate într-o măsură destul de mare și de nivelul de venit al respondenților. Persoanele cu un venit mic și foarte mic intenționează în viitorul apropiat să-și ridice calificarea – aproape fiecare a cincea persoană își dorește acest lucru. Și doar 5% din respondenții cu acest nivel de venit intenționează să-și schimbe locul de muncă, în același timp ¼ din ei ar dori să obțină o remunerare mai înaltă a muncii. Peste hotare, după cum și era de așteptat, intenționează să plece tot persoanele cu venituri reduse – fiecare a opta persoană intenționează să-și găsească un loc de lucru în afara țării. Este extrem de mic numărul celor care ar vrea să însușească o altă profesie – conform rezultatelor cercetării, am obținut un procent al nivelului marjei de eroare a investigației pentru cei cu venituri modeste, iar respondenții asigurați nici nu includ însușirea unei noi profesii în planurile lor pentru viitorul apropiat. Deci, mobilitatea profesională, chiar și la nivel de intenții, este extrem de redusă, indiferent de nivelul de venit al respondenților.

Vizavi de ridicarea calificării profesionale, cei mai exigenți în această privință sunt persoanele cu studii superioare și medii de specialitate: circa ¼ din respondenți ar vrea să obțină aceasta în viitorul apropiat. Odată cu scăderea nivelului de studii scade brusc și intenția respondenților de a-și ridica nivelul profesional – doar 5% din respondenți cu studii medii (complete și incomplete) și-ar dori aceasta în viitorul apropiat. Aceeași tendință se observă și în intenția de a obține o remunerare mai bună a muncii sau de a pleca la muncă peste hotare: preponderent intenționează persoanele instruite, cu studii superioare sau medii de specialitate.

Actualmente devine tot mai popular termenul de *learning as a life-long process*, ceea ce înseamnă instruire pentru întreg parcursul vieții. Cu doar douăzeci de ani în urmă era suficient să obții o singură profesie și/sau calificare și să activezi doar într-un singur domeniu, fără mari schimbări, pe întreaga perioadă activă a vieții profesionale. Acum însă acest lucru este imposibil. Noile tehnologii apar și sunt implementate foarte rapid, aceasta se referă atât la munca intelectuală, cât și la cea fizică.

În această ordine de idei, un rol important îi revine mobilității profesionale sau/și sociale. În opinia lui A. Toffler, cunoștințele devin tot mai trecătoare. Adevărul de astăzi mâine poate deveni o iluzie. Individul însă trebuie să învețe și să cunoască faptele și datele existente. În societatea în care individul își schimbă locul de muncă, de trai, relațiile sociale acordă o prioritate mare eficienței învățământului. Școala de mâine trebuie să ofere nu doar informații, ci și metode de lucru cu ea. Elevii și studenții trebuie să se poată debarasa de ideile vechi, să știe când și cum să le schimbe. Cu alte cuvinte, ei trebuie să învețe a învăța. Omul necărturar al zilei de mâine va fi nu cel care nu poate citi, dar acel care nu a învățat să învețe. Aceasta le va permite persoanelor mai ușor să se încadreze pe piața muncii, să fie mai flexibile și să facă față cerințelor profesionale permanent schimbătoare.

În cadrul investigației noastre am încercat să aflăm care este mobilitatea profesională a respondenților. La întrebarea dacă pe parcursul activității și-au schimbat profesia, circa 1/3 au răspuns afirmativ. Analizând datele, observăm că studiile influențează asupra mobilității profesionale. Conform rezultatelor cercetării, persoanele cu studii universitare și medii de specialitate și-au schimbat cel mai des profesia pe parcursul activității sale – fiecare a patra persoană. Odată cu scăderea nivelului de studii scade și mobilitatea profesională.

Tabelul 7. Mobilitatea profesională în funcție de nivelul de studii

Pe parcursul activității Dvs., v-ați schimbat profesia?	Nivelul de instruire					
	Univer-sitar	Mediu de speci-alitate	Mediu gene-ral și liceu	General obligatoriu	Primar	Fără studii
Da	10,8%	15,5%	4,1%	5,3%	1,4%	0,8%
Nu	20,2%	21,4%	6,9%	10,8%	1,5%	1,5%

În concluzie putem spune că nivelul de venit și instruire este determinant în construirea planurilor de viitor al respondenților. Cu cât studiile respondenților sunt mai avansate, cu atât aspirațiile și planurile de viitor ale lor sunt mai optimiste. Totodată, acești

respondenți sunt mai exigenți față de nivelul lor de pregătire și, evident, au un grad de informare mai înalt. Nivelul de studii influențează asupra autoestimării sociale. Persoanele cu studii superioare și medii de specialitate se autopozitionează în ierarhia socială preponderent la nivele superioare, spre deosebire de respondenții cu studii medii sau primare, care sunt mult mai pesimiști în această privință.

Nivelul de venit influențează și asupra intențiilor mobilității profesionale a respondenților. Odată cu creșterea nivelului de venit scad intențiile respondenților de a-și schimba profesia sau domeniul în care activează. Deși unul din motivele principale ale intenției schimbării profesiei este salariul mic la locul de muncă pe care îl dețin actual, foarte puțini sunt cei care ar intenționa să-și deschidă o afacere pe cont propriu sau că ar dori să activeze în sfera privată. Majoritatea respondenților optează pentru sectorul bugetar, deoarece situația în această sferă este relativ stabilă. Această stare de lucruri se atestă în special în localitățile rurale, unde sfera bugetară le permite oamenilor să dispună de un venit nu prea mare dar fără riscuri.

Un rol deosebit de important în formarea ierarhiei valorilor socioprofesionale îl au instituțiile de învățământ. De aceea sincronizarea învățământului național la cerințele vieții, valorile și principiile europene este unul din scopurile declarate ale politicilor educaționale. Astfel, reforma instituțiilor medii de învățământ poate fi implementată prin ridicarea bunăstării populației, prin schimbarea atitudinii față de procesul de învățământ, prin conștientizarea organelor de resort, inclusiv a celor locale, că de la școală începe totul, inclusiv depășirea crizei materiale a societății. Fără un proces de învățământ pe potriva avansării societății, pe care ne-o propunem, vom crește o generație inaptă să muncească calitativ, o generație de neprofesioniști. Dacă tindem să construim o societate de succes, trebuie să ținem cont că viitorul aparține cunoștințelor, iar capitalul uman este valoarea cea mai de preț de care dispune omenirea.

BIBLIOGRAFIE

1. Larionescu M. Constituirea clasei mijlocii în România. București: Editura All, 2007.
2. Giddens A. *Sociologie*, București: Editura All, 2000.
3. Независимая газета, 13 апреля 2001.
4. Днепров Э.Д. Ушинский и современность. Москва: Издательский Дом ГУ ВШЭ, 2007. – 232 с.
5. Константиновский Д.Л., Чередниченко Т.А., Вознесенская Е.Д. Российский студент сегодня: учёба плюс работа. Москва, 2002.
6. Телегина Г.В. Образование в течении жизни: институализация в европейском контексте и её оценка// Непрерывное образование в политическом и экономическом контекстах / Отв. ред. Г.А.Ключарёв. Москва, 2008, р. 16-37.

8. PROFILUL SOCIAL AL ELITEI POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ana GORBAN, cercetător științific stagiar

În general, politica este percepută ca un domeniu dominat de elite. Conform teoriei elitiste a renumitului savant italian V. Pareto, însăși dinamica socială poate fi explicată prin fenomenul circularii elitelor. “Ele apar în păturile cele mai de jos, prin luptă se ridică în cele de sus acolo “înfloresc” și în sfârșit se epuizează și dispar. Acest circuit al elitelor

prezintă legea universală a istoriei”[1]. Acest grup social, fiind înzestrat cu indici maximi de capacitate, reprezintă întreaga societate, în special dacă ne referim la elita politică care acționează în condițiile unei democrații indirecte.

Analiza profilului social al elitei politice permite evidențierea specificului fiecărui ciclu sociopolitic, care se referă, de obicei, la perioada unei anumite legislaturi. Elita politică moldovenească a fost formată în mare parte la începutul anilor '90 ai secolului trecut, pe baza fostei nomenclaturii de partid, ceea ce contravine practicii statelor est-europene, care au schimbat componența corpului funcționarilor publici, în special a celor superiori, odată cu căderea regimurilor comuniste și destrămarea URSS[2]. În pofida faptului că în Republica Moldova schimbarea elitei practic nu a avut loc, iar noul stat independent a moștenit birocrăția sovietică, totuși în ultimii ani componența elitei politice autohtone înregistrează anumite schimbări, în special după anul 2009 înapoi.

Recrutarea elitei politice este strâns legată de mobilitatea și stratificarea general socială și în special cea politică. În acest context, politologul autohton P. Varzari remarcă următoarele: „Stratificarea politică fixează volumul de putere al subiecților politici în raport cu nivelul dominației politice, locul și rolul lor în sistemul politic al societății” [3]. Această ierarhizare se produce în funcție de asemenea criterii ca statut și prestigiu social, studiile primite, profesia practică, valorile materiale deținute ș.a. [4] Anume aceste caracteristici, pe lângă cele sociodemografice, cum ar fi vârsta și sexul, pot caracteriza profilul social al elitei politice în cadrul unui asemenea proces inerent unui regim democratic, cum ar fi circulația elitelor.

Trebuie să recunoaștem, la capitolul recrutării elitelor, sistemul politic autohton mai suferă de unele probleme și deficiențe, iar procesul de selectare a cadrelor pentru guvernare nu este unul deloc perfect din perspectiva respectării unei asemenea cerințe cum ar fi “accesul liber la putere”. Reprezentanții păturilor superioare ale societății sunt privilegiați în posibilitatea lor de a face o carieră politică, fiind favorizați de poziția lor socială destul de înaltă (deținere de capital, relații sociale necesare, priorități în accesul la studii).

Scopul acestui studiu rezidă în evidențierea caracteristicilor sociale ale elitei politice din Republica Moldova în dimensiunea lor normativă și empirică, prescriptivă și descriptivă, ideală și reală. În vederea realizării acestui obiectiv, vom apela la rezultatele a două cercetări sociologice organizate de colaboratorii Secției Sociologie a Institutului Integrare Europeană și Științe Politice al AȘM. Un sondaj este realizat în rândul experților în domeniul politic (noiembrie 2011, eșantion – 103 de experți, printre care reprezentanții ONG-urilor de profil, funcționarii din cadrul primăriei mun. Chișinău și ai Guvernului Republicii Moldova, deputații Parlamentului Republicii Moldova) și altul adresat populației rurale din toate regiunile Republicii Moldova (mai-iunie 2012, eșantion – 725 de persoane, deținători de cote agricole).

Pe lângă metoda anchetei vom aplica metoda analizei secundare cu folosirea datelor electoralelor din cadrul alegerilor parlamentare 2001, 2005 și 2010, adaptându-le la scopul cercetării noastre, și anume dezvăluirea profilului social al elitei politice din Republica Moldova, în special a celei parlamentare.

Poziția în partid

În primul rând vom analiza un asemenea parametru al stratificării politice cum ar fi apartenența la structuri partinice. În ce măsură calitatea de membru de partid favorizează șansele individului de a accede la putere? Astfel, din această perspectivă, vom compara rezultatele obținute în cadrul chestionării populației rurale și a analizei secundare a datelor electoralelor (*Tabelele 1, 2*).

Tabelul 1. Dvs. sunteți membru al unui partid sau mișcări social-politice?

(Ancheta gospodăriilor rurale, eșantion 725 persoane)

	Frecvența	Procent
Da	86	11,9
Nu	601	82,9
Nu-i răspuns	38	5,2
Total	725	100,0

Tabelul 2. Repartizarea deputaților după poziția lor în cadrul partidului, în %

Poziția în partid	2001 [5]	2005 [6]	2010 [7]
Funcționari de partid	17,8	34,7	31,7
Membri de partid	58,4	51,5	55,5
Apartinici	23,8	13,9	12,9

După cum ne demonstrează datele, aproximativ fiecare al zecelea reprezentant al populației rurale este membru al unui partid. Dacă comparăm acest procent cu cel care reflectă poziția partinică a elitei parlamentare, atunci observăm că, cota persoanelor care au reușit să obțină mandatul de deputat nefiind oficial membri de partid este una minoră și chiar scade. Dacă în cadrul legislaturii a XV-a (Parlamentul ales la 25 februarie 2001) aproape fiecare al patrulea deputat era apartinic, atunci în cadrul legislaturii a XIX-a (alese la 28 noiembrie 2010) în Parlament au reușit să treacă numai 12,9% de candidați fără statut de membru de partid. În același timp, constatăm creșterea numărului funcționarilor de partid în componența elitei parlamentare: de la 17,8% în 2001 până la 31,7% în 2010.

Aceasta remarcă faptul că procesul de recrutare a elitei parlamentare este mediat de selectarea candidaților la nivel de partid. Pentru accederea la putere candidatul trebuie să-și dovedească devotamentul politic prin asocierea lui formală la structura partinică – cea locomotivă care îl va promova la structurile politice superioare. Plus la aceasta, dacă candidatul va reuși să transforme activitatea lui partinică în una profesională, adică să obțină calitatea funcționarului de partid, șansele lui de a accede la putere cresc considerabil.

Vârsta

Următorul parametru al profilului social al elitei parlamentare autohtone este vârsta. În acest caz rezultatele obținute sunt destul de încurajatoare, semnalând tendința pozitivă de “întinerire” a cadrelor politice (*Tabelul 3*).

Tabelul 3. Repartizarea deputaților după vârstă, în %

Categoria de vârstă	2001	2005	2010
18-29 ani	1,0	2,0	3,0
30-44 ani	11,9	19,8	41,6
45-59 ani	73,3	56,4	48,5
Mai mult de 60 de ani	13,9	18,8	6,9

Astfel, observăm schimbări destul de semnificative în componența deputaților în funcție de vârstă din anul 2001 încoace. În esență, toate legislaturile Republicii Moldova după obținerea independenței și până la anii 2009-2010 reproduceau specificul elitei politice de pe timpurile sovietice: suprareprezentarea persoanelor de vârsta a treia și subreprezentarea tinerilor în cadrul structurilor puterii publice (*Tabelul 4*).

Tabelul 4. Dinamica vârstei medii a elitei politice moldovenești în perioada sovietică și după obținerea independenței [8]

	Elita parlamentară	Elita guvernamentală
L.Brejnev	41,9	61,0
M.Gorbaciov	44,0	56,2
M.Snegur	57,37	52,9
P.Lucinschi	54,34	46,1
V.Voronin (mandat 2001-2005)	55,41	53,35

Continuitatea acestei tendințe – dominarea în cadrul elitei politice a persoanelor de vârstă înaintată pe parcursul aproape a 20 de ani după destrămarea Uniunii Sovietice – se explică prin simplul motiv că guvernării autohtone au avut rădăcini nomenclaturiste. Cu atât mai mult, criteriul vârstei este legat și de primul analizat de noi – cel al poziției în cadrul partidului. Persoanele tinere pur și simplu nu reușesc să se afirme în calitate de funcționari partinici experimentați și rămân la treptele inferioare ale ierarhiei de partid. În schimb cei vârstnici, care și-au dus slujba în cadrul partidului timp de zeci de ani și au reușit să obțină poziții partinice de vârf, sunt cu mult mai favorizați în cadrul competiției electorale.

Cu toate acestea, datele din *Tabelul 3* indică o tendință favorabilă: în cadrul actualei legislaturi, mai mult de 40% de candidați care au obținut mandatul de deputat sunt reprezentanții celei mai active și productive categorii de vârstă – 30-44 de ani (în comparație cu 11,9% în Parlamentul ales la 25.02.2001).

Aspectul gender

Recrutarea elitei parlamentare în funcție de sex atestă prezența continuă a unui monopol masculin în viața politică din Republica Moldova. Ca și în cazul tinerilor, remarcăm subprezența femeilor în structurile puterii, însă după cum arată datele cercetării, se înregistrează totuși o tendință de îmbunătățire a situației la capitolul reprezentării feminine în politica autohtonă (*Tabelul 5*).

Tabelul 5. Cota femeilor în cadrul elitei parlamentare, în %

2001	2005	2010
9,9	21,8	19,8

Deci, în cadrul actualei legislaturi avem aproape o cincime de deputați-femei în comparație cu aproape 10% în anul 2001. În pofida acestui fapt, politica moldovenească este încă departe de a fi "feminizată". Societatea noastră rămâne a fi destul de patriarhală, femeia fiind percepută în mare parte prin prisma rolului ei în cadrul familiei și nu a celui social, profesional, cu atât mai mult politic. Sperăm totuși că procesul de emancipare a societății moldovenești va continua, iar intensificarea lui se va solda cu o reprezentare mai semnificativă a femeilor în viața politică autohtonă.

Studii

Un alt aspect al imaginii elitei parlamentare din Republica Moldova îl constituie acea specializare pe care deputații au reușit să o obțină în cadrul studiilor universitare sau postuniversitare (*Tabelul 6*).

Tabelul 6. Repartizarea deputaților după domeniul general de studii, în %

Domeniul general de studii	2001	2005	2010
Științe tehnice	30,7	31,7	13,9
Științe agricole	18,8	12,9	4,0
Științe juridice	12,9	10,9	25,7
Științe economice	8,9	5,0	14,9
Științe socioumane și pedagogice	19,8	23,8	32,7
Științe ale comunicării (jurnalism)	4,0	5,9	3,0
Medicină	4,0	5,0	5,9

Statistica perioadei sovietice înregistrează predominarea persoanelor cu studii tehnice în cercuri politice elitiste, ceea ce, probabil, inducea tendințe tehnocrate ale puterii respective [9]. Însă odată cu schimbarea puterii și obținerea majorității de către forțele liberal-democrate, în 2009 se observă scăderea bruscă a tehnicienilor în componența parlamentarilor și majorarea cotei celor cu studii de profil socioumanistic (inclusiv în domeniul dreptului și al economiei). De asemenea, remarcăm faptul că actuala legislatură este constituită în exclusivitate de persoane cu studii superioare.

Cum am putea să apreciem tendința de diminuare a numărului deputaților cu studii tehnice și majorarea celor cu diplome în profil socioumanistic? Credem, acest lucru este destul de pozitiv, atâta timp cât în Republica Moldova lipsește o cerere considerabilă în specialiști-tehnicieni, țara noastră neavând un complex tehnico-industrial de factură majoră. Procesul de tranziție spre democrație și economia de piață presupune implicarea activă a specialiștilor în domeniul dreptului și al economiei, care, după cum arată datele statistice din *Tabelul 6*, sunt tot mai activi în viața politică moldovenească și participă nemijlocit la procesul legislativ.

În același timp, trebuie să recunoaștem și o particularitate mai puțin favorabilă a ac-

tualului Parlament, și anume cota scăzută a deputaților cu studii agricole. Specificul agrar al economiei autohtone rămâne în acest caz, probabil, fără atenție și studiere necesară.

Grad științific

O altă caracteristică destul de semnificativă a parlamentarilor se referă la performanțele lor în domeniul științei, materializate în grad științific de doctor în științe sau doctor habilitat. Atestăm și aici o ușoară tendință pozitivă, având la moment aproape 20% de deputați însemnați prin acest titlu (*Tabelul 7*).

Tabelul 7. Cota persoanelor cu grad științific în cadrul elitei parlamentare, în %

2001	2005	2010
14,9	17,8	18,8

Domeniul profesional

În general, analiza experienței profesionale a oamenilor politici din Republica Moldova reproduce schimbările produse la capitolul studiilor. Cota persoanelor cu experiență în domeniul tehnic, industrial și agricol scade drastic în comparație cu legislaturile din 2001 și 2005, însă crește destul de impresionant numărul businessmanilor și funcționarilor publici. Majorarea cotei deputaților care au activat anterior în sfera administrației publice ne sugerează ideea că are loc profesionalizarea elitei politice. Acest lucru se confirmă și prin faptul că în cadrul legislaturii a XIX-a (formate în baza rezultatelor alegerilor din 28 noiembrie 2010) sunt prezenți mai mulți ”foști” deputați care au deja experiența de legiuitor (*Tabelul 8*).

Tabelul 8. Repartizarea deputaților după domeniul profesional, în %

Domeniul profesional	2001	2005	2010
Industrie și tehnică	19,8	20,8	6,9
Mass-media	4,0	5,9	7,9
Agricultură	13,9	14,9	2,0
Economie	10,9	7,9	3,0
Drept	4,0	2,0	9,9
Învățământ și cercetare	16,9	17,8	14,9
Cultură	3,0	3,0	4,0
Medicină	4,0	5,0	5,0
Organele de forță și sistem judiciar	7,0	7,0	4,0
Organizații neguvernamentale (ONG)	4,0	4,0	4,0
Business	6,9	5,0	16,8
Administrație publică	5,9	6,9	21,8
Cota deputaților cu experiența de legiuitor	34,7	46,5	64,3

În acest context prezintă interes opinia populației rurale privind procesul de recrutare a elitei politice și în special acele domenii profesionale care ar trebui să ”livreze” pe piața

politică cadrele necesare. Astfel, în cadrul efectuării anchetei naționale, fermierii și-au exprimat părerea vizavi de acest subiect (*Tabelul 9*).

Tabelul 9. După părerea Dvs., din care sfere oamenii ar trebui să accedă cel mai des la structurile puterii politice?

(Ancheta gospodăriilor rurale, eșantion 725 persoane)

Domeniul profesional	Frecvența	Procent
Sfera puterii de stat (aparatură de stat de nivel republican și local)	256	35,3
Funcționari de partid	107	14,8
Organele de forță (armată, poliție ș.a.)	108	14,9
Economia statului	305	42,1
Business	141	19,4
Educație	353	48,7
Cultură	142	19,6
Religie	84	11,6
Medicină	153	21,1
Organizatii neguvernamentale (ONG)	59	8,1
Altceva	50	6,9

Comparând doleanțele populației cu practica recrutării elitei parlamentare autohtone, constatăm existența unor discrepanțe majore între dezideratele cetățenilor și realitate. Majoritatea respondenților s-au exprimat pentru reprezentarea mai solidă în componența structurilor puterii a persoanelor din sfera educației (48,7%) și cea a economiei statului (42,1%). În realitate însă avem (în prezent) numai circa 15% de deputați din domeniul învățământului și a cercetării și 3% cu experiență în economie.

De asemenea, nu este pe deplin satisfăcută cererea cetățenilor în guvernatori profesioniști, care ar avea competențe și deprinderi solide în sfera administrației publice – mai mult de o treime de respondenți au ales această opțiune, pe când în Parlamentul actual avem de facto 21,8% de deputați cu experiență similară. Apropos, reprezentanții acestei profesii sunt cei mai numeroși în cadrul legislaturii curente, și acest fapt este cu atât mai remarcabil cu cât am avut un alt grup profesional de reprezentare maximă în cadrul Parlamentului de legislatură a XVI-a (din 6 martie 2005) – cel de tehnicieni și lucrători ai complexului industrial (*vezi Tabelul 8*).

Trezește un interes și exprimarea de către cetățeni a ideii reprezentării sferei religioase la nivel politic – această opțiune a fost susținută de 11,6% de respondenți (*Tabelul 9*). Este un procent destul de înalt pentru o țară care pretinde la respectarea unui asemenea principiu democratic cum ar fi separarea bisericii de stat. Totuși, aceasta confirmă existența unei cereri de mesaj religios în rândul populației rurale și o eventuală receptivitate a ei la o ofertă electorală cu un asemenea conținut.

Recomandări privind perfecționarea sistemului electoral

În urma analizei datelor cercetării, atestăm existența unor discrepanțe între profilul social real al elitei autohtone și doleanțele populației privind componența legislativului.

De asemenea, unele caracteristici ale parlamentarilor (cum ar fi, de exemplu, subreprezentarea în Parlament a specialiștilor în agricultură, educație) nu corespund pe deplin exigențelor economiei țării și imperativelor democratice în general (cota redusă a femeilor deputați). Ce soluție ar putea fi propusă în vederea ajustării sistemului de recrutare a cadrelor politice la necesitățile societății noastre? În acest scop ne adresăm la opinia fermierilor, care au fost solicitați să-și exprime părerea în acest sens (*Tabelul 10*).

Tabelul 10. După părerea Dvs, ar trebui introduse careva modificări în sistemul electoral al Republicii Moldova, și dacă da, atunci care?

(Ancheta gospodăriilor rurale, eșantion 725 persoane)

	Frecvența	Procent
Alegerea Președintelui țării de către popor și nu de Parlament	546	75,3
Stipularea în legislație a obligativității participării la vot a cetățenilor (amenzi sau alte sancțiuni)	63	8,7
Renunțarea la sistemul de alegere a deputaților după liste comune de partid	177	24,4
Introducerea sistemului electoral mixt	79	10,9
Stipularea în legislație a responsabilității deputaților pentru realizarea programului electoral	177	24,4
Revocarea deputatului în cazul ieșirii acestuia din fracțiunea celui partid, pe listele căruia el a trecut în Parlament	126	17,4
Altceva	15	2,1
Nu sunt necesare modificări	13	1,8
Greu de spus	103	14,2

Astfel, în ceea ce ține de perfecționarea sistemului electoral al alegerilor în Parlament cetățenii s-au pronunțat pentru renunțarea la sistemul de alegere a deputaților după liste comune de partid și stipularea în legislație a responsabilității deputaților pentru realizarea programului electoral (câte 24,4%). Aproape 11% de respondenți au susținut ideea introducerii sistemului electoral mixt, care presupune alegerea directă a unei părți de deputați și respectiv instituirea unei responsabilități mai mare a acestora în fața alegătorilor.

Toate aceste soluții par a fi destul de logice, coerente și chiar realizabile în condițiile Republicii Moldova, însă problema constă nu numai în perfecționarea procedurii electorale, care implică în mare parte cerințe tehnice și, probabil, financiare. Problema este însă cu mult mai profundă și se referă la criza administrativă care a afectat societatea moldovenească. Și în acest caz noi nu ne referim la asemenea probleme cum ar fi nealegerea Președintelui sau alte lucruri ce țin mai mult de formă și nu de conținut. În pofida faptului că elita politică actuală a reușit să însușească unii indici mai performanți în comparație cu guvernarea precedentă, devenind mai tânără, mai feminizată și chiar mai profesionistă, totuși ea rămâne a fi destul de închisă și corporatistă, dominată de interese înguste de grup.

O altă problemă a procesului de recrutare a elitei politice autohtone rămâne necorespunderea procedurii de selecție a cadrelor guvernamentale principiului meritocrației. Pentru demonstrarea acestei teze vom apela la datele sondajului (vezi *Tabelul 11*).

Tabelul 11. Cum considerați, ce calități și condiții sunt necesare pentru a accede la structurile puterii politice?

(Ancheta gospodăriilor rurale, eșantion 725 persoane)

	Frecvența	Procent
Să dispui de mijloace financiare mari	310	42,8
Să ai instruire, cultură	356	49,1
Să ai legături personale cu oameni de influență, protecție, susținerea familiei	234	32,3
Să ai ambiții mari în atingerea scopului, capacitatea de a risca, spirit de inițiativă	252	34,8
Abilități, talent	272	37,5
Să muncești mult și insistent	326	45,0
Să știi să dai și/sau iei mită	83	11,4
Participare la mișcările obștești	103	14,2
Capacitatea și dorința de a realiza scopurile progresive de dezvoltare a societății	219	30,2
Autoritate, capacitatea de a comanda	163	22,5

Materialul empiric prezentat mai sus relevă faptul că populația rurală destul de bine conștientizează acele metode prin intermediul cărora se recrutează elita politică autohtonă. În afară de nivelul înalt de instruire și capacitatea de a munci, un eventual candidat la o funcție superioară în cadrul aparatului de stat ar trebui să aibă și resurse financiare, fără de care accesarea la vârful piramidei politice devine foarte problematică, dacă nu imposibilă.

În concluzie, elita politică din Republica Moldova reprezintă o structură destul de contradictorie: ea are o imagine destul de favorabilă și progresistă, însă la moment se caracterizează printr-o funcționalitate și eficiență redusă. Sperăm că pe viitor atât profilul social al guvernanților, cât și acțiunile lor vor corespunde mai mult nevoilor societății.

BIBLIOGRAFIE

1. Ашин Г. Смена элит. În: *Общественные Науки и Современность*, 1995, Nr.1, p. 40.
2. Margarint A. Transformarea elitei politice din Republica Moldova, în "Republica Moldova la începutul mileniului III: realități și perspective". / Coord. V.Moșneaga. Chișinău: CAPTES, 2001.
3. Varzari P. Stratificarea politică a societății în tranziție: abordare de conținut. În: Conferința corpului didactico-științific „Bilanțul activității științifice a USM în anii 2000-2002". vol. II. Chișinău, 2003, p. 237.
4. Margarint A. Dinamica circulației elitei politice din Republica Moldova. În: "Moldoscopia (Probleme de analiză politică). Chișinău: USM, №3 (XXVII), 2004, p. 81.
5. Electorala 2001: Documente și cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova. Chișinău, CEC, 2001.
6. Electorala 2005: documente și cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova. Chișinău, CEC, 2005.
7. Electorala 2010, 28 noiembrie 2010: Documente și cifre cu privire la alegerile parlamentare anticipare de / Comisia Electorală Centrală. Chișinău: S. n., 2011.
8. Margarint A. Dinamica circulației elitei politice din Republica Moldova, p. 90.
9. Ibidem, p. 85.

9. STRATIFICAREA SOCIALĂ A POPULAȚIEI DUPĂ NIVELUL BUNĂSTĂRII MATERIALE

Gheorghe CĂLCĂI, doctor în filosofie

Stratificarea socială se bazează pe inegalitate. Oamenii săraci și cei bogați nu au venituri egale, activitățile lor nu se bucură de același prestigiu, nu au aceeași greutate politică și autoritate în societate. Cu alte cuvinte, ei au poziții diferite sau ocupă locuri diverse în ierarhia socială. Putem vorbi de faptul că stratificarea socială indică împărțirea societății în clase și grupuri sociale, dar se poate de spus că ea descrie și modul de repartizare a oamenilor în spațiul social în corespundere cu statusurile obținute de ei. Baza stratificării o constituie repartizarea inegală a bunurilor materiale, drepturilor și privilegiilor, responsabilităților și îndatoririlor, a puterii și influenței. Problema stratificării sociale capătă o deosebită actualitate astăzi, în condiții când aproape a treia parte a lumii se află în transformare, în tranziție de la societățile totalitare la cele democratice cu relații predominant de piață. Această problemă se referă nu numai la ridicarea nivelului de trai și îmbunătățirea calității vieții, ea poate demonstra mai clar decât altele direcția, tendințele și rezultatele reformelor care s-au promovat în ultimii douăzeci de ani în societatea noastră, urmările lor, în interesele cui au fost realizate.

Constatări preliminare ale categoriilor inegalitate socială și stratificare socială

În decursul ultimelor două decenii, calitativ s-a transformat însăși structura societății, statusul social al majorității membrilor ei. În procesul transformării profunde a societății totalitare membrii ei au fost supuși, fără dorința lor, unui experiment îngrozitor: la ruina potențialului economic și coborârea bruscă a nivelului bunăstării materiale a populației. Acele clase și straturi sociale care până la reformare constituiau "clasa de mijloc" în noile condiții s-au pomenit sărace. În același timp, au apărut noi straturi de populație care formează noua clasă de mijloc și elita societății. Aceste pături sociale au apărut "pe neprins de veste", "peste noapte", deoarece structuri analogice în societatea trecută sau n-au existat, sau specialiști de acest fel au fost foarte și foarte puțini. De rând cu apariția noilor subdiviziuni sociale în societate s-a aprofundat și s-a complicat sistemul distribuiriilor valorilor materiale, a bogăției, ca rezultat al accesului diferit al grupurilor sociale la resursele limitate ale societății (bunuri și resurse, puterea politică).

Inegalitatea socială este rezultatul repartizării inechitabile a bunurilor materiale. În a. 1972, în Anglia, 20% dintre cei mai bogați și prosperi britanici dețineau 82% din averea țării, în timp ce cota celorlalți englezi constituia numai 18%. Cu timpul, această tendință puțin s-a modificat, deoarece n-a suferit schimbări modul de producere al societății. Analiza repartizării veniturilor disponibile ale populației Republicii Moldova arată că raportul dintre veniturile disponibile a 20% din populația bine asigurată și insuficient asigurată sau gradul inegalității se află în jurul valorilor 6-7. Acest lucru indică în mod clar că diferențierea dintre straturile societății, în special dintre clasele de oameni bogați și cele de oameni săraci, este enormă.

Rezultatele cercetării științifice denotă că diferite grupuri de populație au șanse inegale de viață. Ei cumpără diferite cantități, de diverse calități de produse alimentare, îmbrăcăminte, spațiu locativ. Oamenii cu mulți bani se alimentează mai bine, trăiesc în locuințe

mai bine amenajate, preferă să se deplaseze în mașini elegante și nu în transport public, își pot permite să se odihnească în stațiuni balneare luxoase. În afară de avantajele economice vizibile, păturile înstărite mai au și beneficii latente. Longevitatea vieții celor săraci este mai scurtă (chiar dacă aceștia utilizează toate serviciile oferite de sistemul medical), copiii lor sunt mai modest instruiți (chiar dacă aceștia frecventează aceleași școli) etc.

După cum a fost menționat, inegalitatea socială vorbește despre distribuția inechitabilă a resurselor societății: pământ, apă, bogății subterane, bani etc. Este clar că poziția de sus a scalei inegalităților este ocupată de cei bogați, iar cea de jos – de cei săraci. Dacă bogăția este o particularitate specifică clasei superioare, atunci venitul, banii veniți într-o anumită perioadă de timp, în decurs de o lună sau an, sunt o trăsătură caracterizată pentru toată populația. Venitul direct reprezintă suma banilor primiți. De exemplu, omul poate să stăpânească o avere imensă, însă ea poate să-i aducă un venit mic, astfel de oameni sunt acei care colecționează monede vechi, opere de artă, pietre prețioase. Alt om poate să primească un venit mare, să ducă o viață luxoasă, dar să nu să se considere atât de bogat.

De regulă, salarii primesc numai acei oameni care sunt ocupați în sfera muncii sociale și fac parte din forța de muncă plătită. Oamenii bogați, ca și toți proprietarii, nu se află în rândurile angajaților. Excepție fac micii proprietari, care fac parte din categoria de indivizi care de sine stătător își creează locuri de muncă. În gospodăria de fermieri, în restaurantul sau hotelul familiei, stăpânul este și proprietar, și angajat. El muncește împreună cu membrii familiei și persoanele angajate, lucrează pentru sine, obținând salariu și profit. Cerșetorii nu pot fi numiți lucrători plătiți, ei nu sunt ocupați în producția socială.

Or, de rând cu interpretarea largă a venitului mai există și una îngustă. Statistic, venitul se consideră suma de bani pe care oamenii o obțin datorită apartenenței lor de anumite profesii, munca lor are un caracter social util sau venitul este provenit din proprietăți. Însă cerșetorii, chiar dacă regulat câștigă cerșind pentru a-și întreține viața, ei nu produc nici un fel de servicii. Statistica ia la evidență numai acele surse de venit care sunt legate de producerea unor servicii social utile sau sunt legate de confecționarea mărfurilor. Cerșetorii sunt incluși în așa – numita “underclass”. Aceștia nu sunt nici clasă și nici strat, dar sunt elemente declasate de rând cu alcoolicii, consumatorii de droguri etc. În așa mod, cerșetorii decad din piramida oficială a deținătorilor de venituri.

Sensul inegalității sociale este accesul inechitabil al diferitor grupuri de populație la bunurile sociale valoroase și resurse limitate. Existența inegalității economice constă în faptul că o pătură neînsemnată la număr a societății deține cea mai mare parte a avuției naționale. Veniturile majorității populației pot fi distribuite în mod diferit. De exemplu, în SUA, veniturile majorității populației ne permit să concluzionăm că există o “clasă mijlocie” numeroasă, pe când în Republica Moldova veniturile a 75% din populație sunt mai mici de cât minimumul de existență. În consecință, piramida veniturilor, distribuirea acestora între grupuri de populație, cu alte cuvinte, inegalitatea în SUA va fi reprezentată în formă de romb, iar în Republica Moldova – în formă de con. În așa fel noi vom obține profilul stratificării sau profilul inegalității.

Astăzi s-a modificat atât semnificația resurselor, cât și procesul care asigură constituirea statuturilor sociale. Dacă în societatea sovietică rolul principal în formarea rangurilor sociale îl juca resursele administrative și cele de funcție, care indicau locul pe

care lucrătorul îl ocupă în sfera conducerii, atunci în condițiile tranziției și stabilizării relațiilor de piață acești factori au fost strâmtorați, înghesuiți de către factori economici. Astăzi, factorul principal al stratificării societății a devenit diferențierea după bunăstarea materială (nivelul veniturilor și volumul proprietății). În procesul stratificării sociale a societății moldovenești, un rol deosebit î-l joacă bogăția și puterea. În condițiile actuale, aceștia atât de mult s-au întrepătruns încât practic au format o osie unică ”putere-bogăție”. În așa mod spațiul stratificațional s-a schimbat, însă el n-a devenit mai încăpător și mai multidimensional. Dacă în societățile occidentale se statornicește tendința spre ridicarea rolului valorilor supreme legate de creșterea profesionismului și a dezvoltării umane, în Republica Moldova acestea sunt marginalizate sau înlocuite cu valori primitive. Resursele sociale, în special cele culturale, ale cetățenilor (nivelul de studii și calificare, atitudinea creatoare față de muncă) joacă un rol cu mult mai mic în formarea statusurilor sociale în comparație cu proprietatea, veniturile și funcția.

S-a schimbat modelul general de stratificare a societății moldovenești, care este determinat de repartizarea populației între straturile superioare medii și de jos. În URSS el avea forma care era aproape de modelul occidental: pătura de sus relativ nu era numeroasă (nomenclatura și cei ce o înconjurau); pătura de mijloc era destul de numeroasă (intelectualitatea, lucrătorii calificați ai muncii fizice și intelectuale), iar pătura de jos, nu era atât de numeroasă (lucrătorii necalificați). În rezultatul reformelor promovate, statusul social al reprezentanților păturii de mijloc a scăzut considerabil, a coborât și modelul stratificațional.

Inegalitățile sociale în sistemul ideologic al straturilor de populație

Un rol aparte în explicarea caracterului relațiilor constituite în procesul repartizării bunurilor și resurselor materiale între straturi și pături de populație aparține teoriilor concepțiilor și ideilor existente în societate. În viața de zi cu zi ele servesc drept călăuză în acțiune, îi mobilizează pe oameni la rezolvarea unor probleme de maximă importanță, conștientizează modul de distribuire a bunurilor și resurselor în comunități. Ideologia aici joacă un rol dublu: pe de o parte, ea reflectă modul de repartizare (egală sau neegală) a bogăției, pe de altă parte, rezultatele acestor reflecții, fiind conștientizate și problematizate de către indivizi, contribuie la formarea programelor de acțiuni sociale în această direcție.

Fiecare strat social are un anumit nivel de conștiință ideologică: unele au un grad mai ridicat, altele mai scăzut. Straturile favorizate au în arsenalul lor forme ideologice de influență asupra altor categorii de populație mai dezvoltate, mai avansate. În afară de aceasta, grupurile de elită au la îndemână și suficiente resurse materiale, care deseori sunt folosite la propagarea și răspândirea ideilor proprii. În rezultat, teoriile, concepțiile și ideile straturilor dominante sunt însușite și de către alte pături de populație, în același rând și de cele sărace. Deși aceste idei nu exprimă interesele grupurilor sociale medii și a celor de jos, ele îi susțin pe cei bogați în acțiuni concrete: la alegeri, referendumuri, mitinguri etc.

Nedreptățile sociale reprezintă motivul confruntărilor de idei între straturile și grupurile sociale. Mai des această luptă se concentrează în jurul inegalităților materiale. Această problemă îndeosebi este actuală, arzătoare pentru straturile de populație defavorizate,

care consideră că relațiile instituite în societate sunt neechilibrate, incorecte și se cer a fi modificate sau chiar înlocuite. Viața de zi cu zi plină de suferințe de ordin fiziologic și psihic îl face pe omul oprimat să simtă costurile poziției sale din societate, să compare situația lui cu cea a indivizilor din straturile de populație favorizată. Condițiile grele de trai stimulează atenția spre standardul de viață a straturilor din vârful piramidei ierarhice. Modul de viață al oamenilor care constituie straturile de jos îi împing pe indivizi să formuleze în reprezentările lor ideologice viziuni despre modificarea ierarhiei cu ajutorul redistribuirii bunurilor și resurselor sub diferite aspecte – de la caritate și binefacere până la revoluție.

În contextul confruntărilor ideologice se înscriu și oportunitățile de elaborare și difuzare a reprezentărilor și ideilor straturilor de populație despre inegalitatea materială. Straturile defavorizate, lipsite de mijloace de existență, nici nu știu să formuleze cerințele lor referitor la ridicarea nivelului de trai, nici n-au posibilități să le ducă la urechile lumii. Aceste straturi sunt cele mai cointeresate în rezolvarea problemelor inegalităților sociale, dar sunt lipsite de capacitatea de a le rezolva. În același timp, straturile de vârf, de oameni bogați nu manifestă interes față de rezolvarea problemelor inegalității sociale în favoarea păturilor de oameni săraci. Numai activismul social al unor persoane din straturile neîn-stărite, a unui cerc mai restrâns de militanți din cadrul acestor straturi, plus manifestarea fenomenelor care amenință stabilitatea societății (infraționalitatea, acțiunile unor cercuri de oameni cu viziuni radicale etc.) impun straturile de sus conservatoare în scopuri de autoapărare să înainteze spre rezolvarea problemei nedreptăților sociale, să inițieze promovarea unor schimbări, care mai apoi contribuie la reîmpărțirea averii societății și repartizarea veniturilor în scopul stabilizării situației.

Problema inegalității materiale a existat și în societatea socialistă. Elita de la conducere concentrase în mâinile sale puterea politică. Prin intermediul acestui act ea a pus stăpânire și pe bunurile materiale ale societății pe care le dirija în favoarea sa. Despre aceasta vorbesc și rezultatele unei cercetări sociologice realizate în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească în anul 1985 de către Institutul de Sociologie al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice sub conducerea profesorului I.T. Levikin. După un eșantion bine determinat au fost chestionați 545 respondenți. La întrebarea: “Ce posibilități oferă venitul familiei pentru satisfacerea necesităților familiei Dvs?” au fost obținute următoarele rezultate (vezi *Tabelul 1*) [1].

Exprimându-ne în termenii actuali ai stratificării sociale, societatea sovietică moldovenească, conform aprecierilor subiective ale respondenților, se prezenta astfel:

- ◆ Treapta de sus a stasurilor piramidei sociale era ocupată de oameni care aveau tot ce le trebuie pentru un trai luxos. Acest strat era constituit din elita conducătoare și cei care o înconjura, formând în așa mod nomenclatura politică, ce constituia numai 2% din populație.

- ◆ Pe treapta a doua ierarhică (cea de mijloc) se situau persoanele cu o situație materială avansată (8%), dar ele se confruntă cu greutate la achiziționarea mărfurilor cele mai scumpe (autoturisme, petrecerea unui concediu luxos etc.). Tot pe această treaptă se aflau respondenții, care erau limitați din cauza lipsei mijloacelor financiare la procurarea obiectelor de lungă folosință și a celor scumpe (32%).

Tabelul 1. Venitul familiei pentru satisfacerea unor necesități

Nr. crt.	Posibilitățile oferite de veniturile familiei	% față de total
1.	De la salariu până la salariu o ducem, deseori suntem nevoiți să împrumutăm bani pentru procurarea celor necesare, despre economii nici vorbă nu poate să meargă.	24
2.	Pentru cheltuielile curente ne ajung bani, însă procurarea îmbrăcăminte pentru noi prezintă o problemă dificilă.	34
3.	În fond, bani ne ajung, câte ceva putem economisi. Pentru procurarea lucrurilor scumpe de folosință îndelungată (frigider, televizor etc.) economiile noastre sunt insuficiente și noi luăm credite sau împrumutăm bani.	32
4.	La procurarea mărfurilor de folosință îndelungată nu ne confruntăm cu dificultăți, însă cumpărarea autoturismului sau petrecerea unui concediu fastuos pentru noi e cu neputință.	8
5.	În prezent ne putem permite procurarea unor mărfuri scumpe, dacă am dori, am putea aduna bani pentru autoturism, mobilă scumpă, construirea (cumpărarea) casei de vacanță, pentru călătorii în străinătate cu alte cuvinte, nu ne limităm în activități de lux.	2

Majoritatea populației (58%) era concentrată în zona sărăciei și forma al treilea strat ierarhic (cel de jos); 34% dintre aceste persoane își puteau împăca nevoile elementare, strict necesare, însă nu reușeau să-și cumpere pe banii câștigați haine și încălțăminte, iar 24% n-aveau posibilitate să-și satisfacă nici strictul necesar.

Deși societatea sovietică se declarase ca fiind lipsită de oameni săraci și bogați, în realitate o astfel de împărțire exista. Cea mai mare parte a populației după nivelul bunăstării materiale se afla în partea de jos a ierarhiei sociale. Însă diferențierea evidentă în nivelul de trai al claselor sociale se interpretează ca “neesențială” și fiind legată de “deosebiri din cantitatea și calitatea muncii depuse”. Această construcție ideologică era pe larg reclamată și a pătruns adânc în conștiința cetățenilor.

Un anumit aport la constituirea bunăstării materiale a indivizilor din societatea în care au predominat pârgھیile administrative non-piață de distribuire a bunurilor a adus apartenența la partidul comunist. Conformismul politico-ideologic, loialitatea, executarea întocmai a cerințelor înaintate de sistem se aprecia mai mult decât competența profesională, putința de a gândi de sine stătător, de a lua decizii responsabile, de a gândi non-standard. Un criteriu important era partinitatea, care determina traiectoria și dinamica carierei profesionale a angajatului, da posibilitatea de a ocupa un post de conducere, de a ajunge în stratul nomenclaturii politice. Datorită acestor împrejurări, șansele de a avea un nivel mai ridicat al bunăstării materiale erau mai mari ale membrilor de partid, în comparație cu cei fără de partid și rolul acestui factor indirect trebuie luat în considerație.

Ideologia dominantă și regimul politic al societății sovietice lipsea cetățenii de posibilitatea de a-și exprima unele sugestii cu voce tare. Acele persoane care se hotărâu să-și expună în mod obiectiv punctul de vedere referitor la nivelul de trai al populației și să vorbească despre straturile sărace și elita conducătoare erau considerate ca persoane care duceau o propagandă antisocialistă. Ei erau catalogați conform articolelor Codului Penal. În anii ‘60 ai secolului XX, în Uniunea Sovietică a apărut noțiunea de populație neînștiră (малообеспеченное), iar în ‘80 – venituri neprovenite din muncă ca noțiuni ale inegalității sociale.

Criteriile stratificării economice

Secretul înțelegerii transformărilor profunde care s-au produs în societatea noastră în anii de după căderea regimului totalitar este privatizarea proprietății de stat și cooperatiste, apariția instituției proprietății private și a urmărilor ei. Nimeni până acum n-a calculat rezultatele negative și pozitive ale acestor procese. În cele din urmă, societatea a fost zdruncinată și continuă să fie zguduită de consecințele negative ale demonopolizării proprietății întregului popor.

Transformările care s-au produs în societate au influențat nu numai relațiile economice și politice, ci au contribuit și la schimbarea intereselor de grup, a modului de comportare și a interacțiunii sociale. Aceste fenomene, care la prima vedere par a fi dispersate, în realitate sunt laturile procesului de transformare socială a societății care reprezintă un sistem întreg și bine încheiat. Acest sistem este caracterizat, în primul rând, de structura socială a societății, de componența, poziția grupurilor care determină dezvoltarea ei și realitățile dintre ele. În al doilea rând, aici se manifestă și stratificarea socială sau repartizarea acestor grupuri pe scara ierarhică a straturilor sociale.

Criteriul de bază al construirii statusurilor sociale, corespunzător și a stratificării sociale după nivelul bunăstării materiale, este considerat potențialul economic, care este exprimat în dispunerea de proprietate, venituri și nivelul de trai. Criteriile indicate nu pot să nu reflecte caracterul tranzitoriu al etapei actuale a istoriei țării noastre. Procesele în schimbare sunt complexe, deoarece depășirea relațiilor sociale vechi întrece în timp formarea celor noi. Pentru a concepe cele întâmplate în acest domeniu, ar fi cazul de a compara particularitățile principale ale stratificării perioadei actuale a societății cu cele din timpul "totalitar".

În societatea sovietică, criteriul principal al stratificării sociale a fost potențialul politic. De regulă, acesta determină rolul și locul grupurilor sociale în ierarhia partinică și cea de stat. Locul în sistemul puterii și a conducerii predetermina nu numai volumul dreptului de care individul putea să se folosească, dar și modul de a face legături sociale și dimensiunile posibilităților informale. Situația de astăzi se definește de o slăbire accentuată a organelor puterii de stat. Lupta tensionată între partide și grupuri politice, pierderea încrederii poporului în majoritatea instituțiilor politice, o răspândire nemaivăzută a fenomenului corupției și a fărâdelegilor caracterizează instabilitatea sistemului politic și economic în întregime. Elita de la conducere care s-a constituit în timpul puterii sovietice după principiul nomenclurii astăzi nu mai există, ea s-a destrămat, însă unele rămășițe s-au mai păstrat. S-a dărâmat, de asemenea, și mecanismul ei de reproducere. Sistemul organelor de conducere s-a modificat profund: unele din ele sunt lichidate, altele au fost organizate din nou, celelalte din temelie și-au schimbat funcțiile. S-a înnoit și componența persoanelor care ocupau funcții de stat. Pătura de sus, închisă pentru membrii societății, s-a deschis și pentru reprezentanții ieșiți din alte grupuri sociale. La prima vedere, nomenclatura de altădată n-a mai supraviețuit, ea s-a dizolvat în alte straturi ale societății.

În perioada actuală, potențialul economic al grupurilor sociale este caracterizat de trei criterii:

- a) deținere de capital, care aduce venit;
- b) apartenența de instituțiile distribuției bunurilor materiale;
- c) nivelul venitului personal și al consumului.

Aceste principii ilustrează cum nu se poate de bine locul și rolul individului, a grupului social pe scara ierarhiei statuturilor. Un rol aparte aparține primului criteriu – deținerii de capital. Pe parcursul ultimilor douăzeci de ani, în mod activ s-au format diverse forme de proprietate nestatală (individuală, de grup, cooperatistă, acționară, corporativă etc.), au luat naștere diverse forme de capital (financiar, comercial, industrial). În plan social, mai mult sau mai puțin s-au evidențiat proprietarii capitalului privat. Printre aceștia sunt proprietari mari, mijlocii și mici, care aparțin de diferite straturi. Un loc specific aici îl ocupă țărani, care au gospodăria și au devenit adevărați stăpâni ai pământului. Însă mulți cetățeni, în special din rândurile tineretului, nu dispun de proprietate, de mijloace de producere.

Al doilea criteriu al potențialului economic, care de altfel a dominat și în trecut, este apartenența de instituțiile care distribuie bunurile materiale. Acest criteriu are și astăzi o importanță deosebită. Cu părere de rău, măsurarea gradului de apartenență la aceste instituții a diverselor grupuri economice, profesionale, de manageri nu este un lucru simplu.

Conform acestui criteriu, se evidențiază aceleași grupuri ca și în trecut, dar în legătură cu schimbarea condițiilor gospodărești ceva s-a modificat. Aici putem enumera: conducători ai întreprinderilor de stat sau mixte, în același rând societățile pe acțiuni, lucrători responsabili și specialiști din comerț, funcționarii sferei de producere a serviciilor sau a unor grupuri din nou create: profesioniști ai businessului, comercianți ai birjelor etc.

Numărul cetățenilor lipsiți de capital personal sau care nu aparțin de repartizarea bunurilor materiale rămâne foarte mare și continuă să constituie cea mai mare parte a societății. Potențialul economic al acestor indivizi este determinat de nivelul veniturilor agonisite din munca năimită. Cele mai însemnate schimbări în situația lor sunt legate, mai întâi de toate, de privatizare, care a adus la o polarizare vădită a averii cetățenilor în comparație cu perioada anterioară (anii '90) și, în al doilea rând, venitul astăzi nu mai depinde de cantitatea și calitatea muncii depuse. Funcționarea economiei multisectoriale, refuzul statului de a reglementa mărimea salariului, funcționarea slabă a pieței naționale a muncii, apariția șomajului (în legătură cu închiderea întreprinderilor), neachitarea salariilor la timp a adus sfera veniturilor într-o stare de haos și deformare. Toate acestea au adâncit inegalitatea socială, iar majoritatea populației s-a pomenit în zona pragului sărăciei și a pauperizării.

Diferențierea populației după veniturile disponibile

Analiza informației statistice indică că veniturile disponibile ale populației pe parcursul ultimilor 5 ani au înregistrat o creștere nesemnificativă: de la 839,6 lei în anul 2006 până la 1273,7 în anul 2010, și tind să acopere minimumul de existență al cetățenilor (*Tabela 2*) [2]. Aceste mărimi exercită o influență determinantă asupra stratificării sociale a populației. Pe parcursul ultimilor 5 ani numărul persoanelor cu venit disponibil de până la nivelul minimumului de existență nu s-a redus, el sa menținut în limitele 2/3-3/4 din populație. Rămâne semnificativă cota 1/3-1/4 a cetățenilor, veniturile cărora nu întrec jumătate din minimumul de existență. Se evidențiază un grup de populație mai înstărită, venitul acestora se încadrează în intervalul minim de existență – 2000 lei. Numărul lor variază între 15% și 25% din populație. În cele din urmă, mai există o categorie de oameni mai avuți cu un venit mediu lunar de peste 2000 lei. Acest grup tinde să crească: în anul 2010 el a constituit 15% din populație și s-a mărit față de anul 2006 de trei ori (*Tabela 2*).

Tabelul 2. Repartizarea volumului total al veniturilor disponibile [2]

	Anii				
	2006	2007	2008	2009	2010
Veniturile disponibile ale populației, lei	839,6	1018,7	1188,6	1204,4	1273,7
Minimumul de existență, lei	935,1	1099,4	1368,1	1187,8	1373,4
Populație cu venit mai mic de minimumul de existență, %:	69,9	68,9	71,8	64,1	67,3
Din care, populație cu venit mai mic de jumătate din minimu de existență, %	27,9	26,4	29,6	24,4	24,1
Populație cu venit de la minimumul de existență, până la 2000 lei, %	25,1	22,6	15,4	23,1	17,5
Populație cu venit de peste 2000 lei, %	5,0	8,4	12,9	12,9	15,2
Coeficientul (Coeficientul Gini) concentrării veniturilor	0,371	0,371	0,367	0,370	0,352
Raportul dintre veniturile disponibile a 20% din populația bine asigurată și insuficient asigurată, ori	7,1	7,0	6,8	7,2	6,4

Interes prezintă nu numai suma veniturilor, dar și viziunea cetățenilor referitor la satisfacerea cerințelor materiale. În acest sens vom apela la rezultatele subiective ale cercetării, deoarece multe din procesele ce au loc în societate își au explicația în viziunea oamenilor despre bunăstarea lor și perspectiva acesteia. Vom prezenta aceste viziuni, opiniile oamenilor pe baza unui studiu realizat de IIEEȘP în anul 2006, iar altul – în 2012, pe un eșantion reprezentativ.

În 2012, în mediul rural au fost chestionate 725 persoane de 16 ani și mai mult din toate categoriile de populație: agricultori, fermieri, muncitori și slujbași de la întreprinderi, instituții, organizații etc. Unitatea de observare a fost cetățeanul.

Vom lua în prima analiză autoaprecierea respondenților despre influența transformărilor care au loc în societatea noastră asupra stării materiale a familiei lor. În a. 2006, numai 76 persoane sau 10,4% au indicat că bunăstarea lor materială într-un fel sau altul s-a îmbunătățit; 172 respondenți (23,7%) au dat un răspuns neutru – a rămas neschimbată, iar 457 persoane (62,9%) au viziune negativă față de starea lor materială, constituită sub influența reformelor, subliniind că starea lor materială s-a înrăutățit sau s-a înrăutățit simțitor.

La întrebarea: “Cât de mulțumit sunteți de veniturile pe care le obțineți?”, în cercetarea din a. 2012 au fost înregistrate următoarele răspunsuri:

- mulțumiți și foarte mulțumiți – 15,0%,
- nici mulțumit și nici nemulțumit – 30,3%,
- nemulțumiți și foarte nemulțumiți – așa apreciază veniturile pe care le primesc majoritatea celor chestionați – 46,3%.

Analizând răspunsurile la aceste două cercetări, clar se conturează viziunea pesimistă asupra condițiilor materiale de viață oferite de mediul rural. Această stare explică caracterul neatrăgător al satelor de astăzi, care va avea un efect negativ asupra comportamentului socioeconomic al populației.

Evaluarea raportului dintre veniturile familiei și nevoile ei dezvăluie stratificarea so-

cială a populației Republicii Moldova după venituri – criteriul principal al bunăstării materiale a populației. Modelul stratificării societății ilustrat de datele din *Tabelul 3* demonstrează că pe parcursul deceniului întâi al sec. XXI bunăstarea materială a populației a cunoscut schimbări neesențiale [3]. Aceasta vorbește de faptul că ea s-a constituit la nivelul sărăciei și pare că a obținut formă stabilă.

De regulă, populația își apreciază bunăstarea sa materială reieșind din posibilitățile pe care le oferă veniturile obținute pe un teritoriu dat și la momentul respectiv. De aceea aprecierea nivelului bunăstării materiale existent în conștiința populației diferă de cea statistică. Pentru adunarea informației subiective despre autoaprecierea veniturilor disponibile în chestionar a fost propusă întrebarea: “Cum apreciați veniturile familiei Dvs. în raport cu necesitățile?”. Rezultatele investigației după nivelul satisfacției necesităților materiale ne-a permis să evidențiem următoarele categorii de populație:

Tabelul 3. Estimarea veniturilor familiei în raport cu necesitățile (% față de total) [3]

Variantele răspunsurilor respondenților	Luna noiembrie, ani					
	2001	2002	2006	2007	2010	2011
Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	41,0	34,0	29,4	28,5	29,3	33,9
Ne ajung numai pentru strictul necesar	41,0	45,0	39,0	40,8	42,2	41,1
Ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne permitem și unele bunuri scumpe	12,0	15,0	21,7	22,1	19,0	17,1
Reușim să cumpărăm și unele bunuri mai scumpe, dar cu restricții în alte domenii	4,0	4,0	7,0	6,0	5,5	6,7
Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne limităm la ceva	1,0	1,0	1,2	1,1	1,2	0,7
N-au dat răspuns la întrebări	1,0	1,0	1,7	0,9	2,9	0,5

În cadrul modelului prezentat, stratul 1 (grupul social cel mai de jos) unește o categorie mare de locuitori săraci, aproximativ 1/3 din populație, cărora banii agonisiți nu le ajung nici de la salariu până la salariu. Pentru obținerea mărfurilor și serviciilor strict necesare sunt nevoiți să mai împrumute bani. În noiembrie 2011 rândurile acestui strat erau completate de 38% din femeile chestionate, 49,4% – oameni vârstnici, peste 60 ani, 41,1% – persoane cu un nivel redus de studii. La aceasta mai adăugăm 39,2% din populația sătească depistată în cercetarea noastră din 2012.

Al doilea grup este cel mai numeros. El formează mai mul de 40% din populație. Veniturile acestora acoperă numai strictul necesar, însă nu pot face nici un fel de economii. Reieșind din mijloacele financiare de care dispun aceste persoane, putem conchide că situația materială și standardul lor de viață coincid cu simptomele oamenilor săraci. Însă pe aceștia nu-i putem numi absolut săraci, deoarece ei, de regulă, duc un mod de viață normal, așa ca majoritatea populației, și, în caz de o promovare în țară a unor politici sociale de succes, acești oameni mai ușor pot părăsi zona sărăciei și să se ridice pe scara ierarhică a stratificării sociale. Din acest strat fac parte 43% din bărbații chestionați, 41-44% – persoane de vârsta 30-59 ani, 42% individualități cu un nivel scăzut de studii și 33,6% săteni scoși la iveală în rezultatul sondajului efectuat în a. 2012.

Componența celui de-al treilea grup este alcătuit din 1/5 de cetățeni, veniturile actuale ale familiilor lor le ajung pentru a duce un trai decent, adică acoperă cheltuielile curente și își permit să facă și unele economii, însă aceste sume nu le permit să-și procure lucruri mai scumpe. La obținerea acestor mărfuri o parte din bani sunt împrumutați s-au luați în credit. Acest nivel de venituri poate fi considerat ca mediu, iar categoria socială – primul grup al stratului de mijloc și este alcătuit din 20% dintre bărbații chestionați, 21% – orășeni, 23% – persoane tinere în vârstă de până la 30 ani, 24% – respondenți cu un nivel înalt de studii, și 17% – populație sătească (conform datelor studiului din 2012).

Al patrulea grup întrunește categoria de familisti și solitari (5-6%), care material sunt asigurați bine, însă pot să se confrunte cu unele greutăți la procurarea locuințelor și limuzinelor luxoase, a altor obiecte de felul acesta sau la organizarea unei odihne la nivelul cel mai înalt. În rest, probleme legate de satisfacerea trebuințelor materiale lipsesc. Acest grup de populație de asemenea poate fi considerat ca strat de mijloc de un rang mai înalt, dar aici se întâlnesc și elemente care-i caracterizează și pe oamenii bogați. Aceștia, împreună cu stratul trei, constituie, după părerea noastră, stratul de mijloc al societății moldovenești. Totodată, stratul IV poate fi numit ca o categorie socială de graniță între stratul de mijloc și vârful piramidei ierarhice format din oameni bogați. Rândurile stratului nominalizat sunt completate de 10% – bărbați, 8,4% – orășeni, 14,3% – tineri de până la 30 ani, 11,1% – persoane cu un nivel înalt de instruire, și potrivit cercetării efectuate în a. 2012 – 6,7% din populația sătească.

Al cincilea strat este format din oameni care au tot ce le trebuie, se bucură de o libertate deplină în ceea ce privește satisfacerea nevoilor materiale, nu duc lipsa mijloacelor financiare pentru procurarea obiectelor de lux, a celor mai scumpe mărfuri, au acces la orice servicii și mod de odihnă. În topul straturilor ierarhice ale stratificării sociale ale Republicii Moldova aceștia constituie aproximativ 1% de familii și solitari și au toate particularitățile caracteristice stratului cel mai înalt al piramidei ierarhice a stratificării sociale a oamenilor bogați. Din această categorie socială fac parte 1,1% dintre bărbații investigați, 2,6% persoane cu un nivel înalt de studii, 0,9% respondenți în vârstă de 30-40 ani, și tot 0,9% persoane de la sate.

În așa mod materialele analizate demonstrează că circa 3/4 din populație formează clasa de jos, clasa săracilor și nevoiașilor. Statusul lor corespunde situației materiale a populației cu venit mai mic de minimumul de existență (*Tablelul 3*). Grupul de mijloc constituie în topul stratificării sociale 23,8% și, după părerea noastră, unește persoanele cu venituri mai mari decât minimumul de existență. Stratul de sus al societății îl formează oamenii bogați, numeric este destul de mic și alcătuiește circa 1,0% din populație.

În continuare vom examina informația care ne va vorbi despre autoatribuirea respondenților către unul sau alt grup social. Pentru obținerea acestor date în chestionarul cercetării noastre, întrebarea despre statusul bunăstării materiale a persoanelor investigate a fost formulată foarte simplu: “Persoane cu venituri ca ale Dvs., din care grup social credeți că face parte?”. Respondentului i s-a propus să marcheze o variantă din șase alternative (răspunsuri). Datele căpătate se repartizează în felul următor: 1,2% au notat că ei fac parte din cohorta oamenilor foarte bogați (grupul oligarhic), 2,1% – către oamenii bogați, care au tot necesarul, fără restricții de consum (grupul social înalt); 11,2% – către oamenii înstăriți, care nu-și permit procurarea lucrurilor de lux (primul strat al grupului mediu),

iar cea mai mare parte – 47,0% – că ei se identifică cu oamenii nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii (al doilea strat al grupului mediu). Ultima poziție o constituie stratul de jos (36,4%), din care 26,1% au declarat că statusul lor social face parte din oamenii prost asigurați, care se află la limita sărăciei, iar fiecare a zecea persoană investigată (10,3%) intră în categoria oamenilor săraci, care permanent duc lipsa celor necesare (grupul social cel mai de jos).

Datele analizate ne permit să constatăm că grupul social de sus constituie în stratificarea socială a populației sătești 3,3%, stratul de mijloc – 58,2%, iar cel de jos este format din 36,4%. În comparație cu materialele statisticii oficiale se observă o deplasare a răspunsurilor persoanelor chestionate din stratul social de jos spre centru și cel de sus. După cum menționează sociologul american I. Ribertson, oamenii cu dispreț privesc stratul de jos. De aceea mulți respondenți cu venituri modeste se clasează în grupurile sociale medii și de sus, refuzând locul lor adevărat din ierarhia statusurilor sociale [4].

Constatări finale:

Cercetarea criteriilor și legităților stratificării sociale după bunăstarea materială permite evidențierea straturilor și grupurilor de populație care se deosebesc între ele atât după statusul lor social, cât și după locul pe care îl ocupă în sistemul de producere și în ierarhia socială. Cheia înțelegerii profunzimii transformărilor în cadrul structurii sociale este privatizarea patrimoniului de stat și a celui colectiv, apariția instituției proprietății private și consecințele ei sociale.

Bunăstarea materială devine factorul determinant al stratificării sociale. Conform acestui criteriu și al ipotezei cercetării, populația Republicii Moldova se împarte în trei straturi – prototipuri ale claselor: de sus, de mijloc și de jos asemănătoare cu cele din societățile stabile.

Clasa de sus constituie o parte nu prea mare a societății. Rolul acesteia în societate are mai multe sensuri. Pe de o parte, ea este proprietarul unor mijloace semnificative bănești de influență asupra puterii politice. Pe de altă parte, interesul principal al acestei clase este păstrarea și înmulțirea averii deja acumulate. Ea se află într-o contradicție permanentă cu interesele celorlalte clase ale societății. Fiind puțină la număr, ea nu devine garantul durabilității și al stabilității în societate.

Rolul principal în structura societății, promotorul vieții sociale este clasa de mijloc. Această clasă este caracterizată de independență economică și de o activitate socială înaltă. Ea este un strat de antreprenori, care asigură ocuparea forței de muncă și o parte însemnată a venitului național. Viziunile ei politice sunt bazate pe respectarea ordinii publice, legitimitate, onorarea drepturilor omului. Ei sunt adepții unei puteri stabile în societate, nu acceptă anarhismul, samovolnicia și extremismul, sunt părtașii promovării unor reforme moderne și bine chibzuite. Fiind oponenti ai capitalului oligarhic și ținând piept mișcărilor radicale ale clasei de jos, clasa de mijloc devine forța determinantă din societate, menținând echilibrul și stabilitatea.

Pe ultima treaptă a scării sociale se află clasa de jos. Din această clasă fac parte acele categorii de populație care sunt lipsite de proprietate, practică munci necalificate, au venituri mici, care corespund nivelului oamenilor săraci sau chiar și mai mici. Tot aici se află grupurile care n-au câștiguri stabile, șomerii, elementele declasate. Situația păturilor

sociale care fac parte din clasa de jos determină poziția lor în societate ca instabilă. Mai des aceste straturi devin baza socială a partidelor și mișcărilor de orientări radicale și extremiste.

În prezent, nespus de mult s-a schimbat raportul proprietate-putere, relațiile economice sunt tot mai des supuse neleguirilor, s-a modificat mecanismul stratificării populației, pe arena socială apar noi și noi straturi și grupuri de indivizi, crește numărul oamenilor care formează “partea de jos a societății”.

Tranziția la relațiile de piață și stabilizarea lor a contribuit la pauperizarea populației. Actualmente, circa 2/3 din populație are o bunăstare materială care corespunde persoanelor sărace, iar potențialul calificativ și de muncă al oamenilor este limitat. Economia națională nu este capabilă să ofere cetățenilor săi locuri de muncă bine plătite, iar aceasta contribuie la coborârea statusului social al indivizilor și trecerea lor în straturile inferioare ale sistemului social.

NOTE

1. Всесоюзное социологическое исследование образа жизни советских людей. ИСИ АН СССР, 1987. – 26 с.
2. Arhiva curentă a Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova.
3. Barometrul de opinie publică. Republica Moldova, noiembrie 2011, p. 84.
4. Ribertson I. Sociology. N. W., 1977, p. 241-242.
5. Boudon R. și alții. Tratat de sociologie. București: Editura Humanitas, 1997. 636 p.
6. Giddens A. Sociologie. București: Editura All, 2000.
7. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. Москва, 1992. 543 с.

INEGALITATEA ÎN NIVELUL DE BUNĂSTARE AL POPULAȚIEI: PARAMETRI CANTITATIVI ȘI CALITATIVI

Anatol ROJCO, doctor în economie

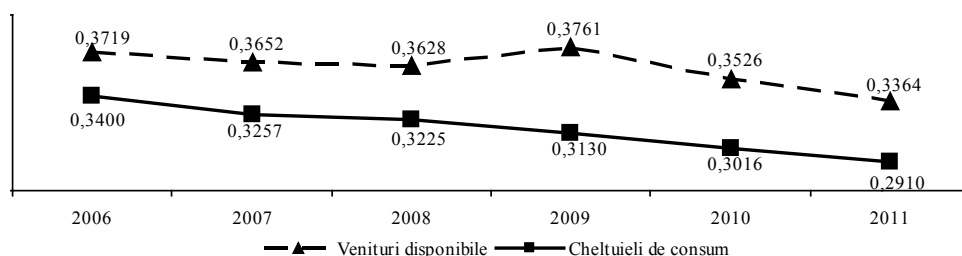
Abordări metodologice. Trecerea la economia de piață a dus la o creștere semnificativă a inegalității în nivelul bunăstării populației practic în toate țările din fosta Uniune Sovietică, precum și din Europa Centrală și de Est. În acest context, Republica Moldova nu face excepție. În anul 1990 creșterea inegalității a fost determinată de faptul că, pe de o parte, refuzul de la vechiul sistem ineficient stimula dezvoltarea antreprenoriatului și a condiționat creșterea bunăstării oamenilor de afaceri, pe de altă parte, noile cerințe, înaintate de economia de piață, au dus la aceea că reprezentanții multor profesii, mai ales lucrătorii cu o calificare scăzută, nu erau solicitați în societatea contemporană, ceea ce a condiționat șomaj și sărăcie.

Scopul acestui studiu este evaluarea inegalității în nivelul bunăstării populației Republicii Moldova utilizând metodele științifice moderne de măsurare și analiză a inegalității. Totodată, prin bunăstare se înțelege asigurarea populației, grupului social sau a clasei, familiei, individului cu bunuri materiale, sociale și spirituale necesare pentru existență.

Sursa informației primare sunt datele cercetării bugetelor gospodăriilor casnice realizate de către Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

Dinamica inegalității în nivelul bunăstării populației. Inegalitatea în nivelul bunăstării, calculată în baza datelor privind veniturile disponibile este mai mare decât inegalitatea, calculată în baza cheltuielilor de consum. În anul 2006, valoarea coeficientului Gini după veniturile disponibile, a constituit 0,3719, ceea ce este cu 0,0319, sau cu 9,4 % mai mult comparativ cu inegalitatea cheltuielilor de consum (Fig. 1). În anul 2011, depășirea valorii coeficientului Gini, care măsoară inegalitatea veniturilor disponibile asupra valorii coeficientului Gini după cheltuielile de consum a devenit și mai mare – 0,0454, sau 15,6 %. În aspect temporal dinamica inegalității în nivelul bunăstării are un caracter de diminuare.

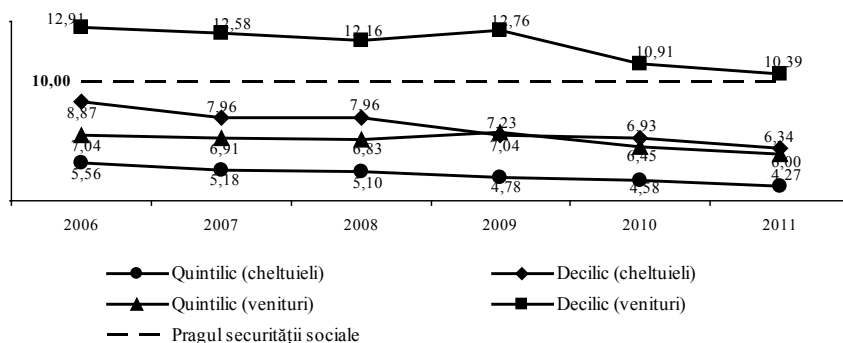
Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

Fig. 1. Dinamica coeficientului Gini în anii 2006-2011

Gradul de inegalitate, stabilit cu ajutorul coeficienților fondurilor decilic și quintilic, are aceeași dinamică, precum și inegalitatea măsurată prin coeficientul Gini. Pe parcursul anilor 2006-2011, coeficientul decilic al fondurilor după cheltuielile de consum s-a micșorat de la 8,87 până la 6,34, sau cu 39,9 %, iar coeficientul quintilic al fondurilor – de la 5,56 până la 4,27, sau cu 30,2 % (Fig. 2). Coeficientul decilic al fondurilor după veniturile disponibile a scăzut de la 12,91 până la 10,39, sau cu 24,2 %, iar coeficientul quintilic al fondurilor – de la 7,04 până la 6,00, sau cu 17,3 %. Totodată, modificarea acestor indicatori are același caracter ca și coeficientul Gini: scădere succesivă din an în an a valorii coeficienților fondurilor după cheltuielile de consum și scăderea (excepție anul 2009) coeficientului fondurilor după veniturile disponibile. În aspect teritorial, cel mai înalt nivel de inegalitate este caracteristic pentru mediul rural.

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

Fig. 2. Dinamica coeficienților quintilici și decilici ai fondurilor

În pofida tendinței de reducere a inegalității, valorile coeficienților quintilici și decilici ale fondurilor totuși rămân mari. Ele sunt mult mai mari comparativ cu normele acceptate pe plan internațional. Unul dintre aceste normative este coeficientul decilic al fondurilor după veniturile disponibile, valoarea maximă (pragul securității sociale) a căruia este egală cu 10,00. În Republica Moldova, pe parcursul perioadei analizate, coeficientul decilic al fondurilor după veniturile disponibile a fost mai mare de 10,00, și chiar în anul 2011, mai bun în acest sens, a constituit 10,39. Astfel, pe fundalul reducerii inegalității în nivelul bunăstării populației se menține starea de amenințare asupra securității sociale a țării.

După componentele structurale ale cheltuielilor de consum, cel mai redus nivel al inegalității este caracteristic cheltuielilor gospodăriilor casnice pentru produse alimentare și băuturi. În ceea ce privește inegalitatea în cheltuielile de consum pentru mărfurile nealimentare și servicii, nivelurile lor sunt mult mai mari. În timp ce în anul 2006 nivelul de inegalitate în cheltuielile pentru produse nealimentare a fost mai mare comparativ cu cel al cheltuielilor pentru produse alimentare de 1,6 ori și decât cu cel al cheltuielilor pentru servicii – de 1,9 ori, atunci în anul 2011 acesta a fost mai mare, respectiv, de 1,8 ori și de 2,2 ori. Astfel, este o inegalitate relativ scăzută (și rapid descrescătoare) în cheltuielile pentru produse alimentare și o inegalitate mai mare (și, de asemenea, în scădere) în cheltuielile pentru mărfuri nealimentare și servicii. Aceasta este un factor pozitiv, care demonstrează că diferențierea populației după nivelul bunăstării într-o măsură tot mai mare este determinată nu de cheltuieli pentru produse alimentare, ci de cheltuieli pentru produse nealimentare și, în special, pentru servicii.

Analiza comparativă după mărimea coeficientului Gini, calculată în baza veniturilor disponibile, indică faptul că Republica Moldova face parte din grupul țărilor cu un nivel mediu al inegalității.

Pe măsura creșterii nivelului de bunăstare au loc schimbări esențiale în repartizarea gospodăriilor casnice după tipul lor. În I grupă quintilică cea mai mare pondere (29,1 %) constituie gospodăriile casnice de tipul „alte gospodării casnice cu copii”. Aceste gospodării casnice, în componența cărora sunt reprezentanți ai câtorva generații de vârstă, în majoritatea cazurilor nu sunt în stare să-și asigure un nivel satisfăcător de trai. În a III-a grupă quintilică gospodăriile casnice de acest tip constituie 15,3 % (ceea ce este de 1,9 ori mai puțin comparativ cu I grupă), în a V-a grupă quintilică – 8,1% (ceea ce este de 3,5 ori mai puțin comparativ cu I grupă quintilică). (Vezi *Tabelul 1*).

Tabelul 1. Repartizarea gospodăriilor casnice după tipul lor (anul 2011), %

	Total	Grupe quintilice				
		I	II	III	IV	V
Membru solitar al gospodăriei casnice	25,9	10,7	18,4	26,9	29,2	37,2
Cuplu familial fără copii	19,9	15,7	22,1	23,5	19,4	18,0
Cuplu familial cu copii	16,7	24,4	16,5	13,7	16,5	14,9
Părinte singur cu copii	2,0	2,2	1,5	2,1	1,9	2,4
Alte gospodării casnice cu copii	16,6	29,1	23,0	15,3	13,2	8,1
Alte gospodării casnice fără copii	18,9	17,9	18,5	19,7	19,4	18,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

În a III-a și a V-a grupe quintilice predomină tipul „membru solitar al gospodăriei”. În structura gospodăriilor din a III-a grupă quintilică acest tip de gospodărie constituie 26,9 %, ceea ce este de 2,5 ori mai mult decât în I grupă quintilică. Printre gospodăriile casnice din a V-a grupă quintilică aceste gospodării constituie 37,2 %, ceea ce este de 3,5 ori mai mult decât în I grupă quintilică. Astfel, dacă în I grupă quintilică predomină alte gospodării casnice cu copii (aproape 1/3 din numărul total de gospodării), atunci în grupele quintilice III și V – tipul „membru solitar al gospodăriei” (1/4 și peste 1/3 din numărul gospodăriilor casnice, respectiv, grupele quintilice a III și a IV).

Se atestă o diferențiere semnificativă pe grupe de quintile după numărul gospodăriilor casnice care primesc bani de peste hotare. Din numărul total de gospodării care primesc bani de peste hotare, cele de-a V-a grupe quintilice îi revine 70,7 % din numărul lor în orașele mari, 31,4 % – în alte orașe, 21,3 % – în sate. Totodată, în I grupă quintilică sunt concentrate doar 2,2 % din totalul gospodăriilor casnice care primesc bani de peste hotare (orașe mari), 6,7 % (alte orașe), 15,3 % (sate). (Vezi Tabelul 2).

Tabelul 2. Repartizarea gospodăriilor casnice pe grupe de quintile și volumul banilor primiți de peste hotare (anul 2011), %

	Total	Grupe quintilice				
		I	II	III	IV	V
Gospodăriile casnice care primesc bani de peste hotare						
– orașe mari	100,0	2,2	3,8	7,1	16,2	70,7
– alte orașe	100,0	6,7	10,9	21,0	30,0	31,4
– sate	100,0	15,3	22,3	18,3	22,9	21,3
Volumul mijloacelor bănești primite de peste hotare						
– orașe mari	100,0	1,4	2,9	7,2	12,9	75,6
– alte orașe	100,0	6,7	10,5	18,0	25,7	39,1
– sate	100,0	10,8	19,9	17,0	22,8	29,5

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

Mijloacele bănești primite de peste hotare este un factor care majorează inegalitatea în venituri. Gospodăriile casnice din a V-a grupă quintilică acumulează 82,7 % din toți banii veniți de peste hotare în orașele mari, 55,9 % – în alte orașe și 56,7 % – în sate. Volumul mijloacelor bănești primite de peste hotare de către cele mai asigurate gospodării casnice depășește volumul mijloacelor bănești care revin celei mai asigurate gospodării casnice de 54,0 ori (orașele mari), de 5,8 ori (alte orașe), de 2,7 ori (sate). Aceasta este mult mai mare decât gradul quintilic al inegalității după veniturile disponibile în general.

Condițiile locative ale populației. Condițiile locative sunt un indice important al bunăstării populației țării, prin care omul își satisface necesitățile sale sociale. În ultimii ani au avut loc schimbări calitative esențiale în condițiile locative ale populației Republicii Moldova. Însă accesul destul de limitat al populației sărace la locuințe amenajate rămâne una din problemele acute ale țării. Totodată, caracteristicile cantitative și calitative ale locuinței în care trăiesc oamenii cu diferit nivel de bunăstare depind de locul de trai al

acestora.

Legătura pozitivă dintre nivelul de bunăstare al membrilor gospodăriilor casnice și mărimea locuinței se observă deosebit de clar în alte orașe și sate. În alte orașe, asigurarea cu suprafață totală și locativă a unui membru din a V-a grupă quintilică este de 2,2 și respectiv de 2,0 ori mai mare comparativ cu I grupă quintilică. În sate, această depășire constituie 2,0. În ceea ce privește orașele mari, de asemenea se observă o legătură pozitivă între nivelul bunăstării membrilor gospodăriilor casnice și mărimea locuinței. Deși în acestea, unui membru al gospodăriei casnice din a V-a grupă quintilică îi revine doar de 1,7 ori și de 1,6 ori mai multă suprafață locativă și totală decât în I grupă quintilică (Vezi Tabelul 3).

Tabelul 3. Asigurarea cu locuințe a membrilor gospodăriilor casnice, anul 2011

	Orașe mari		Alte orașe		Sate	
	I	V	I	V	I	V
Revine la un membru al GC, m ²						
suprafață totală	13,6	22,9	16,5	36,2	20,1	40,4
suprafață locativă	9,1	14,5	11,3	22,7	14,3	28,7
Repartizarea membrilor GC după asigurarea cu spațiu locativ, %						
până la 9,0 m ²	53,8	28,8	40,9	8,8	28,8	4,7
9,01 – 20,0 m ²	42,1	54,4	52,5	47,4	55,0	31,8
mai mult de 20,0 m ²	4,1	16,8	6,6	43,8	16,2	63,5
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

Repartizarea membrilor gospodăriilor casnice după mărimea suprafeței locative ce revine la o persoană nu este în favoarea populației mai puțin asigurate. În orașele mari, asigurarea cu locuință până la 9 m² pentru o persoană au mai mult de jumătate din membrii gospodăriilor casnice din I grupă quintilică, în timp ce din a V-a – mai puțin de 29,0 %. Pe de altă parte, doar 4,1 % dintre membrii gospodăriilor casnice din I grupă quintilică locuiesc pe o suprafață de peste 20 m², în timp ce din a V-a astfel de membri sunt 16,8 %, sau de 4,1 ori mai mulți. O tendință și mai clară este caracteristică pentru alte orașe (ponderea persoanelor din a V-a grupă quintilică asigurați cu spațiu locativ mai mare de 20 m² este de 6,7 ori mai mare decât în rândul persoanelor din I grupă quintilică) și pentru sate (mai mare de 3,9 ori).

Există o dependență clară între materialul pereților de apartamente (case) și nivelul de bunăstare al locuitorilor acestor locuințe. În orașele mari, în I grupă quintilică betonul, monolitul, lambriu, cărămida și coticelul sunt materiale pentru pereți în apartamente (case) pentru 74,0 % din gospodării, în a V-a grupă quintilică – printru 97,1 % din gospodării (tabelul 4). În același timp, în casele din chirpici și argilă locuiesc 26,0 % de gospodării casnice din I grupă quintilică, și doar 2,4 % – din a V-a grupă quintilică (adică de 10,8 ori mai puține). În alte orașe 46,0 % din gospodăriile casnice din I grupă quintilică și 17,5 % – din a V-a grupă quintilică locuiesc în case cu pereți din chirpici sau lut. În sate,

material de bază pentru construcția casei este argila, lutul. Ponderea gospodăriilor casnice din a V-a grupă quintilică, care locuiesc în case cu pereții din chirpici și lut, constituie 54,01 %, în timp ce în I grupă quintilică – 75,2 %, sau de 1,4 ori mai mare. În schimb, în case din cărămidă și piatră trăiesc 45,0 % gospodării casnice din a V-a grupă quintilică, în timp ce în I grupă quintilică – 24,3 %, sau de 1,8 ori mai puține.

Tabloul 4. Repartizarea gospodăriilor casnice după tipul materialului pentru pereți și perioada de construcție a apartamentului (casei) – anul 2011, %

	Orașe mari		Alte orașe		Sate	
	I	V	I	V	I	V
Materialul pereților apartamentului (casei)						
beton, monolit, lambriu	11,4	46,6	9,1	14,9	0,3	–
cărămidă, piatră	62,6	50,5	44,9	65,4	24,3	45,0
chirpici, lut	26,0	2,4	46,0	17,5	75,2	54,1
alteceva	–	0,5	–	2,2	0,2	0,9
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Perioada de construire a locuinței						
până în a.1946	–	–	2,3	–	2,5	0,7
anii 1946 – 1960	22,6	6,8	17,3	7,7	22,5	10,1
anii 1961-1980	52,0	50,1	58,7	41,4	44,5	42,6
anii 1981-1990	18,5	35,3	15,0	31,4	18,9	27,7
anii 1991-1995	1,6	5,7	2,8	10,4	6,0	9,2
după a.1995	5,3	2,1	3,8	9,1	5,7	9,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Calculat și construit de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

Totodată, cu cât nivelul bunăstării este mai înalt, cu atât mai multe gospodării casnice locuiesc în apartamente (case) din construcțiile mai noi. În a V-a grupă quintilică ponderea gospodăriilor casnice care locuiesc în casele construite în anii 1981-1990 depășește ponderea gospodăriilor casnice din I grupă quintilică de 1,9 ori (orașe mari), de 2,1 ori (alte orașe), de 1,5 ori (sate). În ceea ce privește cele mai noi locuințe, construite după anul 1991, această depășire în orașele mari este de 1,1 ori, în alte orașe – 2,9 ori, în sate – 1,6 ori. În zonele rurale, în apartamente (case) construite înainte de a.1946 locuiau 2,5 % din gospodăriile din I grupă quintilică, în timp ce din a V-a grupă quintilică – doar 0,7 % din gospodăriile casnice (sau de 3,6 ori mai puține).

În orașele mari, unele gospodării casnice se adăpostesc în cămine, suferind condiții locative jenante. În căminele care nu sunt destinate pentru a trăi timp îndelungat (pe parcursul multor ani, iar uneori și zeci de ani) locuiesc oameni care în acest răstimp au dovedit să-și creeze familii, să-și crească copiii. Chiar și printre gospodăriile casnice asigurate (a V-a grupă quintilică) sunt gospodării care locuiesc în cămine. În alte orașe – aceeași situație. În ceea ce privește satele, principalul tip de locuințe în acest mediu este casa individuală.

De menționat, indiferent de nivelul de bunăstare a membrilor gospodăriilor casnice,

forma predominantă de proprietate a apartamentelor (caselor) în care locuiesc este privată. În orașele mari, după realizarea privatizării pe bonuri a fondului locativ de stat, 97,8 % din gospodăriile din I grupă quintilică și 79,3 % – din a V-a grupă quintilică locuiesc în casele (apartamentele) care sunt proprietatea lor personală. În alte orașe, peste 96% din gospodării casnice locuiesc în propriile lor locuințe, iar în sate – peste 99 %. Remarcăm, în orașele mari printre gospodăriile casnice asigurate (a V-a grupă quintilică) fiecare a șasea nu are locuință permanentă și este nevoită să o închirieze de la alți cetățeni.

În Republica Moldova este foarte scăzut nivelul accesului populației la locuințe. În mare măsură aceasta este condiționată de încetarea efectivă a construcției de locuințe din contul mijloacelor bugetare și a oferirii lor gratuite cetățenilor nevoiași, precum și din cauza capacității de plată extrem de scăzută a populației pentru achiziționarea locuinței și efectuarea construcției de locuințe individuale. Astfel, calculele arată că pentru procurarea pe piața secundară din Chișinău a unei locuințe – cu două camere cu o suprafață totală de 55 m², este necesar de a dispune de o sumă de 36850 euro, ceea ce corespunde venitului unei familii medii statistice pentru 9,5 ani.

Gradul de amenajare a fondului locativ depinde direct de dotarea locuinței cu comodități. Există o legătură strânsă între nivelul bunăstării și existența comodităților comunale în apartamente (case). (Vezi Tabelul 5). Astfel, asigurarea cu gaze naturale crește în măsura creșterii bunăstării gospodăriilor casnice. O particularitate caracteristică aprovizionării cu gaze a gospodăriilor casnice din a V-a grupă quintilică constă în aceea că din contul gazului natural mai ieftin din rețea se aprovizionează 90,1% din numărul lor (față de 70,2% – din gospodăriile casnice din I grupă quintilică) în orașele mari; 84,2% (față de – 45,8%) – în alte orașe; 49,6 % (față de 22,4 %) – în sate. Și invers, ponderea gazului lichifiant, mai scump, din butelii în gospodăriile casnice din I grupă quintilică depășește cota acestei surse de aprovizionare cu gaze în gospodăriile casnice din a V-a grupă quintilică. În orașele mari, excesul dat constituie 6,7 ori, în alte orașe – 3,6 ori, în sate – 1,4 ori.

**Tabelul 5. Existența comodităților comunale în locuințe
(în % din totalul numărului GC), a.2011**

	Orașe mari		Alte orașe		Sate	
	I	V	I	V	I	V
Electricitate	98,8	100,0	100,0	100,0	99,4	100,0
Alimentare cu apă:						
apeduct în locuința	92,8	99,9	58,6	87,0	12,1	51,0
apeduct în afară locuinței	3,8	0,1	18,1	6,4	24,7	15,3
Sursa de alimentare cu apă:						
apeduct	96,6	99,9	75,0	85,9	31,1	44,0
fântână	3,4	0,1	25,0	11,4	64,7	51,1
alta	–	–	2,5	2,7	4,7	4,9
Apă fierbinte:						
aprovizionare centralizată	24,5	35,1	–	0,3	–	–
gaz, încălzitor electric	40,1	58,5	22,4	68,2	2,7	35,9

titan pe lemne, cărbune	-	0,4	1,8	1,7	1,3	3,0
Utilizare de gaz:						
din rețea	70,2	90,1	45,8	84,2	22,4	49,6
butelie	27,7	4,1	53,7	15,0	68,5	49,6
Încălzire:						
rețea publică	59,8	71,7	-	6,4	-	1,4
rețea autonomă	10,9	23,1	23,1	59,2	0,8	11,3
sobă cu gaz natural	5,4	0,9	1,8	2,8	0,7	10,5
sobă cu cărbune și lemne	23,9	4,2	65,7	30,1	98,3	76,2
Baie sau duș	68,3	95,1	40,4	79,0	5,4	41,4

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

O tendință analogică este caracteristică și pentru încălzire. Cu cât mai înalt este nivelul bunăstării gospodăriilor casnice, cu atât o pondere mai mare în încălzirea locuinței ocupă tipurile mai moderne, care necesită cheltuieli mai mici de muncă și care creează mai puține probleme. Aceste probleme sunt legate, în primul rând, de încălzirea cu sobe cu cărbune și lemne. Chiar și în orașele mari acest tip de încălzire este utilizat în 4,2 % din gospodăriile casnice din a V-a grupă quintilică și 23,9 % din gospodăriile din I grupă quintilică (ceea ce este de 5,7 ori mai mult). În alte orașe încălzire cu cărbune și lemne utilizează 2/3 din populația gospodăriilor casnice asigurate, iar în sate – marea majoritate (98,3 %). Utilizarea altor tipuri de încălzire (autonomă, prin sobe, cu gaze) necesită cheltuieli bănești semnificative, inadmisibile populației puțin asigurate.

Gradul de confort în locuință depinde în mare măsură de înzestrarea gospodăriilor casnice cu aparate electrocasnice. În această privință, într-o situație mai nefavorabilă sunt gospodăriile casnice sătești. La 100 de gospodării casnice sătești revin 97 de televizoare (color sau alb-negru), ceea ce este cu 11,3 % mai puțin comparativ cu orașele mari și cu 9,3 % comparativ cu alte orașe. Înzestrarea cu frigider – 80 unități (cu 16,3 % mai puțin comparativ cu orașele mari și cu 20,0 % – comparativ cu alte orașe), cu mașini de spălat rufe – 59 unități (cu 40,7 % mai puțin comparativ cu orașele mari și cu 28,8 % – comparativ cu alte orașe). Înzestrare cu aspiratoare de praf – 36 unități (ceea ce este de 2,2 ori mai puțin comparativ cu orașele mari, și de 1,8 ori – comparativ cu alte orașe), cuptoare cu microunde – 12 unități (ceea ce este de 2,5 ori mai puțin comparativ cu orașe mari, și de 1,5 ori – comparativ cu alte orașe). „Ruptura” cea mai mare în profil „oraș-sat” este caracteristică pentru înzestrarea cu computere. La 100 de gospodării casnice revin 18 computere, ceea ce de 3,2 ori este mai puțin comparativ cu orașele mari, și de 1,8 ori mai puțin comparativ cu alte orașe. Înzestrarea mai nefavorabilă a gospodăriilor casnice sătești cu bunuri de folosință îndelungată într-o măsură mai mare este caracteristică celor mai puțin asigurate gospodării. Înzestrarea cu frigidere a gospodăriilor casnice din I grupă quintilică în sate este de 1,5 mai mică comparativ cu orașele mari, și de 1,4 ori mai mică comparativ cu alte orașe; aspiratoare electrice – de 4,5 mai mică comparativ cu orașele mari, și de 2,1 ori mai mică comparativ cu alte orașe. Calculat la 100 de gospodării casnice sătești din I grupă quintilică revin doar 6 mașini de spălat rufe, 6 cuptoare cu microunde, 7 computere. Totuși, gospodăriile casnice sătești cele mai puțin asigurate dispun de mai

multe biciclete și autoturisme decât gospodăriile din orașele mari.

Un rol important în limitarea accesibilității populației puțin asigurate la principalele bunuri de folosință îndelungată îl joacă prețul. El creează dificultăți pentru schimbarea televizoarelor, frigiderelor, mașinilor de spălat rufe, a altor aparate învechite moral și fizic, care deja se află în folosința acestor gospodării casnice. Aceasta, într-un fel, „conservă” înzestrarea populației puțin asigurate cu tehnică de uz casnic complicată, situație care s-a format încă în anii 80 ai secolului XX. Modelele mărfurilor tradiționale de folosință îndelungată, precum și cele perfecționate au apărut într-un număr masiv în vânzare liberă pe piața Republicii Moldova doar în ultimii ani. Însă, numai gospodăriile casnice asigurate își pot permite procurarea lor. Cele mai puțin asigurate gospodării casnice dispun de un număr destul de mic de tehnică nouă de uz casnic. Pe de o parte, noua tehnică de uz casnic posedă multe regimuri de exploatare care o fac mai prielnică pentru utilizatori, iar pe de altă parte, este destul de economă în consumul energiei electrice. Ponderea bunurilor de folosință îndelungată cu termenul de utilizare până la 5 ani, în numărul total al obiectelor, care se află în folosința gospodăriilor casnice din a V-a grupă quintilică față de cea din grupa quintilică I : televizoarelor color de 1,5 ori (în orașele mari), de 1,3 ori (în alte orașe), de 1,1 ori (în sate), frigiderelor – de 4,3 ori (în orașele mari), de 1,7 ori (în alte orașe), de 1,4 ori (în sate).

Inegalitatea în accesul la loturile de pământ. În Republica Moldova gospodăriile casnice dispun de loturi de pământ, fapt care, deși contribuie la sporirea adaptării gospodăriilor puțin asigurate la noile condiții economice, asigură supraviețuirea membrilor lor, totuși, acest factor nu este un impediment pentru a fi puțin asigurate. Loturile de pământ sunt nu doar o sursă sigură de aprovizionare a populației cu alimente, dar și o sferă însemnată de asigurare a activității individuale pe cont propriu. Însă suprafața nu prea mare a loturilor de pământ prelucrate nu permite majorarea volumului producției agricole.

Până la obținerea independenței Republicii Moldova, majoritatea terenurilor agricole erau în folosința marilor întreprinderi agricole – colhozuri și sovhozuri. Actualmente, ca rezultat al realizării reformei funciare, pe lângă tipul de terenuri agricole care au existat în trecut – loturi de pe lângă casă, precum și vile, livezi și grădini, au apărut tipuri noi – terenuri ale gospodăriilor țărănești și altele. În prezent, aproape toate gospodăriile casnice rurale dispun de loturi de pământ, indiferent de nivelul bunăstării lor. În localitățile urbane, numărul gospodăriilor casnice care au loturi de pământ se deosebește esențial, atât în dependență de mărimea localităților, cât și de nivelul de bunăstare a gospodăriilor casnice. Astfel, în orașele mari din I grupă quintilică 34,5 % gospodării casnice au loturi de pământ, pe când în a V-a grupă quintilică – 13,1 % gospodării, sau de 2,6 ori mai puține. Pentru gestionarea gospodăriilor țărănești (de fermieri) de terenuri de pământ dispun aproape 63 % din gospodăriile casnice rurale din I grupă quintilică și circa 60% din cele din grupa I quintilică.

În sate, suprafața medie a terenurilor de pământ de care dispun gospodăriile casnice cele mai puțin asigurate este mai mare comparativ cu cele mai bine asigurate. În I grupă quintilică suprafața medie a terenului de pământ constituie 2,46 ha, ceea ce este cu 0,20 ha, sau cu 8,8 % mai mult comparativ cu gospodăriile casnice din a V-a grupă quintilică (Vezi *Tablelul 6*). Această diferențiere este determinată de inegalitatea suprafeței medii a terenului de pământ destinat activității gospodăriei țărănești. Existența în gospodăriile

casnice puțin asigurate a terenurilor de pământ cu o suprafață mai mare comparativ cu cele mai asigurate atestă următoarele. În Republica Moldova locuitorii din mediul rural au avut acces la pământ indiferent de nivelul bunăstării lor. Realizarea programului „Pământ” a asigurat posedarea terenurilor de pământ obținute în contul cotelor de pământ echivalent. Totuși, gospodăriile casnice puțin asigurate nu dispun de suficiente mijloace pentru producere, care ar crea posibilități pentru „ieșirea” lor din starea de sărăcie. Aceasta se referă, în primul rând, la mijloacele de producere, fără de care este imposibil de a obține o producție agricolă de înaltă rentabilitate în volume mari și de a obține în baza aceasta venituri suficiente pentru a depăși starea de sărăcie.

Tabelul 6. Suprafața medie a terenurilor de pământ de care dispun gospodăriile casnice, ha

	Orașe mari		Alte orașe		Sate	
	I	V	I	V	I	V
Total	0,05	0,94	1,73	1,69	2,46	2,26
inclusiv terenul:						
– de pe lângă casă	0,05	0,04	0,10	0,10	0,35	0,36
– cota	–	0,83	1,53	1,51	2,11	1,89
– de la vilă	–	0,07	0,10	0,08	–	0,01

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

În alte orașe, suprafața medie a terenurilor de pământ de care dispun gospodăriile casnice dintr-a V-a grupă quintilică este cu 0,04 ha mai mare comparativ cu gospodăriile casnice din I grupă quintilică. În orașele mari, gospodăriile casnice din I grupă quintilică dispun de loturi de pământ cu suprafața de 0,05 ha, în timp ce a V-a grupă quintilică – 0,94 ha. Astfel, în orașe mari se observă o relație pozitivă între existența terenurilor de pământ și nivelul bunăstării gospodăriilor casnice.

Ocotirea sănătății ca factor al bunăstării. În Republica Moldova sănătatea încă nu este considerată o valoare de neprețuit pentru om. Înțelegerea faptului că menținerea sănătății trebuie să fie pe primul loc printre prioritățile vitale depinde de un șir de factori (nivelul bunăstării, instruirii, profesiei, locului de trai, modului de viață ș.a.). Printre acestea, o însemnătate primordială o are bunăstarea, nivelul căreia influențează în mod direct posibilitățile materiale de menținere a sănătății membrilor gospodăriilor casnice și aprecierea propriei sănătăți.

Printre membrii mai puțin asigurați ai gospodăriilor casnice care locuiesc în orașele mari și sate ponderea persoanelor care își apreciază sănătatea ca „foarte bună” și „bună”, este mai mare comparativ cu cei mai asigurați membri ai gospodăriilor casnice. În orașele mari, astfel de persoane sunt doar 59,1 %, iar în sate – 50,7 %. Totodată, consideră că au o sănătate „excelentă” și bună 53,3 % din membrii gospodăriilor casnice din cea mai asigurată a V-a grupă quintilică (orașe mari) și 41,4 % (sate). (Vezi Tabelul 7)

Tabelul 7. Starea sănătății membrilor gospodăriilor casnice (anul 2011), %

	Orașe mari		Alte orașe		Sate	
	I	V	I	V	I	V
<i>Aprecierea sănătății proprii:</i>						
– excelentă	1,6	2,3	4,0	3,0	2,7	3,7
– bună	57,5	51,0	40,3	43,9	48,0	37,7
– satisfăcătoare	34,4	41,4	41,7	38,7	35,6	43,4
– rea	6,5	5,1	12,8	13,4	12,4	14,4
– foarte rea	–	0,3	1,2	0,9	1,3	0,7
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

În alte orașe și sate, printre cei mai puțin asigurați membri ai gospodăriilor casnice ponderea persoanelor care apreciază sănătatea sa ca fiind „rea” și „foarte rea” sunt mai puțini comparativ cu cei mai asigurați membri ai gospodăriilor casnice. În alte orașe, astfel de membri sunt 14,0 %, iar în sate – 13,7 %. Consideră sănătatea sa ca fiind „rea” și „foarte rea” 14,3 % din membrii gospodăriilor casnice din cei mai asigurați membri ai gospodăriilor casnice din a V-a grupă quintilică (alte orașe) și 16,1 % (sate). Această situație este condiționată de faptul că persoanele în etate fac mai des investigații medicale, sunt mai bine informați despre starea sănătății lor comparativ cu cei puțin asigurați. De aceea, majoritatea celor mai puțin asigurați nu sunt mai sănătoși, ei pur și simplu nu dispun de informații cu privire la starea sănătății lor.

Cheltuielile gospodăriilor casnice privind ocrotirea sănătății cresc pe măsura creșterii nivelului de bunăstare a membrilor gospodăriilor casnice. Dacă în orașele mari aceste cheltuieli au constituit în I grupă quintilică 20,37 lei pe lună, atunci în a V-a grupă quintilică – 141,29 lei, sau de 6,9 ori mai mult. În alte orașe această depășire a alcătuit 7,5 ori. O inegalitate deosebit de mare în cheltuieli este în sate: gospodăriile casnice din a V-a grupă quintilică cheltuie în aceste scopuri mijloace bănești mai mult de 11 ori comparativ cu gospodăriile casnice din I grupă quintilică (Vezi Tabelul 8).

Tabelul 8. Cheltuielile gospodăriilor casnice privind ocrotirea sănătății (anul 2011), lei/lună

	Orașe mari		Alte orașe		Sate	
	I	V	I	V	I	V
Total cheltuieli:	20,37	141,29	25,50	191,79	21,52	241,51
inclusiv:						
– consultația medicului, analizele de laborator, diagnostica, tratament fizio-terapeutic	0,92	16,48	1,61	15,77	0,44	21,53
– plata tratamentului în staționar	0,00	2,66	6,59	31,03	2,16	40,14
– serviciile stomatologului	0,00	13,87	0,00	36,30	0,31	32,48
– cumpărarea medicamentelor	19,44	108,28	17,30	109,69	18,62	147,36

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

Inegalitatea în cheltuielile privind ocrotirea sănătății se reflectă și în structura acestor cheltuieli. Cea mai mare pondere în cheltuielile privind ocrotirea sănătății, în toate grupele quintile, ocupă cheltuielile pentru cumpărarea medicamentelor și a remediilor medicale. Gospodăriile casnice din a V-a grupă quintilică utilizează o listă mai largă de servicii medicale. Reprezentative în această privință sunt serviciile stomatologului. Dacă în gospodăriile casnice din I grupă quintilică, amplasate în orașele mari și în alte orașe, ele sunt nesemnificative, atunci în a V-a grupă quintilică ponderea lor constituie 9,8 % și 18,4 %. În sate, ponderea cheltuielilor pentru serviciile stomatologului în gospodăriile casnice din a V-a grupă quintilică (13,5 %) este de 9,6 ori mai mare comparativ cu I grupă quintilică (1,4 %).

Inegalitatea în accesul la învățământ. Nivelul înalt al studiilor este un factor determinant al concurenței și al cererii pe piața muncii și a dorinței de a avea o viață îndestulată. Și invers, nivelul redus de instruire, în alte condiții egale, nu creează posibilități pentru o înaltă remunerare a muncii și, în consecință, determină o asigurare insuficientă. Se atestă o legătură strânsă între bunăstarea membrilor gospodăriilor casnice și nivelul lor de instruire. Cu cât bunăstarea membrilor gospodăriilor casnice este mai mare, cu atât este mai mare ponderea persoanelor cu nivel înalt de instruire.

Cheltuielile medii ale unei persoane pentru studii au o tendință clară de creștere odată cu creșterea nivelului de bunăstare a membrilor gospodăriilor casnice. Totodată, deși învățământul gratuit este garantat prin Constituția Republicii Moldova, gospodăriile casnice suportă anumite cheltuieli pentru instruirea preuniversitară a copiilor. Esențiale sunt cheltuielile gospodăriilor casnice, în componența cărora sunt studenți care învață în colegii și universități. În orașele mari, mărimea cheltuielilor pentru studii calculată la un membru al gospodăriei casnice din a V-a grupă quintilică conform repartiției după nivelul cheltuielilor de consum este aproape de 95 ori mai mare comparativ cu gospodăriile casnice din I grupă quintilică, în alte orașe – de 204 ori, în sate – de 14 ori (Vezi Tabelul 9). Această tendință se păstrează și față de alte tipuri de învățământ. Astfel, corelația dintre valorile cheltuielilor medii pe cap de locuitor ale gospodăriilor casnice în scopul instruirii nu este în favoarea localităților din mediul rural. Aceasta se referă, în special, la cheltuielile în scopul instruirii. Dacă în orașele mari cheltuielile pentru studiile superioare calculate la un membru al gospodăriilor casnice din a V-a grupă quintilică constituie 32,66 lei, în alte orașe – 32,48 lei, atunci în sate – 21,29 lei.

Tabelul 9. Cheltuielile medii pe cap de locuitor pentru studii (anul 2011), lei pe lună

	Orașe mari		Alte orașe		Sate	
	I	V	I	V	I	V
Cheltuieli pentru instruire – total	0,53	50,6	0,18	36,83	2,08	29,29
inclusiv cheltuieli pentru studii:						
– primare	0,00	5,17	0,00	1,10	0,09	1,16
– medii	0,00	11,76	0,18	2,13	0,07	1,53
– medii speciale	0,53	1,00	0,00	1,12	0,82	5,31
– superioare	0,00	32,66	0,00	32,48	1,10	21,29

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

În Republica Moldova se atestă o inegalitate semnificativă în posibilitățile obținerii de către copii a studiilor superioare și medii speciale. Printre factorii care contribuie la acest proces un rol tot mai mare îl are nivelul bunăstării gospodăriilor casnice în componența cărora sunt studenți. Astfel, ponderea gospodăriilor casnice cu studenți, care studiază în bază de contract, în numărul total al gospodăriilor casnice din a V-a grupă quintilică depășește esențial ponderea acestora din I grupă quintilică. În orașele mari, această depășire este de 24 ori, iar în sate – 38 ori.

Autoevaluarea condițiilor de trai de către gospodăriile casnice. Părerea gospodăriilor casnice cu privire la condițiile vieții lor are o importanță mare pentru monitorizarea nivelului de trai și estimarea influenței programelor sociale asupra majorării nivelului bunăstării populației. Aceste date, cu un caracter subiectiv, completează informația obținută în baza analizei rezultatelor cercetării bugetelor gospodăriilor casnice și astfel permit mai obiectiv de a reflecta situația privind condițiile lor de trai.

Majoritatea gospodăriilor casnice apreciază condițiile sale de trai ca satisfăcătoare. O astfel de evaluare este caracteristică pentru aproximativ aceeași pondere a gospodăriilor din a V-a grupă quintilică, în orașe mari (67,1 %), în alte orașe (67,9 %) și în sate (65,3 %). Majoritatea gospodăriilor din I grupă quintilică și în alte orașe și sate apreciază, de asemenea, condițiile sale de trai ca fiind satisfăcătoare. Excepție fac orașele mari, în care mai mult de jumătate (55,7 %) din gospodăriile din I grupă quintilică apreciază condițiile de trai ca fiind rele.

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

Pe acest fondal, repartizarea gospodăriilor casnice care și-au apreciat condițiile de trai ca „bune”, și „foarte bune” precum și „rele” și „foarte rele” depind direct de nivelul bunăstării gospodăriilor casnice. La aprecierea condițiilor de trai, atât bune, cât și foarte bune, cele mai mici diferențe între gospodăriile casnice din a V-a și I grupe quintilice (1,5 ori) sunt caracteristice pentru orașele mari. În alte orașe, ponderea gospodăriilor casnice din a V-a grupă quintilică, care își apreciază condițiile de trai ca bune (18,07 %), depășește de 3,1 ori ponderea gospodăriilor casnice din I grupă quintilică, care au apreciat la fel (6,0 %). În sate acest co-raport constituie 4,9 ori. Un tablou extrem de contradictoriu se observă la examinarea aprecierilor „rele” și „foarte rele”. În orașele mari, astfel de aprecieri au dat 17,2 % din numărul total al gospodăriilor casnice din a V-a grupă quintilică și 66,2% din I grupă quintilică, adică de 3,8 ori mai mare. În alte orașe, acest co-raport constituie 2,9 ori, în sate – 4,1 ori.

Diferențele de apreciere a nevoilor minime și normale ale membrilor gospodăriilor sunt determinate de nivelul lor de bunăstare. După părerea membrilor gospodăriilor casnice, pentru a satisface necesitățile minime, adică de „a trăi de azi pe mâine”, membrul gospodăriei casnice din a V-a grupă quintilică are nevoie de a dispune de mijloace de 1,9 ori mai mari comparativ cu un membru al gospodăriei casnice din I grupă quintilică (orașe mari), de 1,8 ori (alte orașe) și de 1,6 ori (sate). Pentru satisfacerea necesităților normale, care să-i asigure un minimum de existență decentă, membrului gospodăriei casnice din a V-a grupă quintilică îi va trebui de 1,9 ori mai multe mijloace decât membrului gospodăriei casnice din I grupă quintilică (orașe mari) și de 1,7 ori (alte orașe și sate)

(Vezi Tabelul 10). Totodată, mărimea mijloacelor necesare pentru asigurarea unui nivel decent de trai depășește considerabil mărimea mijloacelor necesare doar pentru „a trăi de azi pe mâine”. În orașele mari, pentru grupele I și V quintilice această depășire constituie 2,7 ori, în alte orașe, pentru I grupă quintilică – 2,1 ori, pentru a V-a grupă quintilică – 2,0 ori, în sate – respectiv, 2,0 ori și 2,2 ori.

Tabelul 10. Mijloacele necesare pentru satisfacerea necesităților gospodăriilor casnice (calculate la 1 membru al gospodăriei casnice) – anul 2011, lei pe lună

	Orașe mari		Alte orașe		Sate	
	I	V	I	V	I	V
Venitul disponibil	888,90	2629,17	801,55	2259,03	704,69	2095,10
Mijloacele necesare pentru asigurarea:						
– necesităților minime, adică „a trăi de azi pe mâine”	770,56	1445,47	851,04	1572,80	795,40	1244,90
– necesităților normale	2055,25	3925,07	1759,58	3087,05	1615,43	2780,18
Diferența dintre veniturile disponibile și mijloacele necesare pentru asigurarea:						
– necesităților minime, adică „a trăi de azi pe mâine”	118,34	1183,70	-49,49	686,23	-90,31	850,20
– necesităților normale	-1166,35	-1295,90	-958,03	828,02	-910,74	-685,08

Calculat de autor în baza datelor cercetărilor bugetelor gospodăriilor casnice

Veniturile de care dispun membrii gospodăriilor casnice depășesc mijloacele necesare pentru satisfacerea necesităților minime nu numai a celor mai asigurate, dar și a celor mai puțin asigurate gospodării casnice. Excepție fac membrii gospodăriilor casnice din I grupă quintilică în alte orașe și sate: pentru „a trăi de azi pe mâine”, pe lângă veniturile de care dispun mai au nevoie, respectiv, de 49,49 lei și 90,31 lei (calculate la un membru al gospodăriei casnice pe lună). În ceea ce privește satisfacerea necesităților normale, pentru atingerea acestui scop nu sunt destule veniturile disponibile nici pentru cele mai asigurate, nici pentru cele mai puțin asigurate gospodării casnice. Sunt necesare mijloacele suplimentare care sunt destul de însemnate. Este vorba, în primul rând, de gospodăriile casnice din I grupă quintilică. Calculat la un membru din I grupă quintilică, este necesar de a dispune de mijloace suplimentare: în orașele mari – de 1166,35 lei lunar (ceea ce este de 1,3 ori mai mult decât venitul disponibil), în alte orașe – de 958,03 lei (mai mult de 1,2 ori), în sate – de 910,74 lei (mai mult de 1,3 ori).

În Republica Moldova avem disproporții social-economice acute. Ele se manifestă, în special, în inegalitatea economică semnificativă, observate în toate domeniile societății – pe regiuni, după venituri, consum, repartizarea proprietății, precum și după capitalul uman și social disponibil. Și, deși în ultimii ani, nivelul de inegalitate s-a redus, există un grad ridicat de inegalitate în toate profilurile. Aceasta reprezintă o amenințare reală la adresa securității sociale a țării.

De aceea, indicatorii cantitativi și calitativi ai inegalității trebuie să devină un punct de

referință esențial pentru coordonarea politicilor economice și sociale. Problema decalajului dintre păturile superioare și inferioare ale societății nu pot fi rezolvate fără o revizuire a relațiilor de distribuție, în scopul de a mări povara fiscală asupra veniturilor ridicate și majorarea veniturilor persoanelor puțin asigurate (sărace) la normele social acceptate. În această legătură rolul reglementator al statului are o importanță-cheie, se poate spune chiar excepțională. El nu trebuie să se înlătore de la cele mai acute probleme sociale. În țările Europei Centrale și de Sud-Est, precum Țările Baltice, unde reformele s-au efectuat cu cel mai mare succes, statul acționa în diferite direcții pentru a menține inegalitatea sub control.

BIBLIOGRAFIE

1. Atkinson A.B. On the Measurement of Inequality. În: *Journal of Economic Theory*, 1970, nr.2, p. 244–263.
2. Okun Arthur. *Equality and Efficiency: The Big Tradeoff*. Washington: Brookings Institution Press Brookings Institution. 1975. 124 p.
3. Yitzhaki S. and R.I. Lerman. Income Stratification and Income Inequality. În: *Review of Income and Wealth*, 1991, nr.37, p. 313–329.
4. Рожко А. Совершенствование государственного регулирования процессов социального расслоения населения Республики Молдова. Chișinău, 1997. 53 с.
5. Суринов А.Е. Доходы населения: Опыт количественных измерений. Москва: Финансы и статистика, 2000. – 432 с.

CONCLUZII

STRUCTURAREA SOCIETĂȚII ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎNTRE REPERE ISTORICE ȘI OPȚIUNI POLITICE

Lucrarea de față prezintă un grupaj de studii ale proceselor de formare a unor noi structuri sociale, a tendințelor de stratificare a societății în Republica Moldova după două decenii de la proclamarea independenței, stat care își declară asumarea valorilor democratice, promovarea libertăților economice, politice, de creație științifică, culturală, a drepturilor omului conform prevederilor programistice ale Uniunii Europene.

Procesele de constituire și evoluție istorică ale formațiunilor umane, ierarhizarea populației în categorii sub formă de straturi și de clase au constituit mari provocări pentru teoreticienii stratificării sociale. În lucrările fundamentale ale sociologilor K. Marx, M. Weber, P. Sorokin, E. Giddens sunt expuse principiile interacțiunilor sociale, sunt elucidate mecanismele, instrumentele și factorii reliefați care condiționează formarea grupurilor, a categoriilor de oameni și ierarhizarea lor. Aici sunt expuse criteriile ce stau la baza divizării societății: proprietate, stare economică, venit, ocupație, instruire, nivel de cultură, putere politică, prestigiu social. Aceste criterii definitorii se formează în timp.

Cercetarea formărilor structurilor, a straturilor și a mobilității sociale este un proces complex, intra și transdisciplinar, care se axează pe științele sociologice, antropologice, economice, culturologice și ecologice.

Aspectele istorice ale stratificării sociale în Republica Moldova. Studiarea formării straturilor sociale pornește de la ideea că actualele procese de stratificare socială își iau începuturile în sec. XIX, când se puneau bazele societății moderne în România. Populația Moldovei era rurală și se constituia din câteva straturi sociale: 1) stratul superior: elita militară, marii boieri; 2) stratul de mijloc: boiernașii, târgoveții, clerul, meșteșugarii, dascălii, răzeșii, mazilii, scutelnicii sau ruptașii; 3) stratul inferior: țăranii clăcași dependenți de boieri, majoritari în mediul rural, țișanii robi etc.

Prin politica sa economică, Imperiul Rus a modificat structura elitei economice, a marii boierimi. Timp de un secol numărul boierilor de viță, ce reprezentau conducerea națională a Moldovei, s-a micșorat de patru ori. Către anul 1917, structura socială în Basarabia era formată din:

- 1) oameni foarte bogați (mari latifundiari, boieri, negustori) – 0,001%;
- 2) oameni bogați (latifundiari, negustori, industriași) – 0,50%;
- 3) oameni mai puțin bogați care nu duceau lipsuri (proprietari de moșii, negustori, slujbași, fabricanți) – 0,8%;
- 4) oameni care își asigurau un trai decent, aveau acces la învățătură (răzeși, mazili, funcționari ai statului) – 35%;
- 5) oameni care duceau lipsuri, afectați de sărăcie, având acces limitat la învățătură – 42%;
- 6) oameni care duceau permanent lipsuri, fiind supuși unei subnutriții cronice și nu aveau acces la învățătură – 22%.

Stratul decisiv în formarea societății moderne în Basarabia era constituit din mica burghezie și oamenii mijlocași din spațiul rural (răzeșii, mazilii, ruțașii și o mică parte dintre țărani clăcași care au fost împrăștiți în urma reformei agrare din 1868).

După unirea Basarabiei cu România la 1918 s-a produs integrarea acestui ținut într-un spațiu cultural, istoric și spiritual comun. În noua provincie românească au demarat procesele de instruire și formare a unei noi generații de oameni școliți în limba maternă, la izvoarele de cultură română. Basarabienii s-au încadrat fără dificultăți în politică, în sistemele de învățământ școlar, liceal și universitar, în viața spirituală a Bisericii Ortodoxe din România. Într-o perioadă relativ scurtă, de 22 de ani, s-a produs un salt enorm de trecere din sistemul colonial de asimilare rusească la standardele și valorile naționale românești, care corespundeau normelor europene de civilizație. Acest proces a asigurat penetrarea straturilor sociale, creșterea mobilității sociale și formarea elitei intelectuale naționale.

Tendințele stratificării politice. Odată cu formarea Republicii Moldova ca stat nou suveran și independent s-a declanșat procesul de constituire a unei noi elite politice, posttotalitare, postautoritare de partid. Acest proces însă se caracterizează ca unul destul de complex și contradictoriu.

În primul rând, recrutarea elitei în Republica Moldova are un caracter mixt, îmbinând particularitățile sistemului de ghildă și a celui antreprenorial. Primul presupune accesul la putere a funcționarilor de partid, iar cel de-al doilea – a oamenilor de afaceri. Aceasta determină faptul că conducătorii țării sunt oameni bogați, iar săracii lipsesc la putere. Ceea ce, printre altele, constituie un indiciu al imaturității instituțiilor societății civile, care nu pot controla politicienii, nu pot „aduce” reprezentanții săi la putere.

Profilul social al elitei autohtone este destul de controversat. În acest context, atestăm existența unor discrepanțe între profilul social real al elitei autohtone și doleanțele populației privind componența legislativului. Unele caracteristici ale parlamentarilor (cum ar fi, de exemplu, subreprezentarea în Parlament a specialiștilor în agricultură, educație, tehnică) nu corespund pe deplin exigențelor economiei țării și imperativelor democratice în general (cota redusă a femeilor deputați). Totuși, elita politică actuală a reușit să însușească unii indici mai performanți în comparație cu guvernarea precedentă, înregistrând unele tendințe pozitive. Astfel, în comparație cu legislatura a XV-a (Parlamentul ales la 25 februarie 2001), elita politică reprezentată prin deputații legislativului actual a devenit mai tânără (cota deputaților de vârstă până la 45 de ani a crescut de la 12,9% în anul 2001 până la 44,6% în prezent), mai feminizată (cota femeilor deputați a crescut de la 9,9% în anul 2001 până la 19,8% în prezent) și chiar mai profesionistă (cota deputaților cu experiența de legiuitor a crescut de la 34,7% în anul 2001 până la 64,3% în prezent – aproape de două ori).

În pofida faptului că elita politică din Republica Moldova devine mai tânără, mai feminizată și chiar mai profesionistă, totuși ea rămâne a fi destul de închisă și corporatistă, dominată de interese înguste de grup. Ea reprezintă o structură destul de contradictorie: pe de o parte, ea are o imagine destul de favorabilă și progresistă, însă la moment se caracterizează printr-o funcționalitate și eficiență redusă. De asemenea, o problemă a procesului de recrutare a elitei politice autohtone rămâne necorespunderea procedurii de selecție a cadrelor guvernamentale principiului meritocrației. Sperăm că pe viitor atât profilul social al guvernanților, cât și acțiunile lor vor corespunde mai mult nevoilor societății.

În al doilea rând, lipsește unitatea politică între participanții la procesul social, drept rezultat al înțelegerii diferite a scopurilor dezvoltării naționale, lipsa culturii consensului, tendința spre înțelegere în realizarea transformărilor democratice.

În al treilea rând, procesul politic se dezvoltă insuficient, structura lui este amorfă, scopu-

riile actorilor politici în lupta lor nu sunt concretizate. („Suntem pentru acei ce sunt la putere sau care câștigă astăzi”). Or aceasta conduce spre lipsa unui dialog organizat dintre putere și opoziție, putere și societate. Opoziția tinde să se manifeste diferit de oponenții săi politici, dar ca o mișcare protestatară radicală.

În al patrulea rând, eficiența foarte scăzută a activității instituțiilor societății civile nu permite desconcentrarea puterii centrului, adică scăderea influenței dominante în dirijarea elitei politice și a reprezentanților birocrăției sale, care controlează resursele principale ale statului.

În al cincilea rând, în Republica Moldova, din păcate, nu este lichidată practica „raporturilor politice clientelare”, iar aceasta înseamnă că grupurile sociale apropiate (care intră) de Președinție, Parlament, Guvern concentrează în mâinile sale principalele împuterniciri de conducere, obțin posibilități speciale de utilizare meschină a puterii. Condițiile de realizare a puterii la elitele locale la nivel regional sunt destul de limitate. După cum au arătat ultimele alegeri în Adunarea Populară a Găgăuziei, autoritatea partidelor la nivelul local scade și la putere ajung liderii carismatici, care folosesc capitalul social și material (2/3 din deputații Adunării Populare a UTA Găgăuzia au fost aleși în calitate de candidați independenți).

În al șaselea rând, cooperarea reciprocă în realizarea politicii interne și externe se destabilizează deseori, ceea ce are un impact negativ asupra progresului social în ansamblu.

În timpul oricărui proces istorico-social important, îndeosebi în perioadele de tranziție, apar și se dezvoltă forme noi de participare politică a grupurilor sociale noi în politică. Datorită diversității condițiilor și factorilor variabili ce determină politica statului și a societății, structura socială se reorganizează, se stratifică, modificându-și funcțiile sale, perfecționând multiplele practici sociale.

Structura socială în mediul rural. Către anul 1940, în mediul rural din Basarabia se constată o structură socială de clasă tradițională: moșierii și alți mari proprietari funciari, țărănimea și intelectualitatea. Moșierii și alți mari proprietari funciari și-au pierdut importanța social-politică ca urmare a reformei agrare din 1921. Țărănimea predomină detașat numeric structura socială a satului.

Încă în anii 30 ai secolului trecut țărănimea a cunoscut un proces de stratificare. Astfel, în satul moldovenesc s-a constituit o pătură importantă a micilor proprietari agricoli și o alta mai mică a lucrătorilor (muncitorilor) agricoli. Gospodăriile țărănești obțineau venituri relativ mici, aveau un caracter mai degrabă natural decât comercial. Totuși, ele reușeau să asigure populației rurale un anumit nivel de viață într-o perioadă de criză, cum a fost perioada anilor 1930-1940.

Introducerea forțată a sistemului socialist de tip sovietic în anii 40-50 ai sec. XX a condus la destructurarea structurii sociale existente în mediul rural prin lichidarea țărănimii ca element al structurii sociale de bază a comunităților rurale. Noțiunile „țăran”, „țărănime” și altele asemănătoare s-au păstrat pe întreaga perioadă sovietică, acestea însă nu mai corespundeau conținutului semantic al cuvântului. În urma unor acțiuni politice violente, de presiuni sociale și economice, regimul sovietic a reușit să creeze o nouă structură socială a mediului rural. Structura socială în mediul rural către anul 1990 este formată din următoarele grupuri sociale: (1) *Aparatul administrativ*, reprezentat de conducătorii de întreprinderi și organizații și conducătorii de subdiviziuni ale acestora, precum și de funcționarii de partid, sindicali și de komsomol, care constituie circa 5,6% din totalul persoanelor economic active și domină mediul rural autohton; (2) *Muncitorii agricoli și colhoznicii salarizați* reprezintă circa 68% din totalul persoanelor economic active din mediul rural; (3) *Salariații neagricoli*, reprezentați de salariați în diverse domenii neagricole, constituie 12% din totalul persoanelor economic active din mediul rural; (4) *Intelectualitatea*, reprezentată de angajații

în învățământul public, sănătate, artă, cultură și știință cu o pondere de 14,2% din totalul persoanelor economic active din mediul rural.

În anii 1990-2000, în rezultatul împrăștiării cu pământ a tuturor muncitorilor agricoli din întreprinderile de stat, a colhoznicilor și, într-o măsură mai mică, a altor categorii de populație rurală a devenit posibilă reconstituirea sectorului de gospodărie țărănești de tip familial. Conform datelor preliminare ale Recensământului General Agricol realizat în anul 2011, în Republica Moldova sunt înregistrate aproximativ 898 mii de exploatații agricole de tip familial (gospodărie țărănești, întreprinderi individuale, gospodărie casnice ale populației etc.). Sectorul gospodăriilor țărănești și casnice înregistrează o productivitate agricolă la hectar cu 56% mai mare decât media acesteia pe țară. Eficiența mai înaltă a sectorului individual comparativ cu cel corporativ se datorează la mai mulți factori, care confirmă teoria supraviețuirii exploatațiilor agricole familiale în condițiile economiei capitaliste.

În scopul consolidării statutului social al țărănimii și a altor grupuri sociale din satele moldovenești, este necesar ca statul să realizeze politici publice transparente, nedeclarative în ceea ce privește dezvoltarea rurală axată pe suportul acordat agriculturii și activităților neagricole, precum și să asigure o autonomie reală decizională și financiară a comunităților rurale. Totodată, în dezvoltarea social-economică a satelor implicarea autorităților publice și a societății locale este de neînlocuit. În concluzie constatăm: țărănimea ca grup social este în proces de reconstituire și este important de urmărit în viitorul apropiat în ce măsură aceasta își va forma configurația sa specifică și ce rol va juca în structura socială a comunităților rurale.

Stratificarea economică. Reformele promovate în Republica Moldova în ultimii 20 de ani au condus la ruina economiei naționale și la înrăutățirea bruscă a bunăstării materiale a populației. Acele straturi sociale care până la reformare constituiau "clasa de mijloc" în noile condiții s-au pomenit sărace. Nespuse de mult s-a schimbat raportul proprietate-putere, s-a modificat mecanismul stratificării populației, pe arena socială apar noi straturi și grupuri de indivizi, crește numărul oamenilor care formează "partea de jos a societății". Economia națională nu este capabilă să ofere cetățenilor săi locuri de muncă bine plătite, iar aceasta contribuie la coborârea statusului social al indivizilor și trecerea lor în straturile inferioare ale sistemului social.

Bunăstarea materială devine factorul determinant al stratificării sociale. Conform acestui criteriu și al ipotezei cercetării, populația Republicii Moldova se împarte în trei straturi – prototipuri ale claselor: de sus, de mijloc și de jos, asemănătoare cu cele din societățile stabile.

Stratul superior în societate are mai multe sensuri. Pe de o parte, aici se concentrează proprietarii unor mijloace semnificative financiare de influență asupra puterii politice. Pe de altă parte, interesul principal al acestui grup este păstrarea și înmulțirea averii deja acumulate. El se află în contradicție permanentă cu interesele celorlalte straturi ale societății. Asociind în componența sa un număr redus de populație, el nu poate deveni garantul durabilității și al stabilității în societate.

În cercetarea noastră, stratul superior al societății este compus din două categorii de populație: oameni foarte bogați (grupul oligarhic) și oameni bogați care au tot necesarul, fără restricții de consum (grupul social înalt). Conform rezultatelor investigației, stratul superior al societății moldovenești unește circa 1-3% din populație. Acest strat este format din oameni cu studii superioare și medii de specialitate, manageri de rang superior și mediu, lucrători calificați de muncă intelectuală și agricolă.

Rolul principal în structura societății, promotorul vieții sociale este stratul de mijloc. El se manifestă prin independență economică și activitate socială înaltă. Este format prepon-

derent din antreprenori, lucrători calificați ai muncii intelectuale, manageri, fermieri, care asigură ocuparea forței de muncă și contribuie substanțial la completarea venitului național. Viziunile lor politice sunt bazate pe respectarea ordinii publice, legitimitate, onorarea drepturilor omului. Ei sunt adepții unei puteri stabile în societate, nu acceptă anarhismul, samovolnicia și extremismul, sunt părtașii promovării unor reforme moderne și bine chibzuite. Fiind oponenți ai capitalului oligarhic și ținând piept mișcărilor radicale ale straturilor de jos, stratul de mijloc devine forța determinantă din societate, menținând echilibrul și stabilitatea.

Acest strat este de asemenea format din două grupuri de populație: din oameni înstăriți, care nu-și permit procurarea lucrurilor de lux (primul grup al stratului mediu), și din cetățeni nu prea înstăriți, nevoiți să facă economii (al doilea grup al stratului mediu). Datele cercetărilor noastre arată că stratul doi cuprinde circa 1/3 din populație.

Pe ultima treaptă a scării sociale se află stratul de jos. În acest strat ne întâlnim de asemenea cu două categorii de populație. Prima categorie o constituie oamenii prost asigurați, care se află la limita sărăciei (grupul social de jos), iar a doua categorie este completată de oamenii săraci, care permanent duc lipsa celor necesare (grupul social cel mai de jos). Datele cercetărilor despre componența numerică a acestui strat ne vorbesc de faptul că aici sunt concentrate 2/3 din populație. Din stratul de jos fac parte acele categorii de populație care sunt lipsite de proprietate, practică munci necalificate, au venituri mici, care corespund nivelului oamenilor săraci sau chiar și mai mici. Tot aici se află grupurile care n-au câștiguri stabile, șomerii, elementele declassate. Situația păturilor sociale care fac parte din clasa de jos determină poziția lor în societate ca instabilă. Mai des aceste straturi devin baza socială a partidelor și mișcărilor de orientări radicale și extremiste.

Caracteristic pentru schimbările actuale complexe și mai puțin obișnuite (nu numai în Republica Moldova, ci și în întreaga colectivitate umană) este că acestea se produc în contextul crizelor complexe economice, politice, identitare ș.a. Investigarea diferențierii economice se realizează în condițiile în care schimbările se află în continuă derulare, iar rezultatul cu care acestea se vor solda nu este destul de previzibil.

Inegalitatea în nivelul de bunăstare al populației. Veniturile de care dispun membrii gospodăriilor casnice depășesc mijloacele necesare pentru satisfacerea necesităților minime nu numai a celor mai asigurate, dar și a celor mai puțin asigurate gospodării casnice, cu excepția membrilor gospodăriilor casnice din I grupă quintilică în sate și alte orașe. În ceea ce privește satisfacerea necesităților normale, pentru atingerea acestui scop nu sunt destule veniturile disponibile nici pentru cele mai asigurate, nici pentru cele mai puțin asigurate gospodării casnice. Sunt necesare mijloacele suplimentare care sunt destul de însemnate. Este vorba, în primul rând, de gospodăriile casnice din I grupă quintilică. Calculat la un membru din I grupă quintilică este necesar de a dispune de mijloace suplimentare: în orașele mari – de 1166,35 lei lunar (ceea ce este de 1,3 ori mai mult decât venitul disponibil), în alte orașe – de 958,03 lei (mai mult de 1,2 ori), în sate – de 910,74 lei (mai mult de 1,3 ori).

În Republica Moldova avem disproporții social-economice acute. Ele se manifestă, în special, în inegalitatea economică semnificativă, observate în toate domeniile societății – pe regiuni, după venituri, consum, repartizarea proprietății, precum și după capitalul uman și social disponibil. Și, deși în ultimii ani, nivelul de inegalitate s-a redus, există un grad ridicat de inegalitate în toate profilurile. Aceasta reprezintă o amenințare reală la adresa securității sociale a țării.

Indicatorii cantitativi și calitativi ai inegalității trebuie să devină un punct de referință

esențial pentru coordonarea politicilor economice și sociale. Problema decalajului dintre părțile superioare și inferioare ale societății nu pot fi rezolvate fără o revizuire a relațiilor de distribuție, în scopul de a mări povara fiscală asupra veniturilor ridicate și majorarea veniturilor persoanelor puțin asigurate (sărace) la normele social acceptate. În această legătură, rolul reglementator al statului are o importanță-cheie, se poate spune chiar excepțională. El nu trebuie să se înlătore de la cele mai acute probleme sociale. În țările Europei Centrale și de Sud-Est, precum Țările Baltice, unde reformele s-au efectuat cu cel mai mare succes, statul acționa în diferite direcții pentru a menține inegalitatea sub control.

Stratificarea socioprofesională și culturală. Nivelul de venit și instruire este determinant în construirea planurilor de viitor al respondenților. Cu cât studiile respondenților sunt mai avansate, cu atât aspirațiile și planurile lor de viitor sunt mai optimiste. Totodată acești respondenți sunt mai exigenți față de nivelul lor de pregătire și, evident, au un grad de informare mai înalt.

Nivelul de venit influențează asupra intențiilor mobilității profesionale a respondenților. Odată cu creșterea nivelului de venit scad intențiile respondenților de a-și schimba profesia sau domeniul în care activează. Unul din motivele principale ale intenției de schimbare a profesiei este salariul mic la locul de muncă pe care îl dețin actual, deși foarte puțini sunt cei care ar intenționa să-și deschidă o afacere pe cont propriu sau că ar dori să activeze în sfera privată. Majoritatea respondenților optează pentru sectorul bugetar, deoarece situația în această sferă este relativ stabilă. Această stare de lucruri se atestă în special în localitățile rurale, unde sfera bugetară le permite oamenilor să dispună de un venit nu prea mare, dar fără riscuri.

Studiile joacă un rol deosebit de important în formarea ierarhiei socioprofesionale, pe când accesibilitatea studiilor superioare pentru majoritatea populației este scăzută. Deși țările membre ale Uniunii Europene își propun ca în viitorii zece ani patruzeci la sută din absolvenții instituțiilor preuniversitare de învățământ să obțină studii superioare. Aceasta va oferi populației un grad de libertate mai înalt nu doar în a găsi mai ușor un loc de muncă, ci și în capacitatea de a face o alegere corectă.

Sincronizarea învățământului național la cerințele vieții, valorile și principiile europene sunt scopuri declarate ale politicilor educaționale. Astfel, reforma instituțiilor medii de învățământ poate fi implementată prin ridicarea bunăstării populației, prin schimbarea atitudinii față de procesul de învățământ, prin conștientizarea organelor de resort, inclusiv a celor locale, că de la școală începe totul, inclusiv depășirea crizei materiale a societății. Fără un proces de învățământ pe potriva avansării societății, pe care ne-o propunem, vom crește o generație inaptă să muncească calitativ, o generație de neprofioniști. Dacă tindem să construim o societate de succes, trebuie să ținem cont că viitorul aparține cunoștințelor, iar capitalul uman este valoarea cea mai de preț de care dispune omenirea.

Procesele socioculturale derulate în ultimele două decenii ne permit de a spune că statul nu are o politică de dezvoltare și reorganizare a edificiilor culturale, îndeosebi a celor rurale, iar unele reforme rău administrate și lipsa finanțelor au dus la distrugerea multora dintre ele. Ca rezultat s-a redus numărul de locuri (pe cap de locuitor) atât în zonele urbane, cât și în cele rurale.

Edificiile culturale din comunitățile rurale au fost scoase de la balanța Guvernului Republicii Moldova și date în subordonarea administrației locale, care a redus vădit interesul organelor centrale pentru activitatea culturii rurale. Povara întreținerii edificiilor culturale asupra bugetelor locale rurale este de circa șase ori mai mare în comparație cu bugetele urbane. Alocațiile pentru cultură în bază de normativ pe cap de locuitor nu țin cont de necesitățile

concrete ale localității, de interesul manifestat față de activitatea culturală de către populație, de realizările culturale ale localității.

Metodologia constituirii bugetului și sistemului de gestionare financiară din domeniul culturii necesită modernizare și adaptare la noile condiții ale economiei de piață. Este necesară adoptarea „Legii 1% din venit”, care ar putea fi repartizat pentru sectorul non-profit, astfel s-ar crea fonduri alternative cu destinație specială pentru activitatea culturii.

Este necesară urgentarea modificării Legii privind Filantropia și Sponsorizarea Nr. 1420 – XV din 31 octombrie 2002.

În scopul revigorării activității instituțiilor culturale, este oportună aplicarea unui pașaport social al dezvoltării culturii, a vieții spirituale a fiecărei comunități rurale, a perfecționării managementului și a sporirii eficienței activității instituțiilor culturale bazate pe necesitățile spirituale ale populației.

Autoidentificarea socială. Studiul relevă tendințele stratificării sociale, utilizând metodele structural-funcțională și de autoidentificare, dar și analiza datelor statistice, ancheta pe bază de chestionar, interviul de experți, metoda calitativă (focus grupuri), analiza documentelor.

Identificarea cu o clasă socială sau alta este influențată atât de caracteristici personale ale stilului de viață, cât și de percepția mai generală a stratificării sociale din societate. Polarizarea socială percepută poate fi analizată din perspectiva ce cred cetățenii despre propria apartenență de clasă și cum se distribuie aceste autopозиționări. Conform distribuției răspunsurilor privind autopозиționarea subiecților, structura socială a Republicii Moldova poate fi reprezentată în felul următor: 4% din populație consideră că aparține clasei de sus; 13% consideră că aparține clasei de mijloc; 40% se poziționează mai aproape de clasa de mijloc, iar 43% se autoidentifică cu clasa de bază (de jos). Această divizare este una generală, deoarece clasele numite nu se disting prin omogenitate. Rezultatele studiului confirmă încă o dată faptul că, în lipsa unei clase de mijloc consistente, societatea moldovenească rămâne a fi una instabilă. Raportarea la indicatori precum veniturile, averea restrâng semnificativ limitele și conținutul clasei mijlocii. Stilul de consum este principalul reper care ghidează poziția subiecților în ierarhia socială. Anume stilul de consum reprezintă factorul determinant în autoidentificarea stratificării sociale prin cercetările cantitative. În viitor vom aplica alte criterii pentru a completa investigațiile.

Comparând structura socială a Republicii Moldova, conform autopозиționării subiecților în 2012 cu structura socială în Basarabia anului 1917, după indicatorii economiei, resursele funciare pe care le deținea populația, vedem că societatea contemporană moldovenească trece prin aceleași momente de criză socioeconomică dar și identitară prin care a trecut și societatea Basarabiei de la începutul sec. XX. Societatea rămâne a fi divizată după criteriul etnocultural-lingvistic format în perioada sovietică. Astfel, în lipsa unei coeziuni sociale bazate pe o identitate națională nu putem edifica o economie viabilă.

Mediul social – suport al dezvoltării, cercetării și inovării. În procesul de constituire a Republicii Moldova ca stat suveran și independent, de tranziție spre o economie bazată pe principii neoliberale, se formează un mediu social cu particularități specifice, care țin de relațiile între oameni, de caracterul individual al oamenilor, de orientările grupurilor sociale în câmpul social psihologic, de psihologia populației majoritare.

Transformările economice și politice au condus la formarea a noi grupuri sociale, noi structuri profesionale, ceea ce duce la modificarea structurii societății în ansamblu. Noile grupuri sociale nu apar în baza principiilor clasice de stratificare, ele au la temelie particula-

rități naționale, legate de procesele de privatizare, de formarea economiei și relațiilor de piață, de unii factori geopoliticii, de interesele politice în regiune ale statelor puternice în procesul globalizării. Astăzi, în Republica Moldova se conturează o societate neofeudală și nu una de tip capitalist. În societatea capitalistă, rolul instituțiilor statului constă în redistribuirea veniturilor de sus în jos, de la cei bogați la cei săraci (impunere economică). Dacă acest lucru nu se întâmplă, statul poate să dispară. În Republica Moldova s-au format practici când instituțiile statului, influențate de proprietari bogați și cu situații politice, au format monopol pentru a prelua cu forța banii de la cei mulți și săraci și a-i direcționa spre cei bogați. Conducătorii statului utilizează instituțiile lui în folosul proprietarilor privați și economic puternici, astfel cei bogați devin și mai bogați, iar cei săraci și mai săraci. Într-un stat feudal corupția nu este un delict, ci un sistem de redistribuire a veniturilor (impunere extraeconomică). În acest context, este necesar de menționat că toate programele partidelor politice înregistrate la Ministerul Justiției prevăd construcția unui stat social.

În Republica Moldova nu există o relație clară între educație, ocupație, venituri, proprietate, mod și stil de viață etc. care facilitează identificarea claselor sociale. Se instaurează o practică a izolării statului, a minimalizării intereselor lui față de procesele de învățământ universitar și de instruire profesională. Aceste procese sunt lăsate în voia pieței libere, a orientării științifice a tinerei generații spre unele profesii ce au prestigiu de moment, bine cotate în condițiile unei economii instabile, a unei societăți, cu un înalt grad de corupție.

Succesele economice și competitivitatea statelor lumii depind în cea mai mare măsură de educație și cercetare și capacitatea acestora de a produce, disemina și asimila cunoștințe. Iată de ce în situația în care pentru Republica Moldova creșterea competitivității economice reprezintă o prioritate, obiectivul de dezvoltare a unei economii inovative trebuie să fie la fel unul prioritar. Implementarea experienței majorității statelor europene în ceea ce privește inovarea și cercetarea – dezvoltarea înseamnă a recunoaște sistemul național de educație și cercetare ca o prioritate și o direcție primordială. Cea mai bună investiție de stat o avem în dezvoltarea economiei cunoașterii. Semnarea Memorandumului de înțelegere între Uniunea Europeană și Republica Moldova privind asocierea Republicii Moldova la cel de-al Șaptelea Program Cadru pentru cercetarea și dezvoltarea tehnologică (PC -7) deschide pentru Republica Moldova drepturi similare statelor membre ale UE de a fi parte integrantă a spațiului European de Cercetare (EPA).

CONCLUSIONS

THE STRUCTURING OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA'S SOCIETY: BETWEEN HISTORICAL LANDMARKS AND POLITICAL OPTIONS

This paper presents a collection of studies on the formation processes of new social structures, trends stratification of society in Moldova after two decades of independence, on assuming democratic values, on promoting economic, political, scientific and cultural freedom, as well as the human rights according to the EU programmes.

Processes of formation and historical evolution of human formations, population ranking by categories as strata and classes, these were the biggest challenges for theorists of social stratification. The fundamental work of sociologists K. Marx, M. Weber, P. Sorokin, E. Giddens exposed principles of social interaction and elucidated mechanisms, tools and relief factors which condition the formation of groups, categories of people and their hierarchy. Here are presented the criteria underlying the division of society: property, economic status, income, occupation, education, level of education, political power, and social prestige. These defining criteria form themselves in time.

The research of the structure forming, of layers and social mobility is a complex process, inter and trans-disciplinary, that focuses on sociological, anthropological, economic, cultural and ecologic science.

Historical aspects of social stratification in Moldova. The study of formation of the social layers assumes that current social stratification processes take their beginnings at the beginning of the XIX century, when there was the event of laying the foundation of the modern society in Romania. Moldova's population was rural and consisted of several layers: 1) the upper: military elite, the big landowners, 2) the middle layer: squires, merchants, clergy, artisans, teachers, yeomen, dignitaries 3) the lower layer: peasants dependent on boyars, the majority in rural areas and gypsy slaves, etc.

Through its economic policy, the Russian Empire changed the structure of the economic elite, of the high aristocracy. During a century the boyar number, representing the national leadership of Moldova, has decreased fourfold. By the year 1917, Bessarabia social structure consisted of:

- 1) very rich people (large landowners, landowners, merchants) – 0.001%;
- 2) rich people (landowners, merchants, industrialists) – 0.50%;
- 3) less wealthy people (owners of estates, merchants, servants, manufacturers) – 0.8%;
- 4) people who made a decent living, had access to education (yeomen, dignitaries, state officials) – 35%;
- 5) people affected by poverty, limited access to education – 42%;
- 6) people being subjected to chronic malnutrition and had no access to education – 22%.

The decisive layer in shaping the modern society in Bessarabia consisted of the petty bourgeoisie and middle class people of the rural areas (freeholders, dignitaries and a small part of prosperous peasants were given land after land reform of 1868).

After the unification of Bessarabia with Romania in 1918 there was an integration of this region culturally, historically and spiritually together. In the new Romanian province it started the training of a new generation of people educated in their mother tongue and by the Romanian culture. Bessarabia got involved smoothly in politics, the system: schools, school, university, in the spiritual life of the Orthodox Church in Romania. In a relatively short period of 22 years it registered a huge leap on the path of transition from the colonial assimilation system Russian to the Romanian national standards and values, which corresponded to the European standards of civilization. This process ensured the breaking of social strata, increasing social mobility and the formation of national intellectual elite.

Trends of the political stratification. With the formation of the Republic of Moldova as a sovereign and independent state, it began the formation of a new political elite, post-totalitarian, post-authoritarian party. However, this process is characterized as a rather complex and contradictory.

Firstly, the elite recruitment in Moldova has a mixed character, combining features of the guild system and the enterprise. The first is about gaining access to power using party officials, and the second – by using a business. This determines that the country's rulers are rich people and poor people lacking in power. Which, among other things, is a sign of immaturity of the society's civil institutions, that can not control politicians and can not "bring" their representatives in power.

The social profile of the local elite is quite controversial. In this context, we wish to reveal discrepancies between the actual social profile of the local elite and the wishes of the population on the composition of the legislature. Some features of MPs (such as, for example, underrepresentation in the Parliament of specialists in agriculture, education, technology) does not fully meet the requirements of the national economy and democratic imperatives in general (low share of women in parliament). However, the current political elite managed to earn certain performing indices in comparison to the previous government. Therefore, compared with the XV legislature (the Parliament elected on February 25, 2001), the political elite represented by current legislature was younger (MPs share of up to 45 years old increased from 12.9% in 2001 to 44.6% currently), more feminized (share of women in parliament increased from 9.9% in 2001 to 19.8% today) and even more professional (MEPs share legislative experience increased from 34.7% in 2001 to 64.3% today – almost twice).

Even so, despite the fact that the Moldovan political elite is younger, feminized and professional it remains quite dark and corporate dominated by narrow interest groups. It is a structure quite contradictory: on one hand, it has a very positive and progressive image, but at present it is characterized by a reduced functionality and efficiency. Also a recruitment issue of the local political elite remains the mismatch of government personnel selection procedure on principles of meritocracy. We hope that in the future the social profile of the government and their actions would meet more needs of society.

Secondly, there is no political unity among the participants in the social process as a result of different understanding of national development goals, lack of cultural consensus and the lack of mutual understanding when dealing with democratic transformation.

Thirdly, the political process is insufficiently developed; its structure is amorphous, the goals of political actors are unclear. ("We support for those who are in power or who wins today"). Thus, this leads to the disappearance of organized dialogue between the government and opposition, power and society. The opposition tends to manifest differently from its political opponents, but merely as a radical protest movement.

Fourth, the very low efficiency of the institutions of civil society does not allow the de-concentration of the central power, there is a decrease of the dominant influence in directing the political elite and representatives of its bureaucracy, which controls the main state resources.

Fifth, in the Republic of Moldova, unfortunately, the practice of “clientele’s political relations” has not disappeared and this means that the close social groups (entering) the Presidency, Parliament, Government focuses the main powers in the hands of management and get special opportunities by misusing the power. The conditions for local elites at the regional level to get to power are quite limited. As indicated the last People’s Assembly elections in Gagauzia, the party influence at the local level decreases and charismatic leaders come to power, using capital and material (2/3 of the members of the Popular Assembly of Gagauzia were elected as independent candidates).

Sixth, mutual cooperation in achieving domestic and foreign policy often destabilises, which has a negative impact on overall social progress.

During any important social historical process, especially during periods of transition, appear and develop new forms of political participation in politics of new social groups. Due to the diversity of conditions and variable factors that determine state policy and society, the social structure is reorganized; it stratifies and alters its function, improving many social practices.

The rural social structure. Towards 1940, in the Bessarabia rural social structure there was a traditional class: landowners and other major landowners, peasants and intellectuals. Landowners and other major landowners lost their socio-political importance as a result of the agrarian reform of 1921. The peasantry numerically dominated the social structure of the village.

Even from the 30’s of last century the peasantry experienced a process of stratification. Thus, in the Moldovan village appeared an social class of smallholder farmers and a smaller one of workers (farmers). Relatively small farms earned a low income and had a more natural rather than commercial character. However, they managed to provide a certain living standard for the rural population on a time of crisis, as the years 1930-1940.

The forced introduction of the Soviet-style socialist system in 40-50 years of XX century led to the dismantlement of the existing social structure in rural areas by closing the peasantry as the basic element of the social fabric of rural communities. Terms like “peasant”, “peasantry” have been preserved throughout the Soviet period, but they no longer met the semantic content of the word. Following violent political action, social and economic pressure, the Soviet regime managed to create a new social structure in rural areas. Social structure in rural areas by the year 1990 consists of the following social groups: (1) administrative unit represented by the heads of companies and organizations and their leaders divisions, and party officials, trade union and Komsomol, is about 5.6% of the total economically active and dominates the rural area, (2) paid agricultural workers constitute about 68% of the total economically active in rural areas, (3) non-agricultural employees, employees represented by various non-agricultural areas, are 12% of the total economically active in rural areas, (4) intellectuals, represented by employees in public education, health, art, culture and science, accounting for 14.2% of the total economically active in rural areas.

In the years 1990-2000, as a result of the land dispensation, all agricultural workers from government enterprises, the collective farmers and, to a lesser extent, other types of rural

population it became possible the reconstruction of family farms. According to preliminary data of the General Agricultural Census conducted in 2011, Moldova has recorded about 898 000 agricultural family holdings (peasant households, individual firms, households, population and so on). Sector and domestic households registered agricultural productivity per hectare by 56% higher than its average for the country. Higher efficiency compared to the individual corporate sector is due to several factors, which confirms the theory of family farms surviving the capitalist economy.

In order to enhance the social status of peasants and other social groups in Moldovan villages, it is necessary for the government to conduct transparent public policies, non-declarative regarding rural development focused on the support to agriculture and non-agricultural activities and decisions to ensure real financial autonomy of the rural communities. However, the socio-economic development of the villages the involvement of public authorities and local society is irreplaceable. In conclusion we find: the peasantry as a social group is in the process of reconstruction and it is important to follow in the near future whether it will form its specific configuration and what role it plays in the social fabric of the rural communities.

Economic stratification. The promoted reforms in the Republic of Moldova of the last 20 years have led to the ruin of the national economy and the sudden drop of the welfare level of the population. Those social layers formed the “middle class” until the reform and in the new conditions they found themselves poor. Also, the property-power ratio has greatly changed, the population stratification mechanism changed, on the social arena there are new layers and groups of individuals, the number of people who form the “bottom of society” has increased. The national economy is unable to provide its citizens well-paid jobs and this leads to the lowering of the social status of individuals and their descent into the under layers social system.

The wealth is the determining factor of the social stratification. According to this criterion and the research hypothesis, the population of Moldova is divided into three layers – class prototypes: top, middle and bottom, similar to those of a stable society.

The top layer of a society has several meanings. On one hand, here are gathered the owners of significant financial assets with an impact on political power. On the other hand, the main interest of this group is preserving and multiplying the accumulated wealth. It is in constant conflict with the interests of the other social layers. Such a structure consisting of a few people, it can not be the guarantee of sustainability and stability in a society.

In our research, the top layer of society consists of two groups of people: very rich people (the oligarchic group) and rich people who have everything they need without consumption restrictions (the high society group). According to our investigation, the top layer of the Moldovan society reaches around 1-3% of the population. This layer consists of people with a college-degree education and medium –specialized, senior and medium ranked managers, highly qualified workers for intellectual and agricultural labour.

The leading role in the structure of the society, the promoter of the social life is the middle class. It manifests itself by high economic independence and social activity. It consists mostly of entrepreneurs, skilled intellectual workers, of managers, farmers; providing employment and contributing significantly to filling the national income. Their political vision is based on respecting the public order, legitimacy, honouring human rights. They are followers of a stable power in society, do not accept anarchism, arbitrariness and extremism, are supporters of modern and well thought reforms. As opponents of oligarchic capital and opponents to

radical movements of the lower class, the middle class becomes the driving force behind the society, maintaining balance and stability.

This class is also composed of two groups of population: the wealthy people who can not afford to buy luxury things (the first group of middle class), and not so wealthy citizens, forces to save finances (the second group of middle class). Our research data shows that the second class engulfs about 1/3 of the population.

On the last step of the social ladder is the lower class. In this class we also meet two categories of population. The first category consists of people on the brink of poverty (lower social group) and the second category is completed by the poor, who permanently lack the necessary (lowest social group). Research on numerical data of this class reveal that here are concentrated 2/3 of the population. The bottom class brings together the categories of people who are without property, work on no-skill-required jobs, have a low income. Also, here are the groups who do not have stable income, the unemployed and downgraded elements. The situation of the social groups belonging to lower class determines their position in the society as unstable. Often these groups become the social base of parties and movements of radical and extremist orientation. The investigation of economic differentiation is achieved while the changes are constantly running and the result is fairly unpredictable.

Inequality in the welfare level of the population. The income available to the household members exceed the means to satisfy the minimum needs not only to the most assured, but also the least insured households, except members of the 1st *quintile* group of villages and other towns. Regarding the standard needs, for the purpose of achieving this goal the available income is not enough neither for the most ensured, nor to the less ensured of households. Additional resources are needed which are quite significant. These are, firstly, households of the 1st quintile group. When calculated per 1 member this group, it is required to have additional means: in cities – 1166.35 lei per month (which is 1.3 times higher than the available income), in other cities – 958, 03 lei (more than 1.2 times), in villages – 910.74 (more than 1.3 times).

In the Republic of Moldova there are acute socio-economic disparities. They are visible, in particular, with the significant economic inequity, present in all areas of the. And, although for the last years, the level of inequality has decreased, there is a high degree of inequality in all profiles. This is a real threat to the social security of the country.

The quantitative and qualitative indicators of inequality must become an essential reference point for coordinating economic and social policies. The issue with the gap between the upper and lower class of the society can not be solved without a review of the distribution relations, in order to increase the tax burden on higher incomes and increasing the incomes of the less ensures persons (poor) to socially accepted norms. Therefore, the regulator role of the state has a key importance, one can even say exceptional. It should not be removed from the most acute social issues. In the countries of the Central and South-Eastern Europe, Baltic States, where the reforms were carried out with the greatest success, the government acted in different directions to keep inequality in check.

Socio-professional and cultural stratification. The income level and education is crucial when building the future plans of the respondents. As the more advanced their studies are, the more their aspirations and plans for the future are optimistic. However these respondents are more demanding on their level of training and obviously have a higher level of information.

The income level has an influence on the intentions of the job mobility of respondents. With the increased income level decreases the respondent's intention to change profession or field of activity. One of the main reasons for their change of intention is the low, although there are very few people who intend to start a business on their own or would like to work in their private sphere. Most respondents opt for the public sector because the situation in this sphere is relatively stable. This situation is observed especially in rural areas where the budget allows people to have an income not too big, but stable.

The research plays a critical role in shaping the socio-professional hierarchy, while the access to higher education for most people is low. Although, for the next decade, the EU countries aim for 40% of the undergraduates to obtain a higher education. This will give people a degree of freedom not only to easier find a job, but also the ability to make the right choice.

The synchronization of the national educational to the requirements of life, values and principles is one of the stated goals of the educational policies. Thus, the reform of the educational environments can be implemented when raising the welfare by changing the attitude towards the learning process by raising awareness of relevant institutions. Without an education process to suit the advancement of society that we are proposing, we raise a generation unable to perform high-quality work. If we tend to build a successful society, we must consider that the future belongs to knowledge and that the human capital is the most precious of mankind's assets.

The sociocultural processes developed over the last two decades allow us to say that the state has a policy of development and reorganization of cultural buildings, especially the rural and due to some poorly managed reforms and the lack of financing led to the destruction of many of them. As a result there has been a decrease of their numbers both in urban and rural areas.

The cultural buildings in rural communities were removed from the financial balance data of the Government and were given to the local administration, which clearly reduced the activity of central interest in rural culture. The maintenance burden on rural local budgets of the cultural buildings is about six times higher in comparison with urban budgets. The allowances for culture do not take into account specific needs of the local interest in cultural activity and the local cultural achievements.

The methodology of setting the budget and the financial management system, when it comes to culture, it requires a modernization and adaptation to the new conditions of the market economy. It is an urgent need to adopt "Law 1% of income", which could be assigned to non-profit sector, this would create an alternative special purpose funds for cultural activities.

Also it's important to urgent the amendment of the Law on Philanthropy and Sponsorship Nr. 1420 – XV of 31st of October 2002.

In order to strengthen the work of cultural institutions, there is need for a social passport of cultural development, spiritual life of every rural community, to improve management and increase efficiency of the cultural institutions based on spiritual needs of the population.

The social self-identification. The study reveals trends in social stratification, using functional and structural methods of self-identification, and analysis of statistical data, a questionnaire survey, expert interviews, qualitative methods (focus groups), and analysis of documents.

The identification with a social class or another is influenced both by personal characteristics lifestyle and the overall perception of social stratification in society. Perceived social

polarization can be analysed in terms of what citizens think about their class membership and how to distribute these self-positioning. According to the distribution of responses on the self-positioning, the social structure of the Republic of Moldova can be represented as follows: 4% of the population belong to the upper class, 13% belong to the middle class, 40% are positioned closer to middle class and 43% identify themselves with basic class (bottom). This division is a general one, because the named classes are not distinguished by homogeneity. The study results confirm once again that, in the absence of substantial middle class, Moldovan society remains unstable. Comparing to indicators such as income and wealth it significantly diminishes the content of the middle class. The consumption pattern is the main indicator that guides the subject's position in the social hierarchy. Specifically, the consumption pattern is the key factor of the self-identification on the social ladder. In the future we will apply other criteria to complete the investigations.

By comparing the social structure of the Republic of Moldova, according to the self-positioning of the subjects in 2012 to the social structure of Basarabia in 1917, looking at economic indicators, land resources, we observe that the contemporary Moldovan society is going through the same socioeconomic and identity crisis went through Bessarabia society of the early XX century. The society remains divided by ethno-cultural-linguistic criterion formed in Soviet times. In the absence of social cohesion based on a national identity one can not build a viable economy.

Social environment – support the development, research and innovation. In the process of establishment of the Republic of Moldova as a sovereign and independent state, the transition to an economy based on neoliberal principles, it forms a social environment with specific features, which are the relations between people, individual character of the people, social groups guidelines field of social psychology, psychology of the majority.

The economic and political changes led to the formation of new social groups, new professional structures, which lead to changes in the structure of society as a whole. New social groups do not appear in the classical principles of stratification; they are the foundation of national particularities related to the privatization process, the formation of market economy and relations of some geopolitical factors, the political interests of powerful states in the region in the process of globalization. Today, in the Republic of Moldova is emerging a neo-feudalistic society and not a capitalist one. In a capitalist society, the role of the state institutions is top-down redistribution of income from the rich to the poor (economic assessment). If this does not happen, the state could disappear. In the Republic of Moldova formed practice when state institutions are influenced by wealthy landowners and political situation, formed a monopoly of force to take money from the poor and the many direct and to the rich. Leaders used state institutions for the benefit of private owners and economically powerful, so rich become richer and the poor poorer. In a feudal state corruption is not a crime, but a system of income redistribution (extra-economic assessment). In this context, it should be mentioned that all the programs of political parties registered with the Ministry of Justice provide for the construction of a social state.

In the Republic of Moldova there is not a clear relationship between education, occupation, income, property, fashion and lifestyle etc. to facilitate the identification of social classes. It is established a practice of state isolating, of minimizing its interest for the process of university education and professional training. These processes are left to the mercy of the free market, the scientific orientation of the younger generation to some apparently pres-

tigious professions, well rated under an unstable economy, a society with a high degree of corruption.

The economic success and competitiveness of other countries depend mostly on education and research and their ability to produce, disseminate and assimilate knowledge. That is why when the Republic of Moldova economic competitiveness is a priority, the goal of developing innovative economy must be a priority as well. The implementation of European states experience in terms of innovation and research – development means recognizing the national education and research as a priority and a primary direction. The best investment we have is in the development of knowledge economy. Signing the Memorandum of Understanding between the European Union and the Republic of Moldova on the association of Moldova to the Seventh Framework Programme for Research and Technological Development (FP-7) opens for Moldova similar rights to be part of the European space Research (EPA).

Tipărit la "**Tipografia-Sirius**" SRL
Chişinău, str. A. Lăpuşneanu, 2; Tel.: 022 23 23 52

Coli de autor 12,0
Coli de tipar 9,75
Tiraj 150 ex.